НАУКОВИЙ ВІСНИК

МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА
У ЛЬВОВІ

Випуск
11

ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-
МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ІВАНА ФРАНКА

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА
У ЛЬВОВІ

11
Випуск

Апріорі • Львів • 2012

УДК 821:069.02
ББК 83.3(2УКР)л6
Н 34

Н 34 Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові [Текст] : Випуск 11/ Відповідальний за випуск Петро Зозуляк. – Львів : Апріорі, 2012. – 520 с. : іл.

ISBN 978-617-629-093-3

У черговому, одинадцятому випуску «Наукового вісника Музею Івана Франка у Львові» публікуються дослідження і статті працівників Музею. Продовжується публікація листів до Івана Франка, опрацьованих науковцями Музею. Публікуються спогади, подана хроніка діяльності Музею за 2011 рік.

Друкується
за ухвалою Науково-методичної ради
Львівського національного літературно-
меморіального музею Івана Франка

Відповідальний за випуск
Петро Зозуляк

БІБЛІОТ�ЕКА
Інституту
франкознавства

Уф 0588

© Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка, 2012
© Видавництво «Апріорі», 2012

ISBN 978-617-629-093-3

Зміст

Указ Президента України «Про надання Львівському національному літературно-меморіальному музею Івана Франка статусу національного» 5

Дослідження

Віра Бонь
З історії музею Івана Франка 7

Марія Оркуш, Роман Горак
До Ясениці-Сільної 35

Яким Горак
Праці Порфирія Бажанського у критичній оцінці Івана Франка: непорозуміння, полеміки, наслідки 56

Катерина Зозуляк
«Один з перших жайворонків весни нашого відродження…» (Іван Франко) 75

Роман Горак
Щедрий дарунок сільського вчителя Михайла Воробця 84

Ольга Глібовицька
«Життєпис учителя, з котрого одну картину взяв Іван Франко, як тему до написання п'єси «Учитель» 101

Зиновія Стець
Присвяти українських письменників Іванові Франку 130

Листи

Соломія Вівчар
Листи Олени Пчілки до Івана Франка (Частина II. 1886–1887) 148

Роман Горак
Листи Івана Біберовича до Івана Франка 173

Яким Горак
Листи Дмитра Єндика до Івана Франка 193

Роман Горак, Віолетта Черніенко
Листи Філарета Гладиловича до Івана Франка 220

Роман Горак, Іван Горак
Листи Дмитра Йосифовича до Івана Франка 229

Іван Горак, Роман Горак
Листи Івана Мандичевського до Івана Франка 234

Роман Горак, Михайло Василенко
«Гостем у німців» (листи редакції журналу «Die Zeit» до Івана Франка) 241

Спогади

Роланд Франко
Моя бабуся 403

Роланд Франко
Син Івана Франка Тарас 411

Вітаємо! 419

Роман Горак
Спогади болю Ольги Франко 421

Катерина Зозуляк
Достовірний документ 437

Роман Горак
Три варіанти спогадів С. Чарнецького про «Украдене щастя» 441

Ольга Мороз
Невеличкі спогади про декого з родини Франків 450

Pro memoria

Роман Горак
До 70-річчя відходу Валерії Коцовської 456

Роман Горак
Віднайдений гробівець Йосифа Пузини 462

Роман Горак
Віднайдена могила Ярослава Рошкевича 465

Ми пам'ятаємо 466

Хроніка

Марія Войціцька
Надбання музею 467

Видання музею 2011–2012 років 473

Петро Зозуляк
Хроніка музею: 2011-й рік 473

Із книги відгуків музею 509

Наші автори 519

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

№ 875/2011

Про надання Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка статусу національного

Ураховуючи вагомий внесок Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка у вивчення, збереження та популяризацію творчості Івана Франка, постановляю:

Надати Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка статус національного та надалі іменувати його –

Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка.

Президент України Віктор ЯНУКОВИЧ

23 серпня 2011 року

ВІРА БОНЬ

З ІСТОРІЇ МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА

Закінчувалась страшна війна. Люди чекали добрих змін, але важкими стали ті часи. Складними вони були і для відновленого постановою Раднаркому України від 21 вересня 1944 року Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка (республіканського підпорядкування третьої категорії).

Директором Музею став колишній приятель Івана Франка, відомий письменник Петро Сильвестрович Карманський – людина поважна, розумна, талановита.

Згоду бути директором Музею Петро Карманський дав не зразу, розуміючи велику відповідальність. Через два роки, добре напрацювавшись і натерпівшись різних звинувачень, пояснюючи ситуацію, у листі-доповідній на ім'я голови Комітету в справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР М. Пашина, Карманський писав, що коли «[...] тодішній інспектор музеїв, що підлягали НКО, Косарик Д. запропонував мені від імені Тичини П. Гр. Директора Музею, я не погоджувався взяти на себе цей обов'язок: бо я поет і педагог, не мав ніколи ніякого відношення до музеєзнавства [...]. Будинок поета на 60% був знищений, обстановки не було ніякої, експонати (а їх було обмаль) були розкидані, в часі розгублені [...]. Братися за найголовніше діло – відбудову будинку в сучасних умовах, я не мав відваги і сил»[1]. Косарик пообіцяв, що музеєві дадуть відповідні штати (18 осіб, як було на початку створення музею у 1940 році), заступником дирек-

тора з наукової роботи призначать фахового франкознавця, на ремонт будинку та побудову експозиції будуть виділені відповідні кошти. У це, очевидно, щиро вірив сам Дмитро Косарик, йому повірив і Петро Карманський, тому погодився бути директором Музею Івана Франка, відмовившись від посади викладача у Львівському університеті, де він працював у 1940 році і куди його знову запрошували. Слід зазначити, що Дмитро Косарик з великою прихильністю відносився до Музею Івана Франка, був у ньому в 1940 році, добре знав Петра Франка, залишив свій запис у книзі відгуків. І тепер він хотів, щоб Музей очолила достойна людина, яка знає, любить і цінить Франка.

На початку 1945 року керівництво музеїв перейшло від НКО (Народний комісаріат освіти) до РНК (Рада народних комісарів) і начальником Управління музеїв став Ю. Лєснєвський.

«Я почав набирати робітників, – продовжував пояснювати П.Карманський у згаданій доповідній Пашину, – та виявилося, що з давніх працівників музею залишився тільки науковий працівник Кулечко Ф. Г., секретар Кедринська Л. Л. і прибиральниця [...]. Я задумав прийняти Лукіяновича Д., одного з кращих франкознавців. Штат представлявся на початок так: Лукіянович – старший науковий робітник (прийнятий з 13.VIII 1944 р.), Кулечко Ф. Г. – науковий робітник (прийнятий 13. III 1944 р.), Кедринська Л. Л. – секретар (з дня 18.VIII 1944 р.) і прибиральниця».

З перших днів роботи музею виявилась відсутність належних музейних кадрів. Обіцяних 18 осіб не було дано. 15 грудня 1944 року підписано документ, в якому вказувалось: «Державна штатна комісія при СНК СРСР затверджує штат Літературно-меморіального музею Івана Франка Наркомосвіти Української РСР в кількості 10 одиниць»[2]

Штати були такі:

1.	Директор – посадовий оклад	1300 крб.
2.	Заступник директора по н/ч	1000 крб.
3.	Наукові робітники (два) по	600 крб.

4. Бібліотекар 450 крб.
5. Бухгалтер 400 крб.
6. Секретар-друкарка 250 крб.
7. Наглядач залів 150 крб.
8. Сторож 150 крб.
9. Прибиральниця 115 крб.

(Такі штати і такі посадові оклади, в основному, були до того часу, коли музей перейшов у другу категорію).

Фінансування музею часто затримувалось, порушувалось. «Тут зазначу, – скаржився Кармaнський, – що перші три місяці ми не мали ніяких коштів навіть на зарплату [...]. В минулому році ми не одержали асигнувань за четвертий квартал цілковито. В цьому році досі (26.I.) не одержали ані копійки навіть на зарплату, не те, щоб на ведення праці в музею».

Наради працівників, вирішення щоденних завдань відбувались на квартирі П. Кармaнського, який проживав неподалік (тепер вул. Івана Франка, 37). У зв'язку з утрудненими умовами праці працівники часто змінювались (Воробець М., Чумак С., Трохимчук Ю., Бараник М., Кулинич Р. (арештований), Крилошанська І., Копистянська І., Лукіянович Д. та інші). Постійний клопіт був із заступником директора по науковій частині. На цю посаду призначено (5.III.1945 р.) Товстуху Якова Павловича. За словами Кармaнського «він не мав відповідних кваліфікацій», «партійний чиновник», «завада у праці музею». Товстуха постійно виконував партійні доручення, був керівником виборчої дільниці під час виборів, часто їздив у відрядження в райони області з партійними дорученнями («посівна», «косовиця»), в роботі музею участі майже не брав. Деякий час з сім'єю (приїхала з Дніпропетровська) проживав у будинку Франка.

Першочерговим завданням керівництва музею було проведення капітального ремонту будинку Івана Франка. Кармaнський пояснює: «Я зв'язався з секретарем Обкому КП(б)У Мазепою І. І., прохаючи його допомоги в ділі ремонту дому і почав діяти».

Вже 17.VII.1944 р. Петро Карманський і Федір Кулечко (як наймолодший з працівників в силу обставин почав виконувати обов'язки завгоспа) були в Міськкомунгоспі і склали кошторис на ремонт будинку музею в сумі 20.000 крб. (Згодом цих грошей не вистачило і ремонт був проведений за 30.000 крб.).

З різних причин роботи не розпочинались. Карманський описує довгий шлях ходінь по установах і організаціях, називає прізвища керівників, які зволікали і провалювали справу. Осінні дощі й сніги руйнували меморіальний будинок. «Вікон в домі не було, північна сторона дому була подіравлена, двері були повиривані, стелі по причині довгих дощів, коли ще не було криші, почали загрожувати заваленням, на стінах появився гриб, підлоги були вкриті румовищем і гнили».

Взявши на себе відповідальність, П. Карманський склав угоду з «Промбудом» (незважаючи на заперечення львівських властей) і вже при кінці листопада 1944 року дах перекрили черепицею і це врятувало будинок від руйнування (роботи велися господарським способом). Затримкою у завершенні ремонту була трудність з діставанням скла. Тому вікна засклено тільки з одної сторони і то часто з кусків скла.

«Я особисто мав уже десятки ворогів. Я проти волі відхилив занавісу нашого адміністративного апарату і вжахнувся. Мимохіть я дізнався, що, наприклад, скло я був би одержав з фабрики по державних цінах, якщо був би пішов на компроміс, тобто заплатив за призначених нам сорок метрів, а згодився одержати двадцять метрів [...].

Врешті ремонт сяк-так був зроблений, вже звезли розкидані по городі експонати і почали їх розміщувати, ремонтувати. Це був місяць червень 1945 р. [...]. Ми зужили на ремонт будинку Івана Франка і впорядкування садка, що зробився місцем вільного розгулювання вулиці, бо навіть входова брама була розбита і огорожа повалена, – доброго півроку при цілковитій нестачі матеріалів і робітників і при великих труднощах в добуванні грошей [...]. Що ж дивного, що озна-

йомлені зі справою виявили здивування, що нам це вдалося вдіяти. Говорячи «ми», «нам» розумію три особи: Кулечко, Кедринська і я, бо фактично нас троє працювали», – писав П. Карманський у згаданому листі М. Пашину.

Після війни в пресі багато писалося про господарювання німецьких окупантів в літературно-меморіальному музеї Івана Франка. Як розповіли працівникам музею їх старші колеги Софія Дутко і Федір Кулечко, а також, як показують наявні документи, вже з перших днів приходу до Львова вони ліквідували музей. Німецький губернатор Львова, який оселився по сусідству, мав намір розмістити в будинку Франка свою прислугу. Було наказано терміново, за кілька днів, звільнити приміщення. Експонати і все музейне обладнання працівники музею перевезли до Національного музею і колишньої бібліотеки НТШ (тепер вул. Винниченка, 24). З невідомих причин прислуга губернатора в будинку Франка не поселилась. Згодом його зайняв інший німецький чиновник – директор фабрики мила. Він зробив ремонт будинку ззовні і всередині, підвів газ, горище виклав гарною плиткою, привіз сюди свої меблі. На самий Великдень 1944 року на подвір'я музею впала бомба – радянські авіатори цілили, звичайно, не в будинок музею, а в сусідні німецькі військові об'єкти, які були неподалік. Будинок Франка був дуже пошкоджений – його до решти розтягли місцеві злодії – познімали вцілілі вікна, двері, вхідну хвіртку, залізну огорожу.

При передачі матеріалів з музею Франка до Національного музею і бібліотеки НТШ були складені списки, на основі яких у 1942 році оформлено інвентаризаційні акти. До Національного музею було передано 60 експонатів – більших за розміром: шафи, столи, проекти пам'ятників, погруддя, вінки. Бібліотека НТШ прийняла понад 2000 одиниць зберігання: фотографії, негативи, книжки, документи, особисті речі Франка, бібліотечні шафи, габльоти та ін. Докладно про це розповів Тарас Різун у статті «Матеріали до історії фондів Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка

(1916–1942) (Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. Випуск 1. С. 36–62).

У червні 1944 року, коли основні ремонтні роботи в будинку Івана Франка були закінчені, розпочалось відновлення експозиції. Федір Кулечко і Лідія Кедринська звезли матеріали з Національного музею та бібліотеки НТШ. Не всі експонати повернулись до музею, багато не вистачало, особливо книжок.

Експозиція музею була реконструйована з наявних матеріалів за планом 1940–1941 років, яку зробили Петро Франко, Марія Струтинська, Ірина Радловська і Федір Кулечко. Але були і зміни. Карманський не подав колишньої першої кімнати (коридор) «Сучасність», де стояли погруддя Леніна, Сталіна, експонувалась марксистська література. Тепер він подав такі теми: кімната перша – робочий кабінет Івана Франка; кімната друга – Франко і народ; кімната третя і четверта – життєвий і творчий шлях Івана Франка; кімната п'ята – смерть і похорон Івана Франка.

У будинку було ще чотири кімнати. Одна під фонди, одна для господарського персоналу, в останніх двох працювали наукові працівники, директор і заступник директора по науковій частині. При перебудові експозиції, яку вже планував директор, дві адміністративні кімнати відводились під експозицію.

Урочисте відкриття Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка відбулося 27 липня 1945 року (приурочене до дня звільнення Львова від німців).

На свято прийшли письменники, вчені, музейні працівники: П. Козланюк – голова Львівського відділення Спілки письменників України, А. Хижняк – головний редактор газети «Вільна Україна», Б. Дудикевич – директор Історичного музею, І. Свєнціцький – директор Музею українського мистецтва, письменниця О. Дучимінська, Бандрівський – від Інституту мовознавства, Мазепа – секретар Львівського обкому КП(б)У. Відкриваючи урочисте засідання, Петро Карманський говорив про велич Івана Франка і необхідність розбудови Музею.

Про поновлену експозицію і про все в ній «на що дивились очі Івана Франка і чого він доторкався своїми руками» розповів Петро Карманський у своїй статті «Будинок Івана Франка», яка була опублікована в газеті «Вільна Україна» 21 листопада 1945 року. Ця ж газета за 5 вересня 1945 року у статті «Наукова сесія в музеї Івана Франка» подала відомості про наукову сесію, присвячену 89-річчю від дня народження Івана Франка, яка відбулася в музеї 27 серпня 1945 року. «Незважаючи на великі труднощі, що пережив музей після жахливої німецької окупації, музей все ж зумів підготувати наукову сесію з програмою, гідною знаменитої дати» – писалось в статті. На науковій сесії, що проходила в робочому кабінеті письменника, були прочитані для наукових працівників Львова п'ять доповідей: П. Карманський (директор музею) – «Іван Франко в очах його сучасників»; Д. Лукіянович (науковий працівник музею) – «Арешти на життєвому і творчому шляху Івана Франка»; Я. Ярема (кандидат філологічних наук) – «Франко і Гейне»; І. Романченко (кандидат філологічних наук) – «Іван Франко і російська революційно-демократична література». В науковій сесії взяли участь: Пархоменко, Гозенпуд, Степанів, Деркач, Галан, Дучимінська, Дудикевич, Симоненко та інші. Цікавим був виступ Петра Карманського. Його праця «Іван Франко в очах його сучасників» була написана на основі понад 20 спогадів сучасників І. Франка, зібраних музеєм. Перше враження про доповідь П. Карманського подав музейний протоколіст Ф. Кулечко – ось вони (у скороченні): «В першій частині говориться про походження Франка, матеріальне положення його батьків і родова його назва. В другій і третій частині говориться про вдачу і характер поета, любов Франка до дітей, ігри з дітьми і розмови з ними. Любов поета до природи, риболовства і збирання грибів. Скромність його, гуманність, фізично-полева праця, велика працездатність, громадська робота. Багато говориться про демократичність Франка, його діяння на селянських зібраннях, спосіб агіта-

ції, праця над поверненням селянської еміграції замість до Бразилії до Канади [...]. В останній частині говориться про ставлення до Франка громадськості. Влада і старша інтелігенція ганить Франка, та молодь ним завойована. Головно духівництво ненавидить Франка, хоч справжніх причин до цього немає. Франко ставиться негативно не до самої церкви, а до попів, хоч і в домах попів буває»[3]. Згаданої праці П. Карманського в музеї не виявилось. Вона збереглась в архіві письменника і була опублікована у журналі «Київська старовина» (1998, № 1. – С. 150–158). Наукове дослідження на основі цієї праці написав М. Гнатюк (Парамемуаристика як об'єкт літературознавчого дослідження (на основі спогадів про Івана Франка). – Франкознавчі студії. Збірник наукових праць. № 5. Дрогобич. Коло. 2012 р. – С. 61–68).

Тепер основним завданням музею було скласти тематико-експозиційний план і перебудувати експозицію. Петро Карманський узявся за роботу і вже в грудні 1945 року план був представлений на обговорення працівників музею. 25 січня 1946 року (в приміщенні Інституту літератури Львівського філіалу Академії наук) відбулися другі організаційні збори науково-методичної ради музею з порядком дня: обговорення тематико-експозиційного плану музею. В обговоренні взяли участь: Свєнціцький І. – директор Музею українського мистецтва, Деркач М. – керівник бібліотеки Академії Наук у Львові, доценти Ярема Я., Романченко І., Франко Т. Свої пропозиції щодо плану подали також відсутні на засіданні члени науково-методичної Ради Щурат В., Пархоменко М., Білоштан Я. У плані П. Карманського (як цього вимагали музейні правила) життєвий і творчий шлях Івана Фанка на документальних матеріалах подавався в хронологічно- тематичній послідовності. Було подано одинадцять основних тем-розділів. У кожному розділі – відповідні теми. План Карманського зберігся. Можна твердити, що цей тематико-експозиційний план діючий до сьогодні. У майбутньому окремі теми додавались, доповнювались, змінювались,

переставлялись, модифікувались у залежності (на жаль) до політичних, ідеологічних настанов часу.

На згаданих зборах план Кармансько́го був детально обговорений, вчені-франкознавці визнали його задовільним і дали свої поради – «основний акцент» в експозиції зосередити на перші видання творів Івана Франка, рукописи, документальні фотографії. Ширше подати літературне оточення І. Франка, його зв'язки з зарубіжними письменниками, вченими. Висловлено думку, що в будинку письменника замало місця для широкого показу діяльності Франка, тому слід ставити питання про сусідній будинок Михайла Грушевського, в якому на той час розміщалась якась військова чистина, там проживав Тарас Франко з родиною. Тематико-експозиційний план з незначними доповненнями був рекомендований до затвердження (у погодженні з обкомом партії) в Управлінні музеїв у Києві. Проте цей план керівництву не сподобався. Діючу експозицію музею і роботу П. Кармансько́го критикують на усіх нарадах з ідеологічних питань. 18 лютого 1946 року Петро Кармансько́й пише лист керівництву – «До відома Голови Комітету в справах культурно-освітніх Установ при РНК УРСР – тов. Пашина в Києві».

«Інспекція Ваша і тов. Лєснєвського Літературно-меморіального Музею Івана Франка у Львові – пише автор, – виявила недоліки в праці Музею і дала вислів невдоволенню на з'їзді робітників культурно-освітніх Установ в Києві і на нараді в Історичному музеї у Львові. Критика була така нищівна, що посторонній міг віднести враження, що в названому Музеї діється щось неможливе». П. Кармансько́й пише про складні умови праці музею з першого дня його поновлення. Тепер, коли ремонтні роботи, в основному, завершені, його особливо хвилює відсутність оригінальних експонатів для побудови експозиції. «Ми не маємо, за винятком кількох предметів, якими користувався Іван Франко, ні одного клаптика паперу, записаного його рукою, ні одної книжки, ні одного документу, бо все те власність Академії

Наук». Карманський подає своє бачення Івана Франка в майбутній експозиції, яке розходиться з наказами офіційної влади, що хоче Франка «втиснути в рамки сьогоднішньої ідеології».

Карманський пише: «А тепер щодо критики експозиції. Іван Франко – це така велична, а при тому така багатогранна, що помістити його в якісь означені рамки – трудно, та й годі не робити помилок в насвітленні його постаті. Він універсальний: поет, драматург, новеліст, повістяр, політик і журналіст, агітатор-пропагандист, науковець, історик, критик, економіст, виховник молоді, творець дитячої літератури, популяризатор і перекладач а врешті мовознавець. А його політичне обличчя невловиме, бо як піонер і шукач нових доріг, як творець української нації ні з чого, з мертвої брили, він схилявся в протилежні орієнтації, йшов зигзагами, падав і піднімався, а врешті страшна хвороба замазала його духовне обличчя до того, що в нього дуже трудно щось певне вичитати. І не скоро ми зможемо пізнати справжнього Франка, та до цього потрібно довгих інтенсивних студій [...]. По моєму до Франка слід прикласти цю міру оцінки, яку прикладаємо до В. Бєлінського, Добролюбова, Салтикова-Щедріна, Чернишевського, Некрасова і їм подібних. Невже їх ціна вменшується від того, що їх не можна втиснути в рамки сьогоднішньої ідеології?

До того ж на Франка мали вплив не тільки щойно названі а й вся світова культура, починаючи з класичної філософії і літератури і староєврейської релігійної поезії – через середньовіччя і візантійщину (апокрифи) романтизм аж до найновішої культури (навіть італійські поети: Де Кардуччі, Стекетті, Де Амічіс і ін.). І тому слушно завважив до нашого плану експозиції І. Свєнціцький, що до його виконання потрібно тридцять років праці великої кількості науковців, а це зв'язане з розбудовою приміщення Музею і з великими коштами. А він же трохи чи не найбільший музеолог і археолог на всю Україну. А якими засобами ми користувалися? [...].

Я вже не раз в Обкомі і письмах до Києва ясував цю справу, та моє з'ясування зустрічається з мовчанкою мабуть тому, що мене підозрівається хто зна, в яких прихованих намірах. Забувається про те, що для справи Франка я готов на найбільшу жертву, та, що як старий громадський і культурний діяч – не тільки на європейському континенті – я маю свої амбіції і громадське сумління [...]. Кінчаю проханням: Якщо моя робота в Музею Івана Франка мало продуктивна або приносить йому шкоду, здійміть мене з роботи, бо не хочу шкодити священній справі. Як ні, так дайте змогу працювати краще, даючи допомогу у більшій кількості справжніх робітників та вистарчаючі кошти»[4].

Відповіді з Києва не було, Карманський продовжував працювати. Питання про тематико-експозиційний план знову стало на порядку денному. 5 липня 1946 року зібралися ті ж учені, що й попереднього разу, у кожного на руках був роздрукований тематико-експозиційний план з доповненнями попередніх зборів, його прийнято одноголосно і рекомендовано до виконання. Паралельно з тематичним планом, комплектуванням матеріалів для майбутньої експозиції, чекаючи результатів і відповідних розпоряджень з Києва, Петро Карманський узявся до іншої роботи.

У 1946 році виповнювалось 30 років з дня смерті Івана Франка (28 травня) і 90 років з дня його народження (27 серпня). Директор Музею звернувся у керівні органи, установи культури, виступив у пресі з пропозиціями, як краще організувати Франківські дати. «Годиться вже, – пише він, – найближчими днями організувати комітет по вшануванні ювілею Івана Франка, притягаючи до співучасті у ньому представників партії і влади, Будинку пропаганди, Лекційного бюро, філіалу Академії Наук, Університету, Педінституту, Музею Івана Франка, Держ. капели Трембіта, Музичної консерваторії і Філармонії, Опери, обидвох театрів, Спілки письменників, Спілки художників, а в першу чергу композиторів – щоб вони випрацювали план свята»[5].

БІБЛІО
Інституту
Франкознав

Автор висловлює сподівання, що Українська Академія Наук організує наукову сесію, присвячену Франкові, музичні установи Львова організують велику академію-концерт, а журнал «Радянський Львів» увесь один номер повністю присвятить свої сторінки поетові, що буде видана друком популярна книжечка про Івана Франка, зазвучать радіопередачі з читанням творів письменника, перед Львівським університетом закладуть пам'ятний камінь під майбутній пам'ятник І. Франкові – та ще багато думок-пропозицій, як краще звеличити пам'ять про Івана Франка. «При цій нагоді, – дописує Карманський, – прохаємо тих, що знали покійного поета, щоб на адресу Музею (Львів, вул. І. Франка № 4) подали спогади про нього. Дякуємо С. Кіцюку з Одеси за присланні нам «Чорноморську комуну», «Большевицкое знамя», і «Комуніст» за 1940 р. з матеріалами про Франка».

Були і інші добрі справи, які зробив П. Карманський в ювілейному 1946 році. Одна з них – звернення «До всіх Рай(Міськ) ВНО Львівської області». Це ціла програма, наукова розробка – як краще організувати вивчення біографії і творів І. Франка учнями середніх шкіл. На прикладі діяльності «велетенських постатей», – пояснює автор, – потрібно виховувати підростаюче покоління. З нагоди Франківських ювілейних дат у всіх школах області пропонує провести святкові ранки, вечори, доповіді, бесіди, організувати виставки, екскурсії до Музею Івана Франка[6]. Друга справа – з могилою Івана Франка. На заваді масового доступу до могили письменника на Личаківському цвинтарі було два поховання. На пропозицію П. Карманського була організована комісія, до якої входили П. Карманський, Ф. Кулечко, інженери міськради Б. Окпиш, Александров і зав. похоронного бюро Романюк. Комісія вирішила: «Перенести на інше місце із суміжних могил два нагробники, що стоять на заваді масовому відвідуванню могили поета і зробити вигіднішим доступ до неї та доповнити її озеленення влаштуванням клумб і насадженням декоративних дерев»[7]. Це рішення

було виконане. В наш час, коли відбуваються панахиди на просторому місці біля могили Франка, ніхто не знає, що у цьому є заслуга Петра Карманського. Його пропозиції, постійні нагадування сприяли тому, що в 1946 році ювілейні дати Івана Франка належно вшановувались. Так, 28 травня на могилі письменника відбувся мітинг, на якому виступив академік Михайло Возняк. У травні-червні у Львівському університеті, в Педінституті, Консерваторії були проведені святкові вечори з доповідями, виступами, концертами. 4 вересня 1946 року була видана Постанова Ради Народних Комісарів УРСР і ЦК КП(б)У про спорудження пам'ятників Т. Шевченкові та І. Франкові у Львові.

Ще одну добру справу було зроблено – директор Музею звернувся листом до голови міськради Тарана П. з проханням зобов'язати головного архітектора Львова до 20.IV.1946 р. розширити територію садиби Музею Івана Франка згідно постанови Львівської міськради від 22.IV.1940 р. (за рахунок садиби М. Грушевського). Це питання було виконане.

Не байдужим Карманському було все, що появлялося друком про Івана Франка. Йдеться про плакат «Іван Франко», виданий Державним видавництвом художньої літератури (Київ, 1946) друкохромолітографією «Атлас» у Львові під редакцією О. Засенка (тиражем 30000). «Тільки повітати б таку корисну і потрібну публікацію. Та ба, скільки в цьому плакаті невірного або невдалого», пише Карманський і перелічує помилки[8].

9 IX.1946 р. в газеті «Львовская правда» була опублікована стаття «Претворить музеи Львова в орудие идеологического воспитания мас». Музеєві Івана Франка зроблено ряд закидів, з якими Петро Карманський дозволив собі не погодитись. «Не можна заперечити існування в роботі музею недоліків, та не всі вони справедливі. І так: неправдою є, що музеєві був переданий рукопис Франкового вірша «В альбом папі». Такого рукопису взагалі не існує [...]. Не знаємо, які публіцистичні твори поета (головне «з резким осуждением исторических

концепций М. Грушевского») автор статті мав на увазі, і яким робом ці твори в сучасній дійсності для Музею придбати. Пізнати всю публіцистичну творчість І. Франка на різних мовах і в різних країнах продовж сорок років його діяльності не так то і легко, і ледве чи такий всебічний знавець у нас найдеться. За кожну серйозну допомогу (не таку, як допомога автора статті) в цьому напрямі Музей буде тільки вдячний»[9].

Карманський перелічує понад десять закидів, з якими він не погоджується.

Тепер на допомогу Музеєві Івана Франка прислали «шефів» – працівників Київського музею Т. Г. Шевченка – зав. відділами Г. Паламарчук і Є. Середу, яким було дано завдання виявити недоліки в роботі Музею і допомогти їх усунути (згадані працівники Музею Т. Г. Шевченка згодом, у 60–80-х роках, були добрими друзями, порадниками, наставниками молодих і недосвідчених у музейній справі працівників Музею Івана Франка).

Переглядається і критикується закрита вже експозиція та новий тематико-експозиційний план, кілька разів обговорений і схвалений вченими-франкознавцями. Скликаються наради (проходять в приміщенні міської ради), в яких беруть участь Г. Паламарчук, Є. Середа, Т.Франко, М. Деркач, П. Козланюк, П. Карманський, Д. Лукіянович, Ф. Кулечко, К. Пелехатий (голова Міськвиконкому), Т. Ковенєв (завідуючий обласним відділом Комітету культосвіти).

Ставляться запитання (Пархоменко і Романченко) – яку ціль має нарада, чи новий тематико-експозиційний план Музею Івана Франка вважається незадовільним і чому. Відповідь була – йдеться лише про корективи і доповнення у зв'язку з партійними рішеннями з ідеологічних питань. В результаті дводенних обговорень (25 і 28 жовтня) до плану були додані теми: «Іван Франко в боротьбі з українським буржуазним націоналізмом», «Боротьба Франка з реакціонерами і клерикалами», «17-те Вересня і Іван Франко» та ще кілька уточнень до попередніх тем.

На останньому (третьому) засіданні (2 листопада 1946 р.) зредагований Карманським, Яремою і Лукіяновичем план з доповненнями і уточненнями був прийнятий і рекомендований до затвердження у Києві. Протоколіст зборів (Ф. Кулечко) записав: «На цьому закінчено нараду над тим, як перебудувати тематичний план побудови експозиції Музею в світлі рішень ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У»[10].

19 листопада новий тематико-експозиційний план був надісланий Ю. Лєснєвському разом з інформацією про виконання «Розпорядження» від 2.X. Карманський повідомляє, що в Музеї проводиться відокремлення спецфондівських матеріалів, іде переєрестрація бібліотеки, чекають органів Облліту для перевірки книжкових фондів. Уже вкотре нагадує, що уся ця робота виконується трьома працівниками при відсутності заступника директора з наукової роботи Я. Товстухи, який і в даний час знаходиться в довгостроковому партійному відрядженні. На побудову нової експозиції потрібні чималі кошти, щоб придбати першовидання творів І. Франка, журнали, документи, виготовити фотографії, придбати картини, зробити якісне обладнання.

Не дочекавшись відповіді з Управління музеїв, П. Карманський у грудні 1946 року звертається листом «До Ради Міністрів УРСР (на руки тов. Бажана М. П.), в якому коротко розповідає про роботу Музею з часу його відкриття у 1940 році і подає своє бачення успішної діяльності цієї установи в майбутньому.

Він пише, що Музей убогий, бо не мав змоги зібрати пам'ятки по покійному. Були великі труднощі з ремонтом будинку, який в час війни був дуже зруйнований, виникли проблеми зі штатами. Зараз складений новий тематико-експозиційний план, поданий до затвердження в Управління музеїв. Перед працівниками музею стоїть невідкладне завдання – «побудувати справжню експозицію, яка б дала повний образ поета-велетня», а для цього будинок Івана Франка замалий, потрібні кошти і штати. Тому Петро Карманський пропонує:

«1. Музей включити в систему Академії, бо вона є в посіданню всієї духовної спадщини поета і не хоче ділитися з музеєм нічим з цієї спадщини.

2. Поширити площу музею, включаючи в його посідання будинок, колишню власність проф. М. Грушевського, який зараз віддано до диспозиції Академії, і в ньому між іншим живе син поета Тарас.

3. Поширити штати робітників Музею, в першу чергу дати Музеєві змогу користуватись роботою справжніх франкознавців (Ярема Я. Я., що зараз працює в Києві і Романченко І. С., що працює у Львові).

4. Врешті признати Музеєві достатні кошти на придбання експонатів»[11].

Ще одною справою довелось зайнятись П. Кармансько-му на кінець його перебування на посаді директора музею – питанням про право власності Тараса Франка на будинок його батька Івана Франка.

У листопаді 1946 року Тарас Іванович Франко звернувся до Комітету в справах культурно-освітніх установ з просьбою вирішити питання з виплатою йому оренди за будинок Івана Франка, в якому тепер є музей. «Відколи у Львові утворилася Радянська влада, – писав він у листі, – я робив заходи, щоби музей Івана Франка признав мені місячні за приміщення в будинку, що на підставі завіщання Івана Франка являється власністю синів і дочки письменника. Старший брат Андрій помер 1913 р., молодший Петро пропав безвісті, сестра Анна не живе тут, так що я єсть одиноким правним спадкоємцем [...]. Прохаю асигнувати мені титулом орендної плати за попередні місячні 4–5000 крб., а від нового року нехай музей платить по бюджету визначений через Вас або комісію місячний чинш»[12].

Голова Комітету М. Пашин дав завдання П. Кармансько-му вияснити цю справу. Збираючи документи, інформації, Карманський вияснив, що перший директор Музею Петро Франко не порушував питання про право власності і поста-

нова НКО про організацію Музею у 1940 році в будинку Івана Франка цієї справи не вирішила. Після війни у1944 році Міська постанова від 5.IX.1944 року за № 157/1 закріпила будинок за Музеєм. «На цій основі, – пише П. Карманський, – спирається на сьогоднішній день право користування Музеєм цим будинком безкоштовно, тим більше, що міськжитлоуправління ніякої орендної плати з огляду на кошти капремонту не встановило[...] і управі Музею нічого в тій справі діяти, а тільки противна сторона цебто правні спадкоємці мають правну легітимацію, винесеною Львівською міськрадою постанову обжаловувати зглядно внести на її анулювання»[13].

Питання про право власності на будинок Івана Франка було вирішене позитивно на користь Тараса Франка у 1953 році (про це буде далі).

П. Карманський планує завершити перебудову експозиції у 1947 році. Разом з головним бухгалтером М. Чайковською він складає кошторис витрат на 1947 рік. Просить збільшити штати на 4 одиниці (старшого наукового співробітника, екскурсовода, фотографа, завгоспа), дати асигнування на завершення ремонтних робіт (проекти вже складені проектно-кошторисним бюро). Значні кошти потрібні на перебудову експозиції (договори з виробничим комбінатом та Спілкою художників). Потрібно придбати літературу у приватних осіб (перші видання творів Франка, журнали, старі видання), виготовити фотографії, копії документів, у художників закупити картини, організувати відрядження до Нагуєвич, Дрогобича, Криворівні по збору матеріалів. Усе докладно розписано, обґрунтовано. Карманський планує влаштувати експозицію і відкрити музей для відвідувачів. «Водночас, – пише він, – я носився з сильною постановою прохати звільнення з роботи – зараз після відкриття частинної експозиції.

Комітет випередив мене і з роботи мене зняв. Що ж, спасибі, – доводиться сказати і повною груддю оддихнуть. Лиш форма мого звільнення аж надто дивовижна. Сподіваюся, що новий директор знайде в Комітеті більше зрозуміння і кра-

щу допомогу в праці, а перш за все справжнє зацікавлення Музеєм в самому джерелі»[14].

16 грудня 1946 р. П. Карманський іде у профспілкову відпустку до 14 січня 1947 р. У той час він був звільнений з роботи і наказом начальника Комітету культосвітніх установ від 26 грудня 1946 року директором Музею був призначений Тарас Іванович Франко – середній син Івана Франка, який приступив до роботи 15 січня 1947 року.

Причина звільнення П. Карманського стала зрозумілою трохи згодом. 4 серпня 1947 року був даний наказ по Комітету у справах культосвітніх установ (за підписом П. Овчаренка) «Про стан і завдання перебудови експозицій і науково-дослідної роботи літературно-меморіальних музеїв України», в якому писалось: «У Львівському музеї Ів. Франка буржуазно-націоналістичні елементи та прихильники антинаукової «школи» Грушевського перекручували творчість Ів. Франка у ворожому капіталістичному дусі, не показували в експозиції відбиту в творчості письменника класову боротьбу та ідейно-революційного впливу на письменника кращих представників російської літератури. В експозиції не показаний інтернаціоналізм Івана Франка, не показана його діяльність і боротьба проти націоналістів всіх мастей, зокрема українського націоналізму»[15].

Ще недавно Петро Карманський був членом Спілки письменників України. У жовтні 1940 року на засіданні Правління Львівського відділення його обрали Головою Франківського ювілейного комітету по відзначенню 85-річчя від дня народження Івана Франка. До комітету входили академіки К. Студинський, М. Возняк, професор Т. Бой-Желенський, письменники О. Десняк, В. Василевська, Я. Кондра[16].

У січні 1941 року в Києві у Клубі письменників відбувся літературний вечір Петра Карманського. Поет читав свої твори. О. Корнійчук назвав Карманського «полководцем української радянської поезії», «його твори нагадують зерна прекрасної добірної пшениці», а «Вступ до поеми «Його до-

рога» ніби вирізьблений з граніту», – говорив він. М. Бажан хвалив цикл ліричних віршів поета «Кримські сонати»[17].

З великою шаною до Кармансько́го завжди ставились П. Тичина, М. Рильський.

Тепер же, у 1947 році, ніхто не зміг його захистити. Прозваний «ворогом народу», «запеклим буржуазним націоналістом», виключений зі Спілки письменників, звільнений з посади директора Музею Івана Франка, важко хворіючи, доживав останні роки.

У вересні 1991 року до музею надійшов лист від Степана Яреми (вчений літературознавець, небіж Петра Кармансько́го). Він писав: «Посилаю Вам з архіву П. Кармансько́го його вірш. Думаю, що його можна було б використати в експозиції, напр., переписати на великому картуші і повісити на вході в музей».

Працівники музею так і зробили. При вході в меморіальний будинок на картуші виписані слова П. Кармансько́го.

До відвідувачів
Літературно-меморіального
Музею Івана Франка

Він в домі цьому горів і страждав,
Тут сонце для нього погасло від сліз.
Він тут себе всьому народу віддав,
Й у творчих змаганнях себе переріс.

Розкрий тільки серце і слухай!.. Це він!
Його невсипущий банує тут дух,
І велетня слово лунає як дзвін.
Розкрий лише серце і вигостри слух!

Тут яблунька кожна розкаже тобі
Про віщі польоти Тиртея – творця,

Що сам спопеліши в огні, в боротьбі,
До сонця справляв нам приземні серця.

Ти кажеш,що мало в музеї отім
Збережено цінних реліквій його...
Невже тобі мало, що входиш в цей дім,
В якому він духа лишив нам свого?

Розкрий тільки серце і слухай!.. Це він!
Його невсипущий банує тут дух,
І велетня слово лунає як дзвін.
Розкрий лише серце і вигостри слух!

21.XII.1945

Третій директор Музею Тарас Іванович Франко розпочав свою роботу не за втішних умов. Уже на перших засіданнях з працівниками йому довелось зачитати статтю з газети «Вільна Україна» під назвою «Радянська виборча система – найдемократичніша в світі», запропонувати вивчати біографії Леніна і Сталіна, послати працівників музею в села області з читанням лекцій на тему «Допомога Радянського уряду трудящому селянству», погодитись на вилучення і знищення Облітом з фондів музею книг (у тому числі деяких видань творів Івана Франка).

Розпочалось «упорядкування» кадрів. Невдовзі, 12 березня, наказом Комітету був звільнений з роботи Федір Кулечко. На його місце призначено Бурлаку Степана Федоровича (з Києва, тимчасово проживав у будинку музею). Пішла з роботи головний бухгалтер Мирослава Чайківська.

Тепер уся робота Музею ведеться під пильним оком «шефів», присланих Комітетом культосвітніх установ з Києва, «який звернув увагу на музей Івана Франка, підкреслюючи його політичне значення» (слова М. Мацапури – директора Музею Т. Г. Шевченка). В листах до Музею Івана Франка (квітень 1947 р.) Мацапура дає «поради» – то надсилає ци-

тату, яку необхідно подати в експозиції, «тільки розшукати, з якого твору Франка її взято», то радить «зняти плиту, поставлену військовими частинами «СС» під дубом біля будинку музею». Його поради ретельно виконуються, хоч у них немає елементарного глузду. Згадана плита не має жодного відношення до «СС». Її історія така: у 1926 році до 10-річчя від дня смерті Івана Франка на площі «Сокола-Батька» у Львові українським молодіжним товариством «Сокіл» був посаджений невеликий дубок, а під ним встановлено гарну мармурову плиту з написом «Сокіл – Іванові Франкові. 1926 р.». У 1940 році площа «Сокіл-Батько» була зруйнована за вказівкою радянських властей Львова. Працівники музею Софія Дутко і Федір Кулечко, за вказівкою Петра Франка викопали дубок, забрали плиту, привезли до музею. Дубок посадили при вході до садиби на тому місці, де колись за часів Івана Франка ріс горіх, який змерз у 1939 році. Під дубом встановили пам'ятну плиту. У 1947 році за «порадою» М. Мацапури плиту знищили, дуб росте сьогодні.

На виробничих нарадах (12.II, 18.III) обговорювалось питання про термінове відкриття експозиції у зміненому вигляді, як цього вимагали партійні настанови. Приміщення музею дуже сподобалось Мацапурі. Він радить придбати килими, доріжки, фіранки, вітрини, меблі, картини. Фотознімки і картини повинні бути гарно оформлені на паспарту, під склом, в гарних рамах[18].

У квітні 1947 року, після громадського огляду, поновлена експозиція була відкрита для відвідувачів. Якою вона була – краще послухати директора Музею Тараса Франка: «Реконструкція Музею Івана Франка у Львові по вул. І. Франка, 4, формально почалася ще з осені минулого року, але фактично проведена була в лютому біжучого року 1947. Тоді то з Києва приїхала бригада музейників-фахівців у складі трьох осіб тов. Мацапури, директора музею Шевченка тов. Середи і тов. Паламарчук і взялися до праці. Всі експонати були рушені з місця: багато з них переставлені, інші інакше оформлені,

деякі здані у фонди [...]. Після закінчення реекспозиції управа музею запросила 12.IV представників широких кіл громадськості: партії, уряду, з обкому, журналістів, франкознавців, письменників та інших [...].

Гості з приємністю бачили, що при вході замість давнього знищеного напису є вже два: російський і український [...]. В першій кімнаті є портрети діячів комунізму і на постаментах могутні гіпсові погруддя Леніна і Сталіна. Перша з черги кімната відображує молоді роки поета [...]. Другий зал показує дальші роки життя поета 1878–1898, де особливо підкреслений вплив прогресивної російської літератури на творчість Івана Франка. В третій кімнаті охоплені роки від 1898–1916; Окрема кімната присвячена боротьбі великого демократа проти націоналізму. Четвертий зал 1916–1946 відображує останні хвилини поета, смерть (там же помер поет 28.V.1916) і увічнення його пам'яті. В п'ятій кімнаті відтворений робочий кабінет великого революціонера, де він писав свої безсмертні твори (від 1901 р.), де приймав гостей і де спав деякий час. В сходовій клітці, що веде до горішніх кімнат, тепер канцелярії, також розміщені на стінах знимки краєвидів, що зв'язані з життям Івана Франка»[19].

Відкрита експозиція Музею була тимчасовою. Продовжувалось обговорення проекту тематичного плану нової експозиції. На цей раз на нараді були присутні вчені Я. Ярема, І. Романченко, Д. Лукіянович, працівники Історичного музею Б.Дудикевич, Федишин, працівники музею Івана Франка Т. Франко, Я. Товстуха, С. Бурлака, К. Чумак. В результаті обговорень до плану додали: 1. Показати два напрямки ідейно-політичні в НТШ – прогресивний (Франко) і реакційний (Грушевський); 2. Боротьбу Франка з буржуазним націоналізмом подати окремою темою.

Відрадно, що майже на кожній нараді серед маси одноманітності, сірості, траплялися винятки – і на цей раз заступник директора з наукової роботи Львівського історичного музею Федишин сказав, що тематичний план музею обговорюється

вже шостий раз. Час було б обговорювати його востаннє. Потрібно показати методи праці Франка, щоб показати глядачам, як Франко міг написати таку величезну кількість творів. В експозиції показати велич Франка – для цього площа меморіального будинку замала[20].

Тематико-експозиційний план було дано на рецензію Олексію Морозу і Володимиру Дмитруку (викладачі Львівського університету, кандидати філологічних наук). Рецензенти дали позитивні відгуки, зробили свої доповнення.

Останній тематико-експозиційний план, за яким у 1950 році була побудована експозиція, зберігається у музеї. Він надрукований на 44 сторінках, чіткий, детальний. Тут названий кожний експонат – цитати, фотографії, книжки, картини та інше. У плані – вступ і 11 основних тем. У кожній темі – 7–10 підтем. Основні теми такі:

Вступ. Здійснення мрії Івана Франка про возз'єднання всіх українських земель в єдиній державі. Й. В. Сталін – збирач українських земель.

I. Доба Івана Франка (40–60 рр. XIX ст.). 6 підтем.

Преса і літературний рух на Україні. 7 підтем.

II. Дитячі та юнацькі роки Івана Франка. 7 підтем.

III. Іван Франко у Львівському університеті та початок громадсько-політичної діяльності (1875–1877 рр.). 8 підтем.

IV. Вплив наукового соціалізму Маркса і Енгельса та матеріалістичної філології російських революційних демократів і Шевченка на формування світогляду Франка. 5 підтем.

V. Іван Франко – революціонер-демократ (1880–1883 рр.). 7 підтем.

VI. Іван Франко в класовій боротьбі та в боротьбі з буржуазно-українським націоналізмом 1883–1893 рр.). 10 підтем.

VII. Іван Франко і його сучасники російської та української літератури. 7 підтем.

VIII. Вплив революції 1905 року в Росії на революційні події в Галичині та вплив творчості Максима Горького цього періоду на творчість Івана Франка. 9 підтем.

IX. Іван Франко – вчений. 8 підтем.

X. Хвороба. Смерть. Похорони Івана Франка. 1908–1916 рр.). 6 підтем.

XI. Увіковічення пам'яті Івана Франка за Радянської влади. 19 підтем[21].

Підписав цей план Іван Омелянович Кияшко, який був призначений на посаду директора Музею 6 липня 1949 року.

22 червня 1950 року в Музеї відбулося засідання комісії Комітету в справах культосвітніх установ з порядком дня: обговорення і затвердження експозиції Музею. Комісія у складі: Ткаченко О. І. – інспектор Управління музеїв – голова комісії; Чумак К. В. – заввідділом Музею Т. Г. Шевченка у Києві; Мілєвський І. А. – зав сектором культури Львівського обкому КП(б)У.

Члени комісії: Кияшко І. О. – директор Музею Івана Франка, Ходаківський – заступник директора з наукової роботи.

Експозицію обговорено і затверджено одноголосно[22].

Наявні фотографії, які збереглися, дають уявлення про цю експозицію: експонати на стінах подавалися у п'ять рядів, рясніли цитати, політичні лозунги, діаграми, макети. У кожній кімнаті (малій за розміром) бовваніли громіздкі погруддя політичних діячів, російських письменників. На огляд нової експозиції попередніх директорів не запросили – ні Петра Карманського, ні Тараса Франка, які фактично зробили все – підняли будинок з руїн, підготували тематичний план (споганений не з їх вини), зібрали експонати.

Результати праці багатьох людей все примножувались. З перших днів свого директорування Т. Франко наполегливо збирав матеріали до Музею. Він часто сам виїздив у рідні місцевості, відвідував знайомих свого батька, посилав у відрядження працівників. Наслідки не забарились. Так, 10 грудня 1948 року музей закупив у громадянина Кобрина Петра Олекійовича (м. Дрогобич, вул. Пушкіна, 7) кишеньковий срібний іменний годинник, що належав Івану Франкові (з монограмою «І. Ф.»).

За твердженням власника годинника Іван Франко і Володимир Кобрин (дід Петра) в знак дружби обмінялись годинниками. Згодом Володимир Кобрин подарував годинник своєму онукові Кобрину Петру Олексійовичу. Годинник куплено за 1000 крб.

Володимир Кобрин був добрим знайомим Івана Франка, проживав у Дрогобичі, працював адвокатом у Дрогобицько-Бориславському окрузі. В. Кобрин переклав польською мовою поему І. Франка «Мойсей», яка вийшла друком в авторизованому перекладі у 1914 році. Видання відкривається посвятою перекладача І. Франкові в сорокову річницю його літературної діяльності. Дохід з реалізації поеми Кобрин переказав на фонд Франка. У 1941 році сім'ю Володимира Кобрина розстріляло НКВД. Не міг не знати Тарас Франко про трагічну долю родини Кобрина. Купувати особисту річ Івана Франка у такої родини було небезпечно. Тепер годинник Івана Франка лежить на робочому столі письменника поряд з його поемою «Мойсей» і польським перекладом «Mojzesz» В. Кобрина. Про родину Кобрина ширше подано у статті «Листи Володимира Кобрина до Івана Франка»[23].

Повільно, але наполегливо Т.Франко формував книжковий фонд музею. У січні 1949 року були закуплені у гр. Ільницької Н. цінні книги і журнали з архіву М. Воробця.[24]

Львівський музей українського мистецтва передав книги-дублети зі своєї унікальної книгозбірні – кілька перших видань творів І. Франка, журнали «Житє і слово» (три примірники), «Народ» (два номери), Записки НТШ (від 1895 до 1913 рр.), «Літературно-науковий вісник» та іншу літературу[25].

Стараннями Т.Франка біля будинку музею був поставлений перший в Україні пам'ятник І. Франкові. Довідавшись про наміри музею поставити пам'ятник, голова скульптурної секції Спілки художників України професор М. Г. Лисенко писав Т. Франкові: «Нам стало відомо, що у Вас є бажання та можливості спорудити невеличкий пам'ятник Франка. Оскільки у дружини скульптора Г. Пивоварова, який загинув

на фронті під час Вітчизняної війни, є погруддя І. Франка, який він створив у 1940 році, скульптурна секція Спілки РХУ рекомендує його для пам'ятника. Вищезгадане погруддя експонувалося на виставці та одержано високу оцінку художньої громадськості» (Справа № 31).

Пам'ятник було закуплено за 10 тисяч крб., постамент під погруддя виконали львівські скульптори Дзиндра Є. В. та Сколоздра В. І. Відлив у бронзі здійснив металообробний завод у Львові під керівництвом директора заводу Тирусся Д. Г. – того самого, що у 1933 році відлив у бронзі надгробник І. Франкові. Про побудову пам'ятника докладно розповіла працівник музею Стець З. М. у статті «Перший пам'ятник І. Франкові в Україні»[26].

Відкриття пам'ятника відбулося 28 серпня 1949 року у 93-ю річницю від дня народження письменника. В організації відкриття пам'ятника Тарас Франко участі не брав. На той час він уже не був директором музею. Згідно з постановою Комітету культосвітніх установ від 6 липня 1949 року директором музею був призначений Кияшко Іван Омелянович. Тарас Франко залишився працювати у Львівському університеті викладачем кафедри іноземних мов. У 1950 році разом із сім'єю він переїхав до Києва.

ПРИМІТКИ

1. Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 7–19. Машинопис.
2. Архів Музею. 1944–1945. Опис № 1. Справа № 15. Машинопис.
3. Протокол ч. 5. наукової сесії, яка відбулася 27.VIII.1945 р. для відзначення 89 роковин з дня народження Івана Франка. Архів Музею. 1944–1945. Опис № 1. Справа № 11. Машинопис.
4. *Карманський П.* До відома Голови Комітету в справах Культурно-освітніх Установ при РНК УРСР – тов. Пашина в Києві. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 7–19. Машинопис. Власноручний підпис П. Карманського.

5. *Кармaнський П.* Святкування 90-річчя з дня народження Івана Франка. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 22–26. Машинопис.
6. *Кармaнський П.* До всіх Рай(Міськ) ВНО Львівської області. 18 травня 1946 р. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 42. Машинопис. Власноручний підпис П. Кармaнського.
7. *Кармaнський П.* Перші кроки підготовки до святкування 30-річчя з дня смерті Івана Франка. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 33–34. Машинопис.
8. *Кармaнський П.* Обережніше з датами великих людей. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 70. Машинопис.
9. Протокол ч. 12. наради колективу робітників Літературно-меморіального Музею Івана Франка у зв'язку з критикою Музею в газеті «Львовская правда» (8.X.1946). Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 17. – С. 14. Машинопис.
10. Протокол наради, на якій перебудовано тематичний план побудови експозиції Музею Івана Франка в світлі рішень ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 17.
11. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. Машинопис. Власноручний підпис П. Кармaнського.
12. *Франко Т.* Достойний комітет. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 94. Машинопис.
13. *Кармaнський П.* Голові Комітету в справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 16. – С. 95–96. Машинопис.
14. Звіт про роботу Музею за 1946 р. Архів Музею. 1946. Опис № 1. Справа № 18. – С. 16–21. Машинопис. Власноручний підпис П. Кармaнського.
15. Архів Музею. 1947. Опис № 1. Справа № 21. Машинопис.
16. У Львівській організації Спілки радянських письменників України. Газета «Вільна України», 23 жовтня 1940 р.
17. Газета «Більшовицька правда». 14 січня 1941.
18. Протокол виборчої наради працівників Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка від 12 лютого 1947 р. Архів Музею. 1947. Опис № 1. Справа № 17. – С. 40.
19. *Франко Т.* Реконструкція Музею Івана Франка. Львів, 14 квітня 1947 р. Архів Музею. 1947. Опис № 1. Справа № 21. Машинопис.
20. Протокол ч. 5. наради з приводу обговорення обговорення проекту тематичного плану побудови експозиції Літературно-меморіального музею Івана Франка. Архів Музею. 1947. Опис № 1. Справа № 17. – С. 44. Машинопис.

21. Тематико-експозиційний план Музею. Архів Музею. 1949. Опис № 1. Справа № 29. – С. 102. Машинопис. Власноручний підпис Кияшка І. О.
22. Протокол ч. 7. засідання комісії Комітету в справах культурноосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР, яка відбулася у Львівському Державному літературно-меморіальному музеї Івана Франка 22 червня 1950 р. Архів Музею. 1950. Опис № 1. Справа № 35. Машинопис.
23. *Горак І. Звір О.* Листи Володимира Кобрина до Івана Франка // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. Випуск 7. Львів. Каменяр. 2007. – С. 256–265.
24. Акт на придбання та вступ до Літературно-меморіального музею Івана Франка журналів та книжок. 3 січня 1949 р. Архів Музею. 1949. Опис № 1. Справа № 28. – С. 19.
25. Список книг-дублетів Львівського державного музею українського мистецтва – меморіальному музеєві Івана Франка. Архів Музею. 1949. Опис № 1. Справа № 28. – С. 26.
26. Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. Випуск 9. Львів. 2010. – С. 50–53.

МАРІЯ ОРКУШ, РОМАН ГОРАК

ДО ЯСЕНИЦІ-СІЛЬНОЇ

Ясениця-Сільна – батьківщина матері Івана Франка Марії Кульчицької. Прямої дороги до неї з Дрогобича нема. Колись була. І навіть була настільки доброю та вигідною, що нею користувалися й Нагуєвичі, поки на початку XX-го століття не проклали через них Цісарську дорогу. Та нова дорога йшла через Війтову Гору, де стояла хата Франків, і аби була широкою та на ній могли розминутись дві драбинясті фіри зі снопами, зрізали біля обійстя Франків три старі липи, посаджені ще Гнатом Добровлянським, від яких Яків Франко, батько Івана Франка, успадкував обійстя. Відтак дорога з Війтової Гори збігала до Панщизняного лісу і йшла повз високий старий дуб, про який пізніше складуть легенду, що під ним Іван Франко написав оповідання «Оловець», брала розгін вгору до Унятич. Саме це місце біля Панщизняного лісу, де тепер вхід у заповідник «Нагуєвичі», облюбують корчми і буде приходити сюди народ православний та залишати у них своє здоров'я і гроші, а під заставу одяг та землю. За Унятичами ця дорога з'єднювалась із трактом, що був прокладений між цісарсько-королівським містом Дрогобичем та з таким самим цісарсько-королівським містом Самбором. До того часу, заки проклали цю нову дорогу, з Нагуєвич їхалось до Дрогобича аж до присілку, що звався Воротами і там біля старої невеличкої каплички заверталось у поле на розбиту возами і виїжджену аж по дно воза нагуєвицьку дорогу і їхалось нею, поки на горбах, де повно терну та шипшини, не виїздилось на добре до-

глянуту та впорядковану ясеницьку дорогу, котрою їхалось у Дрогобич аж до тамтешньої церкви Святої Параскеви. Тепер цю дорогу давно закинули, бо розбили тракторами, комбайнами та вантажівками, які і перетворили їзду по ній у суцільну муку. Яма на ямі, горб на горбі, болото, що не просихає навіть у літню спеку.

Потрапити у Ясеницю-Сільну тепер можна через ті ж Нагуєвичі дорогою, яка веде через них аж в гори до Підбужа. На перехресті, що в кінці села, цю дорогу перетинає інша дорога, що також веде з цісарсько-королівського міста Самбора через село Сіде, де колись розпарцельовував для розпродажу малими куснями панську землю Лесь Мартович, та Озьмину, звідки виводиться рід Франків по батьківській лінії. Саме цією дорогою приїхали у Нагуєвичі 1822 року Франки на чолі з дідом Івана Франка, який також писався Іван Франко. Перетинаються ті дороги біля урочища, яке ще з давніх часів називалось Монастирське, бо там колись, ще за княжих часів, стояв монастир. Там, на тому перехресті, де кажуть найчастіше злітаються відьми та здіймають неймовірну куряву, звернути наліво і попри давно недоглянуту з жалюгідним виглядом дерев'яну скульптуру пастушка, яку називають «Малим Мироном» в честь Франка – героя його оповідання, взяти прямий курс на Ясеницю-Сільну, обминувши з правого боку старий холерний цвинтар, на якому поховані жертви пошесті холери 1831 року, про що нагадує каплиця, до якої вряди-годи колись приходить процесія, аби помолитися за давно померлих предків. Сам цвинтар давно заорали і вирощують на ньому картоплю і для себе, і на базар. Кажуть, що вже нешкідливо, бо бацила пошесті, як пишуть книжки, може зберігатись до ста років, а вже минуло, дай Боже, цілих 170!

Сказати варто, що дорога не належить до найкращих, але що поробиш, коли друга, яка веде з Дрогобича на Борислав, а тоді через Котівську Баню, де гори з відходами озокериту, та Попелі, ще гірша, хоч і коротша від цієї. Про ці занедбані

дороги згадують при кожних ювілейних датах народження Франка. Тоді на їх ремонт виділяють гроші, засипають ями, притолочують перероблением асфальтом, але весь цей ремонт сходить разом з весняним снігом і дорога якою була до так званого «точкового» ремонту, такою і залишається після нього розбитою і нікудишньою.

Ясениця-Сільна не була обігріта такою увагою, як Нагуєвичі. Про неї постійно забувають, хоч для Франка це село було не менш дорогим, ніж Нагуєвичі. Звідти не тільки його мати Марія, діди й прадіди по материнській лінії, що писались Кульчицькими і вели своє походження зі знаменитих Кульчиць, де ходачкова шляхта сиділа, як казали, одна на одній, та які під Самбором. З Ясениці-Сільної бабуня Людвіка Кульчицька де Гвоздецька, яка порозпродувала свою землю, аби вивести в люди синів і вивчити їх, а тому не мала що дати у придане дочці Марії – матері Івана Франка. Вона сказала своє тверде слово аби посилати до шкіл малого Франка, коли в цьому засумнівались в родині. Тут жив й помер найсимпатичніший з усіх людей вуйко, рідний брат матері, Павло Кульчицький, в якого Франко мешкав, коли вчився у Ясеницькій школі і якого сам Іван Франко мав за стандарт, коли виникали сумніви, чи його економічні статті зрозуміють селяни чи ні. Коли бачив, що зрозуміє вуйко Павло, то вважав, що зрозуміють і інші. Той вуйко Павло був людиною грамотною і навчив малого Франка читати і писати за десять днів, так що особливо перейматись наукою у Ясениці малому Франку не було чого. Він прекрасно читав псалтир і вчитель Андрусевич, який одночасно і дякував при церкві, бо за скупу вчительську платню вижити було неможливо, посилав малого Франка замість себе читати того псалтиря до небіжчика, а сам брав за це платню. Люди хвалили малого Франка, що добре читає і, кажуть, не було випадку протягом тих років навчання Франка в Ясениці, аби він когось з небіжчиків обминув і не читав у їх головах молитов.

Тут жила родина його сестри по матері Юлії Багрій. Звідси її чоловік коваль Михайло Багрій. Звідти і вітчим Гринь Гаврилик, який взяв на себе після смерті Якова Франка весь тягар розбитого господарства Франків і врятував його від розорення, до того ж вивчивши Івана Франка і не забравши його зі шкіл для господарської роботи.

Пліткували в селі, що взяв Марію Франкову, бо злакомився на її поле та достаток. Був молодшим від неї на вісім років, не був з бідних, а мав у спадок по батьках з Ясениці чималий шмат поля, мав і гроші, призароблені на Бориславських ямах. Оповідають, що був високим, гарним на вигляд, тридцять років у Нагуєвичах був війтом. Любив порядок і чистоту. Не любив розхлябаності, неакуратності. З пияками воював і сам не зловживав оковитою. Праві кожного дня заходив у корчму і розганяв пияків. Гнав до хати і до роботи. Не злюбив його за таку поведінку люд. Де то видано, аби гнати людину з корчми? Що, хіба чуже пропиває? Два рази нападали на нього і хотіли чи то вбити, чи добре побити і настрашити, але війт Гаврилик був хлопом моцним і нападників порозкидав на всі боки так, що потім йшли люди з села їх піднімати, бо вже у своїй силі не могли дібратись до хати.

Нема жодного знаку ні при в'їзді в Ясеницю-Сільну, ні при виїзді з неї, що звідтіль рід матері Франка. Нема згадки для мандрівника, що тут у школі вчився Іван Франко. Нема пам'ятника, нема музею, якщо не рахувати скромної кімнати в новозбудованій школі.

Десь в Лолині, що закинутий далеко в гори і де кожного року річка Свіча рве міст через неї і до цього села просто неможливо дібратись, при в їзді стоїть знак, де написано, що се село – Лолин – місце першого кохання Івана Франка. Тут, в Ясениці, нема нічого. Нема жодного знаку.

Ще років з десять тому при в'їзді до села з боку Нагуєвич на одній з хатин при дорозі на стіні висів овальний портрет Івана Франка і всі знали, хто приїздив, що в цій хаті колись

мешкав у свого вуйка Павла Іван Франко, коли вчився у тутешній народній школі.

Нема тепер цього портрета. Він був намальований на фанері, а сонце, вітер і дощ зробили свою справу. Це, фактично, і все пошанування пам'яті Івана Франка...

Нема тепер цієї хати, в якій жила мати Івана Франка і звідки видавалась за коваля Якова Франка з Нагуєвич, а відтак жив з родиною вуйко Павло. Не було фотографа, який би принаймні зробив світлину її. Не було художника, аби замалював її вигляд. Нікого не було. Вона простояла до 1950 року, і її, стару, вгрузлу в землю і прибиту до землі, розібрали і вже 1952 року освітили нову. Вона стоїть і тепер. Родина Франка по матері нагадувала проїзним про те, що тут жив Іван Франко і повісили отой овальний портрет свого великого предка.

Тепер і цього не стало. Нема старих дерев. Є тільки одна стара криниця, яка була ще при житті Марії Кульчицької. Зовнішнє її оцямрування давно змінено, але й надалі дарує вона людям свою чисту воду.

Тепер у цій хаті живе колишній вчитель Гаврилик Мирон Юліанович. Він народився в Ясениці-Сільній 18 січня 1938 року. Його батько Юліан Гаврилик (15.07.1910–15.02.1991) був сином відомого будівничого майстра Василя Гаврилика. З таким же будівельним майстром з Ясениці-Сільної Лесиком Василем будував відомий будинок пошти в Бориславі. Батько Василя Гаврилика називався Іван, і він був рідним братом вітчиму Івана Франка Гриню Гаврилику.

Гринь Гаврилик помер того ж року, що й Іван Франко. Ніхто не запам'ятав, де його могила в Нагуєвичах.

Дружиною майстра Василя Івановича Гаврилика була Розалія з Кобилецьких Гаврилик. Рахувала себе шляхтянкою і носилась гордо. Була 1884 року народження. Добре пам'ятала Івана Франка і про це від неї записали спогади, які були надруковані у відомому збірнику спогадів сучасників Івана Франка, що вийшов 1956 року.

Розалія Гаврилик була особою оригінальною. 1956 року її запросили виступити на святі Франка в селі Нагуєвичі, яке вів голова Ювілейного комітету Микола Бажан. Розалія Гаврилик свій виступ почала вельми патетично: «Шановна громадо і ви, гості з Києва! Україна мала двох велетнів і пророків: Тараса Шевченка і Івана Франка. Перший нам заповідав: «Кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями», а другий казав: «Не пора, не пора, москалеві, ляхові служить»... Цей виступ не зафіксувала тодішня преса. Але про нього до цього часу згадують у Нагуєвичах і Ясениці-Сільній.

Часто Розалія Гаврилик приходила в музей Франка в Нагуєвичах. Добре знала Марію Семенівну Кіх. Любила з нею жартувати. Її вуйком був Михайло Кобилецький, який дослужився до коменданта поліції в Самборі. Він був грозою конокрадів, бо на Самбірщині злодії спеціалізувалися у тому виді злодійства, а до того служив у поліції в Городку піді Львовом і мав над тамтешнім ставом хату. Дружина його була з великих панів зі Львова і не вміла по-сільському зробити йому голубців, пирогів з сиром, наварити доброго капусняку з толоченою квасолею по-ясеницьки, тобто приготовити тих страв, що любив він сам і любив його гість Іван Франко, який приїздив у Городок до нього в гості ще до цього, як в цьому місті поселився Лонгин Озаркевич і відкрив адвокатську контору, в якій конципієнтом (помічником) працював Лесь Мартович і до нього в гості дуже часто приїздив Василь Стефаник.

Від Мирона Гаврилика музей дістав дуже цінну й унікальну річ: світлину родини Домни Кульчицької з дочками. Це найстаріша світлина в роді Франків. Стверджували люди, що сестра Доменіка була як дві краплі води подібна на Марію Кульчицьку-Франко, а зберігалась ця світлина в родині Бориславського Юліана Стефановича (12.05.1923–25.09.2008), відомого в Дрогобичі лікаря-лора, сина Стефана (27.01.1890–26.12.1967) та Юлії (14.10.1899–07.11.1989) Бориславських, могила яких стоїть біля дзвіниці церкви.

Мирон Гаврилик одружений з Оксаною Василівною Багрій, яка народилась в Ясениці-Сільній 1 січня 1949 року. Її батько Василь Багрій народився 19 лютого 1919 року і помер 24 жовтня 1992 року. Він був одружений з Кульчицькою Ярославою Степанівною (21.11.1928–6.01.2006), батько якої Степан Кульчицький (1900–24.07.1971) був сином Миколи Кульчицького. В свою чергу Микола Кульчицький був сином Павла Кульчицького, рідного брата матері Івана Франка.

Ніхто не пригадує, де могила Павла Кульчицького, ні його сина Миколи.

Від Мирона Гаврилика записана й пісня про козака Торбу, яку любив співати Іван Франко. Цю пісню перейняла від нього Розалія Гаврилик, а від неї її діти, а від них і село. Як свідчить видання «Народні пісні з батьківщини Івана Франка», які зібрав та упорядкував Василь Сокіл та яка вийшла у видавництві «Каменяр» 2003 року, записав її від мешканки Нагуєвич Кульчицької Іванни, 1908 року народження, Григорій Дем'ян. Значно ширший і довший варіант цієї пісні, знає Мирон Гаврилик:

Гей на славній Україні козак Торба жив,
Вірну зброю козацькую з собою носив
Ще й барілку тисовую з добрим вишняком.
Хто з ним нараз десять випив, той був козаком.
Де з'явився козак Торба, там була гульня,
Там співали, танцювали аж гула земля.
Незабаром смерть сказала: «Гей Торбо, ходи,
Бо вишняк український випив увесь ти».
До півночі козак Торба гуляв день цілий,
По півночі ззяб небога і став неживий.
Взяли бочку тисовую товариші всі
Та сховали пана Торбу у сивім Дніпрі.
Ще й донині козак Торба у Дніпрі лежить,
З пугарою пух статечний у правій держить!

Ніхто свого часу не поцікавився і приміщенням школи, в якій вчився Іван Франко. Вона через потік, який зветься Шумів. Від ґаздівства Кульчицьких вниз вела стежка, яка вибігала на дорогу, що йшла рівнобіжно з потоком. Сусідами Кульчицьких були Сеніви, син яких Степан Сенів став прообразом головного героя оповідання «Оловець», яке написав Іван Франко в Нагуєвичах під дубом, який всох при підготовці до 145-ї річниці від народження його автора і тепер стоїть обрізаний з гілок та облізлою корою. Світить до неба своїм безпомічним виглядом, нагадуючи про безгосподарність людям, які повинні були дбати про нього. Хата Сенівих не збереглася. На її місці побудували нову.

Річка Шумів тільки на вигляд спокійна. Навесні, коли до неї стікають з горбів потічки, або в часи довготривалих дощів вона піднімає свої води часом і на висоту до двох метрів. Знають про це люди, що живуть близько берега, а тому вживають різних заходів. Одні ставлять хати і різні господарські будівлі вище, де може не дійти вода, інші ж ставлять бетонні стіни, аби перегородити річці дорогу. Через річку місток, а за містком зліва колись стояла школа. Шкільне подвір'я було обнесене ліщиновим плотом, а до школи вела стежка через браму, яку тут звуть лісою. Зліва від входу росла тополя. Тепер її вже нема. Ще була в 50-ті роки. Була ще одна тополя в кутку городу, що близько підходив до річки. Вилилася річка десь у 1890-х роках і забрала її. По обох боках школи росли липи. Їх було п'ять. Одну, ту що росла біля тополі, забрала вода. Чотири залишились, але й тих тепер нема. Сусідом школи був Василь Стефанович Лесюк – майстер-будівничий, що мурував разом з Василем Гавриликом Бориславську пошту.

1941 року, коли йшла активно підготовка до 85-ої річниці від народження Івана Франка і вже півроку діяв музей Івана Франка у Львові, який активно займався збиранням меморіальних речей по Іванові Франку, до Ясениці-Сільної з ініціативи директора музею Петра Франка, сина Івана

Франка, була відправлена експедиція з працівників музею, викладачів та студентів університету у Львові та музейного фотографа В. Проня, якому дозволили зробити світлини, згідно зі списком, затвердженим відповідними органами.

Експедиція вже на той час не застала школи, але не зафотографувала того, що було. Не було дозволу. В. Пронь на свій ризик зафотографував шкільних товаришів Івана Франка і в тому числі й Стефана Сеніва, головного героя «Оловця». Зустрілась експедиція з сусідом Василем Степановичем Лесиком, який твердив, що він 1870 року народження. Він дав як будівничий дуже фахові покази і на основі них була складена ситуаційна карта знаходження школи, а також план самої будівлі школи із точними розмірами, формою та виглядом окремих деталей.

Під час війни основні фонди Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка, які містили меморіальні речі, були віддані на зберігання у Національний музей, а архів музею, де були записані спогади про письменника та документи з організації музею, були віддані на зберігання у Наукове товариство ім. Шевченка. Відразу після війни фонди з Національного музею були повернуті, але не так сталось із архівом музею. Він був розпорошений і тільки частина його повернулась у музей. Меморіальні речі у Національний музей передавались по відповідному акту, проте, чи був такий акт на матеріали, які потрапили в НТШ, невідомо. Невідомо, чи був складений акт і про передачу НТШ архіву музею. Тільки не так давно виявилось, що велика частина архіву музею була залишена в НТШ, а потім потрапила також без відповідних актів прийому-передачі у рукописний відділ Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України і довгий час лежала без належного опрацювання, а тому й була недоступна для дослідників. Тільки нещодавно вона була опрацьована і стала доступна для дослідників. Серед виявлених матеріалів була і справа фонду 192 (так іменується фонд музею Івана Франка) першого

опису, що мала номер 61. Там і був план школи, який був виконаний 1941 року. План такий детальний, що на основі нього можна сьогодні повністю відтворити школу і створити в ній оригінальний музей, подібний до того, який створений у Нагуєвичах. Це був би вияв нашого великого пошанування Івана Франка.

У цих фондах виявилось, що в цій школі деякий час працював учителем Михайло Воробець, який послужив Іванові Франку прообразом до його п'єси «Учитель». У фондах музею залишились великі спогади Михайла Воробця про Івана Франка, які досі неопубліковані, та його світлини.

Школа стояла до того часу, поки в селі не збудували за війтівства Михайла Костика нову. Вона стоїть неподалік церкви при дорозі насупроти каплиці, збудованої на честь скасування панщини у 1848 році. Це єдина споруда, яка збереглась з того давнього часу і яку поволі гризе той час. Вона пам'ятає батьків Франка, його бабусю та дідусів по материнській лінії і його самого. Ця школа збереглась до наших днів. Стару, як непотрібну, розібрали. Ніхто не зарисував її. Ніхто не сфотографував, хоч одне й друге можна було зробити без особливих труднощів.

На місці старої школи була збудована типова сільська хата, яка дійшла до наших часів. Живе у ній Карло Бориславський. Ще трохи і цієї хати не стане, бо вже поставлено навколо неї новий фундамент під нову, значно більшу будівлю.

Немає ні світлини, ні рисунку й церкви Різдва Пресвятої Богородиці, в якій хрестили маму Івана Франка, в якій вона вінчалась з ковалем з Нагуєвич Яковом Франком, з якої хоронили предків Івана Франка. Нема вже й самої церкви. Вона згоріла 1928 року. Разом з нею дотла згоріла вся церковна документація, в тому числі і всі метричні книги. Замість них залишились неточні й неповні копії в Перемишльській консисторії, які опісля потрапили у Центральний державний історичний архів у Львові. Деякий час правилось у каплиці, збудованій на честь скасування панщини. Нову церкву ви-

святили 1938 року. Будувалась церква за священика Миколи Радошицького, що був 1880 року народження та 1907 року висвячення. З приходом радянської влади НКВД почало вимагати від нього видачу тайни сповіді та видачі українського підпілля, яке в селі було широко розповсюджене. Отець не погоджувався на співпрацю і його катували. Відчувши, що він не витерпить тортур, він облив себе гасом і спалився. Помер у важких муках, але тайни не зрадив і був вірний своєму покликанню. Його поховали не як самогубця, а як людину, яка послужила громаді – в першому ряді, де ховали священиків. Поставили на його могилі залізний хрест і табличку, напис на якій вже давно знищився.

Не збереглись і могили священиків, які були поруч і про які тепер цілковито забуто. Був тут священиком Михайло Левицький (1802–1856), рідний брат о. Йосифа Левицького, який охрестив Івана Франка і записався в історію нашої культури як визначний культурний діяч, автор першої в Галичині граматики української мови, виданої 1834 року, та якого сам Іван Франко назвав предтечею «Руської Трійці».

Де похований у Нагуєвичах о. Йосиф Левицький, невідомо. Не зберегли його могили. Його рід по материнській лінії походив з ясеницьких Бориславських. Був парохом в Ясениці і син Михайла Левицького Павло. Він був 1830 року народження. Висвятився 1856 року. Був високоосвіченою людиною, закінчив Віденську духовну семінарію, 1858 року навчався в докторантурі, був професором Перемишльської духовної семінарії, але кинув все і пішов працювати в село своїх предків, зробивши це село одним з найсвідоміших в окрузі. Був виразним противником радикального руху, не відчував за це симпатії до Івана Франка. Знайшов він своє місце і в п'єсі Івана Франка «Учитель». Помер 1905 року і похований в ряді могил ясеницьких священиків.

З 1906 року парохом села став Іван Негребецький, який був 1853 року народження і 1878 року висвячення. Саме він першим серйозно зайнявся вивченням родоводу Івана Франка

по материнській лінії на основі оригіналів, метричних книг, які були при церкві і які потім були знищені при пожежі 1928 року. Результатом того вивчення була розвідка «До родоводу Івана Франка», опублікована в сьомій та восьмій книзі «Літературно-наукового вісника» за 1926 рік. Розвідка була надрукована вже по смерті отця І. Негребецького, який помер 25 травня 1925 року.

Був закон, якого дотримувались колись люди, що священиків ховали в першому ряді могил на кладовищі в напрямку за престолом. Та час і гонитва за престижним місцем на цвинтарі дійшла і до Ясениці-Сільної. Тепер могили священиків без хрестів, а лиш обгороджені, далеко не в першому ряді. Немає на тих могилах пам'ятників. Тільки один. Вималюваний в зелений колір хрест священику Радошицькому.

Проте вже тоді метричних книг, де була б записана метрика народження Марії Кульчицької та двох її старших братів, о. І. Негребецький не виявив. На основі підрахунків та інших документів він дійшов висновку, що Марія Кульчицька була третьою дитиною в родині Миколи Кульчицького та Людвіки Гвоздецької. Перед нею були брати Іван 1832 року народження та Леон 1834 року народження. Марія Кульчицька мала бути 1835 року народження. Підтвердженням цього року народження Марії Кульчицької була метрика її шлюбу з Яковом Франком, який відбувався 7 серпня 1855 року. Давав цей шлюб спеціально запрошений з цієї оказії вуйко Марії Кульчицької о. Іван Гвоздецький, тодішній парох с. Волосянка Велика, який був 1803 року народження та 1833 року висвячення. Помер він 16 січня 1878 року в цьому ж селі. Могила його, хоч і без напису, збереглась. В метриці одруження записано, що було на той час Марії 20 років, вона вважалась неповнолітньою, а тому згідно з законом мала мати дозвіл на шлюб від батьків або ж опікунів. Марія була на той час сиротою, а тому дозвіл на одруження дав сам о. Гвоздецький. Не міг він не знати скільки його племінниці років і, очевидно, був хрещеним батьком. Відсутність запису в метричних

книгах Ясениці-Сільної о. Іван Негребецький пояснив тим, що Марія народилась в іншому селі. Першим, народження якого зафіксували метричні книги села Ясениця-Сільна, був брат Марії Франко Павло Кульчицький, який народився 1 червня 1838 року. Зробив висновок Іван Негребецький, що Марія Франко народилась «десь на економії», де працював батько її матері Людвіки Гвоздецької. Однак такий пошук не дав жодних результатів. Відсутня в метричних книгах села і метрика народження наймолодшої дитини Кульчицької Доменіки, світлина якої з дочками збереглась і яку подарував музеєві Франка у Львові Мирон Гаврилик. Вона народилась 5 червня 1844 року. 1868 року вона вийшла заміж за «шляхтича загродового» Івана Терлецького і в Ясениці-Сільній залишила по собі чимало нащадків.

Виявилось, що для кращої орієнтації «хто є хто» в селі, священик вів ще й домову книгу, де записував всі події (народження, одруження, смерть) під номером будинку, де це сталось. У цій книзі й зафіксована дата народження Доменіки. Зафіксовано й народження Марії Кульчицької і зазначено 1835 рік. Дати і місця народження нема.

Існує ще один документ, який вказує на вік Марії Франко. Це метрика її смерті – померла Марія Франко 1 червня 1872 року. В метриці її смерті священик Василь Зілинський записав, що було їй 40 років, тобто що була вона 1832 року, що цілком не узгоджується з метричним записом про шлюб у 1855 році, де зазначено, що їй 20 років і вона неповноліття. А тому мусила брати дозвіл на одруження від опікуна о. І. Гвоздецького. Коли б їй було 23 роки, такого дозволу було б непотрібно. Вона вважалась би повнолітньою.

Відсутність метричних записів роду Марії Кульчицької-Франко можна пояснити тим, що постійного священика в Ясениці-Сільній не було. Якраз 1831 року пройшла пошесть холери, повмирало багато священиків і їх обов'язки в наступні роки виконували приїжджі священики, які через велику завантаженість роботою, як оправдовувались, не вельми

акуратно вели метричні записи і багато актів про смерть, одруження чи народження могли пропустити. Така невпорядкованість тривала довго, тому можливо й не потрапила в метричні книги не тільки Марія, але й набагато молодша сестра Доменіка.

Цілком можливо, що мешкаючи в Ясениці-Сільній, Людвіка Гвоздецька вважала за краще народжувати своїх дітей в маєтках, де працював економом її батько. Однак пошуки таких метрик по можливих економіях не привів до бажаного результату. Багато метричних книг втрачено. На могилі Марії Франко в Нагуєвичах поставлена дата народження – 1832 рік, згідно з метрикою смерті.

Тепер на місці згорілої церкви в Ясениці-Сільній стоїть нова, вималювана в яскравий жовтий колір і служить православній громаді Київського патріархату. Навколо неї цвинтар. В невідомих могилах лежать предки Івана Франка. І прадід Кульчицький Микола, батько матері, і бабуня Людвіка Гвоздецька, і вуйко Павло Кульчицький, і перший вчитель Андрусевич, і шкільні товариші, Доменіка Кульчицька-Терлецька і всі ті, кому малий Іван Франко-школяр читав псалтиря. Не так давно, а точніше до 145-річчя від народження Івана Франка, в селі збудували нову велику школу. Збудувала нову церкву й греко-католицька громада. При вході до неї пам'ятник односельцям, що загинули у Другу світову війну.

Вінчання Гриня Гаврилика з Марією Франко відбулось у Нагуєвичах 22 листопада 1865 року. Ще не минув встановлений термін жалоби по Якову Франку. Дрібні діти обсіли Марію і господарство вимагало рук. Нещасливо розпочала Марія своє життя з Гринем Гавриликом. Через півроку по шлюбі померла Юлія, дочка Якова та Марії. 23 жовтня 1866 року народилась дочка Марії з Гринем. Назвали Марією, але вона померла на п'ятий день по народженню. Наступною дитиною була також дочка, яку назвали Юлією. Вона народилась 28 січня 1868 року. Їй судилось повернутись у село Ясеницю-Сільну, звідкіль мати. 14 лютого 1884 року

вона вийшла заміж за молодого й красивого коваля з Ясениці-Сільної Михайла Багрія, який народився 19 листопада 1854 року. Юлії було 16 літ, а Михайлові 30. Замешкали Юлія та Михайло у батьківській хаті, а потім збудували нову. Іван Франко любив свою єдину сестру, піклувався за неї, допомагав у лікуванні, возив по лікарях, бо була слабосилою і хоровитою. 22.12.1885 року народилась дочка Анна. Вона вийшла заміж за Тимофія Школьника і перейшла жити до чоловіка. Вона померла 10.04.1950 року в Дережичах.

Другий син Юлії Михайло, який народився 10 серпня 1887 року, не повернувся з фронтів Першої світової війни. Третьою дитина була дочка Кароліна, яка народилась 27.02.1913 року. Вона вийшла заміж за Стефана Кирча (1886–1934) і залишила велике потомство, нащадки якого живуть в Ясениці-Сільній. У Юлії Кирч, онуки Юлії Багрій, яка мешкала у верхній частині села, збереглося бабине ліжко. Це ліжко дав у придане Юлії Багрій батько Григорій Гаврилик. Юлія Багрій в свою чергу дала це ліжко дочці Кароліні, а Кароліна віддала його Юлії Кирч. Зберігалось це ліжко в сім'ї до 1981 року. Відтак його придбав музей Івана Франка у Нагуєвичах і воно тепер експонується в меморіальній садибі.

Після народження Кароліни Юлія сильно захворіла і в неї довго не було дітей. Аж 24.07.1904 року народився син Василь, який 1924 року одружився з Наталією Олексовського, дочкою Якова Олексовського (18.10.1862–29.06.1926), товариша Івана Франка і його помічника в різних справах в окрузі. Але і його роду не судилось впустити коріння в Ясениці-Сільній. Не судилось ні Марії (21.09.1924–13.09.2005), яка вийшла за Петра Федика, що родом з Озимини, родового гнізда Франків і замешкала в Бориславі. Син Михайло народився 9 червня 1926 року. Ще не закінчив гімназію, як його 1944 року забрали в радянську армію і він загинув на війні. Цим і врятував цілу родину Василя Багрія від вивезення в Сибір, бо його вважали куркулем. Дочка Дарія (1.04.1929–4.01.2005) стала відомим гінекологом. Вийшла заміж за лікаря Володими-

ра Ковальського (24.02.1925–22.01.2011) і пустили коріння в Дрогобичі. Наймолодша дочка Стефанія (нар. 19.08.1940) вийшла заміж за Мирона Сторонського з Ясениці-Сільної, працює лікарем-терапевтом в Рихтичах. Жили Наталія та Василь Багрій на хаті, яка колись належала Юлії та Михайлові Багріям. Михайло Багрій, чоловік Юлії помер 15 листопада 1908 року на запалення легень. Після його смерті народилась через три місяці дочка Наталія, але вона померла дитиною у 1910 році.

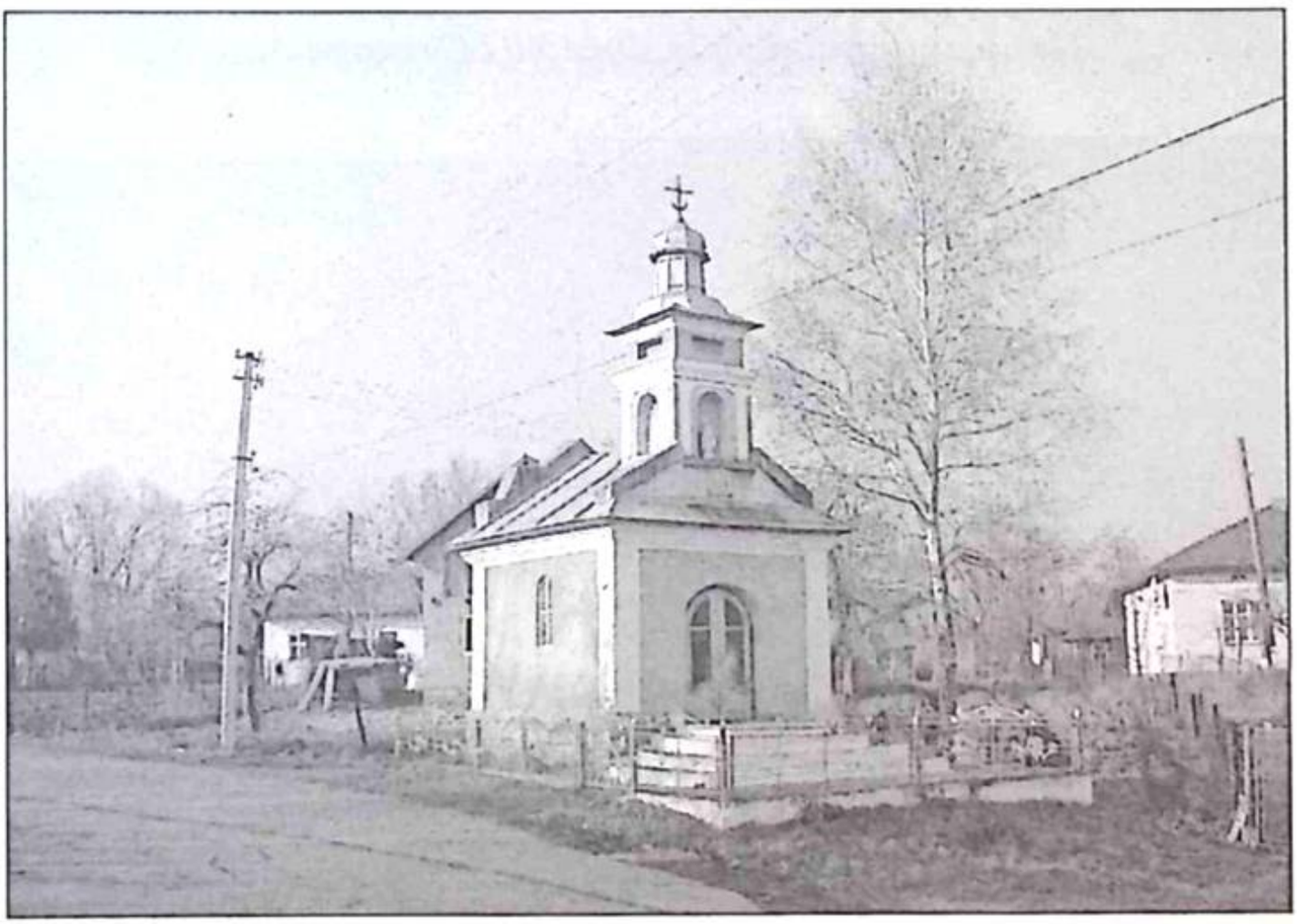
Залишившись з дрібними дітьми, Юлія Багрій вийшла вдруге заміж за вдівця Романа Одинака. Тепер опікувалась своїми дітьми і дітьми Романа. В 1930-х роках у неї виявилась хвороба, якою хворів і від якої помер Іван Франко. Померла Юлія Багрій 26 лютого 1943 року. Ніхто не прийшов до неї і не записав від неї спогади про брата.

Довелось Юлії Багрій ще за свого життя поховати наймолодшу дочку Юлію. Вона народилась 25 квітня 1907 року. Вийшла заміж за Стефана Грома, який після смерті Юлії одружився вдруге з Марією Сушицькою. На хаті Юлії Багрій залишилась жити сім'я Наталії з Олексовських та Василя Багрія. Вони повмирали в один і той же день – 13 лютого 1985 року.

Хати Юлії та Михайла вже нема. На їх місці інша. Стоїть неподалік автобусної зупинки дороги, що веде до Борислава та другої дороги, що веде до новозбудованої школи. Колись на подвір'ї стояло аж дві хати і стодола. І хати і стодола були під стріхою. Хати були на дві половини, посередині сіни. Коли радянська влада почала сортувати людей на куркулів та бідних, то господарство нащадків Юлії Багрій потрапило в розряд перших і їм загрожувало вивезення на Сибір. Аби уникнути цього, хати були розібрані, а зі стодоли зроблено хату на дві кімнати. Дісталась у спадок ця хата дочці Дарії, яка продала цю хату і перебралась мешкати у Дрогобич. На місці хати Якова Олексовського, до якого любив заходити Іван Франко, тепер сільрада.

Поховали Якова Олексовського в могилу, в якій зараз поховані Наталія та Василь Багрії неподалік входу до церкви. Михайла Багрія, Юлію Багрій, сестру Івана Франка поховали у спільній могилі Багріїв. Окремих написів про захоронення немає. Пам'ятник із хрестом вверху. На фронтоні – горельєф Ісуса Христа у терновім вінку. Могила засаджена букшпановими кущами. Збоку ще хрест, табличка, яка сповіщає, що тут похована Кароліна Кирч, яка померла 1958 року.

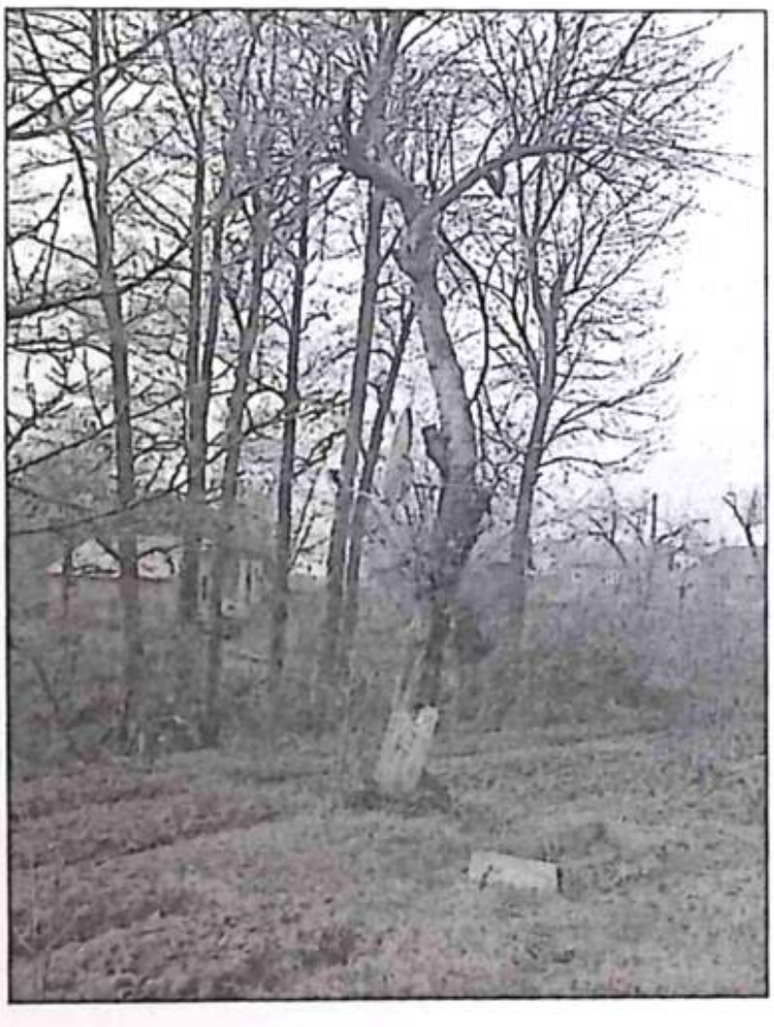
Чи діждеться це село колись пам'ятника Іванові Франку, чи можна отак проїхати через нього і ніякий знак не вкаже, що це село, з якого Марія Кульчицька, його мати, де навчився грамоти, де стільки дорогих його серцю людей…

Капличка, побудована на честь знесення кріпосного права

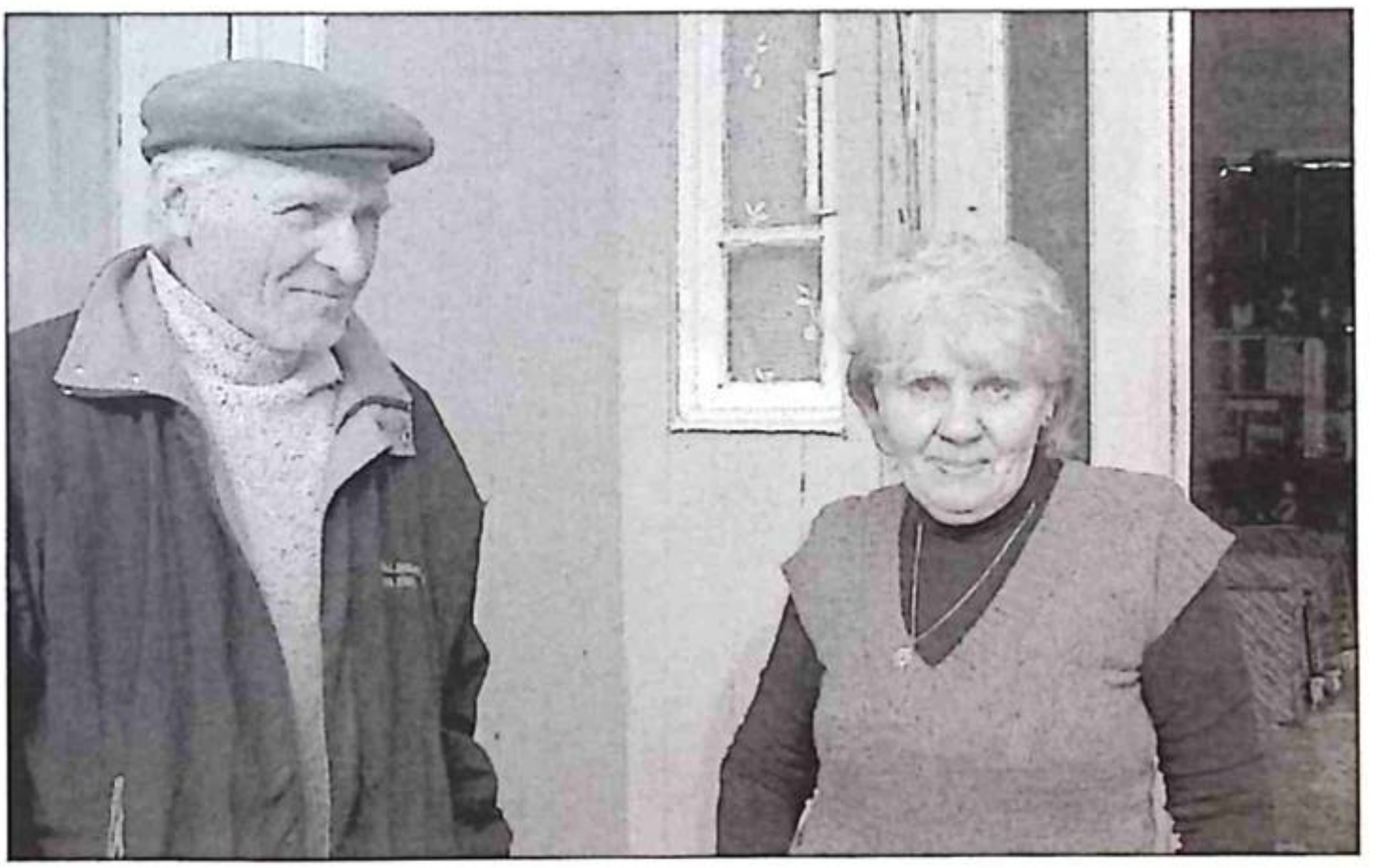
На цьому місці стояла хата Яця Олексовського

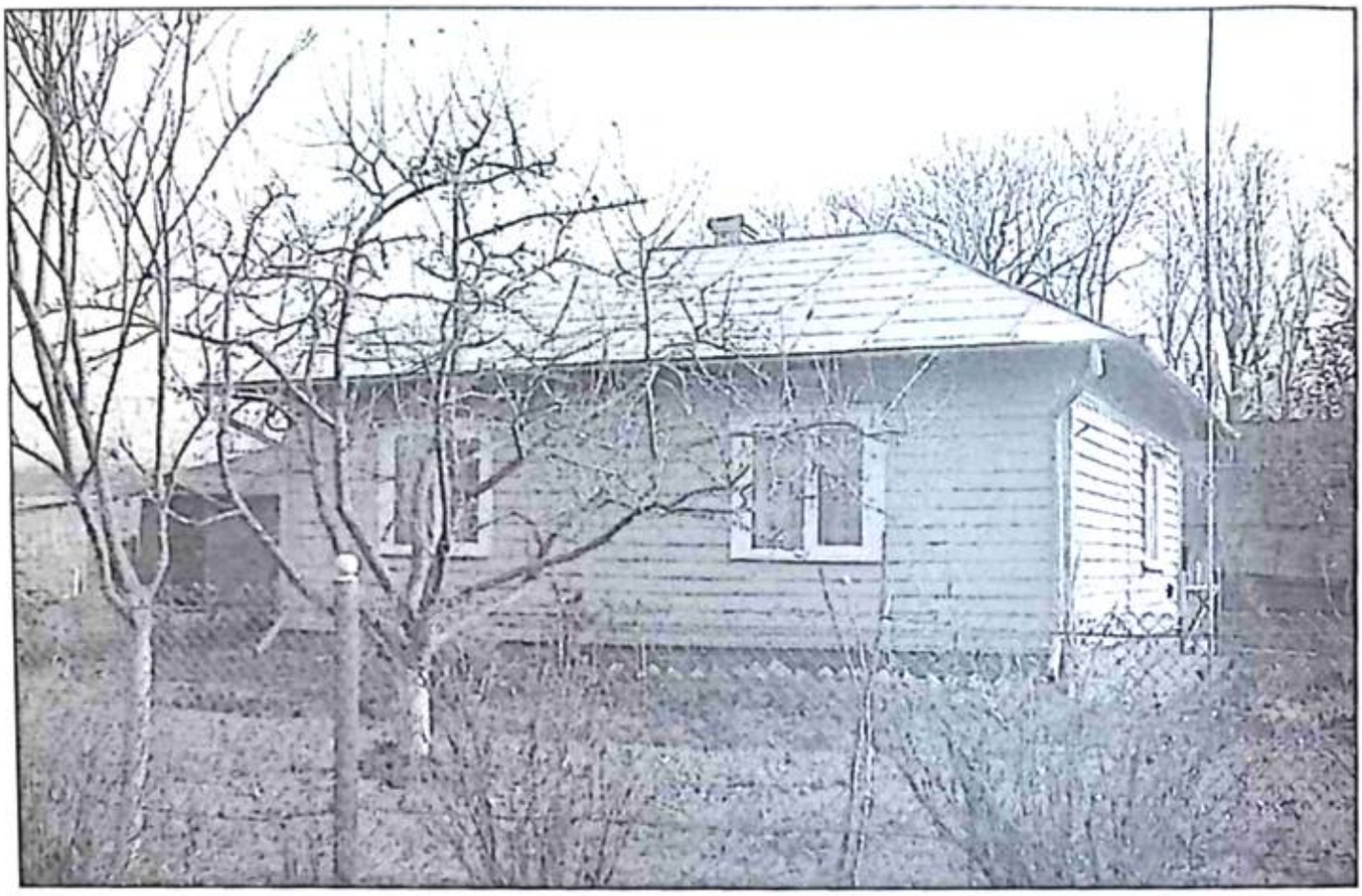
Груша на подвір'ї школи

На цьому місці стояла школа, в якій навчався І. Франко

Мирон та Оксана Гаврилики

На цьому місці стояла хата Павла Кульчицького

Хата Юлії Багрій

Тут похована Юлія Багрій

Сторонська-Багрій Стефанія та Мирон Гаврилик

ЯКИМ ГОРАК

ПРАЦІ ПОРФИРІЯ БАЖАНСЬКОГО У КРИТИЧНІЙ ОЦІНЦІ ІВАНА ФРАНКА: НЕПОРОЗУМІННЯ, ПОЛЕМІКИ, НАСЛІДКИ

В історію української музичної культури греко-католицький священик Порфирій Іванович Бажанський (22.II, за іншими джерелами 24.II, 1836, м. Белелуя, тепер Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. – 29.XII 1920, Львів) увійшов як композитор (автор хорових, музично-драматичних творів), драматург, музикознавець і фольклорист. Він – автор багатьох музикознавчих проблемних статей, рецензій на шпальтах львівських періодичних видань [1; 3; 5]. Йому належить монографічне дослідження «Історія церковного пѣнѣя» (1890 р.). Як фольклорист, він – чи не перший у Галичині – пропагував фольклористичні ідеї П. Сокальського, що виявляють його монографічні праці «Малорускій музикальний тон» (1891 р.), «Руcько-народна музикальна гармонія» (1900 р.), «Руcько-народний музикальний такт», «Руcько-народний музикальний стиль» (1907 р.). Практичним застосуванням, викладених у названих фольклористичних працях теоретичних положень, є виданий П. Бажанським п'ятитомний збірник «Руcько-народні галицькі мелодії» (1905–1912 рр.).

Документально підтверджених відомостей про особисті зустрічі з ним Івана Франка виявити не вдалося. Джерела

дають підстави лише для гіпотетичного припущення можливості їх зустрічей. І. Франко постійно стежив за публіцистичними виступами і науковими працями П. Бажанського, відгукувався на них рецензіями, дописами, переважно піддаючи їх гострій критиці.

Перший такий відгук мав місце наприкінці 1885 р., коли у журналі «Зоря» опубліковано рецензію П. Бажанського на дует Остапа Нижанківського «До ластівки» (на слова В. Навроцького) [2]. У рецензії твір О. Нижанківського всесторонньо осмислювався: рецензент приділяє увагу співвідношенню музики і слова, музичному укладу, мелодиці, тональності, темпові твору. Помітивши споріднення твору О. Нижанківського з народними мотивами, П. Бажанський ділиться міркуваннями про співвідношення народної і професійної музики: «Об'єм народності в музиці єсть узкій. Композитор мало би що потрафив тримаючись тісно обрубу народности. Сама одна лірика не виломлюючася поза свої границі ані кроку дальше в музиці, було би то щось монотонного і маломовного. Музика двигнулась вище епоса і лірики давно – а зайшла нині в драмат, она супроводить не лише повість, проливає не лише сльози, она веде дійство, показує його в ріжних обставинах, малює пристрасти бурливих, розпучливих, страшних ситуацій, а се все далеко сягнуло поза ціхи народности. Тому не дивна річ як прості любителі всюди хотять від голови до ніг, від серця до душі видіти все в народній, вузенькій, тісненькій одежинці того велитня, що не може в ній зміститися. Мила нам тота вузенька і тісненька одежинка народна, бож она нам рідна, дорога, бо она тулить нас до серця; однак она сама не вистарчає. <...> В коротких арійках призначених для розвеселення, забитя часу, милої товариської забави, при фортепяні вдома єсть місце і можна з повною ціхою народности ті арійки прикрасити; але в аріях опереткових, а ще більше оперових мусить музика сягнути дальше, ширше і глубше. Не може бавитися самими ухо лоскотаючими звуками, але мусить вознестись над ціху на-

родности і малювати ті чувства, які в поодиноких відламках всеї драми по собі слідують. Не жадайте-ж в драматичних співах тої народности, котрої границі дуже обмежені – але жадайте, щоби композитори не писали стилями чужими, приміром, в руськім – німецькими. Сего ви жадайте, бо часто подибуємо композиторів, що рускі чувства і по німецки, і по французки, лиш не по руски виражають. Одріжніть же ціху народности від стилю народного, а впрочім не в'яжіть руки і ноги композиторови» [2, 275–276].

До цього уступу рецензії П. Бажанського І. Франко у примітці додав свій допис, підписаний криптограмою «И. Ф.». У ньому відзначив, що порушено цікаве питання, але не описано детальніше, що автор розуміє під «народним стилем»: «Докладна аналіза сего питаня була б дуже пожадана, тим більше, що доси майже вся наша галицка музика хорує на нерозумінь того питаня», – пише І. Франко. Зазначаючи себе як любителя, а не знавця музики, аргументом для підтвердження цієї думки наводить фрагмент листа М. Лисенка до О. Партицького (до слова, місце знаходження оригіналу і повний текст цього листа досі невідомий) про квартет О. Нижанківського «Гуляли» (на слова Ю. Федьковича). У цитованому листі М. Лисенко писав: «У Вас усіх нема охоти до народної етнографії, нема захвату до безцінних перел народної устної музи, котра одна тілько щось таке, чого не почути ні у німця, ні у Ляха. Она одна є оригинальна в строю, в складі, і нею лишень перенявшись, мож до якогось спасенного наслідку прибитись; инакше всі оті квартети, котрі пишуться у Вас по нарису і зразку німецко-ческих квартетів, не варті й доброго слова. Они ухиляють людей від правдивого ґрунту творчости, не порушують жадної струни житя, всі они мертві. Коли б замісць отих штучних квартетів взялись тямущі люде, та розібрали на 3-4 голоси щиро народні пісні Ваші роскішні, – то то був би гостинець правдивий для Вашої спольщеної (під зглядом музикальним) публики, котру все тягне від свого рідного. А то всі Ваші складателі пруться

в обіймиі тої німецкої музики найгіршого розбору, котра нового вже не проречe нічого» [2, 276].

Після публікації статті П. Бажанського, І. Франко у листі до М. Лисенка від 13. 12. 1885 р., закликаючи наддніпрянського приятеля поділитися з галицьким загалом думками щодо потреби вивчення народних пісень, пропонує йому для ознайомлення статтю П. Бажанського: «От і в 23 н[оме]рі сього ще року найдете статейку тутешнього складача П.Бажанського, як на мій погляд, доволі глупу, та що було діяти? В пику йому пришпилив я до його тексту примітку з Вашого листа до п. Партацького – хай проковтне» [12, 589]. М.Лисенко відповів Франкові листом від 8.12.1885 р. (дата за ст. ст.), де дав просторий роздум щодо тематики дискусії: «Боже, Боже! Що там тієї штуки й науки ніби з'їдено, коли прочитаєш оту рецензію п. Бажанського. Крий мене святий, коли я гадав би лишень глузувати або що, і навіть прошу – благаю Вас ниже яким словом виявляти мою гадку, бо, що не кажіть, і він, і його товариство любе, молоде, чуле, ентузіястичне, дають радість і надію на працю, на замилування своїм. Це треба піддержати всіляко, треба зогріти ласкавим словом, напутити, але крий Боже розхолодити. Ваші сердешні й ходять голуб'ята по стежці звуків, поезії; шукають та не там; співають – та не своїм голосом. От неначе ксьондзи, що висловлюють високі речі про мораль та таким же ненатур[альним] тоном, що аж одбива, одгонить. Нема, нема у вас реальної школи; без неї і в музиці і в поезії Ви до віку будете не самими собою; все поневірятиметесь по задвірках найпослідущої австрійської продукції; коли-б то доброї німецької – сучасної (дарма, що вона чужа), а то тієї пан славістичної бездарної мішанини, що вродилася на тлі німецько-польсько-чеської- melange культури. <...> И тим гірше, що по-при цьому у всьому у вас така чудова пісня народна. А рецензент розводить, що «мелодія» народна може надати тему для вузького розвою. Е, голубе, не так міркуєш: переймися тисячами цих мелодій, та свою артилерію знання й форми європейської до міста приклади;

утвори есенцію з усього, прольи свою власну індивідуальну творчість на ґрунті усього винесеного, вичитаного, перечувствованого, та тоді й жалійся, чи вузька, чи широка стежина тобі виникає з усього» [8, 163–164]. Текст Франкового допису свідчить про те, що письменник прислухався до Лисенкової думки і, хоч, може, не поділяв думок П. Бажанського, але уникнув їх критики.

Згодом у порушеній П. Бажанським – І. Франком дискусії сказав своє слово композитор Віктор Матюк просторою статтею [9]. Присвятивши статтю спростуванню низки тез П. Бажанського, В. Матюк ні разу не згадує дописки І. Франка, лише висловлює своє ставлення до думки Лисенка про квартет О. Нижанківського «Гуляли», яку наведено у Франковій примітці. Щодо твердження П. Бажанського, що композитори в своїх творах «руські чувства і по німецьки, і по французки, лиш не по руски виражають», В. Матюк дає просторий екскурс в історію європейської і галицької музики, на підставі якого узагальнює, що «музика, з котрою стикалися наші композитори, не осталася без впливу і на форму та склад їх творів, інакше оно не могло й бути» [9, № 12, 1] і «не дивота прото, єслн в декотрих творах наших композиторів відбився вплив музики західної» [9, № 12, 1]. Щодо українських композиторів, В. Матюк вважає, що «годі нам винаходити щось нового, що в музиці, яко штуці красній, згубили генії. Мусимо коритися перед тими велетами, котрі силою тонів і глубиною гармонійних звуків увесь світ опанували. Годі нам не пошанувати їх подвигів, як і їх безсмертних творів. Але ж годі нам і не любити своєї рідної і питомої пісні. Она одна тілько може до серця промовити і Духа нашого взнести, як і будити до духового житя. Она нам мила, дорога, бо она була недоступною товаришкою бувальщини, потішала нас і робила витривалими до всякого терпіня» [9, № 12, 1].

У цьому контексті В. Матюк не погоджується з лисенківською оцінкою квартету О. Нижанківського, як і думкою про те, що квартети галицьких авторів нічого не варті. В. Матюк

пише: «Форм інших ми не вимислимо і мусимо таки приймати, як їх цілий світ музикальний прийняв, а від впливу музики іншої не так легко нам освободитися на тепер, так як годі було і самому Лисенкові хоч як славному, від того ж освободитися» [9, № 12, 1]. Що ж до порушеного П. Бажанським питання українського музичного стилю, В. Матюк пише: «У нас руска музика стоїть ще на низькім степені, мимо того, що рускій нарід єсть одним з найспіволюбнійших і що в світі находиться много почитателів і любителів нашої рідної пісні. <...> Стиль музики рускої не єсть ще вироблений, бо і не було ще кому у нас. Опираєся она на наших думах і піснях народних, коломийках, козаках і инших. Характеристика пісні руської єсть зовсім відрубна від пісні німецкої і инших народів, і добре каже М. Лисенко, що нігде того не почуєш, ні у Німця, ні у Ляха. Пісь руська єсть мила, сумна, чувство і душу проникаюча, з неї все якась задума перебиваєся. Тую задуму добачиш навіть і в веселійших піснях руських. Форма рускої пісні єсть вузонька. Форми музикальні єсть однакові в цілім світі прийняті і руска музика не може їх відкидати: ходить о то, щоби рукій дух перебивався в композиціях, а то даєся осягнути тілько на підставі рускої пісні. На тій підставі дасться і стиль рускої музики з часами двигнути» [9, № 12, 2].

Дискусія, яку викликала рецензія П. Бажанського, в контексті історії української музики у Галичині стала першою дискусією про український національний музичний стиль, де вперше було порушено питання про особливості, окремішність українського музичного стилю, взаємовплив української народної і професійної музики, дано поклик до наукового вивчення народної музики. Подібна дискусія буде періодично спалахувати до 30-х років XX століття і учасниками її стануть чільні діячі української музичної культури – С. Людкевич, Ф. Колесса, Н. Нижанківський. А. Рудницький та ін.

Для І. Франка важливим був факт, що П. Бажанський один з небагатьох галицьких музикантів, композиторів взявся за збір і наукове вивчення народних пісень. Тому попри крити-

ку, якої зазнають далі з-під його пера праці музикознавця, І. Франко завжди буде наголошувати на цій заслузі отця-композитора. Так, в опублікованій 1888 р. у польськомовній газеті «Prawda» рецензії на «Руський співаник», укладений Костем Паньківським, письменник зазначає П. Бажанського серед тих композиторів, які щораз більше звертаються до національних мотивів, «особливо священик Бажанський, автор опери «Олеся», вже два роки займається збиранням мелодій народних пісень, яких досі він зібрав близько півтори тисячі, не рахуючи варіантів» [18, 199–200].

1891р. І. Франко написав рецензію на видання двох праць П. Бажанського: «Історія руского церковного пінія» (*Л.*, 1890) та «Малорускій музикальний народний тон» (*Львів*, 1891). Рецензія під назвою «Музика... та й годі» пропонувалася І. Франком В. *Лукичеві* (*Левицькому*) для друку у журналі «Зоря», однак В. *Лукич* відмовився публікувати рецензію, як писав у *листі* до І. Франка, «по причині, що вона надто остра, і, очевидно, викликала б 10-метрову відповідь ураженого автора, котрий би помістив певне в ній цілий виклад о музиці» [*Цитую за публікацією: 10, 28. – Я. Г.*]. Тому за життя Франка рецензія залишилася неопублікована, а неповний її рукопис (бракує карток всередині тексту) зберігається серед архіву письменника. 1960 р. її опублікував М. Мороз [10, 29–39. Передрук: 15, 132–143].

У рецензії І. Франко констатує, що праці П. Бажанського виходять за обсяг теоретичних підручників і виявляють його намір «зробити глибоку і основну реформу в цілій нашій музиці артистичній, в самій теорії музикальній. Він виступає на арену з окликом: наша музика народна – а музика артистична західноєвропейська, то дві суперечності, то зовсім осібні країни, котрі не мають з собою нічого спільного, а принаймні розходяться між собою в основних точках. Музика західноєвропейська дусить, нівечить, фальшує нашу музику народну, для того проч з нею: назад до народа і в погляді музикальнім!» [15, 132] Імпонує рецензентові в такому гаслі прагнення

П. Бажанського «до виучування тої народної музики, котрої наші композитори (Вахнянин, Воробкевич, в значній часті Вербицький і сам о. Бажанський в давнійших своїх композиціях) майже зовсім не знають і не використовують» [15, 133]. Переходячи до оцінювання праці П. Бажанського, І. Франко застерігається: «Збираючись до рецензії на видані досі книжечки о. Бажанського – вони становлять тілько невелику часть об'ємистого музикального діла, котре трудолюбивий автор приготовив до друку – я мушу згори зазначити, що на теорії музикальній (*підкреслене подане розбивкою. – Я. Г.*) не розуміюся і для того в подробиці тут не буду вдаватися і лишаю оцінку теоретичних здобутків о. Бажанського спеціалістам – музикам. Мене інтересує головно історичний бік його аргументації і на сей зверну головну увагу» [15, 134]. Загалом рецензія І. Франка слушно спростовує низку самозаперечнь, стилістичних недоречностей, похибок в історичних фактах, допущених автором праці, але зазначена критиком необізнаність в музичній теорії є причиною того, що деякі з його оцінок праці П. Бажанського є невлучними.

Більшість своїх теоретичних викладок про народну музику галицький фольклорист черпає з праці Петра Сокальського «Русская народная музыка, великорусская и малорусская в её строении мелодическом и ритмическом», першовидання якої (Харків 1888 р.) зазначене у джерелах всіх його видань. Цю працю П. Сокальського І. Франко знав тільки з назви, як засвідчує його стаття польською мовою «Характеристика української літератури XVI–XVIII століть», опублікована 1892 р. Популяризуючи працю П. Сокальського, П. Бажанський не мав належного рівня музично-теоретичної освіти, тому викладав її плутано, чим рішуче занижував вартість своєї праці, а без обізнаності з працею П. Сокальського тих викладок П. Бажанського ніхто зрозуміти не міг, оскільки, як слушно зауважує в рецензії І. Франко, «автор має спеціальний дар про все говорити так недокладно, уривково, п'яте через десяте, що дуже часто нічогісінько зрозуміти не можна» [15,

135]. «Жертвою» такого непорозуміння став сам І. Франко, як засвідчує його рецензія. Досить порівняти працю П. Сокальського і П. Бажанського і співставити з критикою І. Франка, щоб переконатися в цьому. Так, наведене вище речення з рецензії про те, що «музика західноєвропейська дусить, нівечить, фальшує нашу музику народну» спотворює стан речей: П. Сокальський, а за ним і П. Бажанський, говорять про те, що до вивчення народної музики не можна приступати з інструментарієм, теоретичною базою, виробленою для вивчення професійної багатоголосої західноєвропейської музики, бо її склад, стрій, ритміка, ладовість є зовсім інші. Привнесення в народну музику рис західноєвропейської теорії (як темперований стрій, орієнтація на октавний звукоряд, мажоро-мінорну-систему, тактову ритміку) лише затемнює стан справи і нівечить її питомі оригінальні риси. З огляду на це, Франкове твердження про мету П. Бажанського – «відкинути здобутки західноєвропейські на полі музикальної теорії і практики і вернути на точку, звідки західна музика вийшла ще в XI та XII віці» [15, 133] – є хибним. Для дослідження ладовості народних пісень П. Сокальський у своїй праці піднімає теорію давньогрецьких ладів і їх модифікацій у середньовіччі і виводить за доречне для аналізу ладовості народних пісень застосування трьох основних грецьких тетрахордів і старогрецьких основних ладів [11, 101–102].

У рецензії І. Франко згадує за П. Бажанським англійських сольфеджистів, які дали поштовх до реформи в західноєвропейській музиці: «Ш[ановн]ий автор невірно, як мені здаєсь, коло назви сольфеджістів ставить в скобках слово «натуралісти»; в тім руху, о скілько можна судити з того, що сам автор про него сказав, зовсім не ходить о ніякий натуралізм, а о поворот до давньої простоти, котра, як звісно, з натуралізмом не має нічого спільного» [15, 133]. Ось як виглядає цей уступ у праці Бажанського: «Товариство Solfeggi–стів в Англії (по руски натуралістів) постановило хоровий спів відновити по давному, по старому. З першу образувалось оно в Лондині,

а потому в розсіялось і по других містах так, що в р. 1865 начислено в Англії по над 150.000 членів того товариства в краю. Головна ціль єго була співати в хорах натуральними тонами без супроводу, бо до того приноровлених тогди і тепер ще нема. Писанє їх нот обходилось без ліній, значили тони буквами: do – re – mi – fa – sol – la – si. Ну! Та писанє собі річ підрядна, але спів натуральними тонами головна. Після публичних голосів загалу спів тих хорів Solfeggi-стів далеко чистійший, стройнійший, милійше звучний як хори в темперованих тонах. Такі хори даються легко виучити і дорослими і малими» [4, 49]. Наведений уступ є близьким до тексту переказом фрагменту третьої глави праці П. Сокальського: «А до хорового співу взялися в Англії «товариства сольфеджистів (Tonic-solfa-association), які утворилися спершу в Лондоні, а потім поширились і в інших великих містах, так що на 1865 р. в Англії нараховували понад 150 тисяч членів цих товариств. Головна їх мета – співати в хорах природними інтервалами, без інструментального супроводу. Їх нотописання відрізняється від нашого і обходиться без лінійок: тони позначаються лише буквами – Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si. Спільний спів хорів цих сольфеджистів, за загальними відзивами, набагато чистіший, стройніший, милозвучніший і приємніший за звичайний хоровий спів у темперованому строї. Навчання в природних інтервалах дається хорові легко, чи складається він з дорослих, чи з дітей» [11, 44]. Отже, йшлося про те, що сольфеджисти пробували співати природним (нетемперованим) строєм і П. Бажанський слушно називав їх «натуралістами», чого І. Франко не зрозумів.

Безпідставним є дещо зверхнє ставлення І. Франка до порівнянь П. Бажанським української народної музики з музикою народів Сходу. У рецензії Франко вимагає визначення рис окремішньості, оригінальності української музики на фоні музики східної, у той час як такий екскурс на схід галицький фольклорист робить за П. Сокальським для обґрунтування ґенези появи ввідного тону в народних піснях.

П. Сокальський говорить про риси впливу східної музичної культури, причому зазначає її не тільки в ладовості народних пісень, але й в українських народних інструментах, орнаментах [11, 161–162], одязі [11, 182], а стосовно застосування ввідних тонів, то «українська музика «об'азіатилась», ніж «об'європеїлась», бо вона забарвилась, охроматизувалася, чого не сталося з західноєвропейською музикою після впровадження в її систему ввідного тону» [11, 183]. Розгортаючи думку П. Сокальського, П. Бажанський змальовує картину як через торговельні зносини русинів з Перзами переймалася музична традиція, дійшовши до висновку, що «система музики і поезії славянської була одного кореня з Перзами, але розвій перзкої музики йшов великанськими кроками. При таких нагодах славянські купці і їх ровта підсичали все свою музику і інструмента перзкою фантазією, чутєм і проч.; сим слав. музика ішла в розвою азійскою все наперед і разом <...>» [4, 29]. Може картина з історичного боку є, як пише І. Франко, «фантастична», однак автор рецензії не зрозумів для чого ця картина наводилася і вимагав від неї того, до чого вона не була призначена.

Попри такий гострий аналіз, критик завершує рецензію із визнанням заслуги П. Бажанського. Але за тим визнанням прочитується думка рецензента про недостатню освіченість П. Бажанського в тих питаннях, які він порушує: «Ми розписалися може й заобширно над працями о. Бажанського, головно для того, що в працях єго бачимо перший крок до самостійної наукової роботи на полі, на котрім досі у нас майже нічого не зроблено. Власне для того ми вважали потрібним висказувати свої, може не фахові та добрим наміром продиктовані уваги, щоб дальші кроки на тій дорозі виходили щораз ліпші. О. Бажанському без сумніву приналежати буде заслуга, що він не тілько дав товчок до реформи нашої хорової і церковної музики, а також перший стрібував оглянути історично розвій нашої музики. Що такий перший почин не може бути бездоганний, а особливо у чоловіка, що не вчився

на історика, а тільки случайно, з власної пильності вскочив на те поле – се кождий зрозуміє» [15, 142–143]

1893 р. редакція польського журналу «Kwartalnik historyczny» зверталася до І. Франка із проханням дати критичну оцінку працям П. Бажанського без конкретизації яких саме. У листі-відповіді І. Франка з Відня 12.05.1893 р. читаємо: «рецензії на працю, кс[ьондза] Бажанського, навіть при найщирішому моєму бажанні зробити зараз не можу. Не будучи музикознавцем, не можу проаналізувати її теоретично-музичної частини, а для мотивування моїх власних поглядів спеціально з приводу історії народної української музики, мені бракує часу, хоча взагалі матеріалу для цього є багато. Зрештою, праця Бажанського ще не закінчена, то, може, напишу про неї ширше, якщо шановна редакція не знайде за цей час іншого рецензента» [13, 395].

1900 р. у «Літературно-науковому вістнику» (1900, Кн. 11, С. 123–125) побачила світ рецензія на «Руську народну музикальну гармонію» Бажанського, опубліковану окремим виданням того ж року. Ця рецензія, підписана псевдонімом «Нефаховий», довший час не визнавалася як Франкова, а атрибуцію її письменникові вперше спробував обґрунтувати М. Мороз при її публікації за радянського часу [10, 28–29], а згодом рецензію передруковано у зібранні творів письменника [19, 25–29]. На початку рецензії І. Франко знову застерігається, що не є музикантом і не ставить метою оцінки вартості рецензованої праці для музичної науки, а звертає увагу на текст праці – отже, її стилістику. Низкою цитат праці П. Бажанського, які становлять основу всієї рецензії, рецензент слушно вказує курйози музикознавчого стилю автора, але зауваження ці стосуються «Вступу» книжки (с. 1–16) та коментарів до нотних прикладів (у виданні цей підрозділ має назву «Взори» і міститься на с. 76–80), долучених на 64 сторінках до видання, а самої сутності праці – теоретичного викладу – І. Франко не торкається. Тому рецензія не є об'єктивною, а гумористично-саркастичний її тон (особливо вкінці, при по-

рівнянні характеристик у праці П. Бажанського з сонником) сприяє безпідставному заниженню оцінки її вартості.

Чимало місця у рецензії вділяє І. Франко написаному П. Бажанським про себе. Перелік назв опер і оперет композитора, рецензент коментує так: «Як на одного автора, то досить багато. Шкода лише, що тих оперет і опер не доводилося чути на сцені» [19, 25] Це єдине у Франковій спадщині судження про П. Бажанського-композитора, хоч воно не зовсім точне, бо опера «Олеся», яка фігурує в переліку, була поставлена українським театром при товаристві «Руська Бесіда» 1883 р. і її, поруч з оперою «Марія», І. Франко принагідно згадував як «перші проби галицько-руської опери» у статті «Наш театр» [16, 282]. До слова, письменник не залишив жодного відгуку ані про вартість лібрето опер П. Бажанського, ані враження від їх музичного опрацювання. А тим часом відомо, що П. Бажанський співпрацював з театром при товаристві «Руська бесіда», для постановок якого писав опери (оперети, мелодрами): 1870 р. написані оперети «Сирота Сузанна», «Німа» та «Параня», які виконувалася у Львові; 1878 р. написана опера «Олеся», яка виконувалася 1880 р. в Стрию, а 1881 р. – у Львові; 1898 р. – «Глухе село» (про постановки не вказано), «Весілє під сьвєто Йвана» (написано 1895, опубліковано у Львові 1908 р.), «Довбуш – чорногірский ватажко (після народного переказу з р. 1738–1745»; (написано 1892 р., опубліковано у Львові 1907 р.), «Леся» (опубліковано у Львові 1908 р.), «Марійка татарска бранка з Коломиї (після народного переказу на покутю сягаючого 16 в.)» (написана 1892 р., опублікована у Львові 1908р.), «Біла циганка»: народна опера з боярских часів (написано 1889 р., опубліковано у Львові, 1908 р.), «Уляна»(створено 1896 р., опубліковано у Львові 1908 р.). С. Чарнецький вказує, що «лібрета до своїх опер писав Бажанський сам. На жаль, до нього ставилися сучасники неприхильно, та нове покоління нашої музикольогії оцінює його инакше…» [20, 100]. Такого «неприхильного сучасника» мав би П. Бажанський і в особі І. Франка-рецензента: драма-

тургічна сторона музично-театральних творів П. Бажанського, побудована на швидкій сценічній і зовнішньо ефектній подієвості, зазнала би ґрунтовної критики І. Франка, якому більш до вподоби було розкриття психології персонажа.

Далі у статті І. Франко пише: «Крім сего має ще автор збірку 4000 «р[уських] н[ародних] галицьких мельодій» і студію «н[ародних] мельодій всіх европ[ейських] Славян». Чи се чисто народні мелодії записані і підложені на ноти впрост із уст селян, чи інструментовані, чи утворені автором самостійно на лад народних пісень – сього не каже автор. Коли перше, то тоді справді велика шкода, що автор не опублікує їх, бо вони з'єднали б йому сто раз більшу славу, як усі його розвідки, оперети, опери разом» [19, 25]. Цікавий момент: щойно зазначивши свою неознайомленість з музикою композитора, І. Франко стверджує, що публікація збірки народних пісень зробила б авторові більшу славу, ніж опери і оперети. Подібне судження І. Франка занотував і П. Бажанський у цій книзі. Подаючи у вступній частині відгуки про свої праці різних діячів (філологів, композиторів і т. п.), почерпнуті як з друкованих джерел, так і з приватних листів та усних висловлювань, П. Бажанський наводить думку І. Франка, з якою не погоджується і коментує її просторою аргументацією. Очевидно, думка була висловлена у приватному спілкуванні ще до появи книжки П. Бажанського, що дає підстави припускати їх зустріч у той час. Крім того, цінність становить занотована П. Бажанським Франкова думка є єдиною відповіддю музикознавця своєму опонентові. П. Бажанський пише: «Д[окто]р Франко сказав нам: «абисьте й кілько розвідок та опер написали, не зрівноважить то з монументом збірки р. н. галицких мельодій». Монумент той є твором і філозофієв р[уского] народа, але бо і наші розвідки не особисті, но як раз виплив гадок з того самого монумента; тому жичливість д-ра Франка ясна, але наукова односторонність. Єго реченє за відважне. Се так, якби хто хотів читати і розуміти а не хотів вивчитися засадничих знаків, букв. Зібралисьмо 4000 р[уских]

н[ародних] галицк[их] мельодій, читайтеж їх, зрозумійте, оцініт, зхарактеризуйте, поставте діягнозу, ріжницю від других, як не маєте засадничих букв наших розвідок о р[ускім] тоні, ритмі, мельодиї, згармонізуйте їх без засадничих букв р[уской] н[ародної] гармонії, а в практиці зложіт наші згадані р.н. опери. Без тих засадничих букв нема і бесіди о окремій р[ускій] н[ародній] музиці, стилю; тон тонови, музика музиці не рівна, але подібна. Одно (розвідки) доповняє, проясняє, друге (збірник), а ані одно само повної свідомої муз[ичної] літературної вартости не дасть. По чім пізнаєте, скажете: ся мельодія, ся гармонія, ся опера народна, ще й малоруска? Тому свідомо приступаємо до тої р[уской] н[ародної] музики, єї гармонії, складу засадничих букв» [6, 15–16]. У рецензії І. Франко наводить список поданих П. Бажанським відгуків, закінчуючи вказівкою свого прізвища. «З висловом останнього в дечому не годиться» [19, 27] – коментує автор ставлення опонента до своєї думки без ширшого коментаря.

Після цієї рецензії більше спеціально про праці П. Бажанського І. Франко не писав, але принагідно згадував священика-фольклориста в статтях, тематика яких групується довкола музики і фольклору. В цих статтях І. Франко коротко згадує фольклориста як володаря значної ще не опублікованої збірки народних пісень. Такою є згадка у статті неопублікованій за життя автора статті «Огляд праць над етнографією Галичини в XIX в.» (датована 4 вересня 1900 р.): «Повстає ряд талановитих збирачів народної музики: Порф. Бажанський, якого колекція (неопублікована) обіймає 3000 мелодій, Філарет Колесса і и[нші]» [17, 269]. 1904 р. у статті «Лисенкове свято в Австрії», пригадуючи як 1885 співав Лисенкові галицьких пісень, Франко зазначає, що справа над збиранням і студіюванням народної пісні мало просунулася вперед: «Велика збірка о. Бажанського лишилася й досі не опублікована, а теоретичними працями про музику, які опублікував сей збирач, він у значній мірі скомпрометував наукову вартість самої збірки. Лишаються

гарні та скупі спроби Філарета Колесси і неопублікована також збірка д. Роздольського – ось і все» [14, 87].

Оскільки публікацію збірника «Руcько-народні галицькі мелодії» П. Бажанського взяло на себе НТШ, то на засіданнях комісій товариства видання обговорювалося і у цих обговореннях брав участь І. Франко. «Хроніка НТШ», на жаль, не зафіксувала перебігу такого засідання. Воно відоме з листа П. Бажанського до А. Вахнянина, писаного з Яремче 7.07.1904 р., де, зокрема, говорилося: «Товариство Шевченка підняло охоту мій збірник р[уських] н[ародних] пісень на свою руку печатати – я знов не гадав за него ніякої заплати. На се скликана була ad hoc секційна комисія. Стихову дискусію Франка … [*так в оригіналі! – Я. Г.*] полишаю на боці, бо прийшовши до переконаня, а і другі так радили, щоби мельодиї лише з одним стихом, а не цілий текст печатати. Члени комисії не музикальні, а музикальний референт секції добрий чемний чоловік та ще молоденький [*припускаємо, що ним міг бути Філарет Колесса, якому в той час було 33 роки, а Бажанському – 68. – Я. Г.*], хоть перед засіданням годину переглядав 7 списаних томів пісень збірника – не маючи ще часу в житю виробити собі скорий перегляд і науковий осуд – хоть поясненя не щадив=єм, таки не здужав мене зрозуміти – лише просив, щоби=сьмося порозуміли на однаковий спосіб записуваня мельодій, но який би то спосіб мав бути не сказав; а по довгій плахій елюкутрації не повзяв жадного рішеня [*підкреслення в автографі. – Я. Г.*], жадав лише всі томи пісень дати єму додому; та я, научений історичним досвідом подібної пригоди пісень Головацького з P. Zegotem, не пристав-єм на то; мали збірник на столі перед очима коли біглі штуки могли ‘го оціняти. Наукове посідженя скінчилося, за вторичне скликаня комисії подякував=єм – з наукового посідженя не научив=ємся ані крихти нічого, зато розчаровав=єм. Не виступаю проти особи референта, лиш проти невежества складу муз[ичних] секцій. Пожалься Боже!» [7, 191–192]. Пропонований фрагмент листа, окрім

деталей перебігу обговорення видання, цінний згадкою про участь І. Франка в обговоренні: ця згадка – ще одна документальна підстава, яка засвідчує особисту зустріч обох діячів. Хоч суті «стихової дискусії» І. Франка лист не передає, але цілком ймовірно, що він пропонував класифікувати пісні за мелодіями, а не за віршовими текстами, як це робилося до того часу у збірниках народних пісень. Згодом ця ідея була втілена у збірці «Галицько-руських народних мелодій» О. Роздольського – С. Людкевича, видана 1906–07 тим же товариством і підтримана І. Франком. Було видано лише 10 «сотень» народних пісень (в загальній кількості 1000) збірника П. Бажанського. Біля запису кожної мелодії збирач позначав від кого чи ким записано мелодію цієї пісні. Серед прізвищ виконавців фігурує чимало осіб з Франкового оточення (О. Маковей. К. Устиянович, К. Студинський, Ю. Целевич, О. Нижанківський, М. Павлик, Т. Кобринський, В. Матюк, А. Вахнянин), однак пісень від Франка у ньому немає. Серед Франкової бібліотеки під № 5869/1–4 збереглося видання перших чотирьох сотень збірки П. Бажанського [Бажанський Порфирій (1836–1920). Руско-народні галицькі мелодії. 1–4 сотня. – Львів; Жовква; Перемишль: З печатні Піллера і Сп.; Печатня оо. василіан; З печатні «уділової» І. Лазора, 1905–1907. – 96, 16, 16, 16 с.]

Таким чином, джерела дають підстави припускати, що зустрічі І. Франка з П. Бажанським мали місце. Ставлення до музично-наукового доробку П. Бажанського у І. Франка було гостро критичне. Віддаючи належне Бажанському як першому, хто взявся науково вивчати народну музику в Галичині, І. Франко, не розуміючи в належній мірі (через відсутність музичної освіти) сутності його музикознавчих досліджень, іноді безпідставно критикував П. Бажанського, чим перекреслив здобутки отця-фольклориста для української музичної культури. Таке перекреслення призвело до того, що й нині в музикознавстві П. Бажанський має опальну славу, йому закидають антихудожність творів і графоманство,

хоч досі немає спеціального ґрунтовного дослідження, яке б об'єктивно з'ясувало позитиви і негативи його музично-наукової спадщини і визначило його правдиве місце в історії української музичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бажанський П.* Гдещо про музику в загалі а про спів пригробний в особенности // Діло. – 1881. – № 32 – 25.04 (7.05). – С. 1–2; № 33. – 29.04 (11.05). – С. 1; № 34. – 2(14).05. – С. 1–2; № 36. – 9(21).05. – С. 1; № 37. – 13(25).05. – С. 1; № 38. – 16(28).05. – С. 1.
2. *Бажанський П.* До Ластівки. Дует на Тенор і баритон з фортепяном // Зоря. – 1885. – № 23. – С. 274–276.
3. *Бажанський П.* Колька увагъ про кантату Лысенка «Бють пороги» (слова Т. Шевченка) // Діло. 1882. – № 19. – 10(22.03). – С. 1–2.
4. *Бажанський П.* Малорускій музыкальный тонъ. Л., 1891.
5. *Бажанський П.* Наші руські музикальні твори // Діло. – 1881. – № 16. – 25.02(9.03). – С. 2–3; № 17. – 28.02(12.03). – С. 1–2; № 18. – 4(16.03.) – С. 1–2.
6. *Бажанський П.* Руско народна музыкальна гармонія. Л., 1900.
7. *Горак Я.* Листи Івана Кипріяна та Порфирія Бажанського до Анатоля Вахнянина // Музика Галичини = Musica Galiciana. – Т. VI. – Л., 2001. – С. 185–195.
8. *Лисенко М.* Листи / Упорядкув., передм., комент. Р. Скорульської. Київ: Музична Україна, 2004. – 680с.
9. *Матюк В.* «До Ластівки» Ост. Нижанковского (по причині рецензії того дуету в «Зори» ч. 23 з 1885 р., написаної Вп. П. Бажанським) // Діло. – 1886. – № 11 – 28.01(9.02). – С. 1–2; № 12. – 1(13.02). – С. 1–2.
10. *Мороз М.* Дві рецензії Івана Франка з питань музикознавства // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 1960. – Зб. 7. – С. 28–44.
11. *Сокальський П.* Руська народна музика російська і українська в її будові мелодичній і ритмічній і відмінності її від основ сучасної гармонічної музики / Перекл. М. Хомичевського; Післямова М. Гордійчука. – Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. – 397 с.
12. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – Т. 48. – К., 1986.
13. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – Т. 49. – К., 1986.
14. *Франко І.* Лисенкове свято в Австрії // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 35. – К., 1982. – С. 85–90.

15. *Франко І.* Музика… та й годі // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 28. – К., 1980. – С. 132–143.
16. *Франко І.* Наш театр // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 28. – К., 1980. – С. 279–292.
17. *Франко І.* Огляд праць над етнографією Галичини // Франко І. Додаткові томи до зібрання творів в 50 т. – Т. 54. – К., 2010. – С. 259–273.
18. *Франко І.* «Руський співаник» уложив Кость Паньківський. Накладом товариства «Просвіта». Львів 1888. // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 27. – К., 1980. – С. 199–200.
19. *Франко І.* Руcько-народна музикальна гармонія // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 33. – К., 1982. – С. 25–29.
20. *Чарнецький С.* Нарис історії українського театру в Галичині. – Л., 1934. – 253 с.

КАТЕРИНА ЗОЗУЛЯК

«ОДИН З ПЕРШИХ ЖАЙВОРОНКІВ ВЕСНИ НАШОГО ВІДРОДЖЕННЯ...» (Іван Франко)

Ісидор Воробкевич

Український письменник і композитор Ісидор Воробкевич, автор відомої поезії «Рідна мова» («Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває...») та інших ліричних поезій, народився в Чернівцях 05.05.1836 року. Початкову освіту здобув у діда – священика в Кіцмані. Закінчив духовну семінарію, вчився у Віденській консерваторії, а після іспиту 1868 року одержав посаду вчителя музики і співу. Коли 1875 р. заснувався Чернівецький університет, став професором богословія.

Вперше ім'я Данила Млаки (слово «млака» означає «тряcовина») появилося в українському літературному журналі

«Нива», що виходив у Львові 1865 року, а також у літературному тижневику, органі галицьких народовців «Русалка» (Львів, січень-квітень 1866 року) під редакцією Володимира Шашкевича. Під псевдонімами (Данило Млака, Маковійчик, Семен Хрін, С. Волох, Морозенко) його ліричні поезії, поеми, драматичні твори, пісні друкувалися у названих друкованих органах. Прізвище «Воробкевич» утворилося шляхом зміни прізвища діда Ізидора «Оробко» на «Воробкевич».

Ісидор Воробкевич став друкуватися в журналі «Зоря». Його творчий поступ не проходив повз увагу Івана Франка. У 1883 році в цьому журналі він опублікував свою відповідь на вірш Данила Млаки «Не можна всім догодити»[1].

Сонет І. Франка надруковано з підзаголовком «В ответ на стишок в календарі «Просвіти»: «Не можна всім догодити»:

Отче Даниле! ще не все той вільний,
Хто з своїх пут сміє ся і кепкує;
Не все ще той поет великий, чільний,
Хто вірші пише і слова римує;
Не все ще той святий, хто богомільний,
Ні той високий, хто ся вгору дує;
Не все нас сміх розвеселить весільний,
Ні розсльозить нас той, що все сумує.
Не в тім, співаче, сила слова твого,
Щоб ти раз в раз мок в сльозах, плакав в горю,
Ні щоб сміявсь, чи є, чи не є з чого.
Ти будь керманич наш в бурливім морю,
Щоб в тобі бачив люд провідця свого
І все чув добре слово в добру пору.

Мирон[2].

Твори Ісидора Воробкевича, друковані в «Зорі», читала молодь, віщувала їм велике майбутнє, ставила ім'я поета поруч з Юрієм Федьковичем.

Іван Франко про друковані тоді ліричні пісеньки писав: «...у них автор являється вповні паном своєї сили...»[3].

Писав він так у впорядкованій ним збірці І. Воробкевича «Над Прутом», рукописи творів якого надіслав сам автор для «Українсько-Руської Видавничої Спілки». Для збірки Іван Франко вибрав 103 поезії – все найкраще і характерне для Данила Млаки. Разом зі збіркою залишилися донині в активі української поетичної і пісенної творчості такі твори: «Заграй, ти Цигане старий», «Рідна мова», «Як ми вірно ся любили», «Заповіт». Відомий мовознавець і педагог, громадсько-політичний і культурний діяч Буковини Степан Смаль-Стоцький у «Ювілейній споминці» про Ісидора Воробкевича («Зоря». Рôчникъ осьмий: 1887. с. 193) назвав його «Нашимъ кобзаремъ зеленои Буковины», зазначивши, що завдяки пісням Воробкевича ціле покоління, слухаючи його пісні, залишилося рускими українцями, а не пішло служити іншим богам». Журнал «Зоря» за 1893 рік за 15 листопада (с. 432) вмістив «вінок» «Наші композитори», де світлина Ісидора Воробкевича стоїть поруч з світлинами Д. Бортнянського, А. Вахнянина, М. Лисенка, В. Матюка, П. Бажанського. А Іван Франко вже вкотре писав Ісидору Воробкевичу, кланявся, дякував за те, що він є окрасою в дотеперішній «Зорі», що для редакції стало пожаданим щире слово поета.

Залишившись рано круглою сиротою, Ісидор Воробкевич – син катехита гімназії – не мав змоги опанувати мови: всі школи закінчив у Чернівцях, виховувався під опікою діда – священика з Кіцманя.

Іван Франко був для Ісидора Воробкевича недосяжним прикладом. Хотів чимсь віддячитись Іванові Франку. Коли мова зайшла про випуск ювілейного видання «Зів'ялі листки», одним з перших зголосився і поклав на музику «Зівяле листє. Другий жмуток». Його музичний твір відкриває ювілейний збірник, після нього йдуть пісні М. Лисенка «Не забудь юних днів», «Місяцю-князю», «Розвійтеся з вітром», «Безмежнеє поле». Згадане ювілейне видання присвячено 25-літньому ювілею літературної і громадської діяльності письменника.

Музичним референтом ювілейного комітету був С. Людкевич. Збірка оформлена літографією Андрія Андрейчина з малюнка Івана Труша. Збірка з бібліотеки Д. і С. Сеників, яку передала музеєві Івана Франка у 1962 році учителька-пенсіонерка С. С. Сеник з м. Нове Село Збаразького району Тернопільської області.

Ісидор Воробкевич багнув тісніших зв'язків з великим Поетом. Зав'язав з ним листування. Написав Франкові два щирих листи: рукописи їх оригіналів зберігаються в Інституті літератури НАН України ім. Т. Г. Шевченка. Друкуємо їх без змін.

№ 1

Шановний Пане редактор!

Не знаю, що о менѣ думатимете, якъ мôй листъ прочитаєте, може скажети: старый дописователь Данило Млака покаявся, на добру дорогу завернув. Не такъ стоить діло, серце моє то саме, яке було, важнû причини огôрченя всілякого роду були виною чему я на одинъ часъ замовк. Я вже й постарівся, не знаю, чи довго менѣ моимъ свѣтом нудить, но все не разъ и теперъ прилетить мовъ пишнокрылый мотеликъ добрая гадка – думка, я ю и напишу, у моихъ рукописах находить она свôй саркофагъ.

Въ насъ нѣтъ органа, щобъ можъ де щось напечатати; отже – сли возможно, то прошу Васъ моимъ дѣтємъôтповідне місце въ Вашôй «Зорѣ» утворити. Прошу Васъ мене о Вашій воли мене овѣдомити. Ôтъ часу до часу, сли добра, здорова гадка мене вдушевить, пôшлю Вам якусь думочку – поезійку.

Писучи сей листъ, упали менѣ на думку двѣ хемернû поезійцѣ, и докучали менѣ мовъ тû влазливі мухи щобъ я ихъ Вамъ пôславъ, вволивъ я имъ волю, а що Вы на то скажети, не знаю.

Съ щирымъ поклономъ
Исидоръ Воробкевичь
протоієрей и ц[ісарсько]-к[оролівський] профессор.

Черновцѣ на Буковинѣ
15 марта 1886.

ІЛ, ф. 3, № 1615, арк. 423–425. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Мій шановний і дорогий Пане!

Всі Ваші твори с одушевленіем я читав, їх красу, їх високий лет, геніальну диспозицію и чудесну мову удивляв, чудував ся, јак може один чоловік пером тілько працувати – тут в винограднику, там в зільнику, тут знов у вишневім садочку при похилі хаті, там під каріатидами лучизарних марморнихъ палатъ, тут слезы збираючи з золототканих парчі и адамашків, там добуваючи з румовиск біднот і щербатов долев побитої сіроми лискучий блеск и оздобу, тут рідкі вінки сплітаючи з степового цвіту, трав і зіль, там пісні складаючи з шуму і реву Дніпрового, тут збираючи з багновиск і мочар руский лотос – з віт – водяні лілії, там добуваючи старину з давних забутих могил и гробовищ, тут вючись як boa constrictor в кромішну западню, в пекельний сопух, въ гибельний ад ріпників Бориславa, там злітаючи віщим сичним соколом в наші сині високі Карпати до наших пропащих, голодних, босоногих і голих гуцулів-чорногорців, тут и там, а серцем же слав того славного мужа, того изрядного чародія, того лицаря і витія в наші скромні літературі хоч раз зобачити, єго мовою насолодитись, з ним серце поділити.

Щоб се бажанє сповнилось, недовелось мені. Желав я перед кінцем сего кумедійного житя хоч Вашим любим писаним словом потішитись і дивись мов чудом-дивом сповнилось горяче бажанє мого серця.

Спасибі, Ваш лист для мене дорогим скарбом. Єще раз спасибі!

Тепер до діла. Вже давно, буде скілканадцят років тому, як нахожусь під анахтемою галицких братів, відцурались они від мене як від больного на проказу, обходят они мене як хорого на холеру – одні раді б над мною таке автодафе зробити, яке недавно далека [слово не прочитується. – *К. З.*] запам'ятала. Від одного время всі мої поезіи (не кажу, що пишу все удачно і без блуда, но думаю, що між половою і здорове зеренце находилось) – нісенітниці, всі мої драматичні твори [німецький вираз не прочитується. – *К. З.*], всі мої музикальні композиції щоденними мотивами і до Аполлон, котрий раз справедливо Марзіасу кожу з тѣла як лечє дер (здалобись и сегодня ту штуку повторити), мені лишь нікому здалі останки струн своєї ліри дарив. І за се спасибі! – Но раз і зі мною иначи було, – і поезіи мої радо читались, і пісні мої по всіх усюдах радо співались, а мої мелодрами на сцені повторялись, протворяючи

очі сліпцям, потішаючи угнетенних̀ъ и заплаканих, докоряючи неправді и своєволі. Тоді говорилось, 30-тий раз давали мого «Гната Приблуду»: показав він нам пряму дорогу, нею нам ступати, сли хочемо сцену нашу двигнути, чужих прихвостен позбутись, відречеся нездалого баласту і смітя. Першого піонера, котрий густу глуш прорубав і сказав: сюда ступайте, тут манівця і бездорожя нема! Обскуранти пекучими і злостивими клеветами від ніг до голови обчорнили, підбили крила до дальшого скромного лету, всю бувшу енергію гôрше торта підкроїли, ніж ті дівчата веселому козакови і наповнили бідну болючу душу безділієм і апатією. За се не кажу спасибі. Нехай буде так. Минуло більше як 10 літ, відколи з мого блудного сина [текст обривається. – *К. З.*].

ІЛ, ф.3, № 1638, арк. 77–78. Рукопис. Оригінал.

Іван Франко відповів своєю увагою Ісидору Воробкевичу. 16 березня 1886 року написав йому листа-відповідь, який поміщений у 49-му томі 50-томного видання його творів:

ДО С. І. ВОРОБКЕВИЧА

Львів, 16 березня 1886 р
Львів, 16 марта 1886 р.

Високоповажний отче добродію!

В імені редакції «Зорі» засилаю Вам щиросердечну подяку за ласкаву пам'ять о нашій часописі і за присилку двох так гарних Ваших утворів, котрі ми, як скоро тільки буде місце, в «Зорі» напечатаємо. Щиро бажали б ми зробити «Зорю» тим, чим вона по сумним нашим обставинам яко одинока літературно-наукова часопись руська повинна бути. Та жаль, що дуже скромний об'єм її не дозволяє зробити се вповні і дати в ній вираз стремлінням і інтересам не тільки наших центрів літературного й духовного життя, але і всіх закутин та окраїн. Однако що змога наша, стараємось робити.

Сказати правду, славна наша Буковина, хоч виплекала гарну і своєобразну групу писателів і поетів, котрої Ви, високоповажний отче добродію, єсьте окрасою, в дотеперішній «Зорі» майже нічим не була репрезентована, і для того подвійно нам пожадане Ваше

щире слово. Радо відчиняючи Вашим творам двері нашої вбогої хати, дозволюю собі ще замітити, що дуже б нам бажалось почути з Буковини артистичний відгомін життя сучасної інтелігенції і її духових та громадських змагань. Чи то оповідання, чи поема на тлі сучасного життя буковинського, на тлі живих фактів,– отсе зробило би буковинський голос в нашій газеті і навіть в цілій Русі дуже цінним і голосним.

З глибоким поважанням кланяюсь Вам
Іван Франко[4].

У Франковій бібліотеці зберігалися видання творів Ісидора Воробкевича, зокрема тритомне видання за упорядкуванням Осипа Маковея та збірка поезій «Над Прутом» (1901 рік; передмова і упорядкування Івана Франка).

1902 року Ісидор Воробкевич почав хворіти і вийшов на пенсію. Став сліпим на одне око. На 67-му році життя помер – 1903 року. Поховали його на цвинтарі рідних Чернівців.

«Літературно-науковий вісник» (1903, № 24) надрукував некролог «Ізидор Воробкевич» за авторством Володимира Гнатюка. До некролога додано світлину Ісидора Воробкевича старшого віку. Некролог великого обсягу з примітками й уточненнями Івана Франка. У ньому викладено життєвий і творчий шлях письменника. Іван Франко подав наукові примітки до тексту, ствердив думку про те, що «Руська Хата» друкувалася у Львові, покійник збирав для неї матеріали, а яка саме участь була поетова, не знаю»[5], – писав Іван Франко. У некролозі Іван Франко виклав свою оцінку творчості покійного поета: «Та все ж полишив по собі значне число «дрібних, ліричних пісеньок, у яких являється вповні паном своєї сили, розсипає велике богацтво життєвих спостережень, осяяних тихим блиском щирого, глибокого людського і народолюбного чутя»... «Взагалі треба зазначити, що Ісидор Воробкевич не був ніколи стилістом, а мову знав лише з бесіди, бо ніколи не студіював її»[6].

Ісидор Воробкевич знаний як композитор, і то не лиш у нас, але й у Румунії. Він видав дві церковно-слов'янські і дві

румунські літургії. Його «Заповіт» зложений під впливом Шевченкового «Заповіту»:

Прут невпинним хвилі шумом
Мою тугу розжене –
Над синеньким Прутом, братя,
Поховайте Ви мене.

Твори Ісидора Воробкевича чарують своєю народністю, чіткі за ідейним спрямуванням, переконливі, тому народ любив і любить їх:

Рідна мова

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько
Тілько камінь має.
Як ту мову мож забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?

Більшість поезій Ісидора Воробкевича пережили свого автора за часом, приміром пісня «Заграй, ти Цигане старий»:

Заграй, ти Цигане старий,
Такої як гадаю;
І грошей дам, вина ти дам
І всього, що лиш маю…
…
Заграй, старий! Як потечуть
Дві сльози по личеньку,
То лекше стане на душі
І лекше на серденьку!..

Ця пісня пролетіла етнографічні українські кордони, стала загальноукраїнським набутком. Такі процеси осягнули долю і інших творів Ісидора Воробкевича.

Вкінці варто процитувати Осипа Маковея з його статті «Загальні замітки про поезії Ізидора Воробкевича»:

«Видаючи збірку «Над Прутом», др. Ів. Франко назвав Воробкевича гарно одним з перших жайворонків весни нашого відродженя. Справді він може й не соловій між поетами, може дійсно лише жайворонок, але й жайворонкова пісня дуже люба – та ще по такій тяжкій зимі, по такій безпросьвітній темноті, в якій жила Буковина до часів Воробкевича та Федьковича. Богато було у Воробкевича і таланту і сьвідомости і енергії і доброї волї і любови до свого народу – і він служив єму щиро цілих сорок років».

В Чернівцях, 20 листопада 1909 **Осип Маковей**[7].

ПРИМІТКИ

1. «Зоря». – 1883. – 27 січня.
2. Один з псевдонімів Івана Франка.
3. *Франко І.* Передмова // Воробкевич І. Над Прутом. Збірник поезій. – Львів, 1901. – С. 1.
4. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 49. – С. 43–44.
5. Літературно-науковий вістник. – 1903. – № 24.
6. Там само.
7. *Маковей О.* Загальні замітки про поезії Ізидора Воробкевича // Твори Ізидора Воробкевича. – Т. 1. – Львів, 1909. – С. 408.

РОМАН ГОРАК

ЩЕДРИЙ ДАРУНОК СІЛЬСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ МИХАЙЛА ВОРОБЦЯ

2 березня 1941 року науковий працівник музею Івана Франка у Львові Марія Струтинська у своєму робочому щоденнику зробила такий запис: «*Дзвонила Ільницька, інспектор по навчальній частині історичного відділу Університету і сказала, що її батько є той, з якого змалював І. Фр. свого «Учителя». Пишучи цю драму І. Франко радився з батьком, вчителем у селі Попелях. Батько має багато книжочок між ін. «Сурку» з 1889 року. Батько мешкає на Левандівці, по вул. Загороди, 19. Туди не можна тепер дістатися без авта. Тато тим часом буде писати спогади, потім, як підсохне на дворі, він приїде до нас, або хтось від нас поїде до нього зробити інтерв'ю» [Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника НАН України, ф. 192 (МІФ) справа 22, папка 1].*

Справді, коли вже підсохло і на заболочену вулицю Загороди, що на Левандівці, можна було дібратись, в гостях у колишнього народного шкільного вчителя побував науковий працівник музею Федір Кулечко, в результаті чого з'явився такий акт:

«Акт цей складено Літературно-меморіальним музеєм Івана Франка у Львові в особі Кулечка Федора Григоровича, наукового робітника Музею з одного боку, а гр. Воробцем Михайлом Васильовичем, емерит[ованим] вчителем у Львові, Левандівка, вул. Загороди н. 19 з другого боку в тому, що гр. Воробець М. В. передає музеєві згідно з угодою матеріали

зв'язані з особою Івана Франка, а саме рідкі перводруки видань його творів, також особисті знімки.

Спис першодруків творів Івана Франка власних – редагованих ним бібліотек, перводруків писань М. Драгоманова і М. Павлика та літературних журналів, в яких друкувався Іван Франко

1. Альманах «Дністрянка» з 1877 р.
2. «Каїн», «Дрібна бібліотека»
3. «Думи і пісні», «Дрібна бібліотека»
4. «Власність грунтова», «Дрібна бібліотека»
5. «Довбня», 1, II, «Дрібна бібліотека»
6. «Довбня», III, «Дрібна бібліотека»
7. «Значіння авторитету в вихованню», «Дрібна бібліотека»
8. «Звідки і як взялися люде на землі», «Дрібна бібліотека»
9. «Борислав», 1877 р.
10. «Ґава», 1888 р.
11. «Перебендя», 1889 р.
12. «Смерть Каїна», 1889 р.
13. «Програма радикальної партії», 1890 р.
14. «Сурка», окреме видання, 1890 р.
15. « Листочки до вінка на могилу Шевченка», 1890 р.
16. «Основи критики біблійної», 1891 р.
17. «Шевченкові ідеали», 1892 р.
18. «Полуйка», 1899 р.
19. «Староруські оповідання», 1900 р.
20. «Шевченко героєм польської революційної легенди», 1901 р.
21. «Розвій географічних поглядів», «Літ.-наук. бібліотека», 1901 р.
22. «Маруся», Лев Боровиковський, «Літ.-наук. бібліотека», 1901 р.

23. «Адам міцкевич до галицьких приятелів», «Літ.-наук. бібліотека», 1903 р.
24. «Наські українські казки О. Бодянського», «Літ.-наук. бібліотека», 1903 р.
25. «Русько-укр. видавнича спілка», 1894 р.
26. «Право дитини. Мудрость Менандра», «Універз. Бібл.» 1911 р.
27. «Учитель», II видання. Київ, 1911 р.
28. « Іван Вишенський і спис його творів, «Літ.-наук. бібліотека», 1895 р.
29. « Іван Вишенський», передрук з «Хлібороба», 1892 р.
30. «Іван Вишенський», переклад на угорській мові, Будапешт, 1916 р.
31. «Автроруські спомини» М. Драгоманова, 1899 р.
32. « Війна за волю», Иванов, 1878 р.
33. «Перші поминки Драгоманова за волю», 1895 р.
34. «Геростат», В. Сивенький, 1887 р.
35. «Л. Н. Толстой», М. Драгоманов, 1894 р.
36. «Споминки М. Гончаренка», М. Павлик, 1894 р.
37. «Моя бродська Одісея», М. Павлика, 1894 р.
38. «Патент цісаря Йосифа II», М. Павлик, 1899 р.
39. «Шістьсот років Швейцарських спілок», М. Драгоманов, 1892 р.
40. «Розмова Русина з турчанського повіту», М. Павлик, 1892 р.
41. «Ювілей 30-літньої діяльності М. Павлика», 1905 р.
42. «В справі Угорської Руси»,М. Драгоманов, 1895 р.
43. «Рай і поступ», М.Драгоманов, 1894 р.
44. «Літературно-суспільні партії в Галичині до 1880 р.», 1904 р.
45. Неповний комплект « Житя і Слова», 1894 р.
46. Неповний комплект «Житя і Слова», 1895 р.
47. «Історія боротьби віри з наукою», Дрепер, II видання. 1904 р.
48. «Поема про Тангейзера», 8 стор 16-ки

49. М. Кравчинський , « Підземна Росія», 1901 р.
50. В. Будзиновський. «Хлопська посілість», 1901 р.
51. Е. Ферріер, «Дарвінізм», 1904 р.
52. «Народний Декламатор», Коломия, 1903 р.
53. «Памяти І. Франка», М. Возняк, Відень, 1916 р.
54. Назарук О. Про життя Івана Франка, Львів, 1910 р.

Журнали

1. «Правда» за 1888 р. місяці X–XI–XII
2. «Правда» за 1889 р. місяці IV–V–VI
3. «Правда» за 1889 р. місяці VII–IX
4. «Правда» за 1889 р. місяці X–XII
5. «Правда» за 1889 р. місяці I–III
6. «Правда» за 1890 р. місяці I–III
7. «Правда» за 1890 р. місяці X–XII
8. «Правда» за 1891 р. місяці I–III
9. «Правда» за 1891 р. місяці VII–IX
10. «Правда» за 1891 р. місяці X–XII

1. «Зоря» за 1880 р.
2. «Зоря» за 1881 р.
3. «Зоря» за 1883 р.
4. «Зоря» за 1891 р.
5. «Зоря» за 1892 р.
6. «Зоря» за 1893 р.
7. «Зоря» за 1894 р.

«Газета Школьна», педагогічно-літературне письмо під ред. О. Партицького

1. Рік 1877
2. Рік 1879.

«Народ»

1. за 1891 р.

«Світ», комплект за 1881–1882 р.

«Ватра», літературний збірник, В. Лукич, Стрий

«Дзвін» і «Молот», неповний комплект від 9 до 290 ст.

Знімки:
Франко в шпитали 1916 р.
Воробець М. В. , молоді літа
Воробець М. В. в старості
Львів, дня 16 V 1941 р.

За музей Кулечко Федір»

[Архів Львівського літературно-меморіального музею, опис 1, справа 4]

Одночасно для музейного збірника Федір Кулечко зробив «інтерв'ю» (так у щоденникових записах працівників музею називали записи спогадів), однак цей запис не зберігся і, очевидно, пропав під час Другої світової війни (музей не працював).

Проте виявилось, що ще до цього Михайло Воробець звернувся за допомогою у справі своєї пенсії до Кирила Студинського, члена оргкомітету по відзначенню 85-ї річниці від народження Івана Франка, а також члена редколегії наукового збірника Музею, який мав вийти до цієї дати. Він звертався у цій же справі ще в січні 1940 року, але відповіді на своє прохання не отримав. Врешті прохання Михайла Воробця Кирило Студинський полагодив і звернувся до нього написати свій життєпис. Михайло Воробець радо відгукнувся на прохання академіка і написав такий життєпис, який зберігся у Центральному державному історичному архіві України у Львові (фонд 362, оп. 1, спр. 266). Лист Михайла Воробця до Кирила Студинського датовано 5 лютим 1941 року і вперше був опублікований у статті «До історії одного Франкового знайомства» у № 8 журналу «Дзвін» за

1995 рік. Автором публікації був Роман Дзюбан, який на той час працював у Львівському літературно-меморіальному музеї Івана Франка.

«Львів, Левандівка 5.11.1941 р. Високоповажний і Ласкавий Пане Проректор!, – писав у цьому листі Михайло Воробець. – Щиросердечну подяку складаю за пам'ять о мені і прихильну заяву помочи мені в прикрім і майже безвихіднім положенню моїм і моєї 76-літньої дружини. Кілька разів я з радістю читав то Ваше письмо (з 11.1.41) до Шановного Начальника Соц. забезу щоби зволив привернути мені мою попередню пенсію [97 р.]. Від себе долучив я ще заяву з поясненням, що пенсію дістав я в маю 1940 р. І до вересня брав по 97 р.; від жовтня одержую по 40 рублів, що є замало на поживу, опал і конечні лікарства.

Достойний Пане! 13.1 минулого року я – пригноблений хворобою і недостатком написав до Вас обширний лист про моє життя і нужду. Лист передано через руки Вашого Возьного. Може він і не дійшов до Вас, а може серед навалу праці і обов'язків – могли Ви забути на моє прохання. Знаю, – що маєте дуже багато справ і не одній людині подали Ви поміч і пораду.

Тому кілька років взад я, здається, мав приємність Вам представитися на Левандівці. Се діялося в нашім Кооперативі. Серед гуртка присутніх був тоді т. Литвин (залізничник), т. Манько – дир(ектор) школи і т. Короць – директор Коопер(ативи). Всі ми омавляли нестерпне наше положення під Польщею.

На Ваше бажання, Високоповажний Пане Проректор подаю дати з мойого життя, рівнож хочу ще наприкінці додати, що я по вислуженню 38 років служби перейшов 1.8.1918 р. на пенсію з призначеною мені платнею 25 корон. Довший час за Польщі дістававя по 256 марок, є відтак злотих. Потім скреслили австрійським емеритам 25 років служби і 25% платні, так що мені дали 188 золотих, а по обтягненню ріжних потручень дістававя 161 злотий до 1.9.1939 р.

До свойого життєпису додам, що було за моїх часів ще декілька таких гонених учителів: тт. Андрій Яворський з Кут, Антін Онищук з Зеленої, Іван Бурбело, Осип Яворський і інші.

Михайло Воробець [Василевич] уродився 1860 р. у Львові в родині робітника /батько зразу був робітник /залізничний, відтак друкарський, опісля був ляборантом в аптиці, в тут ходив до реальних шкіл, а відтак до учительського семинара. Матуру склав 1879 р. і одержав першу уч[ителььєьку] посаду.

1. *Руда, повіт Бібрка, від 5/9 1879 до 31/7 1880 – 1 рік.*
2. *Семигинів, пов[іт] Стрий, від 1/9 1880 до 31/8 1883 – 3 роки.*
3. *Грибовичі, пов[іт] Львів, від 1/9 1883 до 31/8 1887 – 4 роки.*
4. *Гірне, пов/іт/ Стрий, від 1/9 1887 по 1/3 1888 – 1/2 року.*
5. *Стинава Вижна, від 7/3 1888 до 31/8 1890 –1 1/2 року.*
6. *Ясениця Сільна, п[овіт] Дрогобич; [від] 1/9 1890 до 31/8 1891 – 1 рік.*
7. *Попелі, [повіт] Дрогобич, [від] 1/9 1891 до 1/3 1894 – 2 1/2 р[оку].*
8. *Яжів Старий, п[овіт] Яворів, [від] 1/3 1894 до 31/8 1894 – 1/2 р[оку].*
9. *Водники, пов[іт] Бібрка, [від] 1/9 1894 до 28/2 1897 – 2 1/2 р[оку].*
10. *Стрілиська Нові [повіт] Бібрка, [від] 1/3 1897 до 1/3 1898 – 1 рік.*
11. *Лани, пов[іт] Бібрка, [від] 1/3 1898 до 31/8 1902 – 4 1/2 р[оку].*
12. *Кулачківці, п[овіт] Коломия, [від] 1/9 1902 до 31/8 1910 – 8 років.*
13. *Лисятичі, п[овіт] Стрий, [від] 1/9 1910 до 31/8 1917 – 7 років.*
14. *Дзвенигород, п[овіт] Бібрка, [від] 1/9 1917 до 1/8 1918 – 1 рік.*

Посад 14. Служби: 38 років.

Товариші учителі зачислювали мене до групи вчителів вандрівних. Сумна була ся вандрівка через 38 років служби. Привикне людина до громадян, до молоді, видить наслідки своєї праці, а тут знова вирвуть, наче дерево з корінням і кинуть в инше місце на запущений тяжгий грунт – і зачинай працювати знова, з початку, щоби за кілька місяців чи літ покидати поле роботи. Роки моєї вчительської служби були дуже прикрі. Власти взивали мене часто на переслухання, робили слідства, допити, знижували мені ступені (деградували), переносили, уривали літ праці до вчислення в стаж, страшили, слідили; причіпили до мене клеймо «червоний гайдамака», хлопоман, ліберал і т. п.

Зате одинокою радістю для мене була любов молоді – дітвори і прихильність та допомога зі сторони старших громадян. Без взляду на національність і віру приєднував я для школи місцевих жителів і вони часто їздили в делегації за мною до староства та інспекторів, але та інтервенція і просьба майже ніколи не була прихильно полагоджена.

Я мав добру методу викладу в школі і вмів говорити від серця до старших громадян на вічах і зборах. Як не мали власти ніяких доносів на мене з боку жандармерії – тоді за свою працю в школі я діставав декрети похвали з повітової і краєвої ради шкільної. Тоді обіцювано мені не лише посаду керівника шкіл, але і інспекторські, лише жадали праці в їх дусі – праці для ідеї ягайлонської... Які приманчиві обіцянки для вічно гоненого вчителя!!!

Але не мали вони ніякого вдоволення з тих обіцянок. Я працював маючи иншу ціль перед матеріальною, хотів виховати з діток, повірених мені, – повновартісних людей.

І чекали мене зі сторони властей декрети на перенесення в инші, гірші місця, немов би на карні кольонії. Нераз ті мої 4 стіни бідної вчительської кімнати бачили, як я молодий, повний найбільшої охоти і волі до праці – безсильно плакав над безміром неправди і насильства. І тут з моїми громадянами – моїми добрими щирими друзями ми снували нові пляни праці – ми організували роботу дальну і громадяне, котрі найблище школи гуртувалися, обіцяли – і робили дальше те, що їх я научав.

Перше докучання інспекторське зачалося по році моєї вчительської служби в Семигенові. Там інспектор (з органістів він вийшов) Сквірчинський накинувся на мене, що я забагато вчу української мови, а сего дітям не треба, бо вони по-українськи говорять з маленьких, їх треба лише польської мови вчити в школі – «бо тої мови їм треба в житті».

В Грибовичах – (по 4 літах моєї учительської практики) я довів до переорганізування школи на вищий ступінь (з 2 клясової на 3 клясову). Збудував нову мурована школу (з великим трудом), а старий будинок став мешканням 3 сил учительських. Школа

зароїлася дітьми, – всюди була взірцева чистота, порядок і дисципліна. За взір стала школа в Грибовичах – другим школам.

Нарід там був дуже розпіячений. Продавали вони свої господарські продукти у Львові за добрі гроші і вертали щодня пішки чи возом – п'яні до безтями. Се доводило їх до руїни матеріальної і моральної. На то піянство і марнотравство я звернув увагу і постановив його викорінити за всяку ціну.

Не було в селі читальні – ні книжок – ні газет. Я накупив собі відповідну літературу, задумав піднести спосіб їх господарювання. По науці шкільній вечерами я ішов в село. Зачав я з крайної хати від Дублян – і перейшов за час моєї там служби ціле село – читаючи їм по домах книжки про піднесення господарки на полях, городах, сіножатях, в садах, пасіках і тваринництві. Також читав я їм всяку художню літературу та давав відомости з історії і географії. Жандармерія доносила до Староства про сю мою працю, кликали мене на допити і слідства. Я дальші читання проводив в неділі і свята в клясі – але і на се прийшла заборона. Так селяне задумали оснувати читальню – і заложили її уряджуючи прегарне принятття для сусідських сіл. Се знова – я відпокутував. Приїхало в село двох інспекторів, краєвий і повітовий (Кірікіярт і Мандибур, оба з українського роду, але завзяті перекінчики). Побачили у мене українські (друком і письмом) виповнені денники лєкційні, кинули їх в клясі на землю і кричали, що я в селі роблю бунт – організую читальню і б'ючи кулаками в стіл, твердили, що такого неслухняного вчителя другого не мають нігде і що тепер зроблять зі мною остаточний лад, а вчителем управляючим не можу бути в Грибовичах. До місяця перенесли мене на молодшого вчителя. Я не схотів бути в цьому повіті і сам старався найти місце в іншому повіті, але Староство і Рада Шк[ільна] Краєва не хотіли мені віддати мої документи. Довго я ходив за ними, просив, грозив, що піду до намісництва, бо і послідному робітникові не вільно стримувати його службових документів. Мені віддали папери, але счеркнули тоді моїх 8 років праці. Пішов я знова як новак у Стрийський повіт в село Гірне. По 4 місяцях забрали мене звідтам, надаючи посаду в Гірнім сталому вчителеві. Мене дали до

Стинави Горішної в мале гірське село. За працю над піднесенням культурного рівня в Стинаві Горішній кликало мене Староство нераз на слідство і протоколи. По однім такім переслуханню звільнили мене з посади.

Пішов я на працю в повіт Дрогобицький. Дістав Ясеницю Сільну. Село свідоме. Селяне інтелігентні. Але місцевий душпастир не міг погодитися з тим, що я відвідую дім Івана Франка в Нагуєвичах, що читаю людям його книжки. Він денунціював мене в Старостві (а також декого із свідомійших селян) що ми бунтуємо село і вводимо новий ліберальний подих в Ясеницю. Там заложив я кооперативу і читальню. Громадяне – мої ученики з Я[сениці] писали донедавна мені листи і приїздили до мене у відвідини навіть в Коломийський повіт. По році перенесено мене до сусідних Попелів, що мали дуже погану славу. Там мав я ціле пекло з війтом [Пасхою], жандармами, радою громадською і сільським глитаєм-орендарем. Там то Франко Іван Я[кович] відвідував мене нераз і з мойого життя-недолі написав п'єсу «Учитель». Власть імущі докучали мені на всі способи і затроювали мені кожний день в Попелях. Лише тоді була для мене радісна хвилина, коли Іван Франко мене відвідав, ідучи з саком на ловлю риб, або йдучи в Борислав до учи[теля] Степана Ковалева. З розмов з Ів[аном] Франком скористався я дуже багато. Тоді всі мої листи і газети на зарядженнє Староства конфісковано на почті в Бориславі і відіслано до Староства [про се донесла мені урядничка почтова, єврейка]. Своїх знайомих просив я відтак висилати листи на чужу адресу в Дрогобич.

З посади я зістав звільнений як небезпечна і небажана людина на становищі вчительськім. «Новиком» пішов я в Яворівський повіт до Старого Яжова. Там застав я школу порожню – довгий час науки не було. Поставивши фреквенцію як слід – і зробивши дещо для села – стрінув я знова шикани зі сторони інспектора – так що перенесено мене в повіт Бобрецький. Тоді мав я вже сім'ю.

У Водниках мав я знова до діла з предсідателем Р[ади] шкільної Фішером і війтом, що обкрадали школу і село. Дальші місця моєї праці се Лани, Стрілиська і Кулачківці. В Кулачківцях

Коломийський [повіт] переорганізовував я школу, поміг збудувати читальню і зачати в ній працю, заложив «Рідну школу» в Гвіздци /містечко, де не було укр[аїнської] школи/, заложив склеп-кооперативу. Сил учительських прибуло більше [не 4, лише 10 їх було за мене]. Дітям селянським допоміг матер'яльно піти в гімназію в Коломию. Вчив у школі малих, а в читальні старших громадян – і до моєї хати приходили всі, що шукали помочи і ради. По страйку в селі перенесено мене в село Лисятичі [повіт Стрий] до 48 годин! А вистаралися в Раді Шк[ільній] Краєвій [о] те перенесення дідич Агупсович, князь Пузина і о[тці] Бернардини з Гвіздця. З села виїхала депутація в сій справі до Львова, до Намісництва і Ради Шк[і-льної] Краєвої. Поїхав з ними і посол от[ець] Войнаровськнй. Але влада не взяла назад свого зарядження. Я випродав свій мізерний доробок за безцін і виїхав без нічого на дальшу працю в Стрийськім повіті. У Відні в парламенті мав інтерпеляцію в цій справі посол Трильовський.

В Лисятичах жандармерія взяла мене відразу під свою опіку, бо мала опінію про мене, що я «перший червоний гайдамака в цілій Галичині».

Я заложив там Касу Райфайзенку, склеп-коопер[ативу] і зорганізував більше клясову школу о 10 силах. На дальших двох закутках села теж дав по одній силі учительській. З моєї бібльотеки приват[ної] користали всі громадяне в селі і кожний зичив те, що його найбільше інтересувало. Там захопила мене війна і в огні згоріла школа, а враз з тим увесь доробок мойого життя. Я остав враз з родиною без всяких найконечнійших річей. Кляси шкільні розмістив я в селі по хатах селянських. Дітей здібнійших висилав до Стрия в школу вищу.

Потім перенесено мене до Дзвенигорода пов[іт] Бібрка і там перейшов я на емеритуру.

Мої учні не забули за мене. З Грибович дістав я перед 3 роками запрошення на 50-літній ювилей читальні і поїхав туди та радів їхнім дорібком і здоровлєм села. В Лисятичі на 25-літний ювилей читальні також поїхав. Застав вже відбудовану, колись спалену школу, і прегарний новий читальняний будинок. З Ясениці і зі

Стинави приїздили до мене мої учні, так що не переривалася наша зв'язь довгі роки.

Школярі мої деякі займають гарні місця в державних урядах – инші за морем, в Америці – решта господарює, а час від часу дехто з них листом пригадає мені себе. Багато з них учителювало в корінній Польщі, бо тут на наших землях не хотіли їм дати праці.

Се є образок мойого життя – життя сільського вчителя.

Львів. 5.11.1941.
З глубокою пошаною остає
Михайло Воробець пенс[іонований] вчитель.
Левандівка, вул. Загороди ч. 19».

Федір Кулечко, який помер у 2000 році, а до того часто відвідував Музей Івана Франка, згадував, що він записав доволі великі спогади про стосунки Михайла Воробця з Іваном Франком. Михайло Воробець любив згадувати, що вчив він у цій самій сільській школі в Ясениці-Сільній, в якій вчився Іван Франко і подав дуже докладний опис її. Це спонукало працівників музею спеціально організувати в це село експедицію, яка детально вивчила питання зі школою, віднайшла учнів, свідків, які вчилися з Франком, дізналися про вчителя Івана Франка на прізвище Андрусишин, який посилав малого Франка до покійників читати псалтир. За допомогою сусіда склали дуже детальний план школи і всього, що було біля школи. В тому числі, що ще залишилось з того часу. Був складений детальний план забудови і школи, але де він дівся, Ф. Кулечко не знав.

І план, і рисунок школи, про які говорив Ф.Кулечко, віднайшлися. Тепер ці документи знаходяться на збереженні у рукописному фонді Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника *[фонд 192, справа 61, п. 1]*. Детальний план школи був складений за розповідями сусіда школи селянина Василя Стефановича Лесюка.

Під час цієї експедиції були зроблені світлини сучасників Івана Франка, зокрема прообразу головного героя оповідання

Степана Сеніва «Оловець», яка тепер експонується в першому залі літературної експозиції музею.

В архіві Львівського національного університету ім. Івана Франка збереглась і особова справа дочки Михайла Воробця Наталії Ільницької, яка повідомила музей про свого батька. «*Уродилась я*, – писала у автобіографії Наталія Ільницька, – *1895 року в селі Водники округ Бібрка. Батько мій народний учитель. Покінчила я загально освітний ліцей і доповнила семінарську матуру в Перемишлі 1912 року. Оден рік була в Чехії в господарській школі. Слідуючого року вчителювала в господарській школі в Угерцях Винявських коло Рудок. 1915 року дістала вчительську посаду в 4 кл. школі народній в Лисятичах, повіт Стрий. Дальше вчителювала я в Посічі коло Богородчан в Станіславові. В Лісках коло Коломиї, в Коршові і в Назірній повіту Коломия. Тому, що деякі школи були невідповідні (не відповідали умовам гігієни) я стратила здоровля. По кровотечі з горла мене спенсіоновано 31.XII.1939 р. Від 2.I.1939 року живу у Львові. До 1/9 1939 р. я побирала пенсію вчительську.10.X.1939 р. прийнято мене як адміністраційну помічну силу на Університеті у Львові*».

Підписано цю автобіографію 11 червня 1940 року.

У листку обліку кадрів зазначено, що Ільницька Наталія Михайлівна народилась у травні 1895 року, навчалась у ліцеї в Перемишлі у 1907–1912 роках, господарській школі в Хрудішу у 1912–1913 роках, а також у вчительському семінарі в Перемишлі у 1913–1914 роках. Працювала:

1913–1914 – господарська школа в Угерцях Винявських пов. Рудки,

1915–1918 – вчителька в Лисятичах пов. Стрий,

1918–1919 – вчителька семикласної народної школи в Станіславові,

1919–1920 – однокласна школа в с. Посіч Богородчанського повіту,

1920–1923 – чотирикласна народна школа в с. Ліски Коломийського повіту,

1923–1933 – семикласна народна школа в с. Коршів Коломийського повіту,

1933–1939 – однокласна народна школа в с. Назірній Коломийського повіту,

10.10.1939 року – лаборант Львівського університету,

25.03.1941 року – лаборант кафедри загального мовознавства.

Про свій сімейний стан Наталія Ільницька заявила, що заможня і виховує сина, що має 13 років, тобто був він 1928 року. Імені чоловіка та сина не вказано *[Архів Львівського національного університету ім. Ів. Франка, фонд Р-118, опис 1, справа 493].*

Про долю Михайла Воробця та його родини оповів у згаданій статті Роман Дзюбан. Зокрема, він встановив, що помер Михайло Воробець на Левандівці 17 жовтня 1945 року, проте, як зазначив він, могили віднайти не вдалось. Він встановив також, що Михайло Воробець був одружений з Аврелією-Марією Флоріанівною і що померла вона 2 березня 1955 року. Наталія Ільницька померла 21 серпня 1951 року.

На наше прохання Львівське комунальне підприємство «Левандівка» – будинок на вулиці Загородній (колись Загороди), 19 та його мешканці дали відповідь, що власником даного будинку тепер є Посувайло Зінаїда Володимирівна, 1935 року народження. Цей будинок був наданий її родичами від Наталії Ільницької-Воробець, на що є відповідні документи.

До 1950 року в цьому будинку були прописані Воробець Аврелія Флорівна, яка народилась 12.09.1865 року в с. Хлібовичах Свірських Глинянського району Львівської області. Проживала вона в цьому будинку від 1926 року, тобто часу, коли його придбав Михайло Воробець аж до моменту продажі 2 жовтня 1950 року.

Прописана в цьому будинку була й Наталія Михайлівна Ільницька, яка народилась 11 травня 1895 року в селі Водники Бібрецького повіту. У будинку вона прописана з 1938 року. Прибула з села Назірного Коломийського повіту і виписана

2 жовтня 1950 року. *[Архів Львівського літературно-меморіального музею, лист ЛКП Левандівки від 6.10 2011 року].*

Як вдалось вияснити, придбав будинок на Левандвці Михайло Воробець 1926 року. Була це звичайна передмістянська партерова хата. Сучасного вигляду надали будинку нові власники.

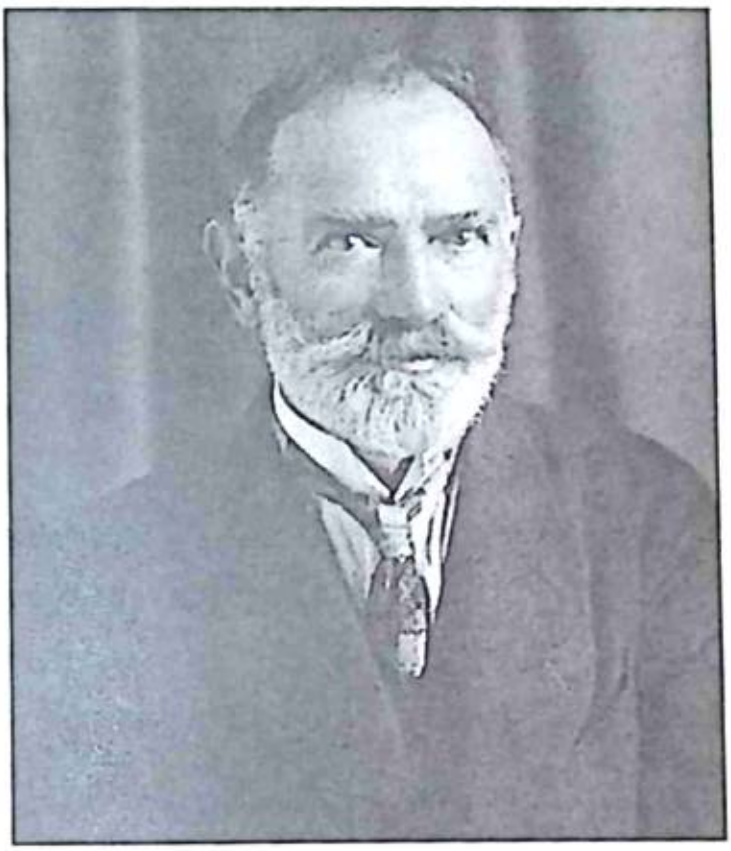
Після продажу будинку на Левандівці дочка та дружина Михайла Воробця купили четвертину будинку по вулиці Долішній 9, згідно з договором від 13 серпня 1950 року.

Дякуючи теперішнім власникам будинку на Левандівці вдалось дізнатись, що чоловік Наталії Ільницької і її син були в дивізії СС «Галичина». Чоловік загинув на війні. Син Мирон виїхав на Захід і свого часу приїздив у Львів. Дім на Левандівці оглянув здалека.

Могила Аврелії та Михайла Воробців збереглась і за нею доглядали власники будинку на вулиці Загородній. Ці могили при вході на цвинтар справа. Від входу відразу могила дружини. Могила Михайла Воробця справа. Вона огороджена металічним парканом. Могила Аврелії Воробець без огорожі. Написи на металічних хрестах давно постирались. Ожина та барвінок густо закрили гроби.

Подаровані колись світлини збереглись. Одна з них – відносно молодий Михайло Воробець (інв. № 49/ор.). Друга світлина зроблена в Коломиї. На звороті напис: «Для любої донечки – отець». Проставлено й дати життя Михайла Воробця (29/9 1860–17/8/ 1945) [інв. № 50 ор.]. Зберігається у фондах і світлина Наталії Ільницької – інв. № 4447/ ор.

Зроблений свого часу подарунок сільським учителем Михайлом Воробцем став основою формування книжкових фондів музею, особливо після того, коли стало відомо, що бібліотека Івана Франка з НТШ в музей не буде передана, як це планувалось при організації музею…

Михайло Воробець
на час знайомства з Іваном Франком

Будинок Михайла Воробця на Левандівці

Михайло Воробець після виходу на пенсію

Наталія Ільницька-Воробець

Могили М. Воробця та його дружини на Левандівському цвинтарі

ОЛЬГА ГЛІБОВИЦЬКА

«ЖИТТЄПИС УЧИТЕЛЯ, З КОТРОГО ОДНУ КАРТИНУ ВЗЯВ ІВАН ФРАНКО, ЯК ТЕМУ ДО НАПИСАННЯ П'ЄСИ «УЧИТЕЛЬ»

Дані спогади Михайло Воробець написав для збірника, який напередодні Другої світової війни готував Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка. Михайло Воробець помер 17 жовтня 1945 року і був похований на Левандівському цвинтарі. Поруч з ним була похована його дружина Аврелія-Марія Флоріанівна, яка померла 2 березня 1955 року. Хату на Левандівці М. Воробець придбав 1926 року, яку 1950 року його дочка Наталія Воробець-Ільницька продала. Вона померла 21 серпня 1951 року. Тільки нещодавно вдалось віднайти забуті могили Михайла Воробця та його дружини.

Для Львівського літературно-меморіального музею Михайло Воробець подарував понад 50 першовидань творів Івана Франка, декілька річників різних журналів та газет.

Подається зі збереженням всіх особливостей тексту.

ВОРОБЕЦЬ МИХАЙЛО ВАСИЛЕВИЧ
емеритований управитель школи
Львів, Левандівка, 5.VI.1941 р.
вул. Загороди ч: 19

До
Високоповажаного Комітету, збираючого
і зберігаючого розсіяні по українській землі
перлини думок і праць нашого недосяжного мислителя
і труженника, покійного Івана Франка

Я, скромний почитатель його візваний Комітетом до зложення своїх споминів про короткі і доривочні зносини з любим писателем, предкладаю це, що запамятав у своїм життю. Вже нераз хотів я про це написати але що довгі літа (10) хворію на важку недугу серця і легенів, відкладав я писання з дня на день. Цеї недуги набавився я в часі моєї вчительської праці, бо доводилося мені вчителювати в клясах низеньких, малих, темних і задушливих. Дітвори нераз було дуже багато по таких клясах. І мешкання мої шкільні були часто маленькі і холодні. Знищили мене і примусові мандрівки з посади на посаду, з повіту до повіту, а вслід за тим і недостаток і нераз примусовий піст.

Родом я зі Львова (29.IX.1860) українець. Родичі обоє українці, походили із провінції, розговірна мова у нас в дома була українська. Мати моя померла скоро на сухоти, в шпитали, лишивши нас троє малих дітей сиротами.

Батько оженився до року з полькою, рівнож з провінциї, від тепер запанувала польщина в дома у всім. Я як старший лишився в дома, а брата і маленьку сестру Марію взяла до себе батькова сестра (бездітна).

Батько працював на зелізници, при будові доріг, пізніще робив в друкарни, а вкінци працював яко лаборант аптикарський і як лаборант при хемічній лабораторії в реальній школі. Умер в 48 році життя, нагло, на удар серця. Я був тоді управителем школи в Грибовичах.

До початкової школи ходив я рік в Перемишлянах, мешкаючи у тети. Пізніще 4 роки у Львові до школи вправ (що була найкращою), це була взірцева школа для препарандистів. Хоч видів я в життю не одну школу, але в жадній не було

так великого наукового плану, таких вимагань від дітей, такої скількости предметів до науки як саме в тій школі вправ.

Пізніще вписав мене батько до реальної школи, хоч я дуже просися до гімназії, і там я ходив два роки, та вчився відзначаючи. Покинувши реалку, вступив я до вчительського семинара і покінчив його 1879 р. і того ж року зачав я учительську працю, прослуживши 38 років.

В долученім письмі подав я перебіг свойго життя і в звязку з тим є подані спомини про Івана Франка. Хвальний Комітет зволить з тої мішанини вибрати се що буде відповідне і гідне.

Тепер живу на Левандівці як емерит-пенсініст, побираючи 97 руб. місячно. Попередними місяцями діставав я лише 40 р. Цього року пролежав я 10 місяців тяжко хворий, щолиш тими днями трохи лекше мені стало. Зі мною живе моя 76 річна дружина.

Львів 5.VI.1941 р.

Михайло Воробець емерит.

Левандівка, вул. Загороди ч: 19

Львів.

Перші мої відомости і знання про життя нового (а вже тоді славного українського писателя і мислителя набув я в р. 1876, яко ученик (кандидат) 1 кляси мужеського семинара учительського у Львові, де вписався я на науку, покинувши школу реальну, хоч я там дуже добре учився, але школи тієї не злюбив, бо батько мене там проти моєї волі записав. Тодішні вчителі реалки в більшій частині аристократичних поглядів і манєр, висмівали біднійшу молодіж, радили ученикам вернути до мітли, плуга, і ремесла....

Семинар учительський у Львові, заложений недалеко перед р. 1876, зачеркне на три роки науки (3 кляси – курси і 1 річного курсу приготовляючого) мав на ціли вишколити своїх питомців (кандидатів) після нової шкільної устави р. 1867 на фахівців – учителів для шкіл народних сільських і міських, на місця які до того часу займали дяко-органісто вчителі. При-

манчива надія, що в скорім часі осягнеться посаду, працю, становиско і платню 250–300 гульденів річно (а по деяких місточках і містах навіть більшу платню), горячково гнала ріжнородну бранжу молодіжи із усіх сторін до семінара вчительського, а то тим більше, що біднійша а пильна молодіж могла дістати стипендію Виділу Краєвого 60 гульденів річно (т.є. по 60 зл. місячно) або державну стипендію по 80 річно ринських (місячно 8 ринських). При іспитах вступних відпадало багато кандидатів, а навіть в тягу року немало учеників з ріжних причин опускало школу. Значна ріжнородність учеників, що до здібностей наукових, віку і т. п. впадала наглядно в очи; також [впадала в очи] мішанина всіх трох краєвих народностей і релігій, але всі жили в згоді, в приязни і як була потреба то собі взаїмно допомагали. Що до скількости обовязаних різнородних предметів, до науки для кандидатів, то було їх множество. І було над чим працювати – вчитись, особливо молодшим віком і слабше приготованим. По укінченню третого курсу наступала матура, огненний перехід від ученика – до вчителя. При матурі падало не мало наших товаришів, богато одержувало поправки. Збір учительський був у більшім складі польський, і всі учителі, то наші добрі опікуни, добродії: здобули вони всі нашу симпатію і любов. Всі вони вже покійні. Вічна їм память. Наведу тут деякі прізвища наших любимців: директор: Жигмунт Савчинський, професори: Степан Курилович, Омелян Партицький, катехит о. Стефанович Олександер, Бичай, Кулічковський, Чубський, Держипольський, Мадейський і инші котрих прізвища вже не задержалися в моїй памяти. Попередно згадав я о ріжнородности наших товаришів на 1 курсі вчительської семинарії в р. 1876. Між иншими кандидатами був Українець, низького росту, симпатичний, інтелігентний років около 17–18, з укінченою 5 клясою української гімназії – Антін Боярський (здається вже помер). Його батько був на посаді вчителя у Львові. Антін мешкав у родичів і мав для себе малий покоїк: тут ми Українці-товариші сходилися (як родина) перерабляти

і повтаряти шкільні лекції, а передовсім читати, вивчити підручники української мови, історії, літератури, бо того всего зовсім або дуже мало вчили нас у школі: очевидно влада шкільна легковажила собі все що українське, тому в школі був малий обєм тих наук і мало годин на вчення тих наук призначали, а ми приватно доповняли і поглубляли своє знання. Читали ми і обговорювали ріжні прочитані книжки (передовсім українські) із суспільних наук, поступових, загально образуючих, а передовсім новий напрям у літературі займав нас тоді незвичайно. Приносили ми різні книжочки зі собою (по черзі), різні видання, прим. «Дрібну Бібльотеку» і инші, та розмавляли про тоді модний соціалізм-радикалізм. Отже зазнайомлювалися ми степенево, поволи через три роки з працями Івана Франка і инших письменників. Іван Франко у своїх творах порушував часто положення безвихідне-прикре неграмотних селян, зазначував виразно, що селяне наражені на визиск зі всіх майже сторін, а самі незорганізовані – розбиті на гуртки непорадні, недовірчиві, гинули в голоді і нужді як робочий скот. Пролетаріят по містах, себто чорно-робочі і всі инші працюючі мали свої організації, газетки, книжочки, збори, уряджували маніфестації, страйки, а їхні посли в законодавних установах час від часу виборювали якісь бодай мінімальні користи. А селянство було безрадне, безпомічне, а мійські пролетарі (польські) зачисляли (на жаль) навіть селян до своїх визискувачів. Коли я вже став учителем на селі, то при кінци вакацій, взявши зі собою метрикальний виказ дітей обовязаних до науки шкільної, ходив я хата в хату і, шукаючи причин слабої фреквенції дітей, пізнавав я життя селян. Я бачив по нужденних домах гірку долю бідаків, халупників, комірників, а особливо майже невільниче життя служби двірської. То все були якби «Кістяки Гольбайна», і мене обгортав пекучий жаль до влади, до панів обшарників, арендарів, і різних инших пявок народніх. Тож постановив я собі допомочи тим нуждарям радою, обороною його людських прав, постановив гуртувати до закладання читалень,

крамничок, шпихлірів, громадських кружків рільничих, спілок селянських і т. д. Учив поступового господарства у всіх його галуззях. Помагала мені в тім опісля і моя дружина. Я був вдячний великому Каменяреви, народному Просвітителеви, що навів мене на властиву і єдину дорогу, що натхнув мене жаром свойого серця до праці пожиточної для Громадянства. Велика, безсмертна честь Його памяти.

В часі моїх трехлітних студій в учительськім семинари (1876–1879), завдяки товаришам Антона Боярського, мав я нагоду кілька разів бачити Івана Франка, і кілька разів з Ним розмавляти на зборах-сходинах учеників чи академіків. Через одну невинну книжочку № 11 «Дрібної Бібльотеки» – «Література українська», проскрібована урядом російським (М. Драгоманова), р. 1879 мав я (через три дни велику журбу, слідство, переслухання в школі і загрозу виключення зі школи). А була така історія і зі семинарем учительським в Кракові з початком весни 1879 р., що за соціалізм його розвязали, і виключили майже трету частину студентів. Здавалося що тепер прийшла черга і на наш семинар. По Львові пішов через отсю малу книжечку шум і нагінка. А було це так: товариш Антін Боярський приніс мені до школи, до прочитання, як новину, вище згадану книжечку. На III курсі ми сиділи при столах по 2-ученників, на кріслах, стрільцях різних, а то й на шуфлядах. Було то по другій годині, на науці польської мови, що вчив її у нас професор Кулічковський, і приголомшував нас всіх своєю граматикою, літературою, пік злими нотами, записував в книзі зажалень, ставляв жадання замикати нам стипендії на кілька і кільканайцять тижнів. Була це велика кара для бідаків, тож скаржилися ми перед нашим господарем кляси добрягою професором Ст. Куриловичом, а він, всипавши нам по батькіськи «патер ностер» (Отче наш), закликав нас до канцелярії, або до свойого габінету (передовсім, як не було директора на урядуванню) виплачував нам всі залеглі стипендії, але заказував про таку виплату будь кому говорити. Той наш опікун професор Курилович брав нас все в оборону

перед пр. Кулічковським, усував часто небезпеки які нам від того другого грозили і з тої причини приходило нераз між ними до гострої суперечки. Істрія з тією книжочкою сталася при кінци мая, перед матурою, 1879 р. Положив я книжочку Драгоманова у шуфляду і читав. Стіл, де я сидів був у першому ряді, а проф. Кулічковський, ходячи по клясі, питав деяких учеників при таблици (граматика) і час від часу поглядав на мене, остаточно зайшов він мені зза плечей і вхопив книжечку. Я задеревенів, а професор радіючи що має «Corpus delicti» (Склад злочину, речові докази) цмокнув, покрутив борідку і іронічно засміявся. Як прочитав з окладинки по французьки Женева–Драгоманів, поглянув на мене, ніби з жалем, а ніби з презирством і каже: а то кандидат такі книжочки зі Швайцарії, такого соціялізму читач і то в години науки? А звідки кандидат набув таку книжечку?

Я мовчу, бо й що ж можу сказати.

Була перерва, професор заніс книжочку до канцелярії і давши директорови, щось говорив за Краків, соціалізм, слідства і т. д. Це зачули товариші, що під дверима канцелярії збіглися. Приступив до мене і тов. Ант., Боярський дуже заамбарасований, закинув, що я, як дітвак, поступив нерозумно – і просив щоби при допиту я не признався що від него дістав цю книжочку, бо тоді мав би і він клопіт і його батько. Сказав дальше, що цю книжку купив від якогось нашого академика, і мабуть що ці книжечки є в розпродажі у львівських книгарнях, а як є то, очевидно, перейшли і галицьку цензуру, тим самим нема великого страху. Я трохи ожив, а товариші на всі сторони мене тягнуть і питають що це за книжка, де я її дістав, о чім пише і т. п. Вийшовши зі школи, я скорим кроком перш усего спішу до найблищої книгарні: « Книгарня польська» дивлюсь у вітрини і бачу є така сама книжочка на продаж по 10 центів (крейцерів). Слава Богу! Справа вже на половину виграна. На другий день рано іду вже жвавійше до школи і нім зайшов до кляси, сторож кличе мене до канцелярії. Тут мене переслухали, списали прото-

кол, а все це відбулось якось лагідно і прихильно для мене, вже і повірили, що цю книжку можна в книгарни купити. На третий день, коли молодіж рано громадилася до школи, ставали ученики з моєї кляси на сходах і коло канцелярії, всі в гуртках говорили, що справа з книжкою мусить нині закінчитися, без прикрих наслідків для кого небудь. По 10 годині мав мати годину проф. Курилович, ми зауважали, що коли він виходив з канцелярії, був веселий, розмахував руками і так ішов коритарем і по сходах до нашої кляси. В руках тримав якусь книжочку. Коли в війшов у клясу, кинув книжочку на стіл перейшовся два рази по клясі, глянув по всіх ученниках, усміхнувся, відтак взяв книжочку в руки, приступив до мене і спитав: «то ваша книжочка?», я відповів: «так». Виговорив він мені тоді «отченаш» і закінчив словами: «кандидат повинен памятати, що крім приписаних до науки книжок не вільно инших книжок у школу приносити і їх читати. Сховай отже, кандидате, отцю книжочку на памятку, що з нагоди цїіє брошурки пережив ти два дни в страху і непевности.

От мала невинна подія, а кілько вона наробила шуму і галасу не лише в нашому заведенню, але і у Львові. Вже темні духи тішилися, що наш семинар розженуть і замкнуть, як це сталося в Кракові, і хто ж би був сподівався що професор семинара вчительського, викладач польської мови (Куліч-ковскі) та не вміє по українськи читати, бо прочитавши був би сам пізнав що в брошурці пояснювано про варварський заказ царської влади, яким хотіли знищити українську мову. Це мабуть пояснили вчителі українці, причому зборови учительському. А було то кілька тижнів перед нашою матурою. Розуміється, що ніхто так не тішився із щасливого закінчення тої події, як я і мій товариш Антін Боярський. То дало імпульс до купования і читання книжочок «Дрібної бібліотеки» і инших видань Івана Франка.

Кілька тижнів по тій афері стрінув я на сходинах Івана Франка. Він розмовляв зі мною про нашу дотеперішню працю, порушив справу читання книжок загально-образуючого

змісту, щоби пізнати поступ цивілізації європейської, та пояснив, як він представляє собі працю вчителя – приятеля народу на селі. Його слова сильні, щирі і прості запали глибоко мені з душу.

Матуру семінарійну склав я з початком липня і за кілька днів поїхав я на приватну лекцію на цілі ферії до священника в прикарпатське село у стрийському повіті.

Першу посаду вчительську дістав я в бобрецькому повіті при філіяльній школі в селі Руда від 6.IX.1879 р., о платні 250 ринських річно (місячно по 20 ринських і 83 центи). В тому глухому, і занедбаному і темному селі, до якого не було доброї дороги, запізнався я з устроєм сільської господарки, з життям селянина і взагалі з відносинами суспільними наших бідних рільників. Там я вже пізнав, що справа шкільної науки по селах і справа цілого шкільництва взагалі, то була бляга (брехня) і цю справу вони ніколи поважно не трактували. По році (від 1.IX.1880 р.) дістав я другу посаду на Підгірю, стрийського повіту в селі Семигенові. Тут я мав першу сутичку з інспектором шкільним, що несправедливо витикав мені малу працю над польською мовою в школі, також закидав, що старші ученики мало знають польську історію, а за те більше, як треба, знають історію і географію України і Австрійську. Висказав своє остереження що до мойого поступування взглядом квестії жидівської, що ніби то я заказую в школі своїм ученикам ходити до корчми на музику, купувати в склепиках жидівських, натомість заохочував купувати все в склепику громадськім. Він видів у тім виступлення моє проти жидівської квестії, і хоч я йому вияснював причини мойого поступування, то він мені закидав таки антисемітизм.

В третому році учителювання мойого в тому селі, я вже добре переглянув і місцеві обставини і наскрізь проглянув ті визначні фігури котрі проти мене творили чим раз тісніший ланц. Інспектор шкільний походив з кліки давних учителів-органістів (дяко-вчителі). Висказував ясно, що в свойому окрузі (стрийському й турчанському) має ще на вчительських

посадах дяко-вчителів майже всюди, і то є люди покірні, слухають властей-інспекторів, не вводять у школу жадних нових метод, а навпаки, вчителі-семинаристи справляють йому багато клопоту ніби новим способом, – методою науки, для того він з нехіттю бере в свої повіти вчителів-семинаристів. (Любив він брати хабарі всякого рода від вчителів і за це до них лагідно відносився).

Тоді то я ствердив, що буду мусів сам покинути той повіт. Проти мене були два арендарі-жиди, гандлярі, дідич-жид, а навіть до певної міри і священник, котрий як предсідатель школи звільняв сам діти від науки, так що я мав всего третину обовязаних дітей в школі, та і тих тяжко було всіх стягнути, бо переважно були крайні бідаки. З кінцем третого року побуту мого в тому селі, подав я просьбу о посаду на управителя 2-во клясової школи в Грибовичах Великих коло Львова від 1.IX.1883 р.

Грибовичі Великі, се дійсно велике і довге село, перетинає його гостинець (автострада), що веде зі Львова на північ до Жовкви, тягнеся від Дублян (схід) майже до Малих Грибович (захід), густо залюднене. Подаю тут опис села, як мені воно представилося з моїм приходом і побутом там же від р. 1883 до 31.VIII.1887 р. Зауважав я, що деякі хати і будинки мають кращу (гієнічнішу) будову. Побачив я в части вже і расову худобу, особливо займало мене, що майже кожне господарство мало великий город, а на нім всілякі ярини, яких по инших селах, подальших від міст, я не бачив. Грибовичани поступово вели господарку огородову (як би вчилися у огородників) і за гарну вчасну городовину мали добрий прихід у Львові. Так само за набіл мали вони сталі зарібки нераз навіть і кількадесять ринських місячно. Але зауважав я у них великий блуд, що зарібки великі які легко приходили, – легко пропадали через пристрасне піянство у значної кількости селян. Вони тратили ті зарібки по шинках і ресторанах, так в місті, як і по корчмах за жовківською рогачкою. Отже, постановив я собі, оскільки можливо впливати повчаючо на

людей вказуючи на шкідливість алькоголю так в молодім, як і в старшім життю людини. Трафлялося часто, що пяні батьки моїх школярів вертаючи з торгів львівських, входили до кляси в шапках на голові, з бичівном в руці і сварилися зі мною, чому я їх дітей за невідвідування школи виказував на кару. Хоч село велике і дітей богато, то як прийшли вписи з кінцем серпня, то ледви третина дітей вписувалася на науку, а дві треті дітей родичі затримували в дома, бо молодші діти мусіли пильнувати господарства, як родичі їхали в місто, а старші діти пасли по полях худобу. Отже, як господар мав і кількоро діток у віці шкільнім, рад би був їх всіх затримати в дома, яко помічників в господарстві. Такі господарі твердили, що вони не мають дітей на шкільну науку, бо не хотять їх образувати ні на дяків, ні на попів ні на писарів, а в дома всі діти є потрібні. І за те невчащання мав я богато клопоту і нарікання. Розуміється, що мало котра дитина, стягнена примусом до школи ішла приготована на науку. Через перших два роки мав я богато клопотів з дітьми і мешканцями. Аж по двох роках відносини поправилися, родичі з охотою стали посилати дітей у школу, діти пильнійше прикладалися до науки і нераз самі втікали з дому до школи. Щоби нарід відтягнути від корчми, а заохотити до читання газет і книжок зарядив я в осени, в зимі і на весні збірку людий в кожний замовлений вечір, у більших хатах, а я там приходив з книжками і газетами і читав їм всякі відомости зі світа і з господарських новин, а також деколи оповідання і повісти. То була наука для старших. Так переходив я село в здовж, починав від сторони Дублян, а кінчив коло Малих Грибович. Подбав я про відповідну бібльотеку і мав книжочки з кожної ділянки науки. Мав всі видання Просвіти, Дрібної Бібльотеки, майже всі повісти і оповідання, які тоді або до того часу появилися, також журнали і часописи. Такий спосіб моїх прелєкцій не подобався поліції і старості. Наслідком цього я мусів зарядити отцю науку для старших в инший спосіб. В тім часі мусів кожний учитель вести доповняючу науку для

дітей, що покінчили науку щоденну. Ці лекції відбувалися в неділю пополудни і я оголосив через дітей в школі, що прошу старших господарів і господинь приходити на науку доповняючу до школи, а там будуть слухати моїх лекцій так для загального образування, як і вчитися поступової господарки. Майже по році заказало староство і ці лекції, так що я скликав слухачів вже до свойого мешкання і тут читав та пояснив дещо з книжок, а також обговорював спільно з ними всякі питання. І це не було в смак властям. Зачав я з селянами розмови про необхідність заложення в селі читальні. На це всі з охотою пристали і з кінцем четвертого року мойого побуту в Грибовичах рішили мешканці заложити читальню. Зазначу, що весною 1887 р. зачали рівно ж будувати новий будинок двоклясової школи, (а було тоді у нас три вчительські сили). Такого ентузіязму, як був в Грибовичах що до заложення читальні я через ціле своє життя нігде не бачив. В неділю по вечірни коло церкви, лишилася більша частини мешканців села на нараду, а були там і жінки і мущини, старі і молоді. Всі радили над основанням читальні і рішили наразі заснувати її у винанятому домі, а на отворення зробити величаве принятте-гостину для гостей зі Львова і запрошених гостей з сусідних сіл. Ухвалено зробити збірку харчів і грошей на цю гостину, яку назначено на найблищу неділю, бо очікували ми на днях позволення від староства на нашу просьбу що до відкриття читальні. Вже в пятницю надійшла відповідь зі староства а був це з а к а з – заборона на відкриття читальні. З села негайно виїхала депутація до староства і до намісництва з проханням відкликання заказу, але високі урядовці рішучо відмовили і зазначили що такого дозволу не дістануть грибовичани до того часу доки буде на посаді дотеперішний управитель школи. І знова зібралися мешканці села на нараду в суботу вечером коло церкви. Ухвалили зробити в неділю посвячення нової школи, а гостину відбути так як було в програмі. Вже в неділю рано прибуло до села богато жандармів, вони наказали розбира-

ти триумфальні брами і завертили гостей із сусідних сіл до дому, заявляючи, що жадної урочистости не буде. Але люди обминувши жандармерію пільними доріжками і стежками таки прийшли в село, а навіть одна орхестра прибула. По полудни відбулося величаве посвячення школи, а потім прегарна гостина для місцевих і замісцевих громадян. Громадяне трохи засумувалися, що свято не відбулося після їх плянів і наочно пізнали, що власти австрійсько-польські не бажають мати по селах читалень, не бажають освіти селян.

До вакацій було щось три тижні. Одного дня приїхали на інспекцію до школи два інспектори, окружний Керекіярто і краєвий Мандибур. Оба походили з українського роду, але вже тоді були завзятими поляками. То не була інспекція, але докучання і сикатура. Найперше пішли до кляси учительки, що вела II клясу, пізніше до другої вчительки – до II кляси, а по перерві, по год. 10 оба інспектори зайшли до моєї кляси IV, я мав найстарші діти: 5-тий і 6-тий рік науки. На перерві разом з дітьми зайшов у клясу молодий господар (Качор називався). Він сів незамічений ніким у лавку послідну, схилився і слухав. А була між дітьми жидівочка, дочка арендаря, дівчинка старша, що знала добре німецьку мову. Коли увійшли оба інспектори, то зачали питати самі німецьку мову, говорячи весь час до них виключно по німецьки. Діти не все розуміли, а оба матадори були злі, збурені, нетерпеливі, і так ішла злосливо інспекція з історії, географії і польської мови. Інспектори висказували своє негодування до мене по німецьки. Казали собі предложити всі книги адміністраційні і оден другому показував їх, сердилися, що друк у них український і виповнені були мовою українською. Ці книги (різні денники і т. п.) кидали на підлогу, з великої лютости, притім звертался до мене з запитанням, чи маю я які приписані денники ведені польською мовою. Я сказав, що веду всі книги українською мовою на підставі державної устави о рівноправности обох народностей. Вони з лютостію твердили, шо польська мова то мова урядова і я мушу цего

триматися. По год. 12-тій казали післати дітей до дому і зарядили конференцію. Тимчасом перейшли ще до мойого мешкання, питали які предплачую часописи, чи є між ними і польська газета, вказували на стіни і казали, що це є галерія самих ворогів Авсрії (а були це портрети наших визначних людей). При списуванню конференційного протоколу, висказував інспектор Керекіярто слабий поступ дітей у всіх клясах, а зазначив, що діти повинні вміти добре говорити по польськи, бо то під самим Львовом село. Дальше надмінили, що наука географії і історії про всі польські частини мало дітям відома, а за те більше знають історії і географії України і Австрії. Надмінили ще в протоколі, що я кореспондую з Радою шкільною окружною по українськи, і всі друки у мене є руські, а не польські. Виховую дітей в дусі ворожім до Польщі а в селі веду агітацію антидержавну, от як напримір заворушення і зворохоблення людей до заложення читальні. Закидали, що бавлюся в агітацію москвофільства, бо портрети Наумовича, Качали і инших підозрілих людей маю у свойому мешканню. Твердили, що я в цьому селі, підбуреному моєю агітацією, на посаді не то управителя, але навіть і вчителя бути не можу. Протокол писала одна вчителька. Коли я по закінченню протоколу зголосив свої оправдання, як неслушно обвинувачений, інспектор сказав, що можу це зробити в иншому письмі до Ради окружної, а цей протокол він відішле до Ради краєвої, бо так жадав краєвий інспектор Мандибур. По їх відїзді, господар Качор, що був того дня на науці з дітьми в клясі, чув і бачив поступування інспекторів в клясі, розказав селу, як то мене пани тероризували, кидали актами на підлогу, а те саме розказала і дочка арендаря, бо вона розуміла добре німецьку мову. Так пішла по селі прикра вістка, що шкільна влада забере мене з Грибович, а там прийде инший управитель школи. Розуміється, що всякі депутації і прохання від громади до Ради шкільної окружної і Краєвої нічого не помагали. З початком серпня 1887 р. дістав я вирок, що Рада шк. Окружна Львівсько-замійська,

звільняє мене в силу § 32, 33, 42, і т. д. регуляміну, як також переступленням деяких §§ устави шкільної, звільняє мене з днем 30.VIII.1887 р. з посади управителя 2-клясової школи в Грибовичах, а іменує мене молодшим учителем до повіту Львівсько-заміського. Коли я резигнував з тієї посади, то виставляли декрет на иншу подібну місцевість у Львівськім або Бобрецькім повіті, де рівно ж урядував той сам інспектор-сатрапа. Я резигнував з усіх посад молодшого вчителя, бо мав за собою 8 років учительської служби і таке зарядження Ради шкільної було для мене великим пониженням. Вносив я подання в инші повіти майже цілий вересень, та все те не мало жадного висліду, бо відповідали, що всі місця обсаджені (а се було неправдою) і я зрозумів докладно, що то робота інспектора, бо він давав свої завваги і оцінку на кождому поданні і представляв мене всюди як небезпечну для спокою людину. Заявляв я панові Керекіярті, що люблю свій учительський стан, що в чужім повіті приняв би я посаду молодшого вчителя, але не у Львівщині, ані в Бобреччині, де мене всі знають. Просив я інспектора о видачу моїх документів, але він оправдувався, що документи лежать у старости під замком. Остаточно надійшов і місяць жовтень – я, лихий на цілий світ, пішов до Ради шкільної окружної і староства відібрати свої документи: тут відсилали мене один до другого, видимо хотіли позбутися: остаточно я звів їх обох разом. Вони зачали з лагідного тону, щоби я піддався вирокови шкільних властей, а вони, побачивши по кількох місяцях мою працю і поправу, висунуть мене на управителя 2, 3-, а може і 4-ро клясової школи, бо я здібний учитель, енергійний і т. и. Виявили оба свої здогади, чи ніби я не стою під впливом якоїсь партії, або агентури, на це я відказав, що я від нікого не залежний, а вся праця, і мої заміри опиралися на засадничій державній уставі, що всі народи мають право розвиватися і творити те, що їм пожиточне, і не противне життю держави. Питали, нащо упоминаюся о зворот моїх документів, таж я тоді буду мусів зачинати свою службу від

початку (хоч би я і дістав учительську службу), що шкода 8 літ служби давних-пропавших, а зачинати від найнищого степени в службі і платні, хоч би це була праця і в нашім заводі. Я заявив, що я це все передумав, а що я досить здоров, сильний, то зароблю ті гроші зголосившися хочби і до каменярів дорогових. Дальше, вже крайно згірчений, сказав я до своїх хліbодавців, що жадаю видачі своїх документів таки зараз, в противнім разі іду до Намісника в тій справі. Оба матадори пішли до другої комнати, щось там поговорили, і виніс староста всі мої папери, а я мав ще підписати реверс о одержанню документів. Опікуни мої щоби мені ліпше допечи, сказали що може бути в моїй учительській службі і таке, що влада шкільна може зажадати від мене поновного зложення матури, або кваліфікаційного іспиту. От як потрафлять власи винадгородити за виснажуючу, щиру, тяжку працю для народу. Чи це не гірка праця каменярів – для культури рідного краю?

В перших днях жовтня 1887 р. вніс я подання впрост до Ради шкільної окружн. в Стрию і за кілька днів поїхав я сам до Стрия, до давного інспектора ковтати о яку посаду. Приняв мене і моє подання, і обіцяв самостійну посаду в Гірнім близько міста. Надмінив, що на цю посаду був конкурс в осени, і між иншими подався учитель зі Стинави Горішної т. Ч. і його правдоподібно Рада шк. краєва затвердить від лютого 1888 р., а я в лютім буду перенесений на його місце до Стинави Горішної. Зажадав від мене приречення, що я в Г. не буду до нічого мішався, не введу жадних новин і т. п. Я таке приречення зложив бо знав, що в Г. діти в науці занедбані і є над чим у школі попрацювати, а час мойого побуту там буде короткий. Мабуть в половині лютого іменовано тов. Чабака, а я перейшов до Стинави Горішної. Там була І клясова школа, будинок був гарний, новий, але не було ні поля, ні города, ані саду шкільного, як в Гірнім, був прегарний сад, город і поле. Через село плив потік і він в часі повени забирав людям землю (поля, городи) і лишав рінь.

Треба було потокови обгородити русло та зміцнити грунт кругом него. Село було бідне, худоби мало (трохи овець), бо для них найшлося ще дещо трави, а решту випалювала спека і треба було за оплатою пасти в панському лісі, або в громадському. Ліси належали до графа Баденього. Нарід був добрий, але бідний, богато ходило на зарібки до Борислава, або на роботу в ліси. В селі була читальня Качковского, але там мало хто коли заходив, хиба в свята молодіж танцювала. В селі були деякі партії, що надармо жерлися поміж собою, а спорили вони, чи ліпша етимологія, чи фонетика,чи хрести трираменні, чи однораменні, чи товариство Качковського чи Просвіти, і т. и. Мій попередник кликав часто деяких з котроїсь групи та підюджував на противника. Я учив їх єдности і любови, та шукати доріг, щоби піднести культуру і добробут у селі. На початок праці візвав я громадян до заложення громадського склепику і по кількох місяцях ми це дійсно зробили. От і була радість в селі. Треба було, щоби кілька дівчат навчалося в місті трикотарства, а вовна була в селі тож можна плести з неї ріжні річи. Засадили над потоком лозу придатну на ріжні вироби. Просив я громадян завести товариство тверезости. Молодіж у школі заохочував я до покинення горівки і курення. У другому році мойого побуту в Стинаві Вижній внесли громадяне до староства прохання, що виступають з тов. Качковського. В половині серпня дістав я візвання до Староства в Стрию. Там став я перед лице старости, а він як не розкричиться на мене! Каже що Стинова Вижна була для нього оком в голові. Громадяне були слухняні і тихі, сповняли кожне його бажання, а тепер він не пізнає цього села, бо я то село збунтував і зіпсув книжками Франка і других ворожих для краю людей. Ходить по габінеті, кричить, бє кулаками об стіл, грозить мене різними карами, нарікає що якесь лихо принесло такого агітатора до того повіту, вкінци заявив, що на засіданню Ради шк. окр. ухвалено одноголосно мене видалити зі стрийського повіта з кінцем серпня 1889 р. раз назавсігди.

І не дав мені ані слова проголосити на свого оборону. Від старости пішов я до інспектора, бо його посланець чекав вже на мене. Хотів і він мене «сповідати», але я собі це випросив і зажадав видачі своїх документів. Він мені їх віддав. Вийшов я на подвірє зітхнув, а в горлі тиснуло, дусились слези. На серце впала розпука, от і тих послідних 2 роки праці може польські власти не зачислять до служби а разом з попередними 8 роками буде вже 10 літ: пропаде труд моєї молодости марно. Чи то все мене суджено зачинати працю наново від наймолодшого вчителя, чи все мушу бути напяткований всякими прізвищами? Мої майже всі товариші дослуговують ся вищих ступенів службових і кращої платні та всяких признань за працю, мене вони обминають як заджумленого. Не можу я рішитися кинути стан учительський, бо занадто полюбив я нашу молодіж і народ, вірю, що ще найдеться кілька таких проскрибованих вчителів, як я, і вони не загинуть марно, бо нарід не дасть їм пропасти.

Звільнений з праці в стрийськім повіті, вніс я поданнє о посаду в дрогобицький повіт. З кінцем серпня 1890 р. дістав я декрет на Ясеницю Сільну: зрадів я бо подумав що стрінуся там знова з Іваном Франком. Ясениця Сільна це село велике, тягнеться вздовж потока, від гірського хребта. Майже всі забудовання господарські гарні-здорові, господарка на полях і городах поступова. Дорогу через село не можна управильнити, бо гірський рвучий потік підчас повени зміняє русло і рве мости. Все треба було лагодити дорогу, направляти мости, робити кладки, а було їх багато в селі. Мешканці майже всі українці, між ними дещо шляхти «загонової» (ходачкової) всі досить заможні, культурні. Ясениця Сільна з давен-давна належала до камери, проте мешканці села не терпіли різнородних знущань, не були так упокорені, гноблені, але пробивалася в них свідомість людська, трохи гордости, але були чемні, а до науки хапливі! Ділилось село на Ясеницю горішню і долішню, були і дві церкви близько себе, ділив їх тільки малий ярок. На городах, сіножатах, полях і садах

витрискали сільні джерела, отже господарі мали для своєї потреби соли подостатком, деякі виварювали і продавали сіль, але як зловили фінансири, то вони платили великі кари. Фінансири (сторожа скарбова), як лише дізналися про яке джерело, то скликали людей сипали на то місце хворост, гній сміття, рінь, каміння так високо, аж джерело забили. В селі в різних місцях все нові джерела витрискали, коло них засідали фінансири, жандарми, лапали дітей, і старших, відбирали коновки, ведра, збанки, і карали. Багато мешканців було вже обзнакомлених з новим напрямом у літературі, передовсім з творами Франка, мали по хатах поховані різні нові видання, бо боялися ревізій, а не раз і своїх жінок, що вислухавши на казаннях в церкві про шкідливі і страшно грішні книжки палили все що їм друковане попало в руки. А був в Ясенициі священник П. Левицький, Лемко. Завзятий поклонник «твердих» і вірив він, що все нове веде нарід до безбожности до згуби. Був він целєбс, великий дивак, оригінал, не голився, не мився, не то тижнями, але і місяцями курив файку, папіроси, і заживав табаку, кишені його щоденної реверенди були великі і глубокі, як які торби, там були у великих пачках тютюни, і табака в якімсь ріжку, (часто там висипалася) була там чоколяда, булки ковбаса, сірники, цукорки, овочі і инша всілячина. Білля не любив перебирати, робив це дуже рідко, а одіж як убрав то носив доки не подерлася зовсім (а була виваляна і забруджена). Як коли обголився, обмився і взяв на себе чисте білля, то в селі говорили що Єгомость їде певно, як не до старости, то до маршалка повітового, або до владики до Перемишля, або до намісника. Умів він деяке ремесло: ковальство, слюсарство, токарство, столярство знаменито, і до того всего мав приряди нераз спроваджені із заграниці, так що всі, котрі його відвідували і бачили ті приряди, висказували своє здивування, на свої варстати вибудував в саді гарний будинонок. Часто працював в селі у котрого небудь майстра за «спасибіг», робив все скоро, не все уважно, то ж мав він вічно покалічені пальці, руки і лице, отже виглядав

як бориславський ріпник, – бідний, поваляний, обдертий. Як десь хтось будував хату, чи який господарський будинок там вже і являвся і отець совітник, висказував свій погляд, і бажання що і як мається робити, і як господар годився з думкою пароха, то він не лише працював там, але і давав дерево зі свойого ліса задамо, а часто і гроші. Як біднішому згинула часом одинока живителька корова, то він тій родині, як що його слухала у всім, давав нераз корову чи теля зі своєї стайні. Давав часто в село насіння городові і пільні, а також любив давати подарунки своїм приїзжим гостям, як уміли зєднати собі його прихильність похвалами чи здивуванням. Родину мав далеко на Лемківщині. Вдома літом рідко коли його можна було застати. У погідні дні ішов він на дорогу, що вела до Попелів, Борислава, сідав над ровом, в руках або за халявою мав велику тростину, затримував кожного, хто ішов або їхав до Борислава, чужих випитував, звідки, по що там їдуть, що чувати в світі, так стримував людей гурмами, і як хто міг, то висувався, втікав. Оригінально провадив в неділі і свята по вечірні у школі катехизацію. Не розставався зі своєю тростиною, скликав всю молодь, навіть вислужених у війську, «шаржу», а всі дівки і парубки мусіли заховуватися, як діти, і брати «паци» на руку, як неслухали отця, або зле відповіли. За його ріжні острі «здєлки» вносили громадяне нераз скарги, але звичайно вислухували нагану, і ще платили комісію. Парох знав богато різних видань, знав видання авторів радикалів, соціалістів, і молодорусинів, купував позичав і читав завзято. По кількох тижнях мойого побуту з Ясениці Сільній він часами вечором приходив до мене, випитував, які я маю книжки, брошури, газети. Я деколи хотів затаїти деякі радикальні річи, але отець нагадав мені, що листонош нині приніс це до мене, бо він знав, що кому з почти йде. Листонош сільський-громадський мав приказ всю кореспонденцію, яку ніс з почти з Дрогобича, давати в першу чергу на пробоство, відтак до уряду громадського. Тому єгомость знав, якби цензор, що до кого приходить. Коли раз пан отець зажадав від

мене видань Івана Франка (вичислив які) і заявив, що майже все читав, я дуже здивувався, але він мені на це сказав, що і я можу все читати, лише не смію давати їх селянам, бо вони темні, не зрозуміють всего, і злобні духи спонукають їх до ексцесів, а це приведе до катастрофи. Він твердив, що подивляє і цінить Франка високо, що він назвичайно здібна і працьовита людина, з приємностю читає деякі його праці, але з ним не все погоджується.

Я побачив тепер себе під цензурою, але щоби давати книжки в село мусів я вибрати собі довірених – старших і молодших селян, чесних, характерних, рухливих і очитаних, їм я довірив, давав книжки, брошури і газети, а вони знова своїм довіреним передавали. Імена цих моїх любимців я вже позабув, хоч і тепер маю їх перед очима. Деяких тамлю, ось вони: Яць Олексовський, сусід школи, покійний вже, Яцуляк коваль, Багрій, і инші. Відвідували вони мене пізніще в Попелях, а Олесовський (богато років пізніще був у мне в коломийськім повіті). Одно мені удалося в селі зробити, розуміється, при апробаті отця, та і не тільки за його згодою, але і поміччю, а іменно громадський склепик – крамницю. Господарі з трепетом вписувалися в члени і боялися винаняти льокаль, бо жиди – купці Бориславські могли підплатити кримінальних ріпників, а такі очайдухи могли легко того господаря і склепок пустити з димом. Такі випадки траплялися в селах близько Борислава. Варта нічна мала строгий наказ пильнувати добре крамнички. Пізнійше на зарінку вибудувано гарний домик на склеп. Випросив я також у отця пароха позволення на відновлення читальні бодай наразі Качковського. До Нагуєвич ходив я кілька разів. Заходив я до дому, де жив Іван Франко і з Ними говорив на ріжні теми, говорили ми і про Ясеницю Сільну. Влада шкільна надала посаду в Ясеници сільній сталому вчителеви, а мене перенесено до сусідного села – Попелів. То село також досить велике, ділиться на Попелі горішні і долішні. Було там дві церкви, (горішна була занедбана і там і мало коли відправлялося богослужіння).

Через середину села плив оден потік, а поза селом, другий, менший, а лучилися вони оба коло школи, що була в доліш-нім кінці села, де пишалася і друга церква на горбі, а нижче було попівство. Школа була бідненька, стара, деревляна, як було потиснеш денебудь з стіну патиком, то проробиш діру до середини. Тяжко було зимою мешкати в такій рудері та вчити рано і по полудни дітвору. Всяка простуда і хвороби находили тоді на мене. Прошення мої о загату на зиму і о дрова поновляв я кілька разів від зими з тим, що нераз аж в січни дещо з того війт полагоджував, і то вже на наказ ста-роства. Не міг я допроситися огорожі для шкільного садка і города, та і подвіря було не обгороджене. Війт очорнював мене в селі, підбурював селян на мене за те, що я намагався збільшити відвідування школярів до школи. Скаржити його за обиду не можливо було, бо ні оден мешканець не свідчив би на війта страха ради. Він був бутний і свавільний, жорстокий і підлий, присягав фальшиво і всі його в селі боялися. Був він мало письменний, підкинений невідомого жінкою одному доброму господареві, по котрім дісталося йому все майно. Називався Василь Пасха. Богато він мені зла наробив, і було би про що писати, але вже і Франко змалював його правдиво і вірно в своїй комедії під заголовком «Учитель», де пише про моє гірке життя у цьому селі. Жандармерія мене вічно слідила, ставила ворожо, випитувала сторожа і селян, хто у мене буває, звідки, чи даю в село книжки і газети, кому, і які. Нераз темним вечером, вертаючи з Ясениці чи Борислава, чув я сам такі питання і розмови жандармерії зі сторожем під школою. Нераз і до мойого мешкання увійшов жандарм та заводив розмову про соціалізм, радикалізм, нарікав, що нарід бідує, в темноті визискують його всякі глитаї, а нема кому нарід зорганізувати, щоби міг кинутися на буржуїв, на фабрики і т.п. Такі провокаторські бесіди слухав нерідко я. Якось рознеслася чутка, що у Франції забив президента якийсь нігіліст, чи не Рафашоль? Отже скористав з цього жандармський провокатор і зайшов до мене хвалячи відвагу

нігілістів, що йому нібито з усіх партій найбільше подобалися своєю роботою, програмою і т.п. Твердив, що якби нарід пішов на панів то певно пристало би до цього руху військо і жандармерія. Казав, що у нас властиво нічого в тій справі не робиться, а агітатори і такі, що могли би щось робити, тратять час на непотрібні річи. Забогато мені було і я його випросив з моєї хати. Пішов оден, то прийшов инший, і питав чи не роблять мені шкоди в селі, чи не було у мене крадіжи і таке інше. В селі часто були бійки, то в корчмі, то таки на дорогах або і в домах, це все були наслідки алькоголю. А які збитки і пакости робили одні другим! Часто в ночи забрали комусь браму, ворота, фіртку, винесли десь на поле і спалили або розбили, сани плуг, або инші знаряди господарські потрафили витягнути на сусідний дах, косили незріле збіже, колики били в конюшину щоб коси ломались.

До Попелів належав близький присілок (в сторону Борислава) Баня Котівська). Там я мав короткий час лекцію у богатих жиді (вчив двоє дорослих дітей). Своячка їх була урядничкою на пошті в Б. Раз по лекції запропонувала мені прохід бо хотіла мене щось важного сказати. Ідучи просила о дискрецію бо моглаби стратити посаду. Отже сказала що всі листи, картки, газети і книжки що приходять на мою адресу відкладає почмайстер на бік, а приходить комендант жандармерії, або його заступник і агент цивільний, вони все читають і дещо з того виписують, дещо забирають із собою а проче віддають на почту.

Так само поступають з наданими листами від мене. Порадила, щоби якийсь час посилати всю кореспонденцію до Дрогобича на почту, а також щоби всі знакомі посилали листи до Дрогобича на умовлену адресу. Ця вістка мене дуже вразила. Побачив я себе під наглядом, під обухом. Ще мав я там прикрість велику бо померла мені в Попелях моя одинока сестра, на сухоти. В тому часі мав я богато лекцій, котрі поліпшили має матеряльне становиско, міг я купувати більше ціннішої літератури і журналів. Йтелігентні роди-

чі моїх учеників приватних нераз ставали в моїй обороні і помагали мені в моїх клопотах і борбі з війтом, Пасхою, орендарем, богачем, що збивав маєтки на темноті села, та з иншими злими типами в селі. Несподівану поміч одержав я і від директора українця гімназії в Дрогобичи Борковського.

В часі мойого 2 і пів річного побуту в Попелях відвідував мене часто Франко. Нераз зацікавився він моїми прикростями в тому селі і розпитував про ріжних людей про відносини і події які проходили в тому часі. Розказував і про себе, про свої пляни і про своє тяжке життя. Приносив мені до прочитання деякі друковані свіжо твори, а часом приносив і рукопис та читав мені свої оповідання і вірші. Любив сидіти у холодку на лавці в городі, або на землі на розстеленім коцику. Погляд його був ясний і глубокий. Ці відвідини були для мене одинокою розрадою і насолодою. З них черпав я силу і відвагу до праці, до борби із темними духами і віру в кращу будучність викуту руками тисячів таких дрібних каменярів, як я. Франко нераз вступав до мене ідучи до Борислава, до Степана «Пятки» (Ковалів) що був там директором школи. «Пятка» писав богато про вчинки ріжних давних громадських урядників, що то отуманювали народ сітею ріжних параграфів і законів видирали у них за будь що землю і достаток, і давні господарі ішли на нужденне утримання до нових власників їхніх господарств, і ледви животіли в нужді і голоді, або находили собі смерть в ямах кипячки, де неодна тисячка ріпників погинула. Богато пекла бачив я, богато наслухався про ті ненадійні випадки смерти, і з Франком нераз обговорили ми не одну історію яку він майже вірно змальовував у своїх оповіданнях. В той час гинув не оден господар, його дружина, сини і дочки не своєю смертию, але, попід корчемні лави, в дучах повних води, в шпиталях. Чулося жаль до Господа Бога, що дав на нашій земли такі безмірні богацтва-скарби а наш темний-непросвічений нарід, не вміє сам використати їх і легковірно віддає жорстоким чужинцям, які не мають жадного милосердія, жадної пощади і етики, а творять на-

шому народові пекло. І нині жах мене огортає згадуючи давні сумні тяжкі дні. І з Франком обговорювали ми терпіння нашого замученого народа, на цілій нашій землі, що раєм для чужих стала і пеклом для своїх. Я відпроваджував Франка аж під Ясеницю Сільну. Раз я спитав його, чому він мене не відвідував в Ясеници, а Він мені відповів, що тоді рідко був в Нагуєвичах, а при тім не хотів справляти мені трудностей, бо знав, що я там був під «добрим» наглядом.

Франко дуже любив риболовство і це була його найміліша розривка. Отже, я його часто видів, як ішов від самих Нагуєвич до Ясениці і дальше пільними доріжками, щоби з ніким не стрічатися. На рамени мав більший або менший сак, або вудку, при боці торбу (сітку) на риби, штани заточив, бо все брив водами, убрання мав робітниче. Так ідучи більше як милю, мусів хоч не хоч відпочити у мене, бо ще мав немало дороги до Губич. Там, здається, в більшій річці Бистриці любив ловити риби, бо були там глубші місця, де водилася риба. Вертаючи, був менше або більше вдоволений, а це залежало від успіху в риболовстві. Як ішов до мене, або до Коваліва, то посидів довше, обговорював громадянські справи, висказував свої погляди спокійно, все у него було оперте на дійсности. Приємно було його слухати. Дивувався нераз що в народовецьких газетах ведеться полеміка, подавана зі соборчиків, зборів, сходин, про дрібниці, про палафійки, чи колпаки, про етимологію чи фонетику, про одно- чи трираменні хрести, і инші маловажні річи, а тим часом грунта селянські ідуть на ліцитацію за довги і піятику. Мало де в селах слідна праця священників і учителів над поліпшенням долі і життя селян. Обовязком тих одиноких провідників інтелігентів в селі є праця над введенням у селі тверезости, закладанням своїх громадських крамниць, шпихлірів, кас допомогових, над вишукуванням здібнійших дітей і висиланням їх у дальшу – вищу школу. Треба закладати читальні, курси ріжні, щоби селянин міг доповнити свою освіту загальну і фахову. Все це діється вже давно, – казав Франко, – у инших народів,

вони через науку стали культурно жити. Вказував на те, що по селах і містах не все працює ідейне вчительство, що і їм треба більше вчитися не переставати на укінченій школі, є богато цінних педагогічних і наукових книжок, котрі обовязково потрібні вчительству, їх треба найти, читати і після них поступати. Заохочував мене пропагувати його ради моїм товаришам, а наслідки будуть добрі.

З побуту в Попелях надміню ще оден епізод. В сторону, як до Дрогобича, є на полі під лісом, старенька церковця (все її направляли), коло неї було щось 3 чи 4 хати. До котрого села приділена ця самітна церковця я нині не знаю. Там раз на рік підчас вакацій був відпуст, сходилося відусіль богато народу. Є в народі легенда що, там де ті поля, там колись давно було місто Тустань. Його знищили якісь вороги, на тім місци, де була церква чи святиня, стоїть ця старенька церковця. Я також пішов на той відпуст. На проповідальницю виступив якийсь священник (може з Опаки). Розтавав він про покуси і пекло, а кінчив, що крім ріжних злих духів, що тягнуть нарід до злого сказав він – є ще і люди і то інтелігенти вони тут, в цьому повіті, а навіть і недалеко цього місця святого, вони вчать нарід не вірити в Бога, голосять нові науки, проти теперішного ладу, вони то ширять кличі що повинні бути инші порядки на світі, бунтують нарід проти властей. Проповідь була на дворі. Всі ту присутні повинні вистерігатися тих людей, обминати їх, не слухати їхніх наук. Книжечки, що вони дають до читання, треба нищити, або віддавати до священника чи війта в громаді. А щоби люди знали, хто то є ці небезпечні для держави і для церкви люди, то він скаже хто це, отже це той ніби вчений з Нагуєвич Франко Іван, а в Попелях вчитель – ученик-апостол Франка, Воробець Михайло. В мене, якби грім вдарив. Народ дивиться на мене, а деякі свідомійші селяне з Ясениці по проповіді приступили до мене і розважають мене. Кажуть, що це йому хтось наказав таку проповідь говорити. Франко певно з того всего сміявбися і я повинен це в сміх обернути. Вони мене відпровадили до По-

пелів. Незадовго мене запросили десь в сусідстві на празник, чи забаву, там стрінув я того проповідника, і він перепросив мене за ту проповідь, але мав він приказ від декана, а цему знова приказав староста виступити проти радикалізму в дрогобиччині. Додав він ще що після проповіди довідався він про моє скитальство і стало йому мене жаль. Також жалів, що напав на Франка і твердив, що сам тепер зачне читати його твори. По тій проповіди я вже не мав, що робити в Попелях і подався в яворівський повіт, де дістав посаду в Яжові Старім. Не було тут довший час вчителя і школа стояла порожна. Мені все тут подобалось і люди і школа і діти, село і священник, старенький-добряга. Думав я там відпочати і скріпити свої нерви, але чекала нова біда. Новий інспектор приїхав в недовзі на візитацію, а хотячи мене випхати з тої доброї посади і віддати її свойому любимцеві, чіпився мене чому я не вичерпав ще того матеріалу наукового, що по инших селах. Я поясняв, що тут вже пів року науки не було і тому було що доганяти, але мого пояснення він не приняв до відома. Зачав збирати про мене вістки від своїх товаришів учителів і інспекторів в повітах попередного мойого побуту. Я бачив, що не встою там і постановив сам уступити. Найшов я конкурс, розписаний на посади в бобрецькому повіті і подався на Водники, це село недалеко Львова. Інспектором там був мій товариш зі семинаря учительського Легеша Іван.

Я цю посаду дістав і дуже радів з того. Це було 1894 р. 1.IX. Село бідне, невелике, поля воднисті, школа маленька бідна, стара. Вже слідуючого року приступили ми до будови нової школи, мурованої, 2 клясової.

В часі мойого побуту в Водниках (не знаю докладно часу), дістав я лист зі Львова, вже не пригадую собі хто писав, чи Франко сам, чи на його поручення хто инший, де повідомлено мене, що в означений день у Львові буде відіграна вечером пєса Франка, основана на тлі мойого життя – учительського з побуту у Попелях «У ч и т е л ь». Де відбулося це представлення, не пригадую собі, але знаю що перед представленням

говорив я з Франком. Він мене питав про дальший перебіг моєї служби і про теперішні обставини шкільні і родинні (у мене тоді була вже родина), окружили нас мої товариші учителі, і ріжні знакомі. В часі представлення, на перервах присідав до мене часто Франко випитував мене про мої завваги деяких сцен і нотував собі в нотатнику дещо з того. Як я коли приїздив до Львова то відвідував покійного Франка у його мешканню, десь 3–4 рази, або відшукував його в якій установі. Згадую його все з набільшою пошаною і любовію. Вічний спокій його тлінним прахам!

Для заокруглення історії моєї дальшої мандрівки по повітах, з моєї, чи проти моєї волі додам коротко дальший перебіг життя. З Водник перенісся я до Стрілиськ (це було містечко) повіт Бібрка, працював там від 1.III.1897 до 1.III.1898. Відтак дістав Лани (село у тому ж повіті) і був там до 31.VIII.1902 р. управителем 3 кл. школи. Дальше переїхав в коломийщину до великого містечка Кулачковець (пов. Коломия), там був я управителем 4 кл. школи до 31.VIII.1910 р. Це була найліпша посада з усіх, там богато я напрацювався, щоби піднести на високий рівень школу, село і сусіднє містечко Гвоздець. В селі заложили селяни читальню і збудували гарний читальняний дім, де містилася і кооперативна крамниця. Здібні діти пішли в Коломию на науку як дівчата, так і хлопці. Побільшився і збір учительський, бо було у школі богато дітей. В Гвіздци заложили і удержували ми першу приватну українську школу, уряджували представлення, заложили українську касу позичково-щадничу. Голосний був цей кут зі славних виборів (здаєсь загальних, безпосередніх і т. п. 1907 р.) до парляменту. Потім були штрайки, рільні і селяне иншими очима стали дивитися на світ. Розлючені власти наказом Ради краєвої 29.X.1910 р. приказали мені передати шкільне майно Раді шкільній мійсцевій, і до 48 годин ставитися на нове місце праці у повіті Стрий в селі Лисятичі. Зараз вночи вибралася добровільна депутація місцевих селян до намісника Львова, виїхав з нею і покійний мітрат Войнаровський, і ходив з про-

ханням щоби цей приказ здержали (Посол Др. Трильовський вносив потім інтерпеляцію в парляменті в справі вічних перенесень учительства). Але дарма, не помогло нічого, я мусів за безцінь продати цілий свій доробок та скоро їхати в дальшу мандрівку. В Лисятичах був я від 1.IX.1910 р. до 31.VIII.1917 р. Там в р. 1915 погоріла школа (підчас війни) і стратив я там дослівно все, що мав. Послідна вже чотирнайцята моя посада була знова в бобрецькім повіті, від 1.IX.1917 р. до 1.VIII.1918 р. в Звенигороді 4 кл. школи.

І так перебув я за 38 років служби вчительської у 14 місцевостях, а в 6 повітах. З днем 1/VIII 1918 зістав я переселений на емеритуру з річнею платнею 256.66 корон (тепер хорий, немічний і при дорожні!), побираю пенсиі = 97 Рублі.

Левандівка 5/V 1941
Ул. Загорода ч: 19
Михайло Воробець (Васильович)
Емеритований упр. школи.

Фонди Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка.
Інв. № 2985/ор. Оригінал. Машинопис.

ЗИНОВІЯ СТЕЦЬ

ПРИСВЯТИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ІВАНОВІ ФРАНКУ

Працівники Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка ще до свого офіційного відкриття 10 жовтня 1940 року, крім роботи пошукової й експозиційної, мали великі плани і щодо наукової і видавничої діяльності.

Хоч наукових працівників музею було всього три особи (М. Струтинська, Л. Рудковська і Ф. Кулечко), але, як видно з матеріалів музейного архіву, працювали дуже активно і плідно.

Одним із пунктів плану роботи музею на 1941 рік було підготувати і видати до 85-річчя від дня народження І. Франка два наукові збірники.

У першому – вірші Максима Рильського і Петра Карманського, присвячені Франкові, а також статті наукових працівників музею і франкознавців Львівського і Київського університетів (Архів музею. Оп. 1, спр. 2, протокол № 3, 1940 р.).

Матеріали збірника були готові до друку. Розпочата війна в червні 1941 року не дала змоги його видати.

Один із віршів, призначених для збірника, був опублікований на сторінках львівської газети «Наші дні» (ч. 6, травень 1942 р.). Це поезія М. Рильського «Пам'яті Великого Франка». Під віршем – примітка: «Надрукований вірш написано до збірника музею Івана Франка у Львові»:

М. Рильський

Пам'яті Великого Франка

Він голос чув – і кинув отчий дім,
І молодую кинув він невісту,
І вдаль пішов, хоч плакали за ним.

Він душу мав ясну і чисту,
Немов гірське живлюче джерело, –
І з нею рушив на борню огнисту!..

Терпінь багато на шляху було,
Загрожували гади й скорпіони, –
І що ж його самотнього вело?

Відкіль він брав оті могучі тони
В піснях своїх, велівши тим пісням
За голубі змагатись небосклони?

Як зміг він, змагаючи вже сам,
Нести живу для нездужалих воду?
Хто керував цим подвигом життям?
Він голос чув – то голос був народу!

Рукопис поеми Петра Карманського «Його дорога», написаної 13 серпня 1940 року, з якої подаємо пролог, сьогодні зберігається у фондах нашого музею:

П. Карманський

Його дорога

(поема про І. Франка)

Пролог

Як ти ще жив, при зустрічах з собою
Чогось так мало в нас було розмов…
Чогось то ми за власною журбою,
Мов забували дружбу та любов.

Ти був старий, для мене ж яр ще цвила,
І я ще зорі з обрію знімав.
Я вчився літати – в тебе ж дужі крила
Вже вітер злиднів сильно надламав.
Ти зредиговано кінчав дорогу,
Волік насилу розпач і знемогу.

Стрічались ми щодня в тісному колі,
І я, мов губка, вклинював слова,
В яких тремтіли відболілі болі.
І в мене теж боліла голова…
– Невже й мені прийдеться так терпіти?
Невже і я, самотній, так піду
Неприязним, чужим, холодним світом –
Покинутий на горе, на нужду?..
І мому серцю був ти найрідніший,
Бо йшов життям за всіх нас найбідніший.

А там війна, нелюдська та жорстока,
Мене погнала ген, на чужину.
А ти лишився, хворий, одинокий,
І так допив пугар життя й заснув.
Ох, як тоді хотілося заглянуть
В ті сірі очі, що не знали сну!..
Ідуть літа, квітки цвітуть і в'януть,
І знову ждуть на сонішну весну.
Проте тобі вже сонце не засвітить,
І не тобі цвистимуть в лузі квіти.

Та нам лишив ти квіти запахущі,
Які не в'януть навіть узимі,
Ти залишив нам твори невмірущі,
Бо твори ті, це ти, це ми самі.
Бо твори ті – сама найкраща криця,
Якої час не ржавить, не жере.
В ній дух свободи, як брильянт, іскриться,
І раз-у-раз оновлює старе.

Хвала ж тобі, безсмертний наш Мойсею,
Що конішну створив нам панацею!

Дозволь мені до твого мавзолею,
Не приповзти, а гордо підійти,
І, як раніш, відкритою душею,
сказать тобі: Іване, ми – це ти!
Усе, що в нас вродилося цінного,
З чим увійшли в сім'ю народів ми,
Усе твоє, все посів духа твого;
Твоїм добуте мізком і грудьми.
Із скарбом тим, ввійшли ми в вільних коло,
Як рицарі, піднявши гордо чола.

Я пережив тебе не одним роком –
Вже двадцять п'ятий з того часу рік –
Та ти ішов за мною крок за кроком,
І все гукав: Будь цілий чоловік!
І я ішов за голосом поради,
Всякав у себе важкий твій атом.
І вчителя ніколи я не зрадив;
В ряді завжди ішов я передом.
І хоч не раз мене вмовляли круки,
В борні мені не однадали руки.

Я твій! Ти з мене добрий серп спорудив,
І я не спав; трудився як умів.
І ще тепер мої старечі груди
Сповняє цей, останній може, спів,
Цей спів, що ним я виспівати хочу,
Як ти терпів, і як любив при тім.

Читачу мій! розкрий широко очі,
Читай і в серці, щирім, молодім
Зміст, немов у золотім кивоті,
Того, що вмер, як рицар на шафоті.

На одній з науково-методичних нарад перший директор музею Івана Франка Петро Франко запропонував, щоб «у другому збірнику були надруковані відгуки усіх українських письменників про Франка». (Арх. Музей, Оп. 1, Спр. 3, Протокол № 2, 1941 р.). Цю пропозицію також підтримала одна з провідних наукових працівників музею М. Струтинська. Але, на жаль, і цьому збірнику не поталанило.

Своїм учителем з великої букви величали Івана Франка всі українські письменники. І сьогодні творці художнього слова вважають Івана Франка своїм учителем і натхненником.

Якби тепер планувати зібрати і видати висловлювання всіх українських письменників про Івана Франка, знадобилося б декілька томів. Ми вирішили надрукувати тільки ті присвяти українських письменників Каменяреві, рукописи яких зберігаються у фондах Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка. Вони є цінним надбанням музею, адже це твори, написані власноруч видатними українськими письменниками, класиками української літератури. Багатьох з них, на жаль, вже немає: М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, Олесь Гончар, Л. Новиченко, А. Шиян, М. Нагнибіда, Іван Ле.

Ці присвяти І. Франкові на прохання нашого музею були вписані в альбом, який ми відвезли у Київ у Спілку письменників України у 1965 році.

Свої присвяти (у віршовій і прозовій формі) в альбом записали 55 письменників.

Частину із них пропонуємо читачеві на сторінках цього випуску «Наукового вісника музею...».

Цінними є також дарчі написи українських письменників – сучасників Івана Франка на світлинах. Так, наприклад, Павло Грабовський із далекого Якутська, куди його заслав російських царський уряд, привітав Івана Франка у 1898 році з нагоди 25-літнього ювілею творчої праці:

«Високоповажаному І. Франкові!
Вітаю з 25-літнім ювілеєм праці письменницької:
нехай вона знов і знов будить нас до життя
рідному народові на добро та славу.
В думці завжди з Вами. Ваш щирий прихильник
Павло Граб. Якуцьк 22 лютого 98 р.».

Великий український вчений, знавець східних і європейських мов, приятель Івана Франка (до речі, вони жодного разу не зустрічалися) академік Агатангел Кримський у 1894 році на світлині, яку він надіслав своєму другові у Львів написав:

«Дорогому приятелеві Иванові Франкові
на знак щирої поваги од А. Кримського. 13.II.1894».

Микола Вороний – український поет, літературознавець і перекладач, за спогадами Анни Франко хрещений батько дітей письменника, який присвятив І. Франкові поезію «Горами-горами», а згодом написав про нього спогади, на світлині, подарованій І. Франкові, написав:

«Любому і дорогому вчителеві життя і землякові
д-р Іванові Франкові від прихильного йому всею душею
ученика і найкращого приятеля Миколи Вороного.
25. V. 1896».

Пропонуємо присвяти українських письменників Іванові Франку, рукописи яких зберігаються у фондах музею.

Якщо Шевченка називаємо душею України, то Франко – це могутній інтелект українського народу. Кажучи про інтелектуальну силу Івана Франка, зовсім не поменшуємо емоційну наснагу його творів, вогонь його революційних каменярських поезій та геніальної його інтимної лірики, що належать нині до скарбів світових.

Олесь Гончар

Безсмертя творця вимірюється тільки тим, скільки сердець людських відгукнулося було на його вогненне, правдиве, глибокодумне слово, як також і тим, наскільки високо поставлено заповіти попередника наступним поколінням.

До слова Івана Франка уважно прислухалися маси народні. Бо наш письменник болів тими самими болями, які були і в народі. Тому ж то слово його було дохідливе і зрозуміле. От звідки прихильність сердець народу до Франка. От звідки така любов його й пошана – не лише від українського народу та братнього російського, а й від усіх трудящих світу.

Павло Тичина

Кузня

А в цій кузні коваль клепле…
І. Франко

Всі знали в кузні коваля,
Бо линув гук зблизу, здаля,
Старий, скажу вам, мав снаги
Кувать сокири чи плуги.

Та промайнули, зникли дні,
Умер старий в самотині,
А кузня світиться вночі,
То син з плугів кує мечі.

Андрій Малишко

І. Я. Франкові

Ти, як Тарас учив мене любити
Мій рідний край, любити свій народ,
Коли йому несли вогонь негод
Ворожих коней ковані копита.

І у віках твій геній не загине,
Бо кликав ти в майбутнього блакить,
І, люблячи всім серцем Україну,
Народи інші ти учив любить.

Цвіте наш край під стягом пурпуровим,
В полях звучить людей щасливий сміх.
І образ твій ми бережем з любов'ю
В граніті, в бронзі і в серцях своїх.

В. Сосюра

Великому, перед ким всі слова замалі, йому, очевидно, можна скласти гідну хвалу тільки щоденним невтомним франківським трудом.

Леонід Новиченко

Франко носить у собі цілий світ. Він переробив у мозкові своєму все, що людство несло протягом тисячоліть. Він перепустив через власне серце знання всіх поколінь, щоб осмислити час, в якому жив, і побачити свій народ у майбутньому…

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжу,
Людським презирством, ніби струпом вкритий!
Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому… заснути я не можу…

Оця тривога була паливом його поезій, смолоскипом його могутнього думання, рушійною силою титанічного Духу.

Для мене І. Франко найглибше розкривається в поемі «Мойсей». Ця поема належить до найкращих здобутків світової поезії. Гадаю, що вона ще не здобула у світовій літературі тієї оцінки, на яку вона заслуговує. Та, мабуть, така доля кожного генія, час не пригашує його голосу, а тільки посилює звучання. Роки і століття стають для нього громовими трубами, а нові покоління, ніби хвилі котять в майбутнє його священну волю…

І світ неминуче твориться так, як пророкує Великий Дух, – як велить його прозріння – бо то воля самої Природи…

17.III.65 Микола Руденко

Такому доробкові, такій працьовитості, а, головне, такій величезній культурі, яку мав Іван Франко, може позаздрити не один і письменник. А заздрість уже є першим поштовхом до наслідування.

Радий, що і в нас є в кого і чому повчитися.

Петро Панч

Ще зовсім маленьким школярем плакав я над Франковими оповіданнями для дітей. Трохи пізніше настав час захоплення його суворою «дорослою» прозою. «Борислав сміється», «Boa constrictor», «Бориславські оповідання», як і його безсмертні «Вічний революціонер» та «Каменярі» залишили в душі і пам'яті глибокий слід на ціле життя.

Пізніше, в студентські роки, розкрилася нев'януча краса його «Зів'ялого листя», «Мойсея» і, особливо, циклу «На старі мотиви». Тоді ж прийшли (та приходять і тепер) переклади, критика, статті соціально-економічні та політичні. І так буде до самого кінця життя. Скільки б не повертався до нього, все знайдеш щось нове, щось надзвичайне, вражаюче.

Франка вистачає для всякого віку і кожній людині на все її життя. Захоплений подив, навіть острах якийсь побожний викликає не лише творчий геній цього мужицького сина, а й сама його геніальна працездатність. Якась нелюдська. Якась титанічна працездатність!

Був він за свого життя один цілою академією для українського народу. І ще багато-багато поколінь будуть іти в мандри століть з його духа печаттю.

В. Козаченко

Вже не одне покоління діячів і працівників української культури зростало, мужніло і творило під прапором могутньої творчості й гігантської постаті Івана Франка, як і під немеркнучим сонцем Тараса Шевченка.

Хай же і нинішнє молоде покоління та загін юних українських літераторів й митців переймаються мудрістю, ритмами, духом і трудами великого Каменяра – і це буде йому найпрекраснішим пам'ятником у нову епоху.

Дмитро Шлапак

Іван Франко! «Дух, що тіло рве до бою!». Він справді став «вічним революціонером» душі людської. Невтомний працівник і вічний шукач людських стежок до щастя людського в праці.

Ще в дитинстві я першою прочитав «Лесишину челядь». І не Лисишиха жадою в жнивах захопила мене, десятирічного хлопця в грабарських мандрах. Чомусь ранок і «жито, мов золото», манило нас із Криворізьких шахт, із Новоросійських грабарських мандрів до рідної хати. Франко тим золотом жита вперше посіяв в душі зерна свідомості патріотичної любові до врожайного рідного краю!

І в нашій душі вічно «він живий, він ще не вмер».

Іван Ле

Каменяреві

Народу славного ви син,
І правди ви окраса,
Орел долин і верховин –
Великий брат Тараса.

Пролинув час,
Полине час –
Краса ж людська не в'яне…
Отак я думаю про вас,
Великий наш бояне…

М. Нагнибіда

На Личаківському цвинтарі у Львові,
Де Іван Франко спить вічним сном,
Дерева у весняній обнові, –
Як вінок лавровий над чолом.

Безліч літ кують з дерев зозулі, –
Мов безсмертні вірні віщуни,
Та сусіди генія поснулі
Не почують гомону весни.

Тільки він живе в нетліннім слові,
В співі птахів, шелесті беріз, –
Не лише на цвинтарі у Львові.
Не лише весною –
Завжди й скрізь!

Записуючи цей давній, ще перед війною написаний цей вірш, схиляю низько голову перед світлим ім'ям Великого Каменяра.

Любомир Дмитерко

О заслужив, поете, ти не слави,
А той вінок терновий, що скривавив
Наш Каменяр великий у борні.
В житті будь завжди, ніби на війні,
Хоч до німотної, бездушної гори,
Хоч до глухих чи мертвих, –
говори!

Любов Забашта

Низько схиляючи голову на могилі твоїй, перед твоїм прахом безсмертним і ділами нетлінними, я побачив тебе, як живого… Ти мирну розмову ведеш з Коцюбинським… тоді ж у мене зародився вірш – «У Криворівні» («Вітчизна», № 8, 1956 р.). І зараз бачу, як вони стоять у горах Гуцульщини…

Стоять вони, обнявшись, в Криворівні,
Майбутнє в них відбилось на лиці:
Єдині духом, помислами рівні –
Два друга,
два поети,
два бійці!

Земле, дай силу вічний вогонь його серця пронести все життя.

Олекса Новицький

Іван Франко, як і Тарас Шевченко, упевнено йде по Всесвіту, прокладаючи собі шлях творами незгасними, мов зірки, що світитимуть вічно…

Той вогонь викресав поет з свого великого серця і великої душі – для щастя, долі, добра і краси трудящої людини.

А. Шиян

Живи, Іване, сину Якова,
Хрещений потом і слізьми,
Твори, хай наша доля шлакова
Народить крицю в надрах тьми.

Живи незламаний за гратами,
Розп'ятий на твердій журбі,
Твори, тебе народ читатиме
І воскресатиме в тобі!

Д. Павличко

І уже весь Безмір стане
Перед моїми очима,
Наче карта розікрита,
Наче світло, що не блима,
Лиш спокійно, чисто ллється,

Щезнуть загадки і межі,
І поллється щастя в душу,
Як безмірний блиск пожежі.
Я ростиму й сам в безмежність,
Все проникну, все прогляну.

Маємо в тих словах космічну свідомість Каменяра. Народ, що випестив, породив з серця свого такого сина – безсмертний. Лише глибиною і космічністю духа пізнається потенціал нації, її вселенським розмахом. Тарас, Леся, Каменяр навіки засвідчили грядущу славу України – для блага планети…

26.II.1965 Олесь Бердник

Прекрасна і многостраждальна західноукраїнська земля народила Івана Франка. Ні. Його породив увесь український народ. Іван Франко виучував всю Україну, обіймав своїм поглядом всі її простори, надихався її силою, її майбуттям. Через те він так багато зробив, так багато написав, намислив, бо страждав долею нашого народу, передчував його велике майбутнє.

Не забудь мені ясного ранку
І парку дивного,куди забрів…

Тебе зустрів я. Молотом звитяжним
Скалу лупав великий каменяр.
Я уклонивсь. Я прислухавсь, уважний,
Як незмірино колосально важив
У житті народу кожен твій удар!

І ти в граніті будеш вічно жити,
Як нині в співах, в радості фанфар!
Для тебе взимку розцвітають квіти,
Вінок ідуть покласти наші діти,
Уклін віддать, великий Каменяр!

М. Шеремет

Я галичанин, тобто земляк Великого Каменяра, як це не дивно, пізно познайомився з ним, і не в Галичині, де люди моєї Лемківщини були під значним реакційним впливом москвофілів, а вже в юнацькі роки. В запорізьких степах, над річкою Вовчою, де я вчився в Гнідинському с.-г. училищі.

Саме там, в колі нових друзів-степовиків я й познайомився з двома геніями українського народу – Шевченком і Франком, і з того часу ніколи – ні в горі, ані в радості – не розстаюся з ними. Творчість Шевченка і Франка, та й не тільки творчість, а й все прекрасне, сповнене подвигу їхнє життя, ще з тих юнацьких літ лишилося моїм ідеалом, якому я намагаюся наслідувати.

Київ, 25.III -65 Д. Бедзик

Земле моя

«Земле моя, всеплодющая мати»,…
З малих я літ запам'ятав слова,
І той, хто зміг їм силу владну дати,
Уже не стихнув, ні – в душі співав.

І бачив я снігами гори вкриті,
Мов знаки велетенських крил,
Що летом помислу здіймалися над світом,
Ввійшовши в землю коренем безмежних сил.

І вірив я у силу ту могучу,
Що хоч не здвинута іще лежала скрізь,
І вже луни подзвіння билось в кручі.
І з кратерів огонь своє палання ніс.

То Прометей узяв огонь розкутий –
Красу Землі незлічену в дарах.
Злеліяну трудом, та силою набуту
І бориславського й донецького пролетаря.

І він творець скарбів всевладний
Лупа скалу, натуживсь недарма,
Бо силам з'єднаним в потугах братніх,
Немає меж і перепон нема.

...Як серцю крил у сонця не здійняти,
Поету беручи наснажені пісні:
«Земле моя, всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині...
Дай і мені!»

Павло Усенко

В Кривбасских рудниках,
у вышек Бориславa,
В распаханой степи
у юного леска –
О будущем гремит –
простой и величавый –
Всегда живой язык
Шевченка и Франка.

(из стихотворения «Мова»)
Леонид Вышеславский

Привіт Великому Франкові

Кращі українські покоління на галицьких нивах народної праці – всі початі від Тараса Шевченка.

Передуючи їм, вийшов від нього Іван Франко. Юнаком бувши, він на ізусть умів переказати всього «Кобзаря», потім у Тарасові дні присвячував йому і друкував віршовані «томенники», вбирав у себе Шевченкового духа і думку, а в сторіччя з дня Тарасового народження виспівав таку особливу «Присвяту», що їй рівної глибиною і красою треба би шукати, шукати. Хто ж інший міг би написати, хто ж спромігся би?

Адже після Шевченка І. Франко був найбільшим поетом України. Франко один знявся на висоту вселюдської любові, знизився до повного зближення з пролетаріатом, громовими огнями розпалений пішов на бій за право і благо пролетарію, за долю покривдженої сироти, за право матері, за принижених, за прогрес людства. За новий суспільний лад… Щирий співець дружби народів виявив нам за що і кого він любив на сході. Чим захоплювався. Такий сурмач наш і боєць кров'ю серця написав другу, поновлену, але бойову «Книгу битія українського народу» і відправив молоду Україну на великий бій, дав їй крила і завзяття.

Великий Йоган Вольфган Гете, гордість німецького народу і людства, перейшов до історії культури як великий світовий поет і великий учений. Але він проживав на княжому дворі у достатках. Франко, син колишнього панщизняна, в юнацькі роки голодував і згодом боровся з недостатками усе своє життя, до самої смерті, і тричі карався в тюрмі. Проте його окрилене поетичне слово, виспіване на вершинах і низинах – це неоцінима скарбниця натхненної творчості: перелив мелодійних ніжних акордів, глибокі навчальні рефлексії, могутні зриви пафосу, співу, заклики до революції.

Така багатоструктурна була його власна структура, але як він і молодим співаком настроював гарфи і теорбани, у той самий час він дослідним світлом пронизував наші, пилом присипані скрижалі. Він був у нас неперевершеним публіцистом, полемістом, досвідченим редактором, промовцем, пропагандистом і діячем. Записував і публікував скарби народної мудрості. Оптомлена його освічена голова була багатющим джерелом знанньі і методів та підходів, і він перейшов до історії, як світлий учитель українського народу.

Кожен диспутант, навіть умілець, у розмові з ним почував своє убозтво в начитанні і знаннях, а проте, Франко, з ласки Гомерових трьох Муз, натхненний співець і з невсипущої власної праці великий мудрець, був скромніший від скромних…

Не підкреслено ще і в нас, що після Сковороди і Шевченка не було в нас такого гуманіста як Франко. Він своїм щирим, ніжним,

людинолюбним серцем болів за кривди простих людей, страждав за них і тим своїм серцем любив їх.

На хвалу і славу Котляревському написав Шевченко пам'ятні слова:

«Будеш, батьку, панувати,
поки живуть люди,
поки сонце з неба сяє,
тебе не забудуть!»

Ця хвала належится і Франкові.

Таку величальну енергію повинен написати і напише один із співців Нової України Івану Франкові, нашому великому міжнародному лауреатові.

м. Львів 9.VII-1957
Лук'янович

Він був невсипущим трудівником, великим Каменярем, яким по праву гордиться наш український народ.

Будемо наслідувати у всьому нашого великого Івана, що став після геніального батька Тараса світочем української національної культури.

Син сільського коваля з Покуття, він став ковалем у тій великій кузні – «де кують ясну зброю замість пут».

Слава тій зброї – вогнистому слову Івана Франка.

Іван Цюпа

Одного разу, коли ще я був студентом, Іван Франко у приватній розмові, при якій були присутні молоді письменники, сказав таке: «У світі написано так багато книжок, що люди матимуть що читати, як би ми не писали нічого. Та обов'язок збагачувати літературу не в тому, щоб давати будь-які нові твори силоміць. Потреба писати повинна стати для письменника такою самою, як для співака, якому природа дала голос. Але і цього мало… крім

освіти, знання та таланту треба завжди мати на увазі читача – мільйонів тих членів суспільства, в якому ви живете – і без якого ви були б нічим».

М. Рудницький

Люблю його прозу, насичену життям народу, його героїзмом, мріями, прозу критичну, натуральну і високу по естетичному злету.

А. Хорунжий

Спадщину Івана Яковича Франка слід невтомно і безнастанно доводити до найширших кіл народу. Крім повного академічного видання творів Каменяра, треба популяризувати численні ще недостатньо відомі твори великого і багатогранного письменника. Слід видавати масовими тиражами окремі збірки поезій (окремих і перекладних), збірки оповідань, окремі повісті, п'єси – на нові і класичні теми, книжки для дітей. Пішов би далі!

Хороше було б відновити давню практику видання дешевої бібліотеки, т. зв. «бібліотеки-копійки», з тим, щоб активним читачем Франка стали навіть небагаті на гроші школярі.

Крім того належить популяризувати великий науковий доробок Франка, роз'яснювати значимість його розвідок в галузі філології, історії, економіки.

Спадщина великого сина України має служити духовному збагаченню нашого народу.

Іван Сенченко

СОЛОМІЯ ВІВЧАР

ЛИСТИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДО ІВАНА ФРАНКА (Частина II. 1886–1887)

Друга частина листування Олени Пчілки й Івана Франка охоплює порівняно невеликий часовий проміжок (1886–1887 рр.), але це був період можливо найбільш інтенсивної співпраці між двома видатними українськими діячами.

Коло тем, які Іван Франко та Олена Пчілка обговорювали постійно і які детально висвітлені у першій частині листування (йдеться про друк творів Олени Пчілки в часописі «Зоря» і особливо її побажання щодо розміщення на його сторінках повісті «Світло добра і любові»), залишилося без змін, але на перший план виступає підготовча робота, пов'язана підготовкою до друку жіночого альманаху «Перший вінок». Він став одним з перших у світі альманахів цілком жіночого авторства.

Ідея створення жіночого альманаху первісно належала Наталі Кобринській і виникла під час відвідин Іваном Франком і його товаришем Олександром Кониським письменниці у рідному Болехові. Пізніше робота над виданням альманаху стала одним з найбільших досягнень Н. Кобринської.

Іван Франко пообіцяв свою допомогу і підтримку в цій справі. Підтвердженням цього є лист до Івана Франка від 5 вересня 1885 р., у якому Наталя Кобринська писала: «Я вже повернулась з Станиславова, де їздила у відомій Вам справі. Сиділа там два дні й ледве постягала дами на засі-

дання управи, і, якби не Остерманова, то хто знає, чи було б до цього дійшло. Видавання альманаху ухвалено, а щодо укладу й змісту, прийнято менше більше Вами поданий мені розклад . Щодо Вашої готовності нам у тому далі допомагати – запала дійсно оригінальна ухвала. На підставі того Вашого запевнення, даного паням станиславівським під час Вашого там пробування, позволено мені засягнути Вашої ради й помочі, що однак має бути тайною виділу. Не смійтеся лиш дуже, бо то ще було найрозумнішим з нашої наради. Будь-що-будь, ухвалено чи не ухвалено, я не довіряю моїм силам і може б не була вложила на себе того обов'язку, якби не стояли мені були в пам'яті в останнім Вашім письмі слова: «Я готов Вам і радою і ділом і матеріальним допомагати так, що надто велику роботу Ви на себе не візьмете». Самі вплутались в біду, а тепер будете мати клопіт з бабами» [7, № 1603, арк. 641–644].

Робота над укладанням альманаху розпочалася ще у 1885 році. При його створенні до праці були залучені кращі творчі жіночі сили Наддніпрянської України і Галичини: Олена Пчілка, Леся Українка, Дніпрова Чайка, Людмила Старицька, Уляна Кравченко, Анна Павлик, Олеся Бажанська та інші. Видання «Першого вінка» було здійснено головно завдяки фінансовій підтримці Олени Пчілки [3].

Після видання альманаху «Перший вінок» Н. Кобринська продовжувала свою видавничу діяльність, і у 1893, 1895, 1896 рр. відредагувала і видала за власні кошти у Стрию три випуски збірника «Наша доля», на сторінках яких намагалася переконати суспільство, що жіночі товариства і організації потрібні для їх самовдосконалення і кращої праці в громаді, а також для української справи.

Наступні жіночі видання в Галичині з'явилися лише на початку XX ст.

Видавці жіночого альманаху бачили перед собою декілька основних завдань. Перш за все, альманах мав просвітницьку і культурну мету, покликаний був показати, що серед жіноцтва

багато освічених і творчих людей, інтереси яких простягаються далі ніж визначена на той час для жінок ніша «3 К» (Kinder, Küche, Kirche – церква, діти, кухня).

«Перший вінок» став альманахом, створеним жінками для жінок, на сторінках якого вперше, хоч і за посередництвом художньої прози, але нарешті заговорили про проблеми галицького і великоукраїнського жіноцтва. «Перший вінок» заклав основи жіночого видавничого руху і поклав початок боротьби українок за свої права, зокрема за право на працю і здобуття вищої освіти.

Підбором матеріалу до альманаху займалася Наталя Кобринська, а Іван Франко і Олена Пчілка допомагали порадами і намагалися залучити додаткових авторів (як довідуємося з листування, Олена Пчілка прислала до друку в альманасі поезії Лесі Українки, Дніпрової Чайки, Олени Ластівки і Людмили Черняхівської). Для цих авторок друк у «Першому вінку» став літературним дебютом.

Іван Франко багато допомагав Наталі Кобринській і Олені Пчілці під час їх праці над виданням альманаху. Пізніше у листі до Ольги Франко Наталя Кобринська писала, що без допомоги І. Франка вона б не змогла сама впоратися з усіма проблемами, які виникли при роботі над альманахом: «Не вдала була б його сама видати, то дійсно не знаю, як і коли буду могла Вашому чоловікові за тоту велику послугу віддячитись – натепер передайте наше руське спасибі!» [1].

Альманах «Перший вінок» вийшов з друку у Львові восени 1887 року і став знаковою подією в українському духовному житті. У ньому 17 українських авторок розмістили п'ятдесят різних творів (не лише художніх, але й публіцистичних), і це стало справжнім маніфестом українського жіноцтва. Дослідниця українського жіночого руху Ірена Книш про «Перший вінок» написала, що «сімнадцять голосів галичанок і придніпрянок, представлення усіх суспільних класів – виявили панівне бажання духовного відродження української жінки, відтворили економічний та соціальний стан міško-

го, сільського та інтелігентського жіноцтва, вказали на нові змагання й осяги жіноцтва європейських країн, визначили роль української жінки в житті свого народу. Це не тільки перше в нас того роду видання, але й досі не перевершене. А й у світовій літературі жіночого руху «Перший вінок» займає місце окремішнє й визначне – своїм широким закроєм тем, неперечним рівнем їх трактування а глибоким ідейним підходом, з яким подані почуття й ідеали молодих українок, пройнятих новими змаганнями» [2, с. 118].

Одну з найкращих оцінок жіночому альманаху дав Іван Франко у працях «Нарис історії українського-руської літератури до 1890 р.» і «З останніх десятиліть XIX віку». У цій розвідці він писав, що альманах «Перший вінок», виданий Н. Кобринською, належить до найкращих видань з десятиліття 80-х років XIX ст., а для «історика нашої культури і нашого національного відродження ся книжечка завжди буде дорогоцінною пам'яткою. В ній, мов у дзеркалі, малюється і сумний, безтямний стан нашого ніби інтелігентного жіноцтва в давнішнім часі, і перші початки та успів'я нового руху ,і сучасний економічний та соціальний стан української жінки, селянки й інтелігентної, і почуття та ідеали жіночої молодіжи, надиханої новими змаганнями» [5, с. 252].

Видання «Першого вінка» стало центральною темою листування між Іваном Франком і Оленою Пчілкою у 1886–1887 роках.

У листах періоду 1886–1887 рр. Іван Франко й Олена Пчілка обговорюють і деякі інші теми, перш за все друк творів Олени Пчілки у журналі «Зоря».

Обговорюють і особисті речі, зокрема Олена Пчілка розповідає про свої родинні справи (Леся Українка тоді повільно одужувала після операції на бедрі) і щиро цікавиться життям Івана Франка і його дружини Ольги Хоружинської.

До другої частини листування увійшло 10 листів, які друкуються із збереженням усіх особливостей авторського тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Возняк М.* Шляхом до Першого вінка / Новий час. – Львів. – лютий–квітень. – 1937.
2. *Книш І.* Іван Франко та рівноправність жінки. Вперше видано у 1956 р. в Канаді, накладом авторки. – Вінніпег. – 136 с.
3. *Павликовська І.* На громадський шлях: З нагоди 70-ліття українського жіночого руху. – Філадельфія, ЗДА: Наклад Світової Федерації Укр. Жін. Орг., 1956.
4. *Перший вінок.* Жіночий альманах. – Львів. – 1887. – 464 с.
5. *Франко І.* Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. – Львів. – 1910. – 444 с.
6. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853–1939 рр.): Анотований каталог / Укладач В. А. Передирій. – Львів: Науково-видавниче підприємство «Мета», 1996.
7. ІЛ, ф. 3, № 1603, арк. 641–644. Рукопис. Оригінал.

№ 1 (9)

с. Колодяжне
іюня 9го (1886)

Ваш листочок, мої добрі приятелі, – пані Олесю[1] і пане Іване, – я одержала, оце недавно повернувшись з Київа. Дуже, дуже дякую за портрети! Я бачила їх у Київі і вони мені дуже сподобались: і похожі, і мають на собі, до того, ще якесь шлюбне, миле проміння!

Не думала, що з невеликого числа замовлених портретів уділите й мені, – але, звичайно, тим більше дякую, що сталося так, як Ви розважили.

Сердечне радуюсь, що Вам далі все так добре поводиться і з домівкою і з всякими іншими обставинами життя: опріч душевного щастя се також річ не пуста! Найбільше мене радує, що Ви, пані Олесю, в своїх замірах, відносно до пістменної праці, не зостались при самих тілько «благих помишленіях»: уже й роботку зладила! от се так гаразд, – хто таке й бачив!

Честь і слава обом. Коли б тілько Ви, пане Іване, не вдались у той, пам'ятаєте, «перфекціонізм», – як почнете писать додатній вислід «історично-економічний». Се викопування, або хоч і вичерпання криниці «цілком» – може дуже загаяти з'явлення на світ праці пані Олесі.

Не дуже лиш там мудруйте, та хутенько засилайте до Київської старини[2] співану цікаву річ!

Дуже я тішилась, що тоді ніби-то й моєму Світлові[3] сужено хутко побачити світ (принаймні першому розділу). Отже, коли хочете, щоб се оповідання дійстно зъявилось, то й починайте друкувати, як поважили з 1го іюля: се єдиний способ, щоб оповідання було скінчено. Цілком я його ніколи одразу не пришлю, – коли ж знатиму, що єсть реальна і пильна потреба вести далі й кінчати, то будьте певні, що і ради Редакції і ради себе доведу до ума свою працю. В тім Вам моє слово, що не уведу Зорю ні в брехню, ні в сором: не тілько скінчу роман, але й добре, – ніхто навіть не постереже, що писано було «на швидку». Як я се зроблю, – се вже моє діло! (Та ми з Вами, коли пам'ятаєте, – говорили про се всі вкупі, в господі у пані Суд.[4], і Ви, пане Іване, згодились зо мною, що се звичайна річ у літерацькій справі!...

Так отже майте там три розділи оповідання – і починайте друкувать з 13го числа Зорі, нічтоже смущашася, первший розділ, зо 3 слідуючих, – і так буде йти. Задержки отже за мною ні в якім разі не буде.

Інакше я зробить не можу, коли вірите мені, починайте друк, коли ні, – ваше діло! Смію додать, що редакція Зорі нічого не втратить, подаючи своїм читцям моє оповідання хоть би й рядом з «Люборадськими»[5]... Маю певну надію, що Світло залучить більшу увагу, ніж та пренудна попівська хроніка, котру навіть ми з пані Олесею, – найприхильніші українські читательки Зорі, – остатніми часами перестали читать пильненько.

Так мало вже цікавого було в тих прадавних описаннях поводіння Масі та Антося.

Булоб моїм великим бажанням, щоб, коли буде друкуватися теє Світло, то щоб роблено було окремі, як то у нас кажуть «óттіскі». Щоб вийшла окрема з них книжка. Може б з того що вийшло... Як розважить се діло Редакція?

А то ще от про що маю просить: прошу сказать у друкарні Товариства, що рахунок по «Вечерницях»[6] я конечне вирівняю (приїхавши додому застану рахунок на почті). Тілько, щоб знати, як розпорядитися з примірниками Вечерниць, – куди їх подіти по виплаті, – я просила б, щоб було вислано, як можно скоріше, дві книжечки, просто під бандеролькою, у Київ, по такому адресу: На Крещатикъ домъ Лижниченка, книжному магазину г-на Корейко, для передачи Ольге Петровнѣ Косачъ.

Так мені порадили в цензурі і, після приязної беседи, подали навіть маленьку надію, що книжечка буде пропущена до насъ. Та й чому ж би її не пустить? Коли йдуть інші мої переклади з Гоголя ж? Так, отже якщо прийде та «маслічна віточка», пробна бандеролька з двома книжечками Вечерниць, тоді і все видання можна булоб спровадить сюди. Звичайно, розплата з друкарнею від сёго не залежить і-як би там не сталось з пропуском книжечок, – я по рахункові все заплачу, а тілько дуже, дуже прошу, пока там що, заслати сюди тих дві книжечки так, як я прошу (писать, від кого йдуть книжечки не треба). Маю надію, що владнаєте мені се!

Тепер скілька слов о нас. Приїхали ми додому ледве 1го іюня! Отак все сиділи в Київі, хоч і по неволі вже: то віспу щепили малому хлопчикові, то ждали поки можна було взять Лесю вже без тих повязок, то знов Петро Андр[ійович][7] просив заждати тиждень, поки ёму можна було приїхать по нас, помогти забрать всіх і все! І справді, як би не він, то дуже трудно булоб справитись у дорозі, бо Лесю хоть і без повязок все ж прийшлось вносить у вагон на руках, і зо всіми иншими справами було стілько клопоту, – що божай не згадувать!

Тепер о Лесі не знаю, що сказать: нога ніде не болить і має нормальний вигляд, однакож сказав Рінек[8] – ще два місяці і не пробовать ходить; так от з одного місця на друге (чі з ліжка, чі в садок), треба носити Лесю на руках. Не дуже воно весело й зручно, та що робить!

Інші всі здорові зовсім і вкушають радость битія, опинившись на волі, пасучись на ягодах. Цілий день мало-що їх і бачу. Садок у нас чудесний – і я сама не мало тішуся ним. Знову «обуяла» мене поезія, не знаю як одбитися од неї! Вже й понаписувала дещо віршоване та цур ёму, треба замкнути та писать прозу, – але хіба з тим, щоб вона стоіла поезіи.

Од Б.[9] і я мала лист. Сказати правду я вже тепер нічого не розберу у стосунках ёго з Галич[иною]. Мені, з розмови з Вами здалось, що справа стоїть ліпше відносно до надії на поворот на добрий путь (після розчарування в стосунках клерін), а вийшло, що я помилялась, що стосунки, і ваші місцеві і з Б., якось ще більше зашморгнулись і ще трудніші стали до розвязання! Хоть би Господь милосердний як[ось] розвязав! На ёго тілько хіба й надія!

Пробачте, що так широко розписалася. Другий реаз сёго не буде.

Ваша щира О. Пчілка.

Думаю, що сю неприятність одверне од Вас, може, Комарів.

Тож, мабуть, він не обмине рецензією «Мережанки»[10], коли прислав у Зорю замітки про инші книжки.

От Вам тоді і коханий вихід буде!

Колиб то Ви не забулись про висилку двох книжечок Вечорниць!

Се дуже для мене важна річ.

У нас такі одправки дуже дешеві, хоть навіть із страховкою.

Послала Вам, пані Олесю, свої думки-мережанки. Знаю, що Ви, пане Іване не кохаєтесь у моїх віршах і для того прошу Вас не нудити себе, звичайним для кожної укр. книжки, писанням рецензіи на Мережанки. Се поставило б Вас як у нас кажуть у неловке положенє говорить о книжці автора приятеля, коли та книжка не до сподоби Вас яко крітікові.

О. Пчілка.

ІЛ, ф. 3, № 1615, арк. 499–508. Рукопис. Оригінал.

№ 2 (10)

Ваш лист, вельмишановний пане Іване, здався мені написаним у такому тоні, як би Ви шукали причини, щоб розгніватися, або й зовсім зо мною посваритися. Звичайно, се Ваше діло, але я не знаю, чого Вас вразило власне те, що зовсім Вас не дотикало. Я писала Редакціи Зорі, те, що дійшло було, що они ніколи не звертали ніякої уваги на моі хочай короткі, але все ж листи, в котрих я просила, або питала про що небудь. Одпиратись од переписки з Вами було б зовсім безглуздо, бо се річ відома можна сказать всім та й «твори» моі завжди передавались через Вас, при листах до Вас! Я сама перва написала до Вас, – але не з поводу діл Редакціи, а з поводу взаємин з Б. – і коли потім і було в нашій переписці з Вами говорено о моїх справах відносно до редакціи Зорі, то, сказавши правду, я ніколи не вважала, що Ваша думка й слово – якраз е саме, що одповідь самої редакціи, та Ви й сами навіть писали мені якось, що я помилялась би, коли б вважала Вас дійсним редактором, Ви поясняли мені, що Ви можете бажать зробить одно, а редакція без уваги на те, може зробить зовсім инше. (Коли вже говорить (по вашому), о сохранності листів, яко «документів», з котрих видно було, що і ви до мене пишете, то і я можу сказать, що у мене єсть Ваш лист з такими власне словами. І справді кілька раз мені прийшлось лиш пить мед Вашими устами: ухвалені вами писання не

попадали в показний нумер, або й зовсім були одвернені, через те, що Редакція давала місце іншим авторам, – чіє самолюбіє хтіла загодити на той час. Таким правом, зовсім не одрікаючись од переписки з Вами, я могла сказать у своєму листі до Редакціи, що ніколи не мала од неї одповіді, а тим більше я могла се сказать, що писавши ті слова, – о переписці з Вами зовсім не думала, а мала на увазі цілий рік моїх стосунків з Редакцією до переписки з Вами: тричі писала я в Редакцію – раз, щоб прислали пропавший нумер, вдруге, щоб поправили хоть нібито яко «опечатки» наліченя, котрі хтось поробив у моїх віршах (Пігмаліоні[11]), втретє – питала об Іліаді[12], – і всі рази Редакція отак поки «і ухом не повела», як у нас кажуть. Тим більше вважала я тепер потрібним нагадать Редакціи о її мовчазних звичаях зо мною, що знала о виході вашому з редакціи се-б то об тім, що я можу зостатись уже зовсім у безгласній просторіні в редакціи Зорі.

А що до «ласки», то так воно й вийшло, що хоть одповідь через Вас, – Редакція й прислала о моїх писаннях, але зробить ласку, котра вже мала походить тілько від самої редакціи, – прислати мені запропавши октябрські номери Зорі, – редакція не зробила і я так і по сей день не бачила 3-ої глави Світла, котра, як кажуть, була надрукована в двох сент[ябрських] нумерах.

Більше не маю чого пояснять в сій справі. Коли хочете якогось оправданя в тому «наклепі» перед редакцією, котрий Вам здався, то можете переказати, або й зовсім дать прочитать отсе все, що пишу, – кому вважаєте потрібним з особ, належачих до Ред[акції] Зорі.

Відносно о стосунків наших помимо Зорі, скажу, що одержавши Ваш лист з фотографіями, – вашою і милої пані Олесі, – я зараз же одписала Вам, але вже більше листів не було, хоч й я ждала, що Ви зробите, або напишете в одповідь на мою просьбу вислать два примірники Вечерниць. Вечерниці я вже маю і од тіпографіи, і од П.[13], – пишу про своє проханє лише на той час, коли Ви мого листа не получили: може бути, що Ви на той час були обоє в мандрівці або що (хоть здається, лист міг спокійно долежать до вашого повороту – в домівці вашій, коли тілько не пропав де на почті). «Поясняю» се все для відомості…

Після сёго найдовшого в нашій переписі перериву не з моєї причини, – я не одержала ото од Вас нáгад о присланню дальших частей Світла. Можно було, або послать, або не послать рукопису, – у всякім разі на самий лист не було чого одписувать, бо в ёму опріч

на́гаду про оповіданє, не стояло більше нічого. Потім отсе недавно ви прислали лист з програмою Поступу. На сей лист, звичайно, требується одповідь: дякую за запросини до дописування, але ж скомпрометувавши себе в Ваших очах недодержуванєм обіцянки Зорі, не хочу наперед обіщать нічого! Так буде краще!

Коли що напишу – пришлю, – коли ласка буде прийняти, – надрукуєте, – от і всі справа! О моїй же охоті дописувать в ваш Поступ[14], звичайно, – нема чого багацько говорить, – се річ певна. Дуже мені жалко, що я так пізно узнала щось певного о Поступі (лиш тоді, коли одержала програму), – ну, та говорить об тім, що було́б тоді-то, чі тоді-то, річ марна!

Хотілось би мені, щоб Ви не подумали, що я хочу перше виждать, – як там мовляв поведеться в вашій справі, та тоді вже дописувать Вам, (хоть не маючи тепер чого готового), через те я, посилаю Вам хоть що-небудь, хоть один вірш, підписаний моїм іменем, аби тілько стояти з Вами вкупі при самому початку Вашого видання, – будь що хочу [участі] з ним далі! Цураючись же Вас, і то власне тепер, булоб і глупо, і до якого ступня – низько.

Коли ж Вам ця «маслічна вітка» чі не до сподоби, чі не потрібна, – з великим числом іншого віршування, – то, звичайно, я жодної претензії мати не буду, коли Ви мою «поезію» викажете за борт вашого човна при ёго першому виході в світове море.

Всёго найкращого Вам і милій пані Олесі! Ми всі низенько кланяємся Вам обом, бажаємо весело провести свята, і щасливо зустріти Новий рік!

Як коли напишете слівце, то буду дуже рада!

Ваша завжди прихильна О[лена] П[чілка].

Будьте ласкаві, нагадайте, щоб мені переслали сентябрські номери Зорі. Уже нехай се буде зроблено за чіеї небудь ласки, а би зроблено! Мені дуже цікаво!

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 519–522. Рукопис. Оригінал.

№ 3 (11)

Въ Редакцію Зорі

Ухильне прошу Редакцію прислати мені №№ Зорі за сентябрь, котрий я до сеі пори не получила. Чула тілько з Київа, що в тих

номерах був дальший тяг мого оповідання, – але як там що було надруковано не відаю, тим то й хотілаб бачити ті числа, без котрих і в загалі матиму сей рочник Зорі розрізненимъ.

Побачивши в одержаному вчора 21 числі Зорі, що в 22 числі Люборадські мають скінчитися ввишлю на сих днях дальший тяг свого «Світла», для котрого тепер може бути трохи просторійше в Зорі, – за скінченнєм Люборадських. Думка така, що Світло моглоб знов появитися у двох остатних числах Зорі за сей рік. Перерив, зайшовший з друком Світла нічого не значіть, – адже ж і Люборадські весною не друкувались у скількох числах.

Въ решті, як собі Редакція хоче: коли мое не в лад, то я з своїм і назад (наразі)!... Коли мені хотілось, щоб Світло велося далі ще в сему році і було скінчено в будучому, та власне для того, щоб Редакція не зосталась як то кажуть «у брехні» перед передплатниками, котрим сповістила о моїм оповіданню. Колиж Редакція се нехтує і може обійтись без моєї «довгої» праці, то нехай би було й такъ.

Я жадної претензіи до Редакціи не мала б, – якусь би иншу раду дала своїй праці, котрої обрізувати, чі кінчити як попало – не хочу.

Маю на всяк случай одну просьбу до редакціи: побачивши, що в Зорі надрукована частина Одіссеі [Ніщинського][15], – думаю я, чі не малаб Зоря прийняти мій переклад первоі пісні Іліади (Нехай Ред[акція] не лякається – тілько первоі пісні!). Я о тім перекладі якось говорила з п. Франком. Друкувати той спробунок окреме – не можу, бо у нас переклади не йдуть у світ, а друкувати окремо у вас дуже клопотно.

Для того й прошу ласки Зорі. Хтіли б мати на се яку одповідь од Редакціи тепер, коли вже она друковала Одіссею, – але ж не знаю, чі коли дочекаюся теї одповіда: щось то шановна Редакція ніколи не мала ласкавою звичкою одповісти на яке моє писання хоч одним словом!..

У найменшім разі прошу [о] висилку мені сентябрських чисел Зорі.

О. Косач.

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 477–480. Рукопис. Оригінал.

№ 4 (12)

Посилаю Шановній редакціи дальшу частку «Світла». Думаю, что она може буть помѣщена въ 23му числі Зорі, – коли се не можливо, то въ 24му, але у всякім разі ще в сёму році (бо коли буде дуже великій переривъ, то вже буде не гараздъ).

Може без Любoрадських буде просторіше, а то друкованє малесенькими уривками дуже шкодить більшому оповіданю, через що я не посилала його раніше.

Коли Редакція приймає посилану частку, то буду присилать дальше справно, коли ж ні, то прошу написать, чтоб я даремне не переписувала, тим більше що писать правопис сю Зорі страшенно тяжко для мене.

Жду присилки сентябрських чисел Зорі о котрих недавно писала, и хоть коротесенької звістки о тім як думае поступить Редакція зъ моим оповіданєм.

Коли Ред[акція] знаходить, що оповіданє моє занадто довге, то значіть оно не годиться зовсім для Зорі. Скорочуваня ж его я не хочу. У всякім разі оно не буде довше Любoрадськихъ – и, здається мені (може яко авторові!) трохи інтерес ніше Любoрадських, при найми его з інтересом читають у насъ.

Врештѣ, як зважить Редакція, – се єі діло. Прошу тілько сповістить мене, щоб я знала якъ і щó.

Зъ найбільшою повагою зостаюсь

О. Пчілка.

P. S. Моє бажанє, звичайно таке, щоб Світло було таки докінчене в Зорѣ, але якъ шановна Редакція сёго не схоче, то не матиму що робить, – сперечатись не буду!

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 481–484. Рукопис. Оригінал.

№ 5 (13)

Будьте ласкаві, пришліть мені адресу Павлика. Чі в місті він і чі не перемінив квартири? Ті вірші моі, – котрі як ви пишете, Вам не потрібні, – для жіночого альманаху щось то не подобались? Я пошлю їх краще січовикам[16], котрі теж мають видавати, – з весни, – альманах і прислали запросини. Там «Переможцю» якось достойніше бути ніж у жін[очому] альм[анаху].

6го февр[аля] 1887 [року]
Колодяжне

Шановний пане Іване!

От так найкраще буде! – розпочати друк альманаху, – а там «якось то все буде», – піде скоріш!...

Моє участє в альм[анаху] так же певне як і було. Давніше моїх віршів, – уже друкованих, – звичайно, не слід друкувати, се булоб зовсім, зовсім не подоба!

Багацько моїх віршів, хоч би й нових теж не треба, а от нехай іде «Первий вінок»[17], як пишете, та ще от посилаю Дебору[18], та й годі! Оповіданє і ще дві обіцяні короткі штучки пришлю конечне, але не хочу задержувать Вам друку через те друкуйте собі, поперед мого оповіданє Ганни Барвінок[19]: для мене буде досить тої честі, коли передъ єї оповіданєм помістите мою Дебору (котра мені дуже до сподоби...). Об сему прошу.

Видячи, що діло вступило вже зовсім на реальну путь, при чім требуються видатки на часі, висилаю часть умовлених з моєї руки грошей, 50 р[ублів]. З ходом друку буду висилать такожъ по 50 чі по 100 р[ублів], поки сповню всю асигновану сумму 200 р[ублів].

Цікаво, на яких умовах Ганна Барвінок прислала своє оповіданє (і яке, – чі ново написане і з якого побиту?). Вона, як і чоловік єї; надто дорого цінить свої мініатюри: пам'ятаю од Єл[исея] Кіпр[іяновича][20], що за дві оповідки в 2му числі Ради – Г. Барв[інок] злупила щось дуже багацько! Платить на оповід[ання], прислане до альм[анаху], считаю зовсім не подобаючим принаймі прошу передать пані Кобринській[21], що на свою пайку я не приймаю сёго видатку, – нехай пані Наталія тратить на се дорогі гроші сама, коли має охоту! По моєму краще не пожаліти видатків на всю оруду друкованя, – (щоб все було гаразд доглядане, вийшло добре з друку і щоб книжка презентувалась пристойно), ніж платити гонорари, – ще й не малі, учасницям діла, котре ще не відомо як піде, – хто знає, яка доля чекає альманах? І чого ж конечне платить Ганні Барв[інок]? Уже коли платить, то платить всім! Че булоб по правді, – але де ще ті кошти!...

А як же буде зватися се жіноче чадо, альманах той? – Не відаю. Чому пані Кобр[инська] не одповіла мені нічого на мій лист, посланий до неі в Болехів перед нашим Різдвом? Чі дійшов він до неі? Теж не відаю, чі одержала ваша пані Олеся мого листа, котрий

був одповіддю на єі лист, писаний до мене «по порученію Ел[исея] Кіпр[іяновича]». Сей другий мій лист, писаний уже до самої пані Олесі мав був ще захопити єі в Київі. Там я писала де-що належаче й до жіночого альманаху: про біографіи «наших славних писателёк», котрі я считаю великою недоречностю друковать. Не знать що! Зробити крихту, та ще й нею величатися! Можна б з «біографіями» трохи пождать!... Потім я писала чі не можна булоб пані Олесі, тоді в Київі, взяти од Шури Суд. або од якої другої курсистки замітки чі розповіді о курсах Кієвских жіночих[22], – о ході діла, о вартості чі яких там слідах курсів, – нарешті хоть би просто легку розповідь дівочу о пробуванню на курсах, – о своїх враженнях, життю і пр. Щось такого!... Скілько пам'ятаю, ваша пані Олеся була й сама курсіскою, то теж [можна б] зазначити свої спогади о курсовій науці й житю. Для альманаха се булоб цікаво!

По сій мові зостаюся з дружною прихильностю до вас обох.

О. Косач

Леся вклоняється. Чі не загубились єі вірші у пані Кобр[инської]?

ІЛ, ф 3, № 1608, арк. 625–628. Рукопис. Оригінал.

№ 6 (14)

Шановний пане!

Спішу одповісти на Ваш остатній листочок, – написать де-що, цікаве для мене. Спробую обмежувать і свою мову. Форма пунктів, – неначе от як у псалмах, – буде тепер найбільш придатною.

Назвати альманах «Перший вінок» радила я ще давно п-ні Кобр[инській]. Мені здавалось, – і здається й тепер, – що се зовсім підходяча назва. Тож коли говорите мені: «рішайте ви», то нехай же так і буде назва альм[анаху] «Перший вінок»! Не знаю тілько, як краще, чі перший чі перший? Перший мені більше по українському, а перший, по російські, але, може, у Вас се слово з сею вимовою, перший зовсім не вживається, то тоді нехай буде й первуй (у нас же буква ш въ сім разі старшує: «у перше чую», «не першина́» і т. п. Така моя рада!

Що Г. Барв[інок] не «злупила» нічого за своє опов[ідання] – дуже добре! Се приємна несподіванка для мене! Але нащо то опов[ідання] як Ви кажете «підвіяне у-фільством»? Глядіть, щоб се не було такою

смердячою краплею дёгтю в оповіданню Г., що носи многіх можуть з прикростю і наганою одвернутись од нашого вінка! Принайм[н]і навіть мені Ваша звістка ударила дуже погано в ніс, а щож допіро скажуть молодші, чутніші носи?! Пам'ятаю, як у Київі провалився збірник віршів Щеголева[23] – через одні одним вірші «Бурса»[24], дух котрої (як воно й справді є) здався дуже ретроградним молодежі й навіть людям середнёго віку. Отже й тут, щоб не було там з фільством: се щось до такої міри не підходяче ні до якого українського видання, що я не знаю як се воно буде! Кажу твердо свою думку, що такого дёгтю, як те фільство цілком не вдобряю і коли будуть лаять жінок за те, що оповіданням Ганни взяли таку несподіваногану ноту, – матиму право сказать: «не моя вина, не моя велика вина!». Мене до такої міри вражає Ваша звістка, що хочу тішити себе думкою, що може я не так розібрала, що однак же не удалось букви вашого писання, – може яке інше фільство треба розуміти?...

Пань і панянок знаёмих маю досить. Але користі з того для плетеня Вінка – мало. Кому можна було написать, – писала, – і яко результат добула лиш вірші Дніпрової Чайки[25], котрі й посилаю. Поема Чайки якась нісенітниця і по формі і по змісту, а дрібні вірші її мені до вподоби. Думаю, що дрібні вірші можна булоб помістить у Вінку.

Не знаю, чого ваше перо якось шорстко йшло по паперу, коли на мою дораду пані Олесі – написать що-небудь о курсах. В писанню «мемуарів» не бачу нічого ганёбного! І знов скажу: дуже шкода, що об однім [з] явиськів сучасного житя жіночої інтелігенціи української нічого не буде сказано в нашому альманаху! Про те, коли пані Олені більше вигодно зладить якусь иншу працю для Альм[анаху][26], то се її діло.

Прислать свого оповідання дуже швидко – не можу. Не бачу й користі в тім, щоб альманах вийшов конечне якомога швидче. Не в швидкості діло, а в добротності книжки. Лежав лежав альманах, а тут одразу й загорілось! І хватай яко мога скоріш: «шити, білити, – завтра Великдень!» Коли друк так зєднаний зъ Вашим виїздом із міста, томожна ж і вернувшись додруковать альманах. Коли ж так пильно хочете скінчить з друком до Великодня, то значіть обходьтесь без мене! Оповіданні маю готових аж два, колиб об тім ішлося, щоб послать «що-небудь», але ж я тепер пишу річ, спеціально задуману для альманаха, з ідеєю належачою до одної з сторін жіночого просвітного питання – і не хотілаб зляпати те

оповідання як небудь. Хочете дати мені час, – пришлю Вам дійстно щось цінне, а ні, як собі хочете!... Об тім, що мої писання опиняться в кінці книжки – не журить! Нехай се буде моя вина!

Кажете «в біографіях не йде о величаннє, похвалу». Алеж, помоєму, самий заголовок «біографія такої-то» – єсть величання, а ні житє Г[анни] Бар[вінок], ні моє не стоїть, щоб ёго «графувати»!

Чом не дали адреса П-ка?

Щиро кланяюсь Вам і пані Олені!

О. Косач

Про Лесю

Добре булоб, як би до поеми Лесі долучить примітку од редакції, відносно до романтичного характеру поеми. Можна булоб сказать щось об тім, що романтичні очерки фантазіи характеризуютъ взагалі твори начинаючи авторів (адже хоть би навіть і Шевч[енко] почав Тополею, Причинною). Можна думати, що з літами Українка Леся вийде на реальнішу дорогу (принаймні вона каже, вже й тепер, що колиб була не послала торік своєї Русалки, то вже б тепер не пустила її в світ!). Але задля трохи наївного, романтичного змісту поезіи мені здається шкода залишати доволі поетичний твор.

Чі не можна булоб звістити, які там при поемі були послані дрібні вірші Лесіни? Щось ми обидві забулись!

Мені здається, що опріч поеми було послано скілька не поганих дрібних віршів Л[есі], котрі тежъ можна булоб помістить у Вінку. Як що поема Л[есі] вже надрукована, то можна ту редакційну примітку, котру подаю, помістить у кінці поеми, або навіть при дрібних віршах Л[есі][27].

Чу будуть у Вінку вірші Юліи Шн[айдер][28]? Се автор, котрого я дуже люблю за думки его і за форму, завжді гарну.

Вірші Чайки вишлю через скільки днів зъ грошима.

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 669–672. Рукопис. Оригінал.

№ 7 (15)

[4 квітня 1887 р.][29]

Вельмишановний пане!

Щоб то таке було за знак, що від Вас нема досі тих листів, про котрі Ви писали, що висилаєте «на днях».

Як що ви не посилали, то се ще не так прикро (хоть звісно хотілося б побачить, що там воно таке той альманах, – котрий инші щитають теж і моім!), але найгірша думка, що ті листки, бувши Вами послані, пропали де небудь у нас, – щó дуже можливо, бо чогось тепер почали більше вважати на заграничні пересилки. Звісно в тих листках нічого «такого» не було, – а все ж могли пропасти.

Будьте ласкаві, оповістіть мене, хоть як найкоротше, в чім діло. Прошу Вас, коли аркушів ще не посилали, пришліте мені хоть одну картку в заказн[ому] листі, напр[иклад] з оповідання Ганни Бар[вінок], щоб я знала яка саме правопісь альманаха (не знаю як там друкується: ёго, її, чі його, вийї, зівьєм чі зівйем і т. п.). Оповідання моє готове зовсім до посилання. Коли тілько виправить по принятій в альманаху правописі, щоб уже все однакого було.

У Вас оце свята надходять, – святкуйте здорові з милою пані Олесею! Ми всі Вас обох щиро вітаємо!

О. Косач

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 681–682. Рукопис. Оригінал.

№ 8 (16)

Вельмишановний пане Іване!

Посилаю Вам оповіданнє. З тиждень передержала по написанню – робила «вигризку», се-б то виправку (як трошечки полежить, – то воно видніше, де що не гаразд)[30].

Бачу звідсі, як ви жахнýлись, углядівши рукопісь, – що така велика! Ну, не можна було убрать у меншу міру: прочитавши, побачите, що інакше богацько дечого зосталось би без «мотівіровки». Звичайно, колиб уже так запосістись, то й тепер можна булоб скоротити, але тепер хіба тáк можна булоб зробити, щоб повирізувати инші розмови, чі описання: – тілько одно те, що «зрізать» шкода (мені), а друге, що се погано вийшло б, – замітно, з перескоками, а от як би витяг зробить, – довші місця написать коротше, узявши з кожного періода важніші словами, то се булоб добре, але на се нема вже часу!

Ми тут вилічували, то виходить на 7 аркушів друку, се багацько! Та щож зробить! Одно можу сказать, – коли не ставатиме кошту, то до тих 50 р[ублів], що зостаються за мною, можу прислати ще там скілько.

Правопісь приладила під ту, якою Ви пишите свої листи, хоть де в чім не знаю, як би ви написали, напр[иклад] і слово свої, – чі так, чі свойі, або моєі чі моєї, – то вже справляйте, як хочете. Коли хочете, то глаголи «співа, простяга» так переправте, я більше пишу співає, простягає, але перша форма (на а) мені вподоб ніша.

Є слова, котрі я прямо не знаю як писать: вище, чі висче (тілько не висше), раньше, ближче, то писала різно. Мені не до сподоби писать слова убранє, співанє – з одним н; може у вас і вимовляється з одним, а у нас власне добре чується два н: співаннє (навіть співання, убрання), та я вже пишу є.

Теж не знаю, як у вас пишуть німецькі слова, – здається латінск[им] шрифтом; при тім не знаю, чі можна при латинськім шрифті писать ü, – Zürich, чі конче Zuerich. Здається, я зустрічала десь і при латинськім шрифті ü, ä. Се дрібниця, а все ж розважити треба, – друковать чі так, чі так, – тілько всюди однаково.

Галіцізіровать мови більше не можна. Мені і так дорікають, що «зрадила» полтавщині; але, як знаєте, се моє (так само як і ваше) завденнє, нівеліровать мову, не уминать того поєднання діалектів. Тож все що по мойій жумці можливо, я і всёму своєму оповіданню зробила, а більше поправок на галицький стрій не хотілаб (тим більше, що всі діёві Лівобережці, то вже їім чудно говорить дуже по галицькому).

Врешті хотілаб знать Вашу думку взагалі про оповіданнє.

Инші місця мені здаються «страннішими» для галичанок: напр[клад] те, що героїня у́читься акушерству, а потім і «бабує»; то вже будьте ласкаві, скажіте пані Кобр[инській], що се нічого! При найм[н]і у нас про такі річі пишуть навіть далеко смілійше: я й то вже обійшла сю річ як можна було делікатніше!...

Альманаха ще не одержали, лист же ваш дійшов. Думаю, що може Вас захопили Ваші свята і Ви не вспіли вислать. Для відомості ж кажу, що сегодня, 4го апр[іля] нашого, – листів друку у мене ще нема ніяких.

Вірші одні єсть Люді Стар[ицьк]ої[31], та не знаю, як їіх підписать; послала я запитаннє. Єсть і ще одні вірші, Єлени Ластівки[32], з давніх часів (Осада Буші) і давно написані, та десь у мене в шпаргалках. Як знайду, пришлю. А мойіх і Лесіних уже, здається, доволі, а то вже й не хороше як одніх авторів багато писання. Єсть ще надія на одні вірші однієйі дівчини. У всякім разі – на три віршики ще можете розсчитувать і ті, що маєте, можете «експенсувать» сміло.

Ну, бувайте здорові з пані Оленою. Напишіть, прошу вас, коротеньке слівце, по одержанню, – чі по прочитанню, – оповідання.

Лихо моє, що не вмію писать коротко! Колись то може комусь буде цікаво: всі редакції моє писаннє хвалять, тілько всі просять писать «коротше»!

Особенно приємним се здаватись авторові не може; алеж і справді бачу, що довгість невигідна редакції. Ну, але щож маю робить! Коли часом до [сюжету] короткість велика – не можлива!

Вкінці впадаю в такий прикрий настрій, що готова б і зовсім не посилать оповідання, – так мені за його довгість ніяково; так знов як же й не посилать? Ще подумаєте, що я просто заледачіла, нічого не написала, через те й не прислала.

Ваша О. Косач.

И, ф. 3, № 1608, арк. 687–690. Рукопис. Оригінал.

№ 9 (17)

P. S. «По мові передмова!» писав колись наш кобзаръ, додаючи післясловіє до одної з своїх поем. Отак важуся додати се слово і я.

Знаю, що за для новості в нашій літературі взятої мною теми, «Товаришки» звернуть на себе пильну увагу.

Може буть, знайдуть інші, що оповіданнє з життя нашої інтелігентної молоді мало б дати більше, ніж воно дає, – більше драматизму, більше ефектних тіпів і дій. Скажуть, що між нашими цюріхськими студентками були не тілько Люби, але й Любатовичівни. Так, – були; але сі тіпи належать до пізнішого часу: найвиразніше виявились вони вже в 70-х роках. Я власне маю на думці посвятити сій порі другу працю, далеко більшу. – бо звичайно розповідь, обіймаючи той драматичний час, багатий пригодами, вимагає рамок цілого роману: на сей же раз маю рамки оповідання, призначеного для невеликого видання. В сім оповіданню, що зйявляєть ся в «Першім вінку», взята мною пора першого пробудження нашого жіноцтва в 60-х роках,першого поривання єго до раціональної освіти й життя. Нарождались нові форми життя, нова література й крітіка, але при розмовах о передовім жіноцтві – в устах у всіх була ще не «політіка», не те оповите чорними хмарами хожденіє в народ, а ще тілько «емінсіпація» жіноцтва, се б то одреченнє єго від устарілих понятій, від ідеалів просвіти й життя – в найліпшім разі «інстітутських».

Прошу спогадать, що навіть тургеневським характерним романом для 60-х років буда ще не «Новь», а «Отцы и дѣти», з постатею на першім плані Базарова, – котрий був зовсім ніяким політіком, а лиш первісним «нігілістом», як обізвав його Тургенев.

Правда, отой первісний «нігілізм» можна було-б вивести і в «Товаришках»; але одно те, що чу́дно було-б мені важитись брати ся за мотів, опрацьований в тургеневськім романі; а до того ще скажу що між українською молоддю, за для єі мягчої, естетичнішої національноі вдачі, далеко менше оказувалась та «базаровщина», котру так різко вивів Тургенев.

Отже минаючи й базаровщину 60-х років, мені схотіло ся в оповіданню, взятому з того часу, сказать щось своє, «жіноче», і виведене на своєму, трохи спеціальному грунті.

Тепер, коли пережито дальші ступні, той час може здаватись блідим, але тоді він не здавав ся таким і мав багацько свого інтересу!

Жду дорікання, що се моє оповіданнє скидаєть ся на іділлію. Що-ж! чи то вже так все невгамовно смутити ся?... А чейже таки й веселіший мотів часом не ва́дить.

Де-які особи й з тих, котрі являють ся в моєму оповіданню, стоіли-б ширшого описання, власне тіпи мужеські, – Кость Корнієвич; – але перше всього, що у мене на першому плані були «товаришки», а не «товариші», а друге те, що коли-б о всіх виведених сказати більше, то не теж вийшов би цілий роман... Може буть, що до такої особи, як Кость, ми ще коли вернемось. Тепер-же, увесь час писання, я пам'ятала про рамки оповідання, – а коли що у мене вийшло докладнішим, (може часом і за-надто широким, як на пр[иклад] перші глави в полтавськім куточку), то тілько те, що належить ся до головного мотіву оповідання і до обстановки головноі особи.

І так прошу брати до суду лиш те, що в оповіданню «Товаришки» єсть, а не те, що мало-б буть, якби був узятий другий час і більша обширність праці.

У всякім разі, як там у мене що́ вийшло, здаю ся більше на ласку читательок, ніж на увагу заправських крітіків, котрим я коли не догодила досі ні своїми темами, ні викладанням, то не сподіваю ся припасти до сподоби й тепер.

Олена Пчілка

Панахида

В церкві йде сумна тяжка одправа.
Якось блимають тремтяче лампадки,
Та горять пред всіми образами
Тонкії воскові свічки.

Мов прозора, сиза хмара всюди.
Стелить ся по церкві тіміам,
Піп у чорній оксамітній ризі
Молить ся тихенько по псальмам.

А навколо люд – старі і молодь,
Тілько всі засмученії страх,
Похилились голови на груди,
Де в кого і сльози на очах.

Виринає смутна тая думка:
Де тепери ти, наш Тарасе, тату?
Чи ти чуєш, чи ти бачиш, батьку,
Яку терпим ту зневагу й страту?...

Мов у одповідь святая ллєть ся пісня
На людські зітхання і ридання:
«Він полинув в той край, де немає
Ні печалів, сліз, ні воздихання».

Якось тихо та святково ллєть ся
Свята пісня й навкруги лунає,
І здаєть ся нам, що вічну пам'ять
Своєму сину Вкраіна співає.

В тому голосі такії чутно сльози
Нерозважені, гарячі та пекучі,
Мов ридає справді стара мати
За єдиним сином на цвинтар ідучи.

Заспокій ся, змученая мати
На що сльози сі, на віщо ся журба?
Подиви ся, то-ж іще до нині
Не скінчилась добрая сівба!

Ми підіймем в го́ру свої руки,
Сміло підемо за рідний наш народ,
І прокинеть ся стара козацька слава,
Й залунає знову з роду в род.

Позабудьмо-всякі сварки й чвари,
Бо зіходить нам житте нове, –
І возлюбим братіє, друг друга
Щирим серцем, як самих себе!

Київ, 1886 р.
Людмила Старицька[33]

Сі вірші давно були оддані без підпису въ моє повне розпорядженнє. Я скоротила їх трохи й переставила куплети, через що мусіла переписати. Остатні 4 строчки здається, теж трохи лишні, – та нехай ідуть: молода Люда Стар[ицька] здіймає дуже пожиточну думку про те залишаннє «чвари»…

Автор на моє питаннє одписав мені оце тепер, що я можу підписать вірші, як я сама схочу: але се занадто отвѣтственное діло придумувать кому-небудь нове літературне ім'я – і через те я зоставила родове ім'я Людмилино. Мені вірші Старицьківни до сподоби і я хотілаб дуже, щоб вони були надруковані зараз біля мого оповідання, – кстаті й содержаніе й мова йіх в тім же самім роді й стілю.

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 709–716. Рукопис. Оригінал.

№ 10 (18)

Шановний пане!

Посилаю Вамъ до свого боргу ще сто рублів. Значіть, до належачих од мене 200 р[ублів] остається ще 50 р[ублів], котрі теж незабаром пришлю.

Посилаю і вірші Чайки Дніпрової. Дрібні вірші, здається мені, слід би надруковать принайм[н]і мені вони здаються гарними!

Що ж до поеми, то, – як уже й писала, – знаходжу її великою нісенітницею і по формі і по змісту, не стоющою друкування. Проте посилаю й поему: не хочу, щоб доля її залежала тілько од мого суду; прочитайте її ще Ви, – яка она Вам здасть ся![34]

Більше нема чого писатть тим часом, – опріч подавання щирого поклону Вам і пані Олесі од мене й Лесі!

Ваша О. Косач

Те, що треба для «Первого вінка» пишу день і ніч! Віръте мені, спішуся яко мога!

ІЛ, ф. 3, № 1608, арк. 691–692. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. *Хоружинська Ольга* (Франко) (1864–1941) – дружина Івана Франка. Їхнє одруження відбулося у Києві у травні 1886 р.
2. *«Кіевская старина»* – журнал, що виходив у Києві російською і українською (з 1906 р.) мовою у 1882 – 1906 роках. Відіграв велику роль у розвитку української культури в умовах Російської імперії.
3. *«Світло добра і любові»* – повість Олени Пчілки, надрукована у «Зорі» (№ 13–17 за 1886 р., № 2–24 за 1887 р. і № 6–9 за 1888 р.). Окреме видання вийшло у 1888 р.
4. *Судовщикова-Косач Олександра* (1867–1924) – українська письменниця, перекладачка, громадська діячка. Друкувалася під псевдонімом Грицько Григоренко. У 1893 р. одружилася з Михайлом Косачем (братом Лесі Українки). На час написання листа навчалася у Києві на Вищих жіночих курсах.
5. *«Люборацькі»* – роман Анатолія Свидницького, написаний у 1861–1862 роках. Вперше надрукований лише у 1886 році на сторінках часопису «Зоря». Іван Франко назвав цей роман «першим реалістичним романом на побутовому тлі».
6. *«Вечорниці»* – переклад оповідань М. Гоголя, який зробила Олена Пчілка. Цей переклад було надруковано у Львові М. Павликом у 1885 р.
7. *Косач Петро Андрійович* (1841(1842)–1909) – український громадський діяч, освітянин, юрист. Чоловік Олени Пчілки, батько Лесі Українки.
8. *Рінек* – лікар (професор у клініці Київського університету), який у 1883 р. зробив Лесі Українці операцію на лівій руці і в подальшому продовжував її лікувати.
9. Йдеться про рідного брата Олени Пчілки Михайла Драгоманова (1841–1895)
10. *«Думки-мережанки»* – перша збірка поезій Олени Пчілки, вийшла з друку у 1876 р.

11. *«Пігмаліон»* – оповідання Олени Пчілки, надруковане у № 22–24 журналу «Зоря» за 1884 р.
12. *Пчілка Олена* зробила переклад українською мовою деяких частин «Іліади» Гомера і надіслала до редакції часопису «Зоря», але вони не були надруковані.
13. *Павлик Михайло* (1853–1915) – український письменник, публіцист, громадський діяч, товариш Івана Франка, член НТШ. Був учнем М. Драгоманова і речником його ідей.
14. *«Поступ»* – журнал, який мав намір видавати Іван Франко. Проспект першого номера журналу було надруковано 15 листопада 1886 р., але через декілька днів його конфіскувала львівська прокуратура. Видання журналу було заборонено.
15. Уривки «Одіссеї» у перекладі П. Ніщинського були надруковані в № 21 журналу «Зоря» за 1886 р. (с. 345–350).
16. *Товариство «Січ»* – українське студентське культурно-освітнє товариство, засноване у 1868 р. у Відні. У 1887 р. товариство планувало видати ювілейний альманах, присвячений 20-літтю його існування. До участі у цьому альманаху було запрошено багато письменників, серед яких І. Франко і Олена Пчілка. Однак, у зв'язку з браком коштів, цей альманах так і не було надруковано.
17. *«Первий вінок»* – поезія Олени Пчілки, яка стала заглавним твором і дала назву альманаху «Перший вінок».
18. *«Дебора»* – поезія Олени Пчілки, надрукована в альманасі «Перший вінок» (Львів, 1886 р.)
19. *Барвінок Ганна* (Олександра Білозерська, 1828–1911) – українська письменниця. Авторка оповідань з селянського життя «П'яниця», «Хатнє лихо», «Молодича боротьба», «Русалка». Ще один псевдонім А. Нечуй-Вітер. В альманасі «Перший вінок» надруковані такі оповідання письменниці: «Перемогла» і «Жіноче бідування».
20. *Трегубов Єлисей Кіпріянович* (1849–1920) – український діяч, історик і етнограф, викладач колегії П. Галагана у Києві, член київської «Громади», працював у журналі «Кієвская старина», листувався з Іваном Франком. Чоловік Антоніни Хоружинської, рідної сестри Ольги Хоружинської, дружини Івана Франка.
21. *Кобринська Наталія* (1855–1921) – українська письменниця, громадська діячка, одна із засновниць жіночого руху у Галичині. Разом з Оленою Пчілкою видала у Львові у 1886 р. жіночий альманах «Перший вінок».
22. *Вищі жіночі курси в Києві* – учбовий заклад для жінок наприкінці XIX – початку XX ст. Відкриті 1878 року. Курс навчання, спочатку дворічний, до 1881 року був поступово розширений до чотири-

літнього. Навчання проводилося виключно на кошти від сплати за заняття і на суспільні пожертвування. На Київських вищих жіночих курсах було 2 відділи: словесно-історичне або історико-філософське і фізико-математичне.

23. *Щоголев Яків* (1824–1898) – український поет, представник Харківської школи романтиків.
24. *«До бурси»* – поезія Я. Щоголева, походить зі збірки «Ворскло». Через неї Я. Щоголева критикували, вважаючи, що у цьому вірші він «без поштивості» висловлюється про гуртки молоді, осередки громадсько-суспільного руху.
25. *Дніпрова Чайка* (Людмила Олексіївна Василевська-Березіна, 1861–1927) – українська письменниця і поетка. Авторка віршів, оповідань, лібрето дитячих опер («Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і весна»).
26. За авторством О. Франко на сторінках альманаху «Перший вінок» надрукована праця «Карпатські бойки і їіх родинне житє».
27. В альманасі «Перший вінок» розміщені такі твори Лесі Українки: поема «Русалка», поезії «Любка», «На зеленому горбочку» і «Поле».
28. *Шнайдер Юлія* (псевдонім Уляна Кравченко, 1860–1947) – українська письменниця, активістка українського жіночого руху, перша в Західній Україні поетка, чиї твори стали популярними.
29. Дату вказано у тексті листа.
30. Йдеться про оповідання Олени Пчілки «Товаришки», надруковане в альманасі «Перший вінок».
31. *Старицька-Черняхівська Людмила* (1868–1941) – українська письменниця (поетеса, драматург, прозаїк, перекладач, мемуарист), громадська діячка. Донька Михайла Старицького, племінниця Миколи Лисенка, сестра Оксани Стешенко і Марії Старицької, дружина Олександра Черняхівського, мати Вероніки Черняхівської.
32. *Ластівка Єлена* (Олена Ластівка, інший псевдонім Зовиця, 1845–1927) – українська письменниця, громадська діячка. Сестра П. Косача, тітка Лесі Українки.
33. Починаючи зі слів «P. S. «По мові передмова!» цей текст надрукований в альманасі «Перший вінок».
34. В альманасі «Перший вінок» були надруковані вірші Дніпрової Чайки, однак поема, розкритикована Оленою Пчілкою, вміщена у ньому не була.

РОМАН ГОРАК

ЛИСТИ ІВАНА БІБЕРОВИЧА ДО ІВАНА ФРАНКА

Увага, яку приділяв Іван Франко мандрівному українському театрові товариства «Руської бесіди», загальновідома. Часто він виступав у пресі з оглядовими статтями про нього, писав про його проблеми, а також внутрішню атмосферу, яка витворилась у ньому і створювала ряд проблем, які заважали його розвиткові. Вважав, що попри всі негаразди та об'єктивні несприятливі умови, театр мав великі успіхи і в культурному українському просторі відігравав неабияку роль. Особливо тішили Івана Франка успіхи театру, коли його очолювали Іван Гриневецький та Іван Біберович. «Театр руський панів Гриневецького і Біберовича, – писав він у статті «Руський театр в Галичині», яка вперше польською мовою була надрукована у № 29 варшавського тижневика «Prawda», потім по-чеськи у двох останніх номерах «Slovanskeho Sbornika», а українською вперше у «Зорі», № 23 та 24 за 1885 рік, – в теперішнім стані сміло може рівнятися з найліпшими провінціальними театрами, які коли-небудь у нас були. Режисером єсть п. Гриневецький, чоловік не тільки талановитий, але посідаючий зовсім поважне фахове образування. За його стараннням кожна штука появляєсь на сцені добре вистудіювана і старанно виконана, що з похвалою підносить навіть львівська польська печать, котра послідніми часами – треба признати – ніколи вже не виступала ворожо проти жодного з руських театрів. Декорації, хоч не дуже багаті і пишні, вистарчають аж надто для маленької сцени і неперебірчивої публіки провін-

ціональної; костюми, особливо народні, переважно добрі і вірні; мова чиста і поправна, не виключаючи й акценту, котрий кожному нерусинові, звичайно, дуже великі чинить трудності. Працю ту признав сойм крайовий, підвищаючи перед роком запомогу о 1000 зр. Дальшим кроком в розвої театрального діла у нас єсть відновлена перед роком думка Лаврівського – оснувати у Львові постійну руську сцену. Чи і коли-то ми її діждемся?» [1, 26, 372].

Проте чи не найбільше хвилював Івана Франка репертуар театру і в цій же статті він зауважував: «Врешті згадати треба і про оригінальні комедії п. Цеглинського (1883–1885), почерпнуті з міського урядницького життя, а отже ще подекуди досить чужого руській суспільності. Фабула в усіх трьох комедіях дуже пересічна, сотні раз пережовувана, характери буденні, плиткі, намальовані блідо, однак усі ті хиби надолужує надзвичайно вдала сценічна будова, живий діалог, дотеп і достаток справді забавних ситуацій. Нема там ані делікатного тінювання характерів, ані глибшого проникнення в їх психологію і суспільне становище, але є те, що для публіки із слабо розвинутим естетичним смаком, мабуть, чи не важніше – легка жвава і прозора акція, вдале висміювання деяких, зрештою неглибоких, вад і вдале висловлювання деяких також зрештою не недосяжних істин. З тим усім в п. Цеглинському українська сцена набуває загалом корисного працівника, котрий повинен мати на неї значніший вплив ще й тому, що йому як членові «Руської бесіди» доручено театральне референтство». Ту ж саму думку щодо п'єс Григорія Цеглинського, оскільки вони займали поважне місце в репертуарі театру, Іван Франко повторив і в статті «Українська література в Галичині за 1886 рік», але в той же час зауважив, що ці твори «успішно виставляються «українською театральною трупою панів Біберовича та Гриневецького» [1, 27, 53].

Крім того, Іван Франко вважав, що саме репертуар театру є і ліками на будь-які негаразди в трупі і саме від нього залежить успіх його розвитку. Показовим у цьому відношенні

є рецензія Івана Франка на п'єсу «Довбуш» Юрія Федьковича, вперше польською мовою опубліковану в газеті «Kurjer Lwowski» від 11 жовтня 1888 р. «Концепція, – писав Іван Франко, – наскрізь неприродна і перекручена, історичне тло зовсім фантастичне. Незважаючи на те, що події відбуваються в середині XVIII віку, всі дійові особи, з першої появи їх на сцені, перебувають в якомусь гарячковому запальному стані – вся драма являє собою єдиний заплутаний клубок найпотворніших інтриг, неправдоподібної плутанини, збігів обставин, убивств і жорстокостей, а все це, зрештою, нічого не виражає, нічого не характеризує, за винятком хіба хворобливого настрою автора.

З технічного погляду драма стоїть на рівні дошекспірівських драматичних творів» [1, 27, 230]. Що ж до гри акторів у цій розкритикованій драмі, він зауважував: «Гра артистів мала бути пристосованою до тексту, тобто повинна була бути наскрізь неприродною. Звичайні рухи тут підмінялися метушнею, крик підміняв мову. Натомість роль секретаря (колишнього єзуїта) була виконана паном Плошевським справді бридко. Людина зовсім зникла в цій ролі. Замість інтригана, чемного і пристойного, який приховує в серці брудні заміри, викликані злочинною, викликані злочинною любов'ю, ми бачимо якусь гутаперчеву карикатуру, якогось повзучого гада, вічно згорбленого і слинявого, у якого з першого вимовленого на сцені слова видно на чолі напис: я – злодій. Якщо шановна дирекція і режисура українського театру вважали, що таким трактуванням цієї ролі вони заімпонують львівській публіці, то дуже помилилися.

Роль Олекси Довбуша зіграв пан Біберович. Ця роль дуже відповідала його натурі і талантові, отже, не дивно, що й артист відповідав задумові автора. Ефектну роль Цори пані Біберовичева виконувала з старанністю і талантом, гідним ліпшого використання. Цій трагедії, яка, на наш погляд, надається для лялькового театру перед ярмарковою публікою, не місце на серйозній сцені» [1, 27, 231].

Властиво на сторінках газети «Kurjer Lwowski», в якій розпочав свою працю, названу «У наймах у сусідів», Іван Франко чи не найбільше уваги приділяє театрові, який був на той час під управою Гриневецького та Біберовича. Про це свідчить кількість опублікованих рецензії на сторінках цієї газети.

Кореспонденції Франка про театр:

1889 р.

1. Kurjer Lwowski, N 303, 1.XI, s. 5. Без підп.
   Приїзд до Львова театру під керівництвом Біберовича.
2. Kurjer Lwowski, N 314, 12.XI, s. 5–6.
   «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Л. Кропивницького.
3. Kurjer Lwowski, N 316, 14.XI, s. 5.
   «Наймичка» І. Тобілевича.
4. Kurjer Lwowski, N 321, 19.XI s. 5.
   «Лена» Ясеньчика в перекл. Є. Олесницького; **«Гаспароне»** (оперета); **«Шельменко-денщик»** Г. Квітки-Основ'яненка.
5. Kurjer Lwowski, N 324, 22.XI, s. 5.
   «Муж з чемності» Абрагамовича і Рушковського в перекл. Гриневецького.

1890

6. Kurjer Lwowski, N 320, 18.XI, s. 5. Підп.: Iw. Fr.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 201.
   «Не судилось» М. П. Старицького.
7. Kurjer Lwowski, N 327, 25.XI, s. 5. Без підп.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 201–202.
   «Глитай, або ж павук» М. Л. Кропивницького.
8. Kurjer Lwowski, N 331, 29.XI, s. 6. Підп.: Iw. Fr.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 202–203.
   «Ярополк» К. Устияновича.
9. Kurjer Lwowski, N 334, 2.XII, s. 5. Підп.: Iw. Fr.

«Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського та **«Пан мандатор»** Д. Млаки [І. Воробкевича].

10. Kurjer Lwowski, N 336, 4. XII, s. 5–6. Без підп.
«Дочка Фабриція» Вільбранта.
11. Kurjer Lwowski, N 342, 10.XII, s. 5.
«З житейського моря» Г. Бораковського.
12. Kurjer Lwowski, N 343, ll.XII, s. 5. Без підп.
«Пані молода з Боснії» Д. Млаки [І. Воробкевича].
13. Kurjer Lwowski, N 345, 13.XII, s. 5; N 348, 16.XII, s. 5; N 350, 18.XII, s. 4–5. Без підп.; В кн.: Про театр і драм., 1957, с. 203–204. [Тільки текст з № 250].
«Різдвяна ніч» М. В. Лисенка.

1891

14. **Z teatru.** Kurjer Lwowski, № 351. 19.XII. s.
«Ворог народу» Г. Ібсена

1892

15. Kurjer Lwowski N 74, 14.III, s. 3. Підп.: Iw. Fr.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 212–213.
«Мартин Боруля» І. Тобілевича.
16. Kurjer Lwowski, N 78, 18.III, s. 5. Підп.: Iw. Fr.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 213.
«Лимерівна» Панаса Мирного.
17. Kurjer Lwowski, № 81, 21.III, s. 2. Підп.: Iw. Fr.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 213–214.
«Сто тисяч» І. Тобілевича; **«Пошились в дурні»** М. Кропивницького.
18. Kurjer Lwowski, N 85, 25.III., s. 5. Без підп.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 214.
«Тато на заручинах» Г. Цеглинського.
19. Kurjer Lwowski, N 89, 29.III., s. 5–6. Підп.: Iw. Fr.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 214–215.
«Пилип Музика» М. Янчука.

20. Kurjer Lwowski, N 93, 2.IV, s. 5–6. Без підп.; В кн.: Про театр і драм., 1957. – С. 215–216.
«Глитай, або ж павук» М. Кропивницького та «Вихованець» М. Янчука.

Відгукуючись рецензією на виставу Карпенка-Карого «Хто винен?», яка при теперішніх постановках називається «Безталанна», і яка вперше була опублікована в газеті «Kurjer Lwowski» від 9 листопада 1889 під рубрикою «Teatr ruski», Іван Франко знову підтверджує свою думку про важливість репертуару для театру. «На першій показаній у Львові в залі «Фрозін» виставі, яка з усіх боків заслуговує на визнання було мало глядачів. Це перша у Львові драма з українського народного життя».

«Щодо гри акторів, – продовжував Іван Франко у цій статті, – то передусім варто відзначити гру пана Гембицького, ветерана української сцени, який довгі роки був одним із стовпів трупи пана Бачинського, тепер же він перейшов до трупи пана Біберовича. Його гра в ролі старого шевця, батька Софії, заслуговує на повне схвалення і відзначається правдивістю і тим художнім тактом, який ніде не дозволив йому перегравати. Йому можна б закинути дещо надмірну сентиментальність підчас розповіді про пригоди свого сирітського життя. Роль Гната зіграв, як звичайно, старанно пан Янович. Головні жіночі ролі, Софії і Варки, виконували пані Біберович і Осипович. Обидві ці досвідчені артистки зіграли свої ролі дуже гарно. Особливої відзнаки заслуговує гра пані Осиповичевої в останньому акті. Публіка також не поскупилася на оплески артистам. Тільки слід би побажати, щоб українська публіка частішим відвідуванням театру додала і акторам більше охоти і запалу» [1, 27, 343].

Та чи не найбільш високу оцінку театрові під управою І. Гриневецького та І. Біберовича дав Іван Франко в статті «З останніх десятиліть XIX віку», вперше опублікованій у т. 15 ЛНВ за 1901 «Народовецьке товариство з осідком у Львові, Руська бесіда, – писав він, – окрім касина для місцевої

інтелігенції, удержувало також вандрівний руський театр і побирало його іменем признану крайовим сеймом для руського театру субвенцію в сумі 4000 ринських річно. В сьому десятилітті руський театр під дирекцією Івана Біберовича та Івана Гриневецького пережив кількалітню добу дуже гарного розвою, яка, на жаль, скінчилася зі смертю Гриневецького, що вмер 1889 р. В руськім театрі під тою дирекцією, крім обох директорів, визначалися як добрі драматичні сили пані Біберовичева, Стефурак, Стечинський і Підвисоцький Коротко гостив у нім дуже талановитий комік Кирницький, що, «задля кусника хліба» перейшовши до польського театру у Львові, занидів там у оперетках. [1, 41, 449].

Дирекція товариства «Руської бесіди» підписала угоду з Іваном Гриневецьким та Іваном Біберовичем 24 грудня 18981 року [2, 130].

«Угода з Біберовичем – Гриневецьким, – писав Степан Чарнецький, автор монографії «Нарис історії українського театру в Галичині», що вийшла у Львові 1934 року, – це перша успішна спроба налагодити правові відносини між «Бесідою» й підприємцями, визначити ясно й докладно права та обов'язки кожного директора театру».

Згідно з умовою доходи з вистав повинні повністю належати директорам театру, які мали взяти на себе всі витрати, зв'язані з винаймом і облаштуванням зали і сцени, оплатою артистів та інше.

В умові було зазначено, що «Виділ «Руської бесіди» у Львові залишав за собою право нагляду за мистецьким рівнем вистав та чистотою мови. Директори театру зобов'язані були по можливості ставити п'єси наполовину оригінальні й перекладні, слідкуючи, щоб на сцені та в афішах було «уживано язика руського, чисто народного, якого уживає товариство «Просвіта» в своїх виданнях». Ставити п'єси іншими мовами категорично заборонялося» [2, 131].

Зроблені в умові застереження давали «Руській бесіді» вирішальний голос у всіх важливіших справах, зокрема щодо

репертуару, складу трупи, а з другого боку, примушували її більше цікавитися театром.

На цей час Іван Біберович (від 1874 року), а Іван Гриневецький (від 1870 року) мали солідний стаж роботи в умовах мандрівного театру.

Керівництво театром Івана Гриневецького та Івана Біберовича тривало сім років до смерті Івана Гриневецького, який помер 12 січня 1889 року, а відтак керівництво перейшло повністю до рук Івана Біберовича, яке тривало до 1892 року.

«Дирекція Гриневецького й Біберовича, – писав у своїй монографії Степан Чарнецький, – це рішуче найкраща доба в історії української сцени в Галичині. Гриневецький, який надавав артистичний напрям і провід театрові, – визначна артистична індивідуальність знаменитий режисер, та передусім була це людина, що свого часу стояла на висоті літературно-артистичної культури, людина з ясним розумінням завдань української народної сцени в Галичині, з широким поглядом на письменство й мистецтво та з неабиякою орієнтацією на широкому морі всесвітньої драматичної літератури» [2, 134] Таких слів про Івана Біберовича Степан Чарнецький не сказав. Сказав інші – «Іван Біберович, крім сценічного таланту, був ще й знаменитим адміністратором, швидко пізнав усі тайни скрегітливого механізму мандрівного театру й завше умів собі з ним давати раду».

Саме в той час до трупи входили найкращі артисти, яких знає історія театру в Галичині. Вже в другій половині 1882 р. були в трупі Степан Стефурак, Кость Підвисоцький, Владислав-Казімір Плошевський, Пясецький, Данилович, Санецький, Осипович, Кожикевич, а з артисток – І. Біберовичева, О. Підвисоцька, Пясецька, Танська (пізніше Осиповичева); Стефуракова. Український театр приваблював на свою сцену талановитих поляків (Пясецькі, Карпінський, Клішевські).

Нова дирекція почала дбати про новий репертуар, який за часів управи Гриневецького-Біберовича, як писав С. Чарнецький, – «залишиться назавжди красномовним свідоцтвом

і пам'яткою тодішньої артистичної культури та високого рівня, на якому стояв театр».

Для сцени у той час почали писати Омелян Огоновський, Корнило Устиянович, Йосип Барвінський, Василь Ільницький, Осип Федькович, Сидір Воробкевич. Це були твори на історичну тематику і саме тоді зі сцени глядач почув «велику пісню про минуле, вперше побачив на сцені великі легенди своєї давнини, славні події своєї історії».

Велика заслуга театру припадає на той час, коли в Росії після указу 1876 року забороняється українська мова і її виганяють з громадського ужитку. Саме тоді театр ввів у репертуар твори з Великої України – Наддніпрянщини, де прийшов час розквіту українського театру та де постала українська побутова драма. «Управа «Руської бесіди» нав'язала зносини з наддніпрянськими авторами вже в 1880 р. і ці зносини постійно підтримувались. Тоді вперше на сцені в Галичині з'явились твори Марка Кропивницького «Невольник», «Пошились у дурні», «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Глитай, або ж павук»; драми Михайла Старицького «Не судилось», «Ніч під Івана Купала»; Карпенка-Карого «Наймичка», «Хто винен?» («Безталанна»), «Мартин Боруля» та «Сто тисяч» і Панаса Мирного «Діти неволі». Крім цього, в репертуарі театру були твори Миколи Янчука «Вихованець», «Пилип-Музика», «Не до пари» й «На чужині»; Якова Кухаренка «Чорноморці» та Григорія Бораковського драматичні картини «Із моря житейського».

В той час трупа відважилась виставляти опери М. Лисенка «Різдвяна ніч» (1888) та «Утоплена» (1891), С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» (1881) та Порфирія Бажанського «Олеся» (1883) й «Марійка» (1891).

Театр виставляє у той час твори Григорія Цеглинського «На добродійні цілі» (1883), «Тато на заручинах» 1884), «Шляхта ходачкова» (1886), «Соколики» (1884), «Лихий день» (1886) з життя галицької інтелігенції і публіка ставиться до них дуже прихильно.

Здобув прихильність у публіки своїми творами «Пантелей Трубка», «Пан Мандатор», «Янош Іштенгазі», «Новий двірник», «Пані молода з Босні» Сидір Воробкевич.

Театр Івана Гриневецького та Івана Біберовича змінив політику з перекладним репертуаром , внаслідок чого на сцені з'явились твори Шіллера («Розбійники», «Інтрига й любов»), Кляйста («Розбитий дзбанок»), Островського («Гроза») та інші.

Над перекладами для театру працював Євген Олесницький. Тоді ж Іван Франко переробив для сцени «Розбитий дзбанок» Кляйста. В 1889 році святкував театр у Львові ювілей свого 25-літнього існування.

Українських артистів привітали артисти польського театру, які мали своє стаціонарне приміщення. Від їх імені артистів української сцени вітав артист Збоїнський, який віддав поклін українським артистам, що «серед невимовно важких умов служать своєму рідному мистецтву». Свою промову Збоїнський закінчив побажанням, щоб українські актори діждалися якнайскоріше свого власного театрального будинку. На це привітання відповів сердечно директор Біберович. Після була вистава «Маруся», на пам'ятку першої вистави 1864 р.

Свою артистичну кар'єру Іван Біберович закінчив 1892 року. Він помер 15 листопада 1920 року в Коломиї, де мешкав з сім'єю від 1893 року, займаючи скромну посаду касира ощадної каси, раз і назавжди покинувши театр. Він так і не удостоївся ширшого некролога, а навіть більше – й згадки у пресі про його відхід. Українська преса була гнана тоді польськими окупантами. Не удостоївся він і більш обширної згадки пізніше, як цього удостоїлись більшість артистів цієї легендарної трупи. Не зробив це й у згаданій монографії Степан Чарнецький, який мав рацію, коли писав з цього приводу: «Поет, маляр, різьбар, композитор не вмирають ніколи, їх геній вічно живе в їх безсмертних творах.

Актор умирає зовсім. Залишається по ньому спомин, що згодом линяє, блідне, затирається й розвівається...

Одне слово – завіса спадає, і актора нема.

Не вмерли ні Софокл, ні Шевченко, ні Фідій, ні Мікеланджело, ні Бетховен, а повмирали майже безслідно і Герік, і Тальма, і Клерон, і Рашель, і Моджеєвська, і Щепкін, і Юрчак, і Рубчакова, і Садовський...

Залишились тільки спогади...

З галереї людей, що ходили по сцені нашого галицького театру, було кілька, що їх щораз густіше вкриває порох забуття, хоч були це в свій час світлі постаті, і їх імена мають право належати вічності.

Важко говорити про всіх. Крім імен, ми мало що зберегли для пам'яті про їх талант, мистецькі досягнення, заслуги. Не зробили ми цього навіть з нагоди посмертних згадок, а сьогодні час безсердечний уже останні по них замітає сліди»...

Архів товариства «Руська бесіда», на основі якого С. Чарнецький писав свою монографію «Нарис історії українського театру в Галичині», що вийшла у Львові 1934 року, зберігся. Сьогодні це 154-ий фонд Центрального державного історичного архіву у Львові. Це саме той архів зі скарг, благань, прохань, доносів, взаємних звинувачень, угод, договорів, претензій, про який Степан Чарнецький писав: «Наче на фільмовій стрічці міняються адміністратори, управителі, провідники, режисери, контролери, а у двох (недовготривалих) випадках і підприємці. Загальний заколот, невпинні суперечки і сварки, взаємні обвинувачення й доноси становили зміст життя і діяльності дітей музи... За жіночі ролі зчинялися не раз такі пекельні бучі, що доводилося відкладати вистави. Референтом театру 1895 р. стає Володимир Шухевич, що своєю безоглядністю до червоності розігрів кипучий театральний котел» [2, 141].

Почерпнути з цього архіву якихось біографічних даних, що стосуються Івана Біберовича та його дружини Іванни, неможливо. В цьому фонді зберігся лист-подяка правління товариства «Руська бесіда» Іванові Біберовичу за його заслуги перед театром та у зв'язку із закінченням контракту. Зберігся лист, датований груднем 1892 року [3, ф. 514, оп. 1, справа 40, арк.1]. Зберігся лист І. Біберовича з 11 вересня 1903 року до

А. Нижанківського стосовно праці артиста К. Підвисоцького в театрі «Руська бесіда» з того часу, коли очолювали цей театр І. Біберович та І. Гриневецький [3, ф. 514, оп. 1, справа 84, арк. 10]. У фонді є також лист Л. Лопатинського до А. Нижанковського з 1897 року про заслуги Іванни Біберович перед українським театром [3, ф. 514, оп. 1, справа 103, арк. 5–8].

Зберігся і договір правління «Руської бесіди» з І. Біберовичем та І. Гриневецьким 1882 року про умови передачі театру під їх керівництво з 1 січня 1882 року до 31 грудня цього ж року [3, ф. 514, оп. 1, справа 25, арк. 1–16). Цей договір опублікований С.Чарнецьким у першому (1934 р.) виданні «Нарису історії українського театру в Галичині» (с. 86–92) , але відсутній у другому виданні: «Степан Чарнецький. Вибране» (Книжково-журнальне-видавництво, Львів, 1959 р.). Зберігся і аналогічний договір про умови передачі театру після смерті Івана Гриневецького Івану Біберовичу на 1890-1892 рік [3, ф. 514, оп. 1, справа 25, арк. 44–47]. Надзвичайно цікавим є лист-протест Івана Біберовича управі «Руської бесіди» проти його звинувачень в упадку театру. Саме в знак протесту проти таких звинувачувань і покинув Іван Біберович керівництво театром і не поновив контракту [3, ф. 514, оп. 1, справа 76, арк. 1]. Збереглось два документи про подальшу діяльність Іванни Біберович після того, як вона перервала контракт разом із чоловіком [3, ф. 454, оп. 1, справа 76, арк. 3; справа 81, арк. 1]. Становить певний інтерес і звіт комітету по нагляду за діяльністю театру з 1882 року [3, ф. 514, оп. 1, справа 30, арк. 6].

Це і все. Не вельми багатий іконографічний матеріал про Біберовичів. Декілька світлин Івана Біберовича наведено у першому виданні монографії Степана Чарнецького. На стор. 94 Іван Біберович у каракулевій шапці (ця світлина часто використовується у різних довідникових виданнях). На с. 109 є поміщена світлина групи артистів із вистави Коженьовського «Верховинці». На сторінці 96 поміщена світлина Іванни Біберович. В «Енциклопедії сучасної України» приведена

світлина Івана Біберовича у ролі Ярополка з однойменної драми К. Устияновича, а також Іванни Біберович в повний ріст біля віденського креденса з годинником. Оригінальну світлину Іванни Біберович привела газета «Новий час» ч. 203 від 13 вересня 1937 року, на якій артистка у вишиваній сорочці з коралями на шиї.

Чи не одну з перших світлин Іванни Коралевич-Біберович опублікував на першій сторінці №6 журнал «Зоря» за 1891 рік.

Декілька цікавих світлин опублікувала «Енциклопедія Коломийщини» (зшиток 2, літера Б, видавництво «Вік», Коломия – 1998). На с. 51 приведена світлина Івана Біберовича в ролі Антося Ревізорчука у п'єсі Коженьовського «Верховинці», а також Іванни Біберович в ролі Настасі з однойменної п'єси Василя Ільницького. На цій же сторінці світлина Іванни Біберович у дні вшанування її 75-річчя, а також родинний гробівець Біберовичів на старому коломийському цвинтарі. Світлиною Іванни Біберович володіє й Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка: № інв. 444 ор.

Згідно із довідковою літературою народився Іван Біберович у 1854 році. Дата народження та місце невідомі. Навіть невідомо, як звали його батьків і ким вони були. Навчався у Тернопільській гімназії, відтак у Празі. Це відомо з довідкової літератури, зокрема із згадуваної «Енциклопедії сучасної України». В театрі з 1874 року. 1879 року одружився з Іванною Коралевич, яка виступала на сцені під псевдонімом Ляновська. Місце одруження невідоме. Разом з І. Гриневецьким був директором театру «Руської бесіди» з 1882 до 1888 року. Відтак до 1892 року очолював театр самостійно. Через інсинуації та несправедливі звинувачення він і дружина в 1892 році покинули театр і осіли в Коломиї, де він знайшов скромну роботу урядовця в ощадній касі. Час від часу брав участь у постановці театральних вистав, котрі організовувало «Перше літературно-драматичне товариство ім. Г. Квітки-Основ'яненка», «Руський жіночий кружок» та українсько-польський народний театр при польському Товаристві педагогічному.

До 1933 року родина Біберовичів мешкала по вулиці Крашевського (тепер вул. Івана Франка), а відтак до 1937 року в будинку №5 по вулиці ксьондза Скорупки (тепер будинок № 46 по вулиці Богдана Лепкого). Помер І. Біберович у Коломиї 15 листопада 1920 року. Про його смерть не повідомила жодна з газет. Польський окупант заборонив не тільки українцям здобувати вищу освіту, але й робив усе, щоб в них не було й преси, забороняючи її випуск у перші роки окупації.

7 вересня 1937 року відійшла у вічність Іванна Біберович. Її поховали в родинному гробівці, де вже спочивав чоловік.

Потім прийшли довгі роки забуття.

Про Біберовичів нагадало друге видання «Нарису історії українського театру в Галичині», яке увійшло до вибраних творів Степана Чернецького, які вийшли в дивовижно купюрованому вигляді під редакцією Павла Ящука у Львівському книжково-журнальному видавництві 1959 року. Ще раніше про український галицький театр та про подвижництво у ньому Іванни та Івана Біберовичів нагадала книга «Іван Франко. Про театр і драматургію», що вийшла 1957 року у видавництві АН УРСР і де були зібрані статті, написані І. Франком з цього питання. Нагадували про Іванну Біберович та її чоловіка й нариси М.Рудницького у книжці «В наймах у Мельпомени», що 1963 року видана у Києві. Не забувала про славне подружжя і Коломия і до кожного ювілею в місцевій та обласній пресі нагадувала про них. Виділити тут потрібно статті Б.Волошинського: «Задля поступу і просвіти» в Івано-Франківській обласній газеті «Комсомольський прапор від 5, 7, 12, 14, 16 та 19 серпня 1986 року; «Іванна Біберовичева» в районній коломийській газеті «Червоний прапор» за 12 та 13 грудня цього ж року; «Лавровий вінок для Іванни» у № 3 журналу «Жовтень» за 1987 рік. Він став автором гаслів «Біберович Іван» та «Біберовичева Іванна, донька Антона» у згадуваній «Енциклопедії Коломийщини» (буква Б), що вийшла у коломийському видавництві «Вік» 1998 року. З цього останнього можна дізнатися й про долю

двох синів Іванни та Івана Біберовичів старшого Ярослава (автор гасла Ярослав Полатайчук) та молодшого Володислава (автор гасла Іван Біланюк). Згідно цих статей Ярослав народився 13 січня 1883 року в Коломиї. На щастя, метрика його народження збереглась у метричній книзі народжень міста Коломиї за 1874–1886 роки [4, ф. 361, оп. 1, справа 769, арк. 104]. Згідно з нею він народився 12 січня, а був хрещений 14 січня 1883 року. Про батьків зазначено, що був ним Іван Бігорович (псевдонім Біберович) – директор театру руського у Львові, а мати – Іванна, дочка Антона Коралевича і Магдалени Душинської. Акт хрещення та миропомазання здійснив священик тамтешньої церкви о. Володимир Купняк. Хрещеними батьками новонародженого були актор театру «Руської бесіди» Іван Гриневецький та Михайлина Дзержинська. Даний метричний запис вияснив, чому брат Іванни Коралевич Михайло, який одружився з тодішньою директоркою театру «Руської бесіди» Теофілією Романович, мав сценічний псевдонім Михайло Душинський, а також що справжнім прізвищем Івана Біберовича було Бігорович, а Біберович було лише псевдонімом. Вищу освіту Ярослав здобув у Відні. За фахом – військовий інженер-сапер. Після розвалу Австро-Угорщини став на службу в ЗУНР і був призначений отаманом УГА та військовим представником уряду ЗУНР в Угорщині, а потім у Німеччині. Після програшу національно-визвольних змагань осів у Відні. З прилученням Австрії до Німеччини 1938 року в ранзі підполковника Вермахту перебув Другу світову війну. Помер 18 листопада 1948 року у Відні.

Молодший син Володислав народився 1889 року у Львові (інші дані – у Дрогобичі). Відомо, що після Першої світової війни прибув до Канади. Був співредактором часопису «Канадійський українець», редактором в концерні «Національна преса» (1929–1932, редактором тижневика Торонтської єпархії «Наша мета» (1949–51). Активний член «Просвіти», працював у товаристві св. Рафаїла, що займалось еміграцій-

ними питаннями. Був співвидавцем англомовних журналів. Помер 1966 року.

Крім синів Ярослава та Володислава у Іванни та Івана Біберовичів була дочка Наталія. Збереглась метрика її одруження у метричній книзі одружень мешканців м. Коломиї за 1907–1919 роки [4, ф. 631, оп. 1, справа 775, арк. 22]. Згідно із записом від 10 листопада 1910 року Наталія Бігорович (псевдонім Біберович), яка народилась 10 липня 1886 року в Терембовлі *(тепер – Теребовлі –Р. Г.)* і є вчителькою народної школи та доводиться дочкою Івана, який працює касиром ощадної каси в Коломиї, та Іванни Коралевич одружилась з Олександром-Михайлом Курп'яком, який народився 18 березня 1880 року у Войнилові і доводиться сином Іларіона, греко-католицького пароха в Карлові, та Катерини Шмігельської, народженої в Балинцях. Свідчили дане одруження, яке відбулося напередодні 9 листопада 1910 року в Хотимирі, були офіціаліст зі Львова Вітольд Гавліковський та цісарсько-королівський юридичний авскулянт зі Львова Іван Шмігельський. Давав шлюб в Хотимирі тамтешній парох о. Ілля Котів. Дана метрика ще раз підтвердила, що справжнє прізвище Івана Біберовича було Бігорович.

Опісля чоловік Наталії Курп'як став суддею в Отинії. З приходом радянської влади подружжя виїхало на Захід і подальша доля їх невідома.

Іменем Біберовичів названо у Коломиї вулицю, яка є бічною вулиці Тараса Шевченка.

Доля архіву Біберовичів невідома. Про нього в пресі не було жодних згадок. У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України збереглось п'ять недатованих листів Івана Біберовича до Івана Франка. Судячи по їх змісту, написані у 1891–1892 роках і дають добру інформацію про стан тогочасного українського театру, його проблеми, а також вболівання директора Івана Біберовича за його долю.

№ 1

Високо поважаний Добродію!

Будьте ласкаві оголосити в Курєрі і зарекламувати оперу Лисенка Різдвяну Ніч, котру в тих днях наш театр виставить в Станіславові. Прошу піднести, що се твір знаменитий, що стояло много труду вивченя тої опери, дальше, що будуть нові ефективні декорації роботи Діля. І прошу завізвати і заохотити публику, щоби спішила побачити тую першу оперу на руській сцені.

В надії, що не відкажете мому прошеню пишу ся з цим.

Ів. Біберович

ІЛ, ф. 3, № 1607, арк. 147. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Шановний Добродію!

Всі майже наші вистави хвалилисьте в Курєрі підписували рецензії цілим своїм назвиском. Дві послідні «Хто винен» і «Запорожця» вихвалив так само п. Павлик, а тимчасом пишете в Народі[1], що послідні вистави зробили повне фіаско і т. д. Що Різдвяна Ніч не була добре виставлена, се річ ясна, але не треба давати читачеві додумуватись, що то богато було тих послїдних вистав, котрі зробили фіаско. А так воно виходить з Вашого стилю. Наколи на 15 вистав одна не вийшла належито, то ще не маєте підстави писати, що фіаско було повне і т. д. Що різдвяна Ніч не була добре приготована, то сего ніхто не упереджений не може нам взяти за зле, бо в послідним тиждневі, ми не мали навіть де проб робити, анї де грати і тому то гралося два рази в будний день в театрі Скарбка по полудни. Не маючи. Отже, анї власної хати, анї оркестри, бо оркестра не зависїла від нас, але ми від неї, коли була ласка, тодї прийшли на пробу , не могли ми довести до того, щоб опера була викінчена. Дайте нам свою хату, свою оркестру, а тодї як ми що зле виставимо. Кидайте на нас каменями. Відомо Вам також, що через той місяць, що ми були у Львові не поставлено жадної штуки нової на сцену, отже був час трохи більше доглянути виставу Р[іздвяну] Н[іч] та се вже річ режісера, котрого постановляє Р[уська] Б[есіда] і я за него не одвічаю, потому не відійшло з нашої трупи 5теро, а лиш 4ро. Бо як доси, то Карпінський ще в нас співає, отже бачу, що хочете все гірше представити цїлу справу як оно справдї є. Трупа

однакож через се не розбилась. А місце Кліїшевської прийшла Кравчуківна, а на місце Кравчук. Фінцерівна, на місце Кліїшевського молодий артист Леввицкій, на Ольшаньского Бенза, бувший директор театру польского. На Карпінского Пясецкій з польского театру, а під осінь обіцяв повернутись Кость Підвисоцкій. А що дотичні артисти відійшли, то не шукай те видуманих причин, а поспитайте самих, то Вам скажуть. Всї они поляки тягне їх до свого. Кромі того має якійсь сталий пріют і звесь артистом столичного театру. Чи Ви гадаєте, що скитаня з місця на місце, що кілька день і граня в жидівских стайнях така принадна, щоби ся виречи за того побуту в сталім театрі? Про Курмановича ж нема що і згадувати. Ви самі добре знаєте, що такого актора можна в одній годині заступити. І сей артист також не відійшов нї через зверхність, нї внутренні обставини нашого театру, а просто тому, що в час прийшов до пересвідченя, що артист з него нїколи не буде. Даруйте. се моє поясненя, але бачив я , що хочете трохи гірше представити як справдї є, тому осмїливсь Вам написати.

З глубоким поважанєм І. Біберович.

ІЛ, ф. 3, № 1607, арк. 427–430. Рукопис. Оригінал.

№ 3

Високо Поважаний пане!

Перед роком прибув до нашої трупи Нестор Яворівській[2] (голий і босий) я єго приняв як брата, він менї за те так віддячивсь, що всюда мене обмовляв, чорнив та навіть шкодив матеріально театрови, відмовляючи публику, щоб на деякі штуки до театру не ходила. Я видачи, що він зовсім в грі сценїчній не поступає, а до того поведеня єго в театрі того рода, що я нїяк з тим згодитись не мігш, мусїв єго позбутись. Тепер він відгрожуєсь, що за Вашою протекцією він буде поміщувати в Народі і Курєрі артикули проти мене. Не вірю в тоє, щоби Курєр і Народ мали слухати чиїйсь приватниї мести і маю надію, що Вповаж. пан до того не допустить.

З глубоким поважанєм

Іван Біберович
Діректор театру

[P. S.] В Пані низенькій поклін.

ІЛ, ф. 3, № 1607, арк. 535–536. Рукопис. Оригінал.

№ 4

Високо Поважаний Пане Докторе!

Осміляюся Вас просити, щобисьте зволили ласкаво в Курєрі піднести чому в I[ий] школі 6 клясовій мужеської в Коломиї, до котрої і мій син[3] ходить, в III[ій] клясі єще з нинішнім днем наука не урегульована.

Учителі з других кляс мусять вчити надобовязково, бо нема належитого числа сил. Итак: одна часть дїтей ходить від 8-10 години, друга від 10-12 .Часто школи цїлком нема.

Всі прошеня родичїв нїчого не помагають, дїти ще не клясифіковані і рік пропав. Чи знає про се п[ан]. Бо, не перепррашаю за мою смїливість, але прошу мого назвиска не поміщати.

З глубоким поважанєм
Іван Біберович

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 619. Рукопис. Оригінал.

№ 5

Високо Поважаний Добродїю!

Сьмію Вас просити о поміщенє кількох слів о нашім театрі в курєрі Львівскім. Именно, що комедія Янчука[4] п[унктуально] т[итулована] «Вихованець» дуже ся подобала і що в слідуючім тиждни буде представлена опера Лисенка Різдвяна ніч з співудїлом Т.Борковского, бувшого співака львівскої опери. Комедія Вихованець буде на загальне жаданє повторена в неділю дня 11го с.м.

Ваш щирий слуга
І. Біберович

ІЛ, ф. 3, № 1607, арк. 697. Рукопис. Оригінал

ПРИМІТКИ

1. *«Народ»* – орган радикальної партії. Виходив у 1890–1895 роках. Крім статей політичного змісту, містив ряд статей, які стосувалися мистецьких подій.
2. *Яворський Нестор* на сторінках народу помістив наступні дописи про театр «Руської бесіди»:

«Дирекція руського театру» (З передмовою редакції в справі незгоди між артистами і директором театру І. Біберовичем), – 1892, № 1, 1 січня. – С. 13–15;
«Моя відповідь дописувателеві «Діла» в справі руського театру. – 1892, № 11–123, 10 червня. – С. 158–160; № 13–14, 13 липня. – С. 184–185.
«Руський театр під управою «Руської бесіди». – 1893, № 2, 22 січня. – С. 21–22.

3. У подружжя Івана та Іванни Біберовичів було два сини: Ярослав (13 січня 1883, м. Коломия – 18 листопада 1948, м. Відень) та Володислав (1889, м. Львів – 1966, м. Гамілтон, Канада). Очевидно, в листі мова про Ярослава.
4. *Янчук Микола* (1859–1921) – український, білоруський та російський фольклорист і письменник. Автор цілої низки п'єс «Вихованець», «Пилип Музика», «Не поможуть і чари», «На чужині». На кожну з цих вистав Іван Франко відгукувався рецензією.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986.
2. *Чарнецький С.* Вибране / упоряд. П. Ящук. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1959.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові.
4. Державний архів Івано-Франківської області.

ЯКИМ ГОРАК

ЛИСТИ ДМИТРА ЄНДИКА ДО ІВАНА ФРАНКА

Серед широкого кола знайомих Івана Франка є особистості, які не залишили значного і тривкого сліду в історії та культурі краю і відомі тільки завдяки епістолярному діалогові з письменником. Листи цих осіб до І. Франка сповнені глибокого розуміння ними величі і значущості Франкової діяльності: во ім'я цього вони прагнули своїми спільними з ним інтересами, скромними можливостями, здібностями всіляко помагати і сприяти письменникові у різних гранях його діяльності. До таких особистостей належить педагог і фольклорист Дмитро (Митро, Митрослав) Семенович Єндик (24 X. 1869, Комарно Городоцького р-ну, Львівської обл. – 13. II. 1952, там само). Його біографія належно не досліджена: скупі відомості про нього подають лише кілька довідникових видань [1; 2; 4; 8]. 11 листів Д. Єндика до І. Франка, збережених в архіві письменника, – свідчення контактів між ними – є водночас документальним доповненням біографії їх автора. Листів І. Франка до Д. Єндика поки що не виявлено.

Народився Дмитро Єндик у сім'ї ткача, де і яку освіту здобув – невідомо. З 1890 р. працював учителем у селах Заліщицького повіту (нині Тернопільської області) – Зозулинцях, Голіградах та Бедриківцях. З того періоду починається його спілкування з І. Франком, однак відомостей про час і місце їх знайомства поки що не виявлено. Зміст першого листа Д. Єндика до І. Франка, датованого 18/30 X 1891, дає підстави припускати, що на той момент вони вже знали-

ся. Промовисте звернення до кореспондента («народний Труженнику») свідчить про глибоку шанобу простого сільського вчителя до письменника, яка разом з переконанням про всенародне значення Франкової діяльності проходить через усі листи Д. Єндика до письменника. Їх спільні інтереси групувалися довкола старих книжкових видань і збору фольклору: Д. Єндик на прохання І. Франка надсилає йому свої фольклорні записи і фрагмент з рукописної збірки отця Іллі Яремецького-Білахевича, яку, як з'ясовується згодом, саме Д. Єндик роздобув для письменника. Про автора цієї рукописної збірки – о. І. Яремецького- Білахевича – І. Франко детальніше розповів згодом у додатку праці «Карпаторуське письменство XVI–XVIII вв», написаній 1900 р. У ній він писав: «Отся багата рукописна збірка доставлена мені була перед кількома роками д. Дмитром Єндиком, тоді нар. учителем у Зозулинцях над Дністром, від старого дяка Морозовича. <...> Автор збірки о. Ілля Яремецький-Білахевич був, як можемо бачити з тих записок, православним попом, а може навіть монахом; на се вказує його побут у монастирі в Путні в р. 1749. Ми бачимо його в р. 1747 на «кондиції», себто на посаді в Вовчківцях «над Прутом водою при церкві Вознесенія Ісусового», 1749 р. Він у путні в Монастирі, а 1755 ми полишаємо його на парохії в Хелмінцях Хотянського пов.» [13, 314].

В архіві письменника збереглася ця збірка [7] без початку і кінця, яка стала об'єктом наукового дослідження Франка. На першій картці збірки заголовок: «Збірник поучень, оповідань, апокрифів, легенд, повістей. Рукопис Іллі Яремецького-Білахевича, с. Вовчківці біля м. Заболотова. 1747–1755». Збірка написана однією рукою заокругленим півуставом, з кустодами і кіновар'ю. Рукопис дуже пошкоджений. Багато аркушів підклеєні по тексту. На берегах книги є багато поміток о. Іллі Яремецького-Білахевича, зроблених в різні роки українською, польською і латинською мовами. Є також запис пізнішого власника рукопису. Рукопис прикрашений кольоровими заставками і кінцівками. В тексті є прогалини.

Оправлена в нову обкладинку у вигляді книги збірка нараховує 298 аркушів (+ 4 внутрішні обкладинки) розміром 14,5 х 17,5 см. Документ містить стару і кілька нових пагінацій, серед них і Франкову: згідно нумерації письменника бракує 157–160 сторінок. Зміст матеріалів написаний рукою І. Франка (з датою «Львів 22/10. 94. Підпис») і нараховує 183 позиції.

Одним із результатів наукового дослідження І. Франком цієї збірки є збережена в архіві І. Франка [17, арк. 2–4] недатована автором російськомовна стаття «Южнорусский каталог апокрифов», яка подає каталог матеріалів збірки І. Яремецького-Білахевича. Цей допис з невідомих причин не увійшов до сучасних зібрань творів письменника. На підставі листа до М. Драгоманова від 28–30.07.1892 р. його датують 1892 роком – отже, це хронологічно найраніше дослідження І. Франком збірки Яремецького-Білахевича. Хоча Д. Єндика в ньому не згадується, припускаємо, що не без участі останнього І. Франко отримав цей матеріал до 1892 р. У вказаному листі до М. Драгоманова І. Франко писав: «Я пішов за Вашою радою і вислав дещо з моїх збірників апокрифічних до «Киевской старины» <...>. Надто додав я спис апокрифів з Яремецкого, порівнявши його з списом у Тихонравова» [11, 337]. У наведеному фрагменті листа йдеться про статтю І. Франка російською мовою «К истории южнорусских апокрифических сказаний», яка була опублікована в «Киевской старине» двома роками пізніше [Киевская Старина. – 1894. – № 12. – С. 425–444. Підпис: Мирон. Передрук: 14, 337–347]. Порівняння тексту публікації з рукописним каталогом показує, що список апокрифів, наведений в кінці друкованої статті, кореспондує деталями з рукописним каталогом, але оба матеріали є різні і текстуальних збігів не виявляють.

29 серпня 1895 р. Д. Єндик проїздив через Львів (як свідчить його лист від 20. II 1896 р.) і хотів зустрітися з І. Франком аби передати йому стародруки і рукописи, але не застав його вдома, а тому передав їх через редакцію газети «Kurjer Lwowski». Клопотаннями про те, чи отримав І. Франко пе-

редані рукописи, наповнений лист від 12. IX 1895: «Лишень мені жаль, що я через три опади переїжджаючи через Львів не застав Вас дома; і не доручив Вам до власних рук рукописів старих, котрі я за припорученням Пана Павлика передав був в редакцию «Курієра Львівского» і хотів їх покласти на Ваш столик, але пан Каспрович дав їх, завинувши в папір, тій жінци чи дівці, для перехования, щоби Вам доручити, як повернете у Львів! То ж чи Каспрович доручив? Прошу Вам Пане ласкаво, мене о тім звістити!!» [*Підкреслення в автографі. – Я. Г.*]. Переданими рукописами виявилися цінні видання: пам'ятка давньої української літератури «Зодіак» (у листі названий «Зедийок») та ще один фрагмент рукописної збірки о. Іллі Яремецького-Білахевича. Переданий фрагмент збірки містив «Слово о исходѣ душ», яке зацікавило І. Франка. Оскільки збірник належав ковалеві в Чуловичах Андрієві Никловичу, який потребував повернення книжки, І. Франко з допомогою Д. Єндика 4. 03. 1896 р. звернувся листовно до А. Никловича [12, 73] з пропозицією купити оригінал цієї пам'ятки. На тій основі між І. Франком та А. Никловичем відбувся обмін листами (зберігся лист-відповідь А. Никловича до Франка, датований 15.03.1896 р. [6]). Купівля, очевидно, відбулася: принаймні нині в архіві письменника серед збірки о. Іллі Яремецького-Білахевича є матеріал під назвою «Слово о исходе души, єгда розлучается от тела онии веки» (починається словами «Аще хто добре чинить на земли…») [7, 97–100]. Це «Слово…» було передруковане Франком у четвертому томі «Апокрифів і легенд з українських рукописів», який вийшов 1906 р. А в кінці передмови до першого тому цього фундаментального видання, який вийшов у світ у Львові 1896 р. і містив старозавітні апокрифи, І. Франко (серед інших подяк) висловлює подяку «М. Єндику, учителеві в Голіградах, за доставлення мені рукопису о. Яремецького-Білахевича <...>» [15, 79].

Від першого ж листа Д. Єндика до І. Франка і впродовж всього їх листування привертає увагу щира зацікавленість

і обізнаність сільського вчителя періодичними виданнями, які виходили за участю І. Франка та під його безпосередньою редакцією («Хлібороб», «Житє і Слово», «Громадський Голос», «Літературно-Науковий Вістник»). «Упрашаю хвальну редакцию о присилку III, IV і V книжки «Житя і Слова». Я одержав лишень I і II книжку «Житя і Слова» більше не прислали; притім реклямував 19 число «Громадського Голосу» два рази – а також не одержав. Тому прошу хвальну редакцию написати кілько я ще маю заплатити на предплату «Житя і Слова», а кілько для «Громадського Голосу» [*Підкреслення в автографі. – Я. Г.*] – читаємо, наприклад, у листі Д. Єндика до І. Франка від 20.12.1896. Згадуваний в цитованому уступі № 19 «Громадського Голосу», між іншим, містив інформацію про створення української соціал-демократичної партії [10, 130–131], а попередній 18-ий – про п'ятий з'їзд радикальної партії [9, 119–123], участь в якому брав І. Франко. В парі із згадуваними в листах прізвищами М. Павлика (якому передається вітання) і М. Драгоманова (в листі з 1896 р. просить купити для себе книжку про М. Драгоманова і передає гроші на фонд «Перевезення мощей славного Драгоманова») – це дає підстави здогадуватися про симпатію Д. Єндика до радикального руху, в якому в той час був заанґажований І. Франко. П. Арсенич стверджує, що «шкільні власті переслідували Єндика за поділяння поглядів Франка та зв'язки з ним» [1, 58], хоч не подає документально висвітлених фактів для аргументації такого твердження. У листі до І. Франка від 3.X. 1897 р. Д. Єндик інформує, що сам розповсюджує видання у селах Заліщицького повіту: «Більше нового не маю так що донести, хиба, що в Заліщицькім повіті про рух радикальний мало що між людьми знають. В Голіградах всі числа переходили з рук до рук, але щоби халепа предплатила якось я того не міг почути. «Гр[омадський] Г[олос]» посилав і на Вовчків прилісок Лисишник і на Лисишники і Щитівці всі хвалили, але чи хто передплатив не відав». Очевидно, така діяльність сільського вчителя не могла схвалюватися властями.

Впродовж 1898–1903 років [4, 159; 8, 60] (за іншими даними до 1902 р. [2, 95]) Д. Єндик працював учителем у селах Тюдеві та Гринява на Станіславщині, де навіть сам засновував школи.

1898 року І. Франко помістив добірку записаних Д. Єндиком пісень про панщину у п'ятий том «Етнографічного збірника», який вийшов у Львові того року під редакцією І. Франка [5, 24–32]. Ця добірка містила тексти 9 пісень і одної розповіді, записаних, згідно поданої записувачем паспортизації кожної пісні, від господарів сіл Синькова, Зазулинець та Голіградів Заліщицького повіту – Дем'яна Дем'янова, Максима Горішнього, Василя Вівчара, Василя Гаврилюка, Федора Захарії, Івана Каралаша, Івана Мигайчука, Петра Романюка. До добірки увійшли пісні: «Ой кувала зозулечка, кувала, кувала», «Сидит цісар тай у Відні тай нічо не знає», «Ой ти, пане атамане, прошу-ж ті на пиво», «Всюда біда, всюда біда, на сім сьвіті гаразд», «Ой вже вечір, вечеріє», «Ой зацвила калиночка близько перелазу», «Накосив сі мужик косов, намахав си ціпом», «Ой ти, зоре галицькая, ой яка ти ясна», «Буковино, каже, буйна», причому перша з названих пісень, згідно поданої паспортизації, записана 1894 р. Цілком ймовірно, що ці пісні надсилалися Д. Єндиком І. Франкові впродовж кількох років разом з листами (про що знаходимо згадки у тексті листів, хоч на нинішній день рукописи записів разом з листами не збереглися), а в процесі підготовки до публікації І. Франко як редактор відібрав їх, утворивши добірку.

П. Арсенич пише, що влітку 1900 Єндик листовно запрошував сім'ю Франків у гості на літній відпочинок [1, 58]. Це твердження знаходить документальне свідчення в недатованому в автографі листі Д. Єндика до І. Франка, де серед іншого сказано: «Прошу мене повідомити, чи Паньство будуть ласкаві приняти наше запрошенє на літний побут в Гринявї. Мені видає ся, що Високоповажане Паньство не погордять нами і глухим нашим Кутом, та зволять загостити. Я мабуть буду мусів їхати на 4 тиждні до вправ військових до Перемишля, так женї моїй не скучилоби ся самій між Гуцулією. Що до

вигоди постараємо ся вигодити по можности, чим нас тут природа надарила, щоби Паньство не банували на нас». Ймовірно, приїзд не відбувся, оскільки Д. Єндикові довелося поїхати на військовову службу до Перемишля. Нелегким було літо цього року і для Франкової сім'ї: виїхати відпочивати на Гуцульщину письменник не зміг, бо здійснював наукову екскурсію в с. Довгому біля Моршина. Тож до Криворівні в липні вибралася дружина з дітьми, але відпочинок не протривав довго, бо в Ольги Федорівни активізувалися симптоми її вродженої хвороби і в серпні вона була змушена повернутися до Львова, де згодом перебула операцію [3, 161–162]. В тому ж листі Д. Єндик описує І. Франкові погоду і в сусідніх гуцульських селах (Буркуті, Жабйому) – мабуть, письменник цікавився можливістю відпочинку на Гуцульщині, бо до того принагідно гостював 1898 р. у о. І. Попеля і мав намір регулярного відпочинку на Гуцульщині. Як відомо, лише з 1901р. письменник з сім'єю щорічно проводили літо у Криворівні. Лист Д. Єндика від 25.09.1902 р. дає підстави здогадуватися, що І. Франко запрошував до себе в гості до Криворівні і Д. Єндика з сім'єю, однак той не зміг приїхати, бо саме тоді отримав посаду вчителя у Залуччі (нині Коломийського району Івано-Франківської області). З гіркою іронією скаржиться в цьому листі Єндик на «діраву школу в Замучу – прошу читати в Залучу, де вікна решетові на шнурках, а двері райтакові на дротяних петельках. Дах на школі гей дїжа а стайня застудена для воробців…». Тут на цій посаді Д. Єндик пропрацював до 1925 р.

Попри нелегкі умови педагогічної праці Д. Єндик підтримує стосунки з І. Франком. Він цікавиться «Літературно-Науковим Вістником», надсилає письменникові зібрані у довколишніх селах приповідки. Лист до І. Франка від 8.10.1902 р. ілюструє співпрацю Д. Єндика з І. Франком щодо збору приповідок, які письменник просив надсилати, готуючи до друку їх корпус у своєму упорядкуванні. Коли видання вийшло в світ, серед переліку використаних збірок приповідок,

наведеного у передмові до першого тому «Галицько-руських народних приповідок» (Львів, 1905), І. Франко зазначив: «<...> 23. Єндик Дмитро, кілька збірок, а головно з Комарна, місточка Рудецького пов., Зазулинець Заліщицького пов. і Гриняви Косівського пов.» [16, 298].

Після 1902 року і впродовж наступних десяти років інтенсивність епістолярного спілкування Д. Єндика з І. Франком помітно зменшується. За цей період є лише один лист учителя до письменника з 1905 року, з якого випливає, що Д. Єндик робив спроби змінити місце роботи і просив допомоги і сприяння в цьому питанні Франка.

Лист з 1912 року – останній документ взаємин між Д. Єндиком та І. Франком – показує, що діалог тривав далі, незважаючи на нерегулярність листування, а спільні інтереси були ті ж – фольклорні записи і церковні стародруки. Д. Єндик інформує І. Франка про роздобуття у пістинського дяка книги видання 1854 року, цікавиться чи є потреба ще надсилати записи приповідок. Та найцікавішим моментом цього документа є наступне прохання: «Притім прошу звістити чи без мельодії слова пісень придадуть ся комісиї на чолї з В. Шухевичом для виданя пісень збираних на Подїлю коштом державним». Очевидно, під згаданою комісією на чолі з В. Шухевичем йдеться про комітет у Львові, який з 1907 р. працював над втіленням проекту «Народна пісня в Австрії». До 1908 року до цієї комісії входили як І. Франко, так і В. Шухевич, тому не випадковим видається таке прохання Д. Єндика до письменника. Наведений фрагмент листа дає підстави припускати, що його автор надсилав матеріали для планованого фундаментального видання, яке мало стати наслідком роботи цього комітету.

Про стосунки між Д. Єндиком та І. Франком в пізніший час не виявлено жодних відомостей. Д. Єндик значно пережив письменника, пропрацювавши в Залуччі до 1925. Відтак, як пенсіонер проживав у Коломиї, а 1932 р. вернувся у рідне Комарно, де прожив до смерті. Його син Роман-Ростислав (1906,

Залуччя Коломийського району – 1974, Мюнхен, Німеччина) був відомим письменником, публіцистом і антропологом.

11 листів Д. Єндика до Івана Франка публікуємо вперше. Правопис оригіналу і авторські підкреслення збережено. Втручання упорядника стосувалися найбільше синтаксису, оскільки в листах він мінімально (а іноді – недостатньо) проставлений і через те часом важко зрозуміти зміст. Безпосередньо в тексті у квадратних дужках розшифровані упорядником скорочення слів, а також доставлено, де слід, лапки при назвах згадуваних видань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арсенич П.* Прикарпаття в житті Каменяра. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 80 с.
2. *Арсенич П., Пелипейко І.* Дослідники та краєзнавці Гуцульщини: Довідник. – Косів: Писаний Камінь, 2002. – 279 с.
3. *Білинкевич І.* Іван Франко на Станіславщині: Біографічно-краєзнавчі нариси / Вступ. стаття, підгот. тексту і наук. редакція М. М. Васильчука. – Коломия, 2006. – 191 с.
4. *Біографічний словник Прикарпаття* / Зібрав і опрацював Володимир Полєк. – Івано-Франківськ: Новий Час, 1993. – 272 с.
5. *Із народньої памяти про панщину* / Записав Митро Єндик // Етнографічний збірник / видає Етнографічна комісія Наукового товариства імени Шевченка. – Т. V / виданий під редакцією д-ра Івана Франка. – Л., 1898. – С. 24–32
6. *Інститут Літератури ім. Т. Шевченка НАН України* (далі – ІЛ). – Відділ рукописів та текстології. – Ф. 3. – № 1613. – Арк. 427–428
7. *ІЛ.* – Відділ рукописів та текстології. – Ф. 3. – № 4760. – 298 арк.
8. *Полєк В., Дзвінчук Д., Угорчак Ю.* Відомі педагоги Прикарпаття: Біографічний довідник (до 1939 року). – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 202 с.
9. *Пятий зйізд руско-української радикальної партії* // Громадський Голос. 1896. – № 18. – 1. X. – С. 119–123
10. *Руська партія соціальдемократична* // Громадський Голос. – 1896. – № 19. – 15.X. – С. 130–131.
11. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – Т. 49. – К., 1986.
12. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – Т. 50. – К., 1986.

13. *Франко І.* Карпаторуське письменство XVII–XVIII вв. // Франко І. Зібр. творів: У 50т. – Т. 32. – К., 1981. – С. 207–370.
14. *Франко І.* К истории южнорусских апокрифических сказаний // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 29. – К., 1981. – С. 337–347.
15. *Франко І.* Передмова до видання «Апокрифи і леґенди з українських рукописів. Том 1. Апокрифи старозавітні. Львів, 1896 // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 38. – К., 1983. – С. 7–79.
16. *Франко І.* Передмова до першого тому видання «Галицько-руські народні приповідки» // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 38. – К., 1983. – С. 294–316.
17. [*Франко І.*] Южнорусский каталог апокрифов // ІЛ. – Відділ рукописів та текстології. – Ф. 3. – № 691. – Арк. 2–4.

№ 1

Зазулинці[1] *18/30/X 891*

Високоповажаний Пане а народний Труженнику!

Письма и лист від Вас прійшли. Біг да прости – на многї лїта жити! ворогів побідити – на многї літа. Але що… – йду, до двох точок хібних в записуваню. Правда очевидна а в перших записках, котрі я ще в р. 1888 був Вам подав. 29/VIII й то всі міщанські записані декотрі живцем а богато між ними єсть и таких що колись чув, а тогді записав и подав. Тому то зміни суть складові и то лишь в декотрих. Щодо змін язикових то там тако говорять як н. пр.« мнєсо», мнєра, ймо (йіму = єму), йїго; це кажуть над Дністром в Монастирци[2] – ринський чи одного срібного. Два срібня з відтам в місті людей звуть зарічнєк – з Зарінки – Заболотний. Там все на «ській», «цький». Я й дивуюся не мало чо так цінна Ваша часопись на міщанській лад «скій», «цкій», деякі статі крім д[обродія] Дрогоманова пишеся. Чи ж в ній так правда – бідні д[обродії] ред[актори] догаджують як мога народови а він 'кос так скоро до письма як до коршми сунув. Ту я «Хліборооба» даю читати та щож каже добре писано. Щиро дбають за мужиків. Але чи передплатить, – бай де там, скорше пропє… Вертаю до свого. Осьці що тепер висилаю і ті всі щом вислав в Вересни сего року то записані в Зозулинцях 1890 и 1891 від січня до вересня 1891 а сі що тепер – від вересня до 1 / XI 891. Давніші всі з Комарна з села лиш кілька пісень хіба коли записав... а впрочім там и братових Михайла єсть декілька... тому й то я мав за товариша десь споминати, бо я як приїздив зі

школи то він мене не відступав а як я записував то він все питав ся нащо то. Я кажу наші мова багата в пісні – приповідки – казкі, а бідна що немає записаного майже нічого, а вороги ще кажуть що наші бесіда низдала до нічого таж князі нею бесідували и т. д. Тож и він де що записав. Замість «ся» кажуть «сі» в нас и ту в Зозулинцях – де коли и «ся» можна почути. За рукопись не кажу нічо так хіба то що, як ще Морозевич-покійник був учителем та школярі декотрі цікаві читали, здіймивши из сволока в школі. Тож то вони подерли йі так. За рицаря и смерть[3] які дві картки, коли єго до кінця нема, хіба би де ще там в книзі рукописьній на іншім місци була (вписана) вшита. Ціна 6 левків але за ню скажу аж по вакациях як Бог дасть дочикати. Сам слабий и на груди здаєся від куреня тютюну гей би певно бо перестав курити по троха, а табаку нюхаю з бокутом чи з дзенгльом знімецка як звуть се корінє тутейші табачники...

Пісень ще тьма коби їх записали, а ту чось ми не по силі діє ся. Школу тутейшу на етатову[4] (300 зр) не перемінили тож на другій рік десь перенесуть... Вже Поділе розпізнав щеби в горах коломийскіх хотів бути. Лиш коби не гірше як на Поділю

Здоровляю вас и семю Вашу д. Павлика и всю братію руську – на многі літа.

Митрослав Єндик.

Іл, ф.3, № 1610, арк. 21–24.

№ 2

Голігради[5] дн. 12/9 1895.

Високоповажаний Пане Добродію!

Витаю Вас, дорогій Пане з добрим здоровльом. Дай Вам Боже ліпшої парти, як доси, і в крепкім здоровлю працювати, та розкривати засліпленим шкарлупцям очи.

Лишень мені жаль, що я через три опади переїжджаючи через Львів не застав Вас дома; і не доручив Вам до власних рук рукописів старих, котрі я за припорученням Пана Павлика[6] передав був в редакцию «Курієра Львівского»[7] і хотів їх покласти на Ваш столик, але пан Каспрович[8] дав їх, завинувши в папір, тій жінци чи дівці, для перехованння, щоби Вам доручити, як повернете у Львів!

То ж чи Каспрович доручив? Прошу Вам Пане ласкаво, мене о тім звістити!! для певности чи в Ваших руках рукописи находяться, залучаю значок почтовий на відповідь.

1. Рукопис « Зедйок» виписаний з « Помяника умерших душ» Гринька Строцкого в Катериничах, присілку Чолович, села зараз за Комарном, пок[ійним] Іваном Никловичом, дяком, а зшитий разом з пісьнями церковними і з текстом друкованим «О Исходѣ душъ» Кирила Александрійского[9]. Тепер сей «Зедийокь» єсть власностію єго брата Андрія Никловича коваля в Чоловичах.
2. Рукопис «Зедийок» від мого вуйка, Івана Квасовича в Комарні переписаний від Івана Никловича ще в руській школі «дяківці» в Комарні.
3. «Слово о славном рицері і смерти на поли» – 2 карткі видерті із збірного рукопису о. Іллі Білахевича Яремецкого.
4. Картка рукописна із Помяника Гринька Строцкого з Катеринич. Се (здає си) чи не буде Витяг із Часлова о довгости і короткости дня часу.

На початку Помяника Строцкого так є видруковано –

«Сий

Помєникь Всечесной Маріи Панѣ Строцкой и чада єя : Алексея, Гавриїла, Георгїя, и прочихь. Списася року Божія. АХ҃ЗА, а причертася Року Божія АΨЄІ марта КГ[10]» (В тім Помянику є писаниє і «зедиок» попом Страдецкім Смиреннимъ Ієреємь Василіємь Крилошаніномь Страдецкімъ Презбитеромь»). На другім боці картки сей віршик є, щоби дурна Паня премудрого каноніка запомагала. Іван Строцкий каже, що се єго прабабуненька була, ся Марія Строцка. – а піп також тілько змінив порекло. Рідний вірш звучить:

Kto odprawie nabożeństwo Swoim Rodzicom,
Będzie y sam ten Niebieskim Dziedzicom
Za to tez będzesz od Boga miał nagrode
Za ten uczynek będziesz miał wieczno swobodę,
Y Sam będziesz z Jeusem w niebie Królował bezpecznie,
W radosci i weselu mieszkać na wieki wieczne,
Czego zawsze każdemu tej cnoty zacnej życzymy
Niech sie każdy o miłych rodzicach w serce pretycze
Aby pamiątka ich nigdy nieustawała

Zawsze aby była nabożeństwem odprawowana
Anno Domini 1715 Marti die 23
Bazyli Krzyloszanin Pop Stradecki[11]
конець

Адрес : Митро Єндик уч[итель] в Голіградах
п[ункт] п[очтовий]. Каспарівці[12]
Дорогого здоровля жичить.
М Єндик

ІЛ, ф. 3, № 1610, арк. 101–104. Фрагмент листа цитується у виданні: Франко І. Зібрання творів у 50 т. – Т. 50. – С. 477.

№ 3

Голігради, дня 20 / II 1896.

Високоповажаний Пане!

Витаю Вас мій любий Пане в добрім здоровлю. Давно бо ми вже і виділися. Рад був 29/VIII 895 бачити ся але не мав парти. Не застав у Львові. В той час лишив я старі рукописи на руках дон Каспровичу в редакції «Курьера Львівского». Пісьля донесеної відомости з Книгарні Ставрипигійского Інститута з дня 10/9 1895, пише дон Хойнацкій[13] «Господинь Д-рь Франко получилъ старыи рукописи». Гаразд, думаю, що не затерялися , бо тепер властитель книжки, в котрій єсть «О Исходѣ душъ» Дамаскина, «Зодіякъ», і Пісни церковні вже третій раз до мене пише по книжку. Я їму відписую, що ще мині зі Львова не відослали. – Як вже що з неї зужитковано, а більше сеї книжки не потрібно то просивбим відослати або їму, ні то до мене – рекомендовано. Оплату пришлю з передплатою на «Житє і Слово» разом. – В Комарні було в одного старого дяка «Архірея», як єго прозивали з за того, що з рукавичках чорних а панськовитих любив ходити, єго порекло Дмитро Вільховий старий много старих книжок і якась стара хроніка. Але що з того: хата згоріла а в ній і книжки. – Ніж старий Гриньо з міста прибіг тай пропало – нічо не виратував. В єго стриєчного братанка є стара, здаєся так з XIV або XV віку писана книжка «Житія Святих» і то може пята май. Проче змарноване з зубом часу, і діточими руками . Мав я єї в той час взяти до Львова та забув при своїм клопоті вступити. Тут на Поділю поміж старими дяками, – бомкачами, – галайками годі що розпитати. – Ще маю два Гриці старі. Чи що раздобуду в ко-

трого то не знаю. – Тепер, не гаразд і їхати, хіба аж по виликодних святах. – Андрес до него: Андрій Никлович[14] коваль в Чоловичах п.п. Комарно, ні то до мене: М. Єндик уч[итель] в Голіградах п.п. Каспарівці. – Ліпше здає си до єго рук. VI книжка «Житя і Слова» здаєся ще не вийшла з друку! Просивбим ласкаво звістити мене про книжку Никловича. – Прощаю ся духом! Як і витався. Здоровлю і життє і многі літа для добра народу а собі безсмертну славу.

Покорний Ваш друг

Митро Єндик.

ІЛ, Ф. 3, № 1610, арк. 211–214.

№ 4

Голігради, дн 25/III 1896

Високоповажний пане!
Дорогий народний Труженнику!

За Ваш дорогоцінний лист сердечно дякую. За рукописом «Житій сьвятих» до Вільхового Олекси в Комарні п.п. в місци, (їх більше нема) відписав, лист ще 15 / Ш з просьбою, щоби Вам Пане відослав на Вами вказаний адрес почтою до Львова. Тепер написав я картку кореспонд[енційну]; чи післав він сю книжку? Адрес до него, як висше. Єслиби не післав почтою, то може ким пішле зі студентів будущих на: сьвятах Великодних в Комарні. – Я на сьвятах в дома не буду, хіба попрошу кого, щоби конечно доручив і то або Вигнаньский семінарист, аба таки Олексів брат Василь Вільховий ученик. промислової школи у Львові.

Чи В[исоко]п[оважаний] Пан Павлик суть у Львові чи де виїхали? Я післав був на книжку про безсмертного Драгоманова[15] 2 зл[оті], ą не знаю, що з тим єсть, бо книжки до сего часу неодержав.Чи де она пропала на почті!?

Прошу ласкаво Їх поздоровити від мене при спосібности.

Щодо грошей за рукопись Яремецького, то я в віченьки забув за них, а що хотів з Вами бачити ся, то в справі дорученя тих письм, получених в редакції «Курьєра Львівського».

Кілько там мині належить ся за сю рукопись Яремецького, то прошу з ласки Свої мині сюда до Голіград прислати; купив би я дещо, щож, коли потребен, а тут ще і братови дещо мушу післати в Самбір. – А оден зл[отий] тих грошей прошу передати там, на фонд

«Перевозеня мощей славного Драгоманова», чи може стипендію закладають, то на сю ціль булоб найліпше.

В нас Галилеї ледво на се діло що зложать. Оскілько мині відомо, много пропивають славні галайки-рутенці а на щось дати, «то не ми» скажуть.

Що пізно відписую, то з тої причини, що я ждав відповідь від Вільхового! Але нічо до сего часу не одержав. –

Здоровлю Вас дорогий Пане. Жийте многі лїта. Бог най свою ласкою дає Вам силу і крепкість трудити ся і бороти ся з ворогами о кращу долю для нашого народу, в добрім здоровлю на многії літа.

Ваш М: Єндик

ІЛ, ф. 3, № 1610, арк 239–242.

№ 5

В Голіградах 20/12. 1896 року
Митро Єндик п.п. Касперівці.

Хвальна редакциє!

Упрашаю хвальну редакцию о присилку III, IV і V книжки «Житя і Слова». Я одержав лишень I і II книжку «Житя і Слова» більше не прислали; притім реклямував 19 число «Громадського Голосу» два рази – а також не одержав[16].

Тому прошу хвальну редакцию написати кілько я ще маю заплатити на предплату «Житя і Слова», а кілько для «Громадського Голосу». – Мабуть з сеї причини книжок не посилали – а я здає ся лиш 1 зр. 50 післав в р. 1895 чи тілько 1 зр;..

P.S. Зараз пришлю передплату

ІЛ, ф. 3, № 1630, арк. 23–24. Кореспонденційна картка заадресована за адресою: «Хвальна редакція часописи «Житє і Слово»,у Львові, Кастелівка, ул. Крижова, ч. 11».

№ 6

В Бедриківцях[17] над Німцями
3.X.897 р. повіт Заліщики

Високоповажний Добродію!

Перепрашаю, що на сих картках осьміляю ся до Вас Найдорожшій Друже писати. Листового паперу не маю, так мені вийшло.

Посилаю сі виписки за паньщину із своїх збірників. Може будуть твори народні се є[сть] сьпіванки про паньщину зібрані з цілої Галичини та Буковини видані яко памяткове виданє в честь 50 літного ювилею знесеня паньщини. Се виданє з історичним ходом паньщини мало би великий покуп.

Чи не можна би на місце Манявського монастиря завести ремісничий Інститут або Школу проектовану в «Житю і Слові». Головна річ зложенє складки, що в житі Русинам, тяжко зібрати – але купони можна розіслати; час короткий ювілеї зближають ся. Чи не можна переставити мури в Маняві? А може они би стояли ще…

Як буде потрібно цих матеріялів, в роді що їх посилаю, – то може ще де що назбираю. Можна в «Гр[омадському] Г[олосі]» оголосити, щоби присилали материяли. В вересни слабував майже місяць, ще дуже кашляю.

Більше нового не маю так що донести, хиба, що в Заліщицькім повіті про рух радикальний мало що між людьми знають. В Голіградах всі числа переходили з рук до рук, але щоби халепа предплатила якось я того не міг почути.

«Гр[омадський] Г[олос]» посилав і на Вовчків прилісок Лисишник і на Лисишники і Щитівці[18] всі хвалили, але чи хто передплатив не відав.

Здоровлю! Многі літа в добрім здоровлю.

Ваш Митро Єндик

Тепер переводжусь на нову посаду в гори з Поділля.

ІЛ, ф. 3, № 1630, арк. 25–26.

№ 7

[*Гринява, орієнтовно весна-літо 1900*[19]]

Високоповажний Пане Добродію!

Прошу мене повідомити, чи Паньство будуть ласкаві приняти наше запрошенє на літний побут в Гринявї[20].

Мені видає ся, що Високоповажане Паньство не погордять нами і глухим нашим Кутом, та зволять загостити. Я мабуть буду мусів їхати на 4 тиждні до вправ військових до Перемишля, так женї моїй не скучилоби ся самій між Гуцулією.

Що до вигоди постараємо ся вигодити по можности, чим нас тут природа надарила, щоби Паньство не банували на нас. –

За мешканє, дерево на опаль і городної ярини даємо без жодного сотика, проче як мяса 1 kgr. за 32 кр[ейцари] можна дістати на Яблониці[21].

Молока у гуцулів або у фаєра – лиш від Гуцулів, що чисто ходять… – Мука на хліб і т. д. то вже з Кут від Григоровича може лошак вивести горі, до школи,

В Буркутї[22] не ма – не то гостей, бо дорога на Жабє[23] понищена, а через дощі Буркут ще слабий до питя – повістував мені словак-кошонос. Перед Петром доперва гадаю їхати верхом по сей нектар.

На Шикманах маємо столітного Гуцула, котрий тямить за часи опришків…

Здоровимо – Многі Літа!!! До звиданя…

Ваші Митро Ю[ля] Є[ндики]

За книжки Спаси Біг… Дня 9 і 10/VII липня маємо конференцию, то могу служити фірою.

ІЛ, ф. 3, № 1630, арк. 31–34.

№ 8

Залуче над Прутом дня 25/IX 902.

Високоповажаний Пане Добродію!

Витаю Вас в добрім здоровлю враз Панею Добродійкою та діточками. Раді булисьмо обоє з жінкою поїхати до Криворівнї однак все халепа стояла на перешкоді, як не одно то друге йик си в хаті. Чорні рати не дали минї в Тюдеві[24] посидїти та бо й в Гриняві то само аж заліз чоловік аж тепер в Лейбові огірки т. є. в дїраву школу в Замучу – прошу читати в Залучу, – де вікна решетові на шнурках, а двері райтакові на дротяних пительках. Дах на школї гей дїжа, а стайня застудена для воробців… тут би хіба Матієва[25] післати й оден місяць найби не учив а лиш між кондиками (пруси таргани) тропаками й всікими насїкомими комахами проживав... Але що я ще звидїв покутя через оден рік нічо не записував між ними и довшій час не розговорював не пізнав. Так мене тягло між сї люди, близше сьвіта, однак жаль, трембітаня, шум Пробійни жаль минї того всього дуже... Але не вір нікому то тебе не зрадит… Так й з моїм, одним, приятелем дорадником Шлем[кевичем] – кат го бери. Пек осини їм ніч – вже 12 ½ спати не йду, не можу однак й в саліх

учити годі, за груди стискать – нездорово в кліти дітваків поверх сто мужа – не лад застав а при тім все мушу бути ремісником по науці щоб хоть дещо стайню лагодити жолобець зробити, бо я на пустку прийшов...

Пусте всьо!

Прошу Вас любий Пане не гнівати ся, що я так гей запізно висилаю сї приповідки, бо від Великодня, але я ще дозбирав до попередних. Вправдї я обіцяв, але днини висилки не означив. – Менше з тим.

Просив би-м одну річ.

Щоби Ви, Пане Добродію, заручили в редакциї Вістника й менї вислали два річники за рік 1901 і 1902 книжки «Літ[ературно-] Наук[ового] Вістн[ика]» А я десь з першим груднем вишлю 8 зл., а проче по новім році, – бо я тепер на пашу мушу видати, й так далї на домашний видаток, а при тім довжок притискає ще 80 зр.

Пан Шухевич[26] писав кілько гроший жадаю за висланий матеріал, а чи ж я свідомий що єму писати отверто. Як каже Мині гроший не треба хоть їх не маю, а книжку сто раз волю. Вже два рази писав, що хоче кошта покрити, я за гроші нічо не відписував. Що ж буду числити – коли я не жид – записую що де могу.

Просив бим о кілька слів відписати за «Вістник» й кілько гроший... чи міг би Пан Шухевич 10 зр. післати, то було би вже на «Вістник». Я для малого Юрка свого передплатив «Молоду Україну»[27], а не знаю їх адрес, бо лиш 1 і 2 число дістав в Гриняві, й то адрес забув, бо книжку оден знакомий гуцул... й адрес не знаю. Писав у Львів два рази та й ні бе, ні ме нема.

Може буду міг 10 зр. виторгувати чи ні?...

Моя старенька, як я жінку кличу, хоть молода – доста між бабами наклопотала ся цілою Гринявою, нім зібрала про ліченя й т. дальше, бо менї не хотїли жадним робом нічо сказати. Она все з'уміла струни лікарок підійти. Они бояли ся казати, бо одні вже сиділи за се ліченє 2½ місяця, що бабі принадії горнець клала... Все треба було чимось прикоськати. – Одним муки, то хліб иншим й питьє і т. д. Але я оповідь розпочину...

Вже й «Громадський Голос» мусїв застановити, бо що ж буду його брати, коли всі баранцї денунціати[28]. Ще парібком на Подолю, то в Заліщиках скорше читали й знали що до мене приходит ніж я. – Та й замастили табелю во всїх углах «ізмими» «істами». – Що такєто навіть всїх з Подоля паперів не висилав. Інспектор Шлемке-

вич бо боявся не затвердят сталої посади в Раді Краєвій... а Галєвич питав чи я ще тих засад держусь. Жінка сказала що ні... Ось так Рада окр[ужна] розвідує ся про учителїв – держит «зауфини» достовірників. Якось було їму мене самого питати відай ніякого бундзу з него... Брата Михайла кинули до Вербіжа[29] – сидить в хатї, не ліпшій від мої, має опікуна там – dogląda pod sobą kierownika. А в Ляшках[30] ще Інспектор дня 2/8 тягнув з него протоколи за страйк. По протоколі стягненім з війта, лісного попа й проче...

Відтак заушник Р[ади] Шк[ільної] під Рудками пише Михайлови, подавай ся, бо стратиш хліб (сей учитель з Новосілок[31] Іван Верхола) ось який підступ. Краян Комарнянський піп Прухницкий[32] тверде крижало пустив між люди чутку «ось учитель гріб викопав мені під порогом» – себто читальню. Тілько відай з Комарна з ювілейного торжества вивіз ...

Як Михайло подався на Колодруби[33] а Радї окр. то поданє було виратованєм хоть безправне то. Далі під догляд поліційний до Вербіжа. – Михайло пише, що там не потрібує закладати читальні [*слово не відчитується. – Я. Г.*]. Радуйся учителю. Слава тобі.

Здоровлю. Многї літа, а по Гуцульськи: Бог би Вас укрив їгомость здоровлєм в гаразді. Діждали бисьте сотих лїт.

Д. Єндик

ІЛ, ф. 3, № 1611, арк. 515–522.

№ 9

З Гриняви

Дурного гляба й попови кадилом врозумити лиш вере випасом може очімсати провчити, йик си ме набувати.

О! він то знат, що я запомнїв.

Хто людских посудків слухат той живо си хліба збуват.

Довгополе[34]

Без терпеливости гляди буват вакарем, ватагом, – не то учитель.

Знидїла нявку (нявки красні з лиця а сухі мов тріски з пустоти) йик віддаласи за жінку.

Ни сїло ни пало – давай бабо сало.

В Залучу над Прутом Передряж вчіпила сі як рипєх кожуха

Біда гонит – мішком гроший (= плати не хотячи за шкоду як вдієш худобою чи чим).

Бідному гроший, як дітвора кішит, а утіхи гаразд на сто бесагів – загинути не дадут, як лиш доростут (Гуцули дуже тїшат ся хлопцями. Бо в 15 літ вже в лїсі заробит).

Були гроші гостили, тай си взнимили = щезнули мов під землю.

Йик дьидя легіника не бгат, то научка легінь друк зібгат дьидю миж вертічком бучка (В житю діялоси. З Голов. Оповідав: Дьидя не карав сина украв ніж, єгнє. А відтак телє а вкінци вола. Йик мали сина шандарі брати викривало си. Тот син з дідем в лісі був зібгав бука й молодого ножом встромив шию дьидика… Аж вже вергло – смерть.).

Слабого до меду присили. Не випасе си.

Пустили нехаю недоступля раю.

Добрий день, йик спали… Чого прийшли? Прийшов дівку кликати на роботу. Ех она слаба – каже неня – нарушена. Ах ти сяка така, чож ти забагала й нарушити си дала?

Кому весілє а курці смерть.

Що собі вириськаєш то меш мати.

Не роби сі красна але щасна.

Справши сі на вправец загубиш гостинец. Але обхідно зайдеш свобідно.

<u>В Залучу над Прутом писані</u>

Двом не псова мама а народ бідує бідний.

Гуцулам добре полїтє, зелена смеречина як взимі так в лїтї, а ти лайняком кури й (страви) лижки леквиру не їдж.

Працюй, працюй вдома не начуй.

Аж поре як слабе їсть, а не хоре.

Як зрівняют много люда – много грунту тогди буде (Чому? питаю. Та Пан оден много землиці, людий много землї мало, деж є й кому гаразд? (Янишенко Іван).

Йик би женщіни закладали оплоти не потрібувалиб хлопи (Гринява).

Якби жінки городили плітки – то би не потрібували чоловіки (Зазулинцї).

Кому сі звір то-сти дурнем зістанеш (Голїгради) = я сказав свому доброму, мій добрий сказав свому аж знают піп й цїла громада.

Не жени сі, не жури сі піде ти рукою.

Жінка за коритом піде а я за мукою.

Держи сі на жилах як пісок на вилах.

Є діти, то нема що з'їсти, як підростуть то не ма в що огорнути ся.

Зійшло ся оно з віхтем.

На чім пес зріс того все хоче.

Ней очі не плачут як не вздріли що купили.

Панове громада, така моїх слів рада: анї хліба анї сала анї чобота то хлопська покута (Голїгради).

До прочих приповідок в двох нотесах нотованих олівцем з Подоля і Голїград і Зазулинець просивбим о висилку переданих мною приповідок єсли їх не потрібно.

З Гриняви

Не пий брате з Власом, йик покимиш пласом й з серед корчми від біди сми не викоріцмаєш си = не втечеш.

(Гуцули йик попють ся та побють ся, то сей що загатив сокирою ставит горівку, Ей любчику збратай си не перепрошіньи. Відтак ще бє доки живий, йик нема кому боронити).

Що верх то йинчий терх, а що хатка то йинча гадка.

Чей тогдї бувби гаразд, аби ніхто нікому не кутав (=служив), не був бідний, ні багач.

Йик хто кохає тїло а не трудит си, то йому на сухо не вийде, йик не віддійде в бійцї то в лежи.

Йик меш на обід й в вечеріх мід їсти а що неділі постоли відновиш довікуєш си гаразду.

Медвідь не вмиват си та бє по кобилї.

Сьвіт розуму вчит не грунь.

Не поможе бабі кадило, йик бабу сказило (Побита і заморочена людина чи маржина не правит си, хоч не знати що давай їсти).

Йик прийде к вам й нам, то буде йіму буде.

Злодієви йичит си докив не спрйичит (= тогдї кару відбере).

На що бик звик на то ричит.

Від докірливих дітий та тих няньох лиш би Біг боронив, бо з ними на лад не вийдеш.

Йик Бог сотворив сьвіт була жінка старша як чоловік але йик жінки стали чоловіків дюхати так мусїли втїкати. Тому жінки й доси позад чоловіків ходє бо вони все на передї. – З Польинок (Косівщина).

По з'ужиткованю просивбим сї приповідки менї звернути для орієнтов[ання]... а головно давнїйші висилки щоби я міг переконати ся чи я з подїльських нотаток всї виписав чи ні?! Тобим ще вислав хоть за руський місяць – так як сесі але Ви Пане Добродію не будетесь за се на мене гнїватись. Може й скорше

вишлю, коби по при пою – візитаціиї – много задає (120 мужа в школї) поправляти.

Високоповажаній пані Добродїйиці середечне поздоровленє. Многї лїта засилають з над Прута Ю. М. Єндик.

Дня 8. X. 1902.

Ще блукала ся посилка по громадї. Сегодня т. є. 14/X сим відношу. Єндик.

Високоповажаному панови Гнатюкови[35] і Мих. Павликови сердечне поздоровленє – многі лїта!!!

ІЛ, Ф. 3, № 1684, арк. 2–5

№ 10

Високоповажний Добродію!

Витаю Вас В[исоко]п[оважний] Добродію в тривкім здоровлю з родиною.

Поданє вислав дн[я] 18/ II с[его] р[оку] на дві посадї а то на Рожен Великий[36] взглядно на Жабє Слупейко.

Прошу о обіцянку в тій справі через В[исоко]п[оважаного] Добр[одія] Студиньського[37] в Матієва…

З дороги морозило мене 4 дни ще в Залуцькім халаши.

Більше таківського нема так нічого, а хоть є тьма – то не займаюче тим часом.

Діждали бисьте Добродію в мирности і радости прожити многі лїта з родиною – а з легїників тисячі утіх – В[исоко]п[оважана] Добродійка да не збанують, як прожиють з Добродієм поверх сто літ здорова – в гаразді.

Залуче дня 4.II.1905 *(з гірських споминів)*

(*підпис*)

ІЛ, ф. 3, № 1630, арк. 17–18.

№ 11

Рік 1912 1/I. (14/I)

Високоповажний Добродію!

Поздоровляємо Вас і Вашу шановну родину з новим роком, а в мирности і радости прожити многі лїта! Хай пливуть з води і роси

і безсмертних, вічних пісень Ваших, котрими наш глухий кут на Попруттю, дня 30 серпня відбуваючім ся в сїчовім фестині веселив ся в Залучу над Прутом.

В такій веселости Шановний Добродію бажаємо прожити і Вам многі та щасливі літа!

Гаразд!

Дмитро, Михайло, Юля Єндики.

P. S. На вакациях кочував ся я д'горі, тож роздобув від Тов[ариства] у Пістини[38] книжку писану in кварто дяком пістинським із книг померщого вже там попа… в р. 1854 Дмитром Котюком (2 книжки пропали). Заголовок: Сый Гісторіи належатъ и написалъ Дмїтрїй Котюкъ из Обытыли Пѣстиньской.

Може се вже було друковане, з причини, що не маю під рукою виданих всїх томів «Апокр[ифів]»[39], то не знаю чи мож се висилати. Бо Тов[ариство] жадає що би я вернув а то поклав у скриню між книжки тай призабув при своїх клопотах та журі. Але про всяке відсилаю Вам Шановний Добродію, як що варте, то прошу зо 2 місяці задержати, а як нї – то мушу тому 80-лїтному дякови в пістинї вернути через Тов[ариство].

Притім прошу звістити чи без мельодії слова пісень придадуть ся комісиї на чолї з В. Шухевичом для виданя пісень збираних на Подїлю коштом державним[40]. Чи може най вуйки потрудять ся самі з грамофоном, тож більша буде для них користь.

Чи ще потрібно що прислати з приповідок? Маю 30 чи більше, але порозкидуваних по ріжних паперах принагідно записаних, але не гія якось зібрати ся до утягини їх до купки. Як вийду з кляси так десьби біг чоловік в гори-лїси, змучений, а тут вогкий дім, будяками підпертий а плотом городжений. Годї через кадигроба діждати ся людяної коздеби.

Шануючий Вас Глубоко Д. Єндик.

ІЛ, ф. 3, № 1630, арк. 19–22.

ПРИМІТКИ

1. Нині – Зозулинці – село Заліщицького району Івано-Франківської області.
2. Ймовірно, йдеться про с. Монастирець Жидачівського району Львівської обл.

3. Йдеться про «Слово о славном рицері і смерти на полі» – фрагмент з рукописної збірки о. Іллі Яремецького-Білахевича. Цей фрагмент Д. Єндик надіслав з наступним листом.
4. Етатова школа – державна школа.
5. *Голігради* – село Заліщицького району Тернопільської області.
6. Йдеться про Михайла Івановича Павлика (1853–1915) – громадсько-політичного діяча у Галичині, письменника, публіциста, одного із засновників Української радикальної партії, дійсного члена НТШ. Даний фрагмент свідчить, що Д. Єндик контактував із М. Павликом.
7. «*Kurjer Lwowski*» – щоденна польська газета у Львові, яка виходила впродовж 1883–1926 рр. У 1887–1897 роках в її редакції працював І. Франко.
8. *Каспрович Ян* (1860–1926) – польський письменник, приятель І. Франка. Співпрацював з І. Франком у редакції газети «Kurjer Lwowski».
9. Цей текст зберігається в архіві І. Франка [7, 97–100].
10. Читається: «...року Божія 1671, а причертася Року Божія 1750 марта 23».
11. Хто відправить Службу Божу своїм родичам
    Буде і сам небесним володарем.
    За це також будеш від Бога мав нагороду
    За цей вчинок будеш мати вічну свободу
    І сам з Ісусом будеш владарювати на небі безпечно
    В радості і веселості жити во віки вічні
    Чого кождому тієї цноти бажаємо
    Хай кожен любих родичів у серці має
    Аби пам'ятка їх ніколи не припинялась
    Завжди щоб була Службою Божою відслужена.

    Року Божого 1715, Березень, дня 23.
    Василь Крилошанин священик в Голіградах (польськ).

12. *Касперівці* – село Заліщицького району Тернопільської області.
13. *Хойнацький Антін* (1862-?) – управитель Ставропігійської друкарні у Львові, видавець творів (збірки «З вершин і низин», серії «Писаня Івана Франка»).
14. Отримавши цього листав Д. Єндика, І. Франко листовно звернувся до А. Никловича з пропозицією купити в нього фрагмент цієї книжки. У листі до коваля від 4.03.1896 він писав: «Високоповажаний пане! Літом сього року одержав я від мого приятеля п. Єндика вашу книжку до перегляду. Я переглянув її і давно хотів Вам написати, та не знав Вашого адресу. Тепер п. Єндик пише мені, що Ви допоминаєтеся книжки і просить мене звернути Вам

її. Я вчинив би се зараз, та наперед хотів бим Вас попросити о одну річ. Я видаю тепер «Старі пам'ятки руського письменства», де ввійдуть різні небіблійні історії із Старого й Нового завіту, потім неприйняті церквою житія святих, а врешті, писання про кінець світу, про небо і пекло і писання, уживані до чарів, ворожби (молитви, заклинання, зодіаки і таке інше). Я, розуміється, скористаю тут і з Вашого «Зодіака», так само переписав собі з Вашої книжки громник. Але мені хотілось би набути від Вас на власність той кусник Вашої книжки, що є друкований («О исходѣ душ»). Я готов Вам за нього заплатити грішми, або книжками, як хочете. Я запитував в бібліотеці Оссолінських у Львові, яка би була ціна сеї книжки; так її оцінили щонайвище на 2 ринські. Якби-сте хотіли, я прислав би Вам зараз за неї таку ціну» [12, 73]. З приводу запропонованої І. Франком купівлі, А. Никлович з Чулович написав до письменника листа, датованого 15 березня 1896року. Цей лист зберігся серед Франкового архіву [6]. В листі говорилося: «Високоповажаний Пане! В сим місяци одержав я відомість від Вас о своїй книжці. Я гадав що она єсть у п. Єндика до сего часу, але коли она переховує ся у Вас і Ви желаєте собі єї передруковати і придержати на дольше або [*одне слово не відчитується. – Я. Г.*] то моє желанє єсть таке. Книжку мою можете придержати і передруковати найдальше до кіньця сего літа, бо я без неї не могу ся обходити бо для мене єсть потрібна, а другої такої самої не маю. Грошей я за ню не жадаю, але я бим желав від Вас Пане щоби Ви мені прислали тих дві книжці («В поті чола» [*нерозбірливо: мабуть ціна. – Я. Г.*] і «етнографічний збірник» [*нерозбірливо: мабуть знову ж ціна. – Я. Г.*] до перегляду, а я би вам за них заплатив альбо бим я тогди надіслав за инші котрі би я єще роздобув між нашими селянами такі старі рукописи. Прошу вас о відповідь як найскоршу. З Поважаньом Андрей Никлович в Чуловичах, п. Комарно».

15. *Драгоманов Михайло Петрович* (1841–1895) – видатний політично-громадський діяч, вчений і публіцист. Припускаємо, що йдеться про книжку Михайла Павлика «Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895», що вийшла у Львові 1896 року.
16. «*Громадський Голос*» – популярний місячник, згодом (1906–1909) двотижневик (з 1910), орган радикальної партії. В 1896–1897 рр. часопис редагував І. Франко. Неотримання Д. Єндиком № 19 «Громадського Голосу» 1896 року могло бути пов'язане з тим, що на сторінках цього номера інформувалося про створення української соціалдемократичної партії [10, 130–131], а в попередньому

№ 18 було поміщено розлогий допис про п'ятий з'їзд радикальної партії, участь в якому брав І. Франко. [9, 119–123].

17. *Бедриківці* – село Заліщицького району Тернопільської області.
18. *Лисичники і Щитівці* – обидва села Заліщицького району Тернопільської області.
19. В автографі лист недатований. Орієнтовне датування проставляємо на підставі думки П. Арсенича: «З їхнього [*І. Франка та Д. Єндика – Я. Г.*] листування відомо, що учитель [*Д. Єндик. – Я. Г.*] запропонував поетові приїхати на літо 1900 р. до Гриняви, де буде мати безплатну кімнату» [1, 58]. Очевидно, П. Арсенич мав на увазі саме цей лист.
20. *Гринява* – село Верховинського району Івано-Франківської області.
21. Нині *Яблуниця* – село коло Яремча Івано-Франківської області.
22. *Буркут* – село Верховинського району Івано-Франківської області.
23. *Жаб'є* (інша назва Жаб'є Слупейко) – нині смт Верховина Верховинського району Івано-Франківської області.
24. *Тюдів* – село Косівського району Івано-Франківської області. У цьому селі Д. Єндик працював учителем.
25. *Матіїв Іван* (1859–1928) – педагог, шкільний інспектор при Краєвій Шкільній раді у Львові. Автор підручників з географії та історії.
26. Йдеться про Володимира Йосиповича Шухевича (1849–1915) – українського етнографа, громадського діяча, редактора часописів «Учитель», «Дзвінок», педагога. В. Шухевич відомий як автор п'ятитомного дослідження «Гуцульщина». За дослідженнями П. Арсенича, Д. Єндик надсилав В. Шухевичеві фольклорні матеріали, які етнограф використав у п'ятому томі «Гуцульщини» [1, 58; 2, 95]
27. Мовиться про місячник для української молоді «Молода Україна», який виходив у Львові 1902–1903 рр. за редакцією О. Грабовського, М. Залітача, Є. Косевича, А. Крушельницького, Т. Меленя, В. Старосольського, В. Темницького й Л. Цегельського. Часопис сповідував ідею Української державної незалежності.
28. Денунціати – донощики.
29. Нині Верхній Вербіж – село Коломийського району Івано-Франківської області.
30. Нині одне з сіл Миколаївського району Львівської області: або Ляшки Горішні, або Ляшки Долішні.
31. Нині Новосілка – село Заліщицького району Тернопільської області.
32. *Прухницький Андрій* (1852–1928) – священик, висвячений 1885 р., овдовілий 1926. Служив 1885–1886 – асистентом у Віжомлі (Яворів),

1886–1894 рр. – другим священиком в Опарівці (Стрижнів), відтак у Ляшках Зав'язаних (Рудки) в 1894–1928 рр.

33. *Колодруби* – село Миколаївського району Львівської області.
34. *Довгополе* – село Верховинського району Івано-Франківської області. Тут 1898 року Франко гостював у о. І. Попеля. Згодом на фоні церкви у цьому селі І. Труш намалював один з відомих портретів письменника.
35. *Гнатюк Володимир Михайлович* (1871–1926) – український етнограф, організатор наукової праці, секретар НТШ (з 1899). Голова Етнографічної комісії цього ж товариства, директор «Української Видавничої Спілки».
36. *Рожен Великий* – село Косівського району Івано-Франківської області.
37. *Студинський Кирило Йосипович* (1868–1941) – літературознавець, громадський діяч, дійсний член НТШ і ВУАН.
38. *Пістинь* – село Косівського району Івано-Франківської області.
39. Йдеться про видання «Апокрифи і легенди з українських рукописів» у 5 томах (т. 1 – 1896 р., т. 2 – 1899 р., т. 3 – 1902 р., т. 4 – 1906 р., т. 5 – 1910 р.), яке було упорядковане І. Франком.
40. Йдеться про заплановане ще 1904 р. австрійським міністерством просвіти багатотомове видання «Das Volkslied in Österreich», яке мало представити фольклор усіх національностей, що проживали на території Австро-Угорщини. У Львові для підготовки цього видання 1907 року було утворено комітет, до якого серед інших входили В. Шухевич і І. Франко. Комітет оголосив про збір народних пісень. 1908 р. І. Франко внаслідок хвороби припинив участь у цьому комітеті. Даний фрагмент листа дає підстави припускати, що свої матеріали до комітету надсилав і Д. Єндик. Згодом, в опублікованій 1913 р. статті «Народна пісня в Австрії» (Діло. – 1913. – № 141. – 27.06. – С. 7) В. Шухевич, звітуючи про роботу комітету над проектом, зазначав, що зібраний матеріал «не дав пожаданого висліду, бо був по більшій части не критичний, а через те не надавався до наукового оброблення».

РОМАН ГОРАК, ВІОЛЕТТА ЧЕРНІЄНКО

ЛИСТИ ФІЛАРЕТА ГЛАДИЛОВИЧА ДО ІВАНА ФРАНКА

Хи́рів – місто на Передкарпатті над річкою Стривігор, теперішнього Старосамбірського району Львівської області, розташований за 16 км від райцентру. Відоме своєю багатою історією, оскільки перша згадка про це місто відноситься до 1374 року, коли король Владислав Опольчик видав привілей лицарям з Моравії братам Гербуртам на вічне володіння десятьма селами в Перемишльському повіті, серед яких був і Хирів.

У 1849 р. через Хирів проходили російські війська, направлені на придушення революції в Угорщині. В 1872 р. через місто прокладено залізничну колію і відтоді Хирів став вузловою станцією. З початком Першої світової війни Хирів як вузлова станція набирає важливого стратегічного значення, про що свідчить той факт, що 28 листопада 1914 р. в ньому побував намісник австро-угорського престолу Карл, а в квітні 1915 р. російський цар Микола II. Проте найбільше відомий, мабуть, Хирів тим, що тут 1916 року побував письменник Ярослав Гашек, автор роману «Пригоди бравого вояка Швейка» і обезсмертив це містечко у ньому: «Жандарми були мадяри і, незважаючи на Швейкові протести, відволокли його в етапне управління в Хирові, де зарахували до транспорту російських полонених, призначених працювати на ремонті залізничної колії в напрямку Перемишля». Про це сьогодні нагадують своєрідні меморіальні таблиці тієї події і навіть через місто проліг туристичний маршрут «Шляхами бравого вояка Швейка».

У цьому місті в 1846 році була вимурувана церква Різдва Пресвятої Богородиці, в якій з 1871 року до самої смерті, яка сталась 16 липня 1904 року, був парохом Юрій Гладилович, батько відомого громадського і культурного діяча Дем'яна Гладиловича, який помер 16 січня 1892 року у Львові, але заповів себе поховати в родинному гробівці в Хирові. 18 січня його тіло було перевезено до Хирова і 20 січня 1892 року поховано в родинному гробівці згідно з його заповітом.

Родинний гробівець Гладиловичів вдалось розшукати. Він на місцевому цвинтарі, що на горбі за містом по дорозі на Добромиль. З цього горба добре видно руїни замку Гербертів, що вже ближче самого Добромиля. Колись рисунок цих руїн, який зробив Олександр Козловський, автор збірки поезій «Мирти і кипариси», подарував Іванові Франку за видання цієї збірки брат Олександра Козловського Ярема. Іван Франко власноручно повісив цей рисунок на стіні у своїй бібліотеці в будинку по вулиці Понінського, 4, де тепер його меморіальний музей.

Дорога до цього гробівця заросла кущами та всяким бур'яном. Він з правого боку старої цвинтарної каплиці з похиленим на куполі хрестом. Зрізані дерева і корчі шипшини заважають доступу до цього гробівця. Перед каплицею висока могила воїнів УГА, а за нею ще вища могила воїнів УПА. На горизонтальній плиті гробівця порослий мохом напис: «Могила Гладиловичів». На ній – вертикальний обеліск з білого граніту, на якому вверху хрест, а під ним барельєф із зображенням Ісуса Христа з терновим вінком на голові. Відразу під ним напис, який вже ледве відчитується: «Текля зъ Семечкôвъ Гладиловичева. *3/9 1826 †29/5 1884. Найдорожшôй женѣ и матері. Вѣчная память».

Вона була дочкою священика Томи Семечка, про якого з шематизмів відомо, що був 1780 року народження. Походив з міщанської родини з Радимно. Батьками його були Василь та Варвара Гладиловичі. Був одружений Василь Гладилович з Варварою Бургілевич.

Тома Семечко був висвячений у 1808 році і від того часу аж до смерті, яка сталася 5 липня 1855 року, був священиком у селі Лубні Березівського повіту Бірчанського деканату, деканом якого був з 1833 року до 1848 року.

Гранітний обеліск стоїть на підставці, на лицевій стороні якої напис: «Юрій Гладилович, парох Хирова. *15.5.1816 †16.8.1904». В підсумковому шематизмі Дмитра Блажейовського Юрій Гладилович значиться як Григорій Гладилович. З цього ж шематизму відомо, що Юрій Гладилович висвятився 1843 року і його першою парохією було село Іздебки Березівського повіту Динівського деканату, де він сповняв душпастирські обов'язки з 1843 до 1847 року. Відтак він був скерований у село Гломчу в церкву Собору Пресвятої Богородиці Сяніцького повіту Бірчанського деканату. Село тепер на території Польщі , а церква належить православній громаді. Тут церкву будував о. Юрій Гладилович. Вона була висвячена 1859 року і відразу Перемиська консисторія скерувала о. Юрія на душпастирство в село Береги Долішні Ліського повіту. Там о. Юрій був з 1859 до 1871 року. Пізніше, 1914 року тут стане парохом о. Михайло Зубрицький, відомий український етнограф та дослідник Бойківщини, товариш Івана Франка з гімназійних років. Він помре у цьому селі 8 квітня 1919 року і його могила не збережеться. Від Хирова це село в двох з половиною кілометрів. Саме в Хирів з Берегів Долішніх і буде скерований на душпастирську працю о. Юрій Гладилович і буде тут до кінця життя.

Отець Юрій Гладилович залишив по собі «Спомини руського священика про різню 1846 року», яка була надрукована в «Записках Наукового Товариства ім. Шевченка (ч. 12, кн. 4, 1896 р.). У цих спогадах мова про так звану мазурську різню 1846 року, коли на заклик польської шляхти до польських селян вирізати окупантів-австріяків, селяни-мазури відповіли тим, що вирізали своїх панів, бо в австрійському окупанті бачили свого союзника в боротьбі за скасування панщини. Дані спогади і послужили Іванові Франку матеріалом для

написання оповідання «Різуни», яке мало підзаголовок «Лист Маньки з Городоцького до Касі з Янівського передмістя» і яке було надруковане у збірці «З бурхливих літ», що вийшла у Львові 1903 року.

З правої сторони підставки обеліска напис: Адольф Гладилович, ц. к. начальник суду. *20.10.1844 †3.12.1888». Адольф Гладилович мав подвійне ім'я – Адольф-Яків. Він народився в Лубні і був найстаршим сином о. Юрія Гладиловича. Був автором брошури «Що таке провізорія?», яку видало товариство «Просвіта». Він був одружений з полькою Людвікою Бешек. Після смерті Адольфа вона вдруге вийшла заміж, мешкала в Стрию і померла там 20 травня 1899 року.

З лівого боку підставки обеліска на могилі напис: «Дамян Гладилович, ц. к. професор рус. гімназії, *13.11.1845 †28.1.1892». Він був другим з черги сином о. Юрія Гладиловича і при хрещенні мав два імені – Дем'ян-Ромуальд. Його діяльність та зв'язки з Іваном Франком, а також листи до Івана Франка вияснені і опубліковані у шостому випуску «Наукового вісника музею Івана Франка у Львові» за 2006 рік (с. 147–157) В. Чернієнко у дослідженні «Здається мені, що я щиро служив справі народній…».

Згідно з повідомленням Романа Кліша, родича Гладиловичів, колишнього працівника краєзнавчого музею «Дрогобиччина», у о. Юрія Гладиловича та його дружини Теклі було, крім похованих у гробівці у Хирові Дам'яна (Дем'яна) та Адольфа Гладиловичів, були ще діти Целестин-Йосиф, Юліан-Інокентій, Олександра-Антоніна, Марія-Євдокія, Гонората-Георгія, Філарет, Павлина, Наталія-Текля та Амалія-Євгенія.

Целестин-Йосиф народився в Лубні 21 жовтня 1845 року. Він став православним священиком і виїхав у Росію. Був одружений з Павлиною Сохацькою.

Наступною по Дем'яну дитиною в родині був Юліан-Інокентій, який народився в Гломчі 1849 року, закінчив духовну семінарію і висвятився 1875 року. Був священиком у До-

бромилі (1876–1877), Сушиці Риковій (1876–1877), Любачеві Чесанівського повіту (1877–1887), Боляновичах (1887–1897), а відтак знову у Любачеві, де й помер 28 лютого 1900 року.

Після Юліана-Інокентія народилась у Гломчі 5.9.1851 року Олександра-Антоніна. З нею після смерті своєї першої дружини Іванни Голінатої одружився Лонгин Глібовицький, рідний брат матері Богдана Лепкого Домни Глібовицької. Вона померла 1916 року.

Про наступну дочку о. Юрія Гладиловича Марію-Євдокію відомо, що вона народилась у Гломчі 1853 року. В заміжжі писалась Біневич і жила в Самборі. Рік смерті невідомий.

5 травня 1856 року у Гломчі народилась дочка о. Юрія Гладиловича Гонората-Георгія. Вона вийшла заміж за Артура Юстиніана і померла 20 або 28 травня 1907 року.

Про дев'яту дитину Юрія Гладиловича дочку Павлину відомо, що вона народилась 1864 року в Бережанах. Була учителькою. Померла під час німецької окупації в Кобилиці Руській коло Радимна.

Десятою дитиною в родині о. Юрія Гладиловича була дочка Наталія-Текля. Вона народилась 20 вересня 1860 року в Бережанах і померла 7 листопада 1938 року в Коломиї. Була дружиною письменника Андрія Чайковського. Про неї Богдан Лепкий у «Казці мого життя» писав: «Наталя Чайковська – брюнетка з великими зеленкуватими очима, сестра професора Дем'яна Гладиловича , з добрячою сумовитою усмішкою».

Останньою, одинадцятою, дитиною о. Юрія Гладиловича була дочка Амалія-Євгенія. Вона народилась у Бережанах 17 липня 1866 року. У 1888 році вийшла заміж за випускника духовної семінарії Семена Чичиловича, який цього ж року після одруження висвятився. Був 1857 року народження. Був священиком у Віжомлі Яворівського повіту (1888–1889), Порудно цього ж повіту (1889–1897), а відтак в Кобильниці Руській. Його доля, як і доля дружини, після Другої світової війни невідома.

Невідома й доля Філарета, восьмої з черги дитини о. Юрія Гладиловича. Він народився 14 грудня 1857 року в Гломчі. Це був той самий Філарет Гладилович, який свідчив у Києві на весіллі Івана Франка та Ольги Хоружинської. Працював інженером-хіміком після закінчення Віденської політехніки на цукроварнях Терещенка.

Невдовзі після одруження Івана Франка та слідства, яке розпочалось над учасниками весільного прийняття, на якім велися на думку охранки антидержавні розмови, виїхав у Галичину, одружився з німкою Фрідою-Наталією Ляуер і мешкав у Львові. Працював у «Народній торгівлі», а відтак перебрався у Самбір, де був комісаром скарбового уряду. Не припиняв знайомства з Іваном Франком і 1900 року запросив його з рефератом виступити у тамтешній «Руській бесіді». Один з його синів Іван-Константин 1901 року народження, був визначним католицьким діячем і журналістом. Помер 7 листопада 1955 року на Далекому Сході в Хабаровську, куди був відправлений у заслання.

Доля Філарета Гладиловича невідома. Тільки й залишилось по ньому пам'яті – два його листи до Івана Франка, які зберігаються у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, які публікуються тут зі збереженнями всіх особливостей тексту.

№ 1

Хирів 14/4 [1]86

Високоповажаний Добродію!

Тільки що дістав це письмо зі Львова – бо тудою направив його старий Кониський[1], а доперва Демян[2] прислав до Хирова – и посилаю Вам сейчас проте боюсь, чи не запізно дістанете ёго – бо в письмі до мене просить старий[3] щоби як найскоріше Вам ёго доставить.

Будьте ласкаві Добродію не забувайте написати мині – також получите звістку з Киіва – о дни Вашого виізду – та добавте ще про Коцовського[4] – чи йіде чи ні – чи може вже пойіхав – та чи прийішло з Відня Євангеліє[5].

Не знаю чи пише Вам старий, що досі не получено там ч. 6-ого Зорі. Кромі сёго довідує ся о деякі адреси (Реваковича[6] и др.). Діло получили – там нічого інтересного.

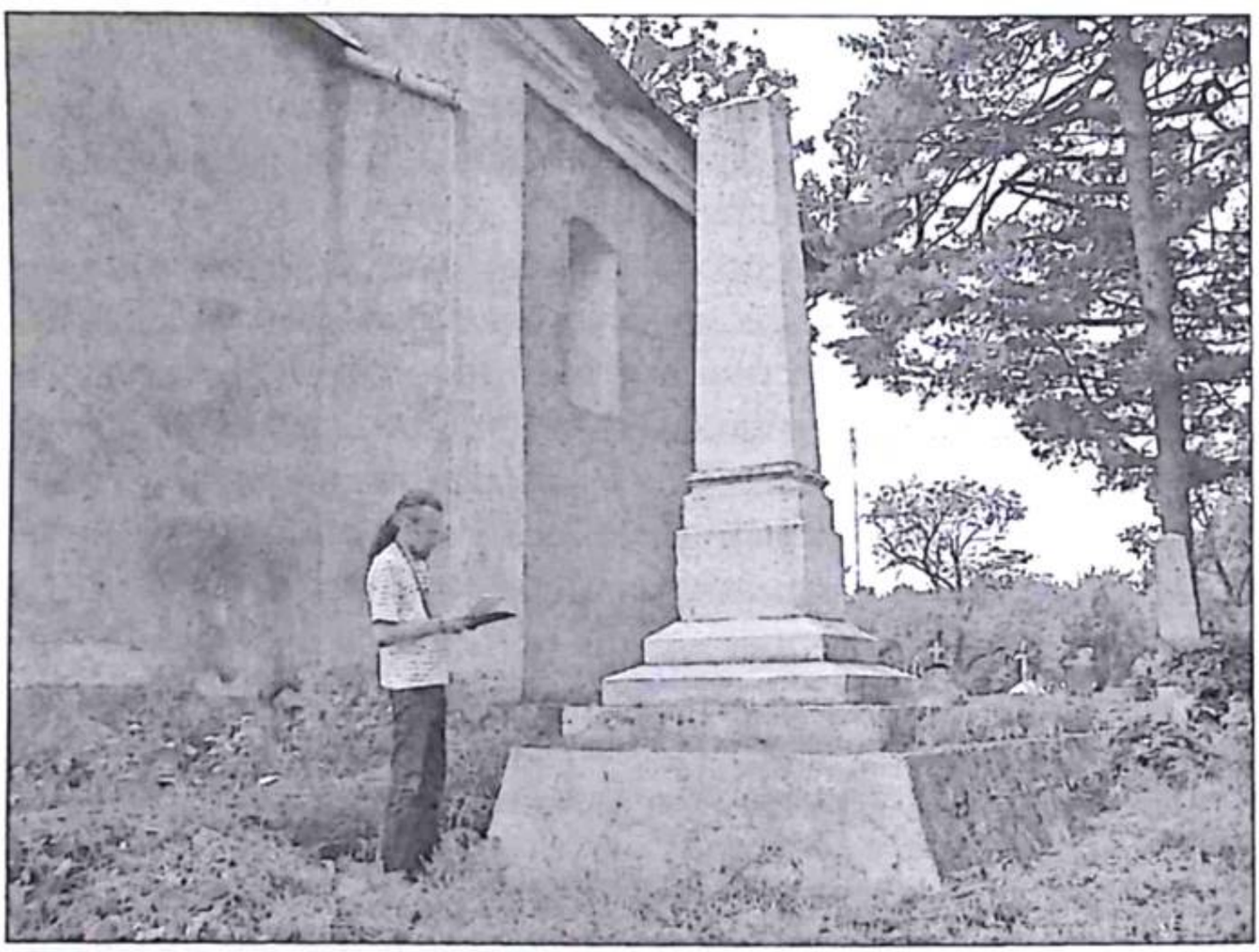
Я тут занимаюсь поки що тим – що йізжу и розказую нашим попам про вандрівку[7]та заохочую их, щоби занялись щиріше цім ділом.

Цілую Вас сердечно

[підпис]

Дивно, що тут у Хирові, всі восторгаються Єзуїтами[8] (відомо Вам, що они будують тутечки величезний будинок[9] для своїх воспитанників)

ІЛ, ф. 3, №1615, арк. 451–453. Рукопис. Оригінал.

Могила Гладиловичів у Хирові.
Біля неї Роман Кліш

№ 2

[1886]

Ласкавий Добродію!

Тільки сего дня я дізнав ся про деякі справи, котрі мині не позволяют ніяк перед тижнем виїхати зі Львова. Так хотя і буду в четвер з Вами бачитись у Львові – то ніяк не зможу вибрати ся. Обдумую тільки – якби то найлучше перевезти як найбільше книжок.

Киричиньскій[10] писав мині письмо, в котрім просить о привезенье видань галиційських[11] и женевських[12] Драгоманова – я й не знаю де йіх би можна дістати.

ІЛ, ф. 3, № 1615, арк[13]. 469. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. *Конiський Олександр* (1836–1900) – визначний український письменник, перекладач, видавець, публіцист, громадсько-політичний діяч, член Старої Київської Громади.
2. Мова про Дем'яна Гладиловича.
3. Йдеться про Олександра Конiського.
4. *Коцовський Володимир* (1860–1921) – український учений, письменник, педагог, дійсний член НТШ, співробітник газет і журналів «Світ», «Діло», «Зоря», «Літературно-наукового вісника», викладав у гімназіях Львова, був директором учительської гімназії в Сокалі. Товариш юності І. Франка.
5. Можливо йдеться про Євангеліє, яке у Відні переклав і видав П. Куліш у співпраці з І. Пулюєм.
6. *Ревакович Тит* (1846–1919) – суддя, громадський діяч, член-засновник НТШ, організатор і голова філії «Просвіта» з 1914 р., співредактор «Зорі».
7. Мова про третю мандрівку, яку в серпні 1885 року львівські студенти влаштували за маршрутом Тернопіль–Теребовля на Буковину. Серед учасників мандрівки були письменник І. Франко, композитор О. Нижанківський, співак С. Гушалевич, художники К. Устиянович, М. Івасюк, Ю. Панькевич.
8. Єзуїти – члени Товариства Ісуса – найчисельнішого чернечого ордена у складі католицької церкви.
9. У 1883 році на південній околиці Хирова розпочалося будівництво комплексу кляштора (монастиря) і конвікту (колегіуму) єзуїтів.

10. *Киричинський Омелян* – лікар, працював у Києві. Був пов'язаний з І. Франком. У квітні 1886 року І. Франко разом з О. Киричинським приїхав до Києва брати шлюб. Написав спогади про письменника в 1926 році, вперше надруковані у збірнику: Україна. К., 1926. – Кн. 6.
11. Йдеться про праці М. Драгоманова: «Література російська, великоруська, українська і галицька» (1873), «Антракт з історії українофільства» (1876) та ін.
12. Найвідоміші женевські видання – редаговані Драгомановим збірники «Громада» (т. 1–5, 1878–1882) і однойменний журнал (1881), твори самого М. Драгоманова: «Переднє слово до «Громади» (1878), «Пропащий час» (1878), «Шевченко, українофіли і соціалізм»(1879), «Нові українські пісні про громадські справи» (1881), «Політичні пісні українського народу XVIII–XIX ст. з увагами» (1883) та ін.
13. Другий і третій аркуш у листі відсутні.

РОМАН ГОРАК, ІВАН ГОРАК

ЛИСТИ ДМИТРА ЙОСИФОВИЧА ДО ІВАНА ФРАНКА

Дмитро Йосифович

Про Дмитра Йосифовича третій том «Енциклопедії Українознавства» (*Львів*, 1994 р.) на стор. 910 подає такі скупі дані: «Йосифович Дмитро, псевд. Василь Ріленко, Орест Лубенський (1867–1942), гал. поет, співр. «Зорі» й «ЛНВ»; переклади баляд Ф. Шіллера, «Іфігенія в Таврії» Гете (1895), В. Короленка, Г. Данилевського й ін.».

Значно ширшу інформацію про нього подав Г. Дем'ян на сторінках «Українська література» (т. 2, Київ-1990, стор. 360–361): «Йосифович Дмитро Григорович (псевд. і крипт.– Орест Лубенський, Василь Орленко, Василь Ріленко, Мирослав Зорин, О. Д., Д-б Ор., Д-б-Ор., Дм. Иос. та ін.; 6.XI 1867,

с. Нові Скоморохи, тепер Галицького р-ну Івано-Франк. обл.– 28.XI.1939, с. Хітар, тепер Сколівського р-ну Львів, обл.) – укр. письменник і перекладач. Закінчив 1891 Львів. духовну семінарію. Навчався у Львів. ун-ті. Був священиком. Друкувався в газетах «Буковина» і «Діло», журналах «Зоря», «Неділя» та ін. періодич. виданнях. У творчості Й., присвяченій «сіромам голим, темним, позабутим» (вірш «Заява», 1891), реалістично змальовано злиденне життя селян (віршована повість «У верховинській дебрі», 1923), болючі соціальні контрасти галиц. міста кін. 19 ст. (оповідання «По городських вулицях», 1893), антимілітаристське спрямування має новела «Провинник» (1895), в оповіданні «По сей і той бік моря» (1912) автор застерігає земляків від еміграції. З рос. л-ри переклав повість «Сліпий музика» В. Короленка (1890), роман «Втікачі в Новоросії» («Збігці в Новоросії») Г. Данилевського (1892, разом з М. Миколайчуком), оповідання «Неприємність» А. Чехова (1892), «Вві сні і наяву» Вс. Соловйова (під назвою «Звідки», 1893) та «Не билиця, але й не казка» Г. Успенського (1896), окремі поезії М. Некрасова (1896), «Казки» О. Пушкіна (1900), «Казку про Івана Царевича та Сірого Вовка» В. Жуковського (1905); з нім. – 30 віршів і драму «Іфігенія в Таврії» Й. В. Гете (1895), окремі поезії Ф. Шіллера; з франц. – новели «Боягуз», «Хори», «Чорт» Г. Мопассана (всі –1892); з польс. оповідання «Обезнаслідженний» Я. Захар'ясевича, повість «Девайтісь» М. Родзевичівни, новелу «Хохлик-зботошник» Е. Ожешко (усі – 1892); окремі поезії А. Асника; з чеської – оповідання «Беатрича» К. Шванди (1890), літ. образок «Відпустка» Я. Остена, оповідання «Чоловік з гарним вусом» С. Чеха (обидва – 1893) тощо. Й. опублікував огляд праць Фр. Ржегоржа про українців Галичини, матеріали до біографії письменника М. Петрушевича, записував фольклор».

Тільки завдяки двом невеличким листам, які Дмитро Йосифович написав Іванові Франку на адресу «Літературно-наукового вісника», відомо, що він був священиком у с. Середпільцях Радехівського повіту, що й дало можливість

зявдяки священичим шематизмам Львівського єпископства дізнатись про нього дещо більше.

Отож, згідно з даними тих шематизмів він був 1867 року народження. При кінці 1892 року після закінчення теологічного факультету Львівського університету та Львівської духовної семінарії був висвячений у сан священика і його першою парохією була церква Собору Івана Хрестителя в селі Вербилівці Рогатинського повіту на Станіславщині, де він виконував душпастирські обов'язки до 1895 року, а відтак був переведений до Яричева Нового Львівського повіту і на посаді асистента сповняв душпастирські обов'язки до 1899 року. На початку 1899 року він став парохом церкви Непорочного Зачаття в селі Середопільці Радехівського повіту. На цій парохії Дмитро Йосифович був до 1912 року і звідти перейшов до села Хитар Стрийського повіту до церкви Архистратига Михаїла. Там він виконував душпастирські обов'язки до смерті, яка наступила 27 листопада 1939 року. Парохія в Хитарі відносилась до Тухлянського деканату, віце-деканом якого Дмитро Йосифович був у 1827–1828 рр., а з 1930 року до самої смерті був деканом [1].

Цікаву інформацію про стосунки Івана Франка та Дмитра Йосифовича подав Яким Горак у дослідженні «Взаємини між Іваном Франком та Остапом Нижанківським», опублікованім у другому випуску «Наукового вісника музею Івана Франкам у Львові» за 2001 рік (стор. 71), в якій доказано, що саме Дмитро Йосифович до відомої пісні Остапа Нижанківського «В дорогу» на слова Івана Франка дописав перший рядок.

На жаль, невідомо, чи були якісь листи Івана Франка до Дмитра Йосифовича. Є два листи Дмитра Йосифовича до Івана Франка, які зберігаються у відділі рукописів та текстології Інституту ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Подаємо тут зі збереженням всіх особливостей тексту.

№ 1

[14/XI 1905]

Високоповажаний Пане Редакторе!

Так собі виображаю, що зі всїх сторін насилають Вам багато такого, яке гнинї я важу ся Вам переслати, і що Вам може від перечитування того Вего аж голова сохне, але щож? Знаю сам: те, що посилаю маленько варте, однак вибачайте ласкаво, що я хотїв би також бути – друкованим. Переклав я кілька баляд з Гете кільканайцять його пісень, все те, що з Гете, зазначене його іменем. Може хоч дещо будете ласкаві вибрати до Вісника[1]. А решта то мої оригінальні дурниці[2], котрі також треба було написати, бо свербить рука; а відтак щож легшого, як клопотати тим Вашу голову? Будьте ласкаві переписці грудневої книжки Вісника повідомити мене, чи шо пригодить ся[3]. Те, що буде для Вас здале, прошу задержати у себе, а те, що для Вас неодвітне, те все гарненько звольте переслати мені назад. Я не переписував для себе вдруге, длятого прошу не знищити чого, але звернути і на се залучаю 50 h марками.

Бажаючи Вам усего найлучшого,
остаю з таким поважанєм.
Дмитро Йосифович

14/XI [19]05

Парох в Середпільцях
п. Радехів

[P.S.] Не отримав я доси книжки за падолист. Чи ще не вийшла?

ІЛ., ф. 3, № 1630, арк. 373–376. Рукопис. Оригінал.

№ 2

[березень, 1906]

Високоповажаний Пане Редакторе!

Тамтого року в червнї я передав пану Гнатюкові лично примірник перекладу казки Жуковського[4] для редакції ЛНВ-а, а проте в бібліографії не було поміщено оповістки про неї. Тепер пересилаю вдруге ту саму казку і ще другу книжечку з казками Пушкіна[5], котрі осе видав. Прошу о ласкаве поміщенє вістки про оті книжечки разом у ЛНВ. (Часть накладу на першу першу назву дала була Читальня,

та квота вже перед ½ роком Читальні з лихвою звернена. Дохід не призначений на личні цїли). Надїю ся, що в наступній книжці ЛНВ буде зазначено про вихід сих книжок[6].

Кланяюсь і остаю високим поважанєм.
Дмитро Йосифович.

ІЛ., ф. 3, № 1630, арк. 377–378. Рукопис. Оригінал. Кореспонденційна картка із адресою: Світлої Редакції Літ. наук. Вістника на руки Вп. Дра І. Франка у Львові, ул.Чарнецкого, 26.

ПРИМІТКИ

1. *У «Літературно-науковому вістнику»* за 1906 рік були опубліковані переклади Дмитра Йосифовича з Гете : «Гра в лиса» (т. 33. – С.136), «Навернена» (т. 35. – С. 307), «Наперед скарга» (т. 34. – С. 545), «Польова рожа» (т. 34. – С. 545), «Прихильникам» (т. 34. – С. 545), «Спісива» (т. 35. – С. 307). У 1895 році виданно: Гете Вольфанг «Іфігенія в Тавріді». Драма в 5 діях. Переклав Василь Ріленко. У Львові. Накладом перекладника. З друкарні Наук. товариства ім. Шевченка, 1895. 64 с.
   Відгук на цю працю: Остап Макарушка. «Зоря», 1895, ч. 8, стор. 157.; Голоси преси.– «Діло», 1895 ч. 38.
2. 1906 року на сторінках «Літературно-наукового вісника» були опубліковані оригінальні поезії Дмитра Йосифовича: «На синяві небес»(т. 35. – С. 196), «Щастє» (т. 35. – С. 14).
3. Такого повідомлення не було.
4. Мова про видання: Жуковський Василь Андрієвич «Казка про Івана царевича та Сірого Вовка». Переклав Дмитро Іософович. Львів, 1905, 42 с.
5. Мова про видання: Пушкин Александер «Казки» («Казка про царя Салтана, про його сина, славного могучого богатиря князя Гвідона Султановича і його прекрасну царівну Лебідь», «Казка про золотого півничка»). Переклав Дмитро Іософович. У Львові, З друкарні Ставропігійського інститута, 1906, 42 с. 8. Ще раніше було видання: «Пушкин Александер С. Казки. Переклав Дмитро Йосифович. Львів. З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1900, 34 с.
6. Таке оголошення було зроблене у ЛНВ, т. 34 у книзі за квітень 1906 р. На основі цього недатований лист до Івана Франка можна датувати березнем 1906 року.

ІВАН ГОРАК, РОМАН ГОРАК

ЛИСТИ ІВАНА МАНДИЧЕВСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА

З усіх тих, хто брав участь у так званому першому соціалістичному процесі в Галичині, який відбувся 1877–1878 рр. та про який Іван Франко писав у статті «Д-р Остап Терлецький», що це був процес, «у якому запхано докупи людей, не знайомих між собою, і позасуджувано не за діла, а за погляди або навіть за те, що хтось по сторонній говорив про нас» [1, 33, 306], Іван Мандичевський, один з учасників цього процесу, на думку Івана Франка, постраждав якнайменше. «Найменше значення, – писав у згаданій статті Іван Франко [1, 33, 347–348], – мали ті кари для Сельського й Мандичевського: оба були люди заможні, надто один медик, а другий укінчений правник і будущий адвокат. Значить, оба не дбали про урядову службу й пішли далі своєю дорогою».

Іван Мандичевський аж ніяк не був з тих людей, які опинились на лаві підсудних і не були знайомі з Іваном Франком. Іван Мандичевський був одним із тих, хто допоміг Іванові Франку зробити переворот у журналі «Дзвін» і різко змінити його напрям з чтива «для красавиц» на демократичну основу, а після виходу з тюрми зазнав такої ж обструкції з боку громадськості, і як Іван Франко був виключений з членів «Просвіти» [1, 49, 325].

Дякуючи батькові Корнелію Мандичевському, довголітньому послові віденського парламенту і галицького сейму,

повітовому маршалку, Іван Мандичевський аж ніяк не належав і до тих, хто подібно Іванові Франку мусив дбати кожного дня про завтрашній хліб насущний і був позбавлений будь-яких шансів отримати державну роботу. Він був на два роки старшим за Івана Франка. Народився 17 січня 1854 року у м. Надвірній , де його батько був парохом та деканом. Мав добру освіту, закінчивши Станіславську гімназію, і відразу після неї став студентом прав Віденського університету. У Відні він став одним з активістів студентського товариства «Січ», проявив неабиякий потяг до соціологічних питань, що призвело його до знайомства з М. Драгомановим, О. Терлецьким, С. Подолинським, Ф. Сельським. З певних причин Іван Мандичевський після двох років навчання у Відні переводиться на аналогічний факультет Львівського університету, стає членом студентського товариства «Академический кружок», знайомиться з Іваном Франком та Михайлом Павликом, з якими 1877 року був заарештований і в результаті чого був засуджений на один місяць тюремного ув'язнення.

Як склались стосунки між Іваном Франком та Іваном Мандичевським в наступні роки на основі епістолярної спадщини Івана Франка судити важко. Невдовзі по виході на волю Іван Мандичевський покинув Львів і перебрався до Станіслава, де зробив блискучу адвокатську кар'єру, ставши одним із авторитетних адвокатів міста. На жаль, листи Івана Франка до Мандичевського не збереглись, а тому про їхні стосунки можна судити лишень по тих скупих згадках, які трапляються в листах Івана Франка до інших.

«Чи ти там не чуєш дещо про Мандичевського? Чи зробив він докторат, чи ні? Чи жениться?» – запитував він у листі до Ольги Рошкевич від 26–27 січня 1879 року [1, 48, 150]. На той час Іван Мандичевський доктурату ще не зробив, але цього 1879 року в журналі «Правда» у № 6, 7, 10–12 був надрукований переклад брошури німецького економіста Ганса Шеля «Німецькі суспільно-політичні сторонництва». Цей переклад здійснили Іван Франко та Іван Мандичевський. Цього ж року

брошура вийшла окремим виданням як 13-ий випуск «Дрібної бібліотеки», яку видавав Іван Франко разом з Михайлом Павликом та Іваном Белеєм. Мету видання цієї брошури Іван Франко у листі до М. Павлика, написаного близько 10 жовтня 1879 року, пояснював так: «Щодо Шеля, то я вже, бачу, писав Вам, що за нашу (мою і Мандичевського) роботу (перевід) редакція платить передрук. Стаття сама писана потяжко, безбарвно, чи, як німці кажуть, об'єктивно, але з нахилом до соціалізму. Ми подаєм її властиво задля докладного представлення програмів і теорій соціал-демократів і для того скорочуємо прочі устyпи про ліберальне хробаччя, над котрим Шель досить довго розводиться» [1, 48, 213]. До цієї ж праці Шеллі редактор «Правди» В. Барвінський опублікував у № 11 свої примітки, в яких соціалістичний рух представляв необґрунтованим, що викликало протест з боку І. Франка, який виступив з цього приводу зі статтею «Редакція «Правди» в боротьбі з вітряками», яку помістив у вигляді додатку до випуску праці Шеллі в «Дрібній бібліотеці».

Іван Мандичевський залишається вірний ідеям, які в'язали його з Іваном Франком, вже коли був на провінції. Так, коли у Івана Франка нічого не вийшло у Львові з організацією журналу «Поступ», то таке видання у Станіславі вирішив організувати з однодумцями Іван Мандичевський, що відомо з листа Івана Франка до Михайла Драгоманова від 20 серпня 1887 року [1, 49, 118]. На жаль, реалізувати цього йому не вдалось.

З листа до М. Драгоманова від 20 березня 1889 року [1, 49, 204] відомо, що Іван Мандичевський особисто приїздив зі Станіслава до Львова і просив Івана Франка прочитати доповідь про Тараса Шевченка на вечорі в його пам'ять. Таку доповідь Іван Франко прочитав 1 квітня 1889 року, про що газета «Діло» розповіла своїм читачам аж 26 квітня цього ж року. Пригадати ті чи інші моменти тих подій, в яких вони обидва брали участь і які вже стали історією і потребуються свого критичного осмислення, Іван Франко звертається, оче-

видно, часто, про що свідчить лист Івана Франка до М. Драгоманова від 7 травня 1889 року [1, 49, 210].

Ставши адвокатом, Іван Мандичевський витрачає чимало коштів на створення бібліотеки, яка стає однією з найбагатших не тільки у місті Станіславі, але й в Галичині. Був засновником і першим директором української книгарні в Станіславі [2, 54]. Добре орієнтувався в літературі. Саме цей факт і привів Івана Франка до свого колишнього товариша Івана Мандичевського, коли зв'язки з ним почали рватись. Він 1912 року попросив у нього допомоги за раритетними виданнями, в яких були опубліковані два вірші Луки Данькевича. Твори цього письменника Іван Франко мав намір видати, але так і не зміг цього зреалізувати. За цими раритетами, як повідомляє Іван Франко Ярославу Гординському в листі від 20 березня 1912 року [1, 50, 402], він мав намір приїхати сам, коли буде повертатись з Чернівців. На жаль, ця поїздка не відбулась.

1918 року Іван Мандичевський видав «Слово о полку Ігоревім. Літературна реконструкція». Відгукнутись на цю роботу свого товариша Іванові Франку не судилось.

Іван Мандичевський помер у Станіславі 26 березня 1925 року. Він жив і помер у власній кам'яниці по вулиці Шевченка, 8. Був похований у гробівці на міському цвинтарі, на якому опісля розбили міський парк. Його могила була знищена. Залишилась лише її світлина [2, 55].

У відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України збереглось три листи Івана Мандичевського, яків охоплюють не вельми широкий діапазон часу, але є суттєвими у питанні відносин з Іваном Франком. Особливо цінним є лист від 31 березня 1886 року, який виясню̀є шлях, яким твори Степана Руданського потрапили в Галичину, та історію публікації Гомерової «Іліади».

Листи публікуються зі збереженням всіх особливостей оригіналу.

№ 1

В Станьіславі 31/3 1886

Ласкавиј Товаришу!

На питанья поставленьі від Тебе в 6 числьі «Зорѣ»[1] шчо до творів Руданського даю Тобі знати, шчо Омирову Ильаду[2] переслав був свого часу Ст. Руданьскиј на руки Михайла Драгоманова до Києва, а сеј переслав јеји до Редакциј «Правди»[3]. В 1880 коли Вл. Антоновичъ[4] був у Львові, зажадав від проф. Ю. Романчука[5], котриј був 1876-у редактором «Правди», у котрого хоронився, зверненья цьілого манускрипту , а відобравши від него, переславєм сам в цьвітньу або в мају 1880 – по вольі Антоновича – цьлиј манускрипт на руки жіньки проф. Вл. Антоновича, мабуть дльа Волинського (Косача), котриј видаючи «Співомовки»[6] хотьів був «Ильјаду» пустити у світ. Післья сих сказівок може роздобудеми манускрипт, котриј як бачить сьа миньі цьілиј переклад «Ильјади».

Лист до Михајла Петровича[7] був короткиј, писаниј на нашіј мові, и призначував «Ильјаду» до ужитку громадського – по вольі Михайла П.

З дрібних творів Ст. Руданьского були шче дејакі друкованої у нас в календару «Львовянинъ» на 1862 р. Котрі – не скажу Тобі?

Переглядајучи тотьі календарі, будь ласкав списати миньі по змозі поміщеньі в тих (Львовјанинах) твори за 1862[8] до коньцьа виходу.

Здоровльу тьа, твіј

Іван

ІЛ, ф.3, № 1608, арк. 233–234. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Станнньіславів 9/4 [18]89

Коханий товаришу! Будь ласкав и пришли миньі Куліша Украіну и Писарева «Бѣлинский и Пушкинъ» и «Г. Гейне».

Чи не можна би дістати деяким робом друкована «Пыпиномъ» в р. 1885-6 статьі про малорус. етнографію и др. в «Віснику Европы»? Будь ласкав тому прислати друкованьі книжки, бо я мабуть перед святами вже у Львові не буду, а хочеться йіх читати.

Здоровлю Тя щиро Твій Иван Мандичевский.

ІЛ, ф. 3, № 1607, арк. 231–232. Рукопис. Оригінал. Кореспонденційна картка. Зверху листа рукою Івана Франка написано: «Вислано 10/4 чотири томи».

№ 3

Станіславів, 4/6 [18]89

Коханиј Товаришу!

Не можу дістати ось такої брошурки: « Staraja prykazka». Lwiw, naki. Kl. Huczkowskoho, Druk. Polska, 1887. Drahomanowa M. «Z powodu Maryji, poemata Szewczenka, list do redakcyji. Genewa, 10 lipca 1886»[9]. Ja се виписав до слова в Кракові. Будь ласкав напиши, чи ja не діставби сего.

Здоровльу Тьа щиро. Твіј Іван Мандичевскиј.

ІЛ., ф. 3, № 1607, арк. 219–220. Рукопис. Оригінал. Кореспонденційна карта з адресою: «Високо поважний Пан Іван Франко у Львові ул. Зиблікевича,10».

ПРИМІТКИ

1. На той час О. Партицький, який був власником журналу «Зоря», обіцяв передати його у власність Івана Франка. Обнадієний даною обіцянкою Іван Франко починає активно групувати навколо себе майбутніх авторів журналу. В цьому журналі він розпочинає систематично друкувати твори на той час мало відомого письменника Степана Руданського. Властиво публікація деяких співомовок Ст. Руданського опісля і послужила причиною звільнення Івана Франка з цього журналу. Журнал перейшов у власність Товариства ім. Т. Шевченка у Львові.
2. Мова про «Іліаду» Гомера, першу пісню якої у перекладі Степана Руданського опублікував львівський журнал «Правда» у № 2 та № 3 за 1872 рік. Про цей переклад і його першу публікацію Іван Франко у статті «Студії над Ст. Руданським», опублікованій у № 1 журналу «Зоря» за 1892 рік, писав: «Я не міг ніколи одним духом прочитати цілу рапсодію «Іліади» в переспіві Руданського» [1, 28, 219]. Пізніше, готуючи 1912 р. до друку «Іліаду» в перекладі Рудан-

ського, Франко кардинально змінив свій погляд на цей переклад, про що написав у передмові до шостого тому творів Руданського.

3. *«Правда»* – літературно-науковий і політичний журнал, що з перервами виходив у Львові у 1867–1897 роках і був першим українським журналом в Галичині.
4. *Антонович Володимир* (1834–1908) – відомий український історик, археолог, етнограф, професор Київського університету.
5. *Романчук Юліан* (1842–1932) – визначний політичний і громадський діяч, письменник і журналіст.
6. Мова про збірку «Співомовки» Ст. Руданського, яку видала у Києві 1880 року Олена Пчілка.
7. *Драгоманов.*
8. У цьому календарі на 1862 рік вперше був опублікований вірш «Повій, вітре, на Вкраїну», який став народною піснею.
9. *«Стара приказка»*, Львів, накл[адом]. Кл[има]. Гутковського, Друк[арня] Польська. 1887; Драгоманова М. «З поводу Марії, поеми Шевченка, лист до редакції, Женева, 10 липня 1886» *(укр. мова, латинські букви).*

ЛІТЕРАТУРА

1. *Франко І.* Зібр творів: У 50 т. – К., 1986.
2. Меморіальний сквер в Івано-Франківську / Арсенич П., Гаврилів Б., Головатий М., Канюс М. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004.

РОМАН ГОРАК, МИХАЙЛО ВАСИЛЕНКО

«ГОСТЕМ У НІМЦІВ» (листи редакції журналу «Die Zeit» до Івана Франка)

Вперше публікуються українською мовою листи редакції газети «Die Zeit» до Івана Франка, які проливають світло на написання ним ряду сенсаційних статей та умови співпраці з цим популярним виданням.

Ключові слова: Іван Франко, «Die Zeit», листи.

Назву «Гостем у німців» мав намір Іван Франко дати своїй збірці статей, яку підготував до друку у 1912 році та які свого часу опублікував на сторінках німецької преси, головним чином в газеті «Die Zeit». До цієї збірки він включив: «Еміграція галицьких селян», «Селянський рух у Галичині», «Галицькі вибори», «Інтерпеляція в Раді державній в справі конфіскати статті «Галицькі вибори», «Паперові гроші пана Тишківського», «Найновійший галицький вибір», «Перша сесія галицького сойму краєвого», «Еміграційні агенти в Галичині».

Збірка була названа за аналогією зі збіркою статей «В наймах у сусідів», куди увійшли статті, опубліковані в польській пресі у 1886–1890 роках та котра вийшла у Львові 1914 року.

Статті, що ввійшли у збірку «Гостем у німців», українською мовою не публікувались, а тому для публікації були перекладені самим автором, однак реалізувати свій задум Іванові Франку не вдалось. Тільки 1941 року статті «Еміграція

галицьких селян» та «Селянський рух у Галичині» підготовлені до друку М.Возняком, які пізніше опублікував І. Басс у журналі «Радянське літературознавство», 1959, № 2, с. 120–130.

Багато статей, опублікованих у німецьких виданнях, так і залишились невідомими українському читачеві.

Для розкриття запропонованої для збірки назви особливий інтерес становили листи Івана Франка до німецьких видань та їхніх редакторів. Вони мали б пояснити причини написання Іваном Франком тих чи інших статей, які викликали широкий резонанс у європейського читача. На жаль, такі листи Івана Франка не виявлені. Судячи по епістолярній спадщині Івана Франка, найбільш широке листування вів Іван Франко з редакцією газети «Die Zeit». Із 146 виявлених листів німецьких кореспондентів до Івана Франка 88 листів належить працівникам редакції «Die Zeit». Безумовно, газета носила ліберальний характер, але завжди вміла гостро реагувати на події, які відбувались в Галичині і які не відважувалась порушувати галицька преса, особливо польська. Як правило, газета гостро відгукувалась завжди на події, спричинені польською шовіністичною верхівкою, яка від 1867 року захопила адміністративну владу Галичини і вела у всіх напрямках життя краю жорстоку денаціональну політику стосовно українського населення, що особливо проявлялась при виборах до віденського парламенту та галицького сейму.

Висвітлити ці події і висловити свою думку стосовно них Іван Франко на сторінках галицької преси, польської чи української, не міг. Українська преса боялась актуальних статей «проскрибованого» перед владою письменника, а польська, в тому числі й «Kurjer Lwowski», який носив марку ліберального часопису та в якому з 1887 до 1897 року працював Іван Франко, з «патріотичних» мотивів друкувати такі статті також не хотів. Зрештою, «ліберальність» цього часопису закінчилась, коли його працівники вигнали Івана Франка за опублікування на сторінках «Die Zeit» статті « Поет зради».

Часопис «Die Zeit» був заснований Генріхом Каннером (Heinrich Kanner, 9.11.1864 – 15.02.1930), який був формальним редактором популярної газети «Frankfurter Zeitung», Ісидором Сінгером (Isidor Singer, 1859–1939), тодішнім професором економіки Віденського університету, а також Германом Баром (Hermann Bahr) (19.07.1863 – 15.02.1934), який перед тим був редактором двох журналів для молодих митців «Die freie Bühne für modernes Leben» (Берлін) та «Moderne Dichtung» (Брно), та який працював у часописі до 1899 року.

Перший номер часопису «Die Zeit» вийшов 6 жовтня 1894 року і під такою назвою, як щотижневик, виходив до 29 жовтня 1904 року. Паралельно з ним від 1902 року почала виходити ранкова та вечірня газета цього часопису. Перший номер її вийшов 27 жовтня 1902 року, а останній – 30 серпня 1919 року.

З цим часописом співпрацювали Берта фон Суттер (Bertha von Sutte), Фелікс Салтен (Felix Salten), Теодор Герцль (Teodor Herztl), Гюго фон Гофманстаь (Hugo von Hofmannstal), Макс Буркгард (Max Burkhard), Антон Вільданс (Anton Wildgans).

Часопис надавав свої сторінки таким видатним особистостям як Германну Гессе, Льву Толстому, Гюго Гофманстаю, Генріку Ібсену та Артуру Шніетцеру.

Запропонував часопис свої сторінки й Івану Франкові і він радо погодився на співпрацю, оскільки був позбавлений можливості друкувати свої статті на актуальні теми в галицькій пресі. Від 1902 року він став його штатним кореспондентом, виконуючи найрізноманітніші завдання редакції, які дуже часто йшли врозріз із його власними зацікавленнями, що приводило до непорозумінь. Однак розірвати контракт із газетою Іван Франко не міг через те, що на той час він розпочав будівництво своєї власної хати на вулиці Понінського і йому дуже потрібні були гроші. Він був обтяжений гіпотетичним банківським боргом, який мусив виплачувати регулярно кожного місяця. Проте розірвати контракт таки довелось і сталось це вже десь у 1904 році, хоча й надалі Іван Франко

час від часу висилав туди свої статті. Редакція охоче друкувала не тільки його гострі статті, але й також художні твори, правда лише такі, які мали яскраве соціальне забарвлення. Не бажаючи мати гострі конфлікти з владою, редакція часто вилучала зі статей Івана Франка гострі моменти, знижуючи при цьому їх вартісність, але забезпечуючи тим самим себе від судів та штрафів.

Редакція також пильно слідкувала за кожною витраченою Іваном Франком копійкою і ганила його, якщо на її думку ця копійка пішла не туди, куди потрібно.

Співпраця з «Die Zeit» стала сильно обтяжувати письменника, тим більше, що і сама газета перейшла на інші позиції і їй вже не були потрібні гострі статті Івана Франка.

Листи Івана Франка з редакцією «Die Zeit», як і з багатьма діячами німецької культури, не збереглись. Невідомо чи вони були в архіві редакції ще до початку Другої світової війни, бо саме у Відень на їх розшуки під час війни виїхала дочка Петра Франка Віра Франко, але була безпідставно запідозрена у шпигунстві на користь Радянського Союзу. Її заарештували та відправили до концентраційного табору, з якого її звільнили радянські війська. З німецького концтабору вона була кинута в радянські табори. Її було звинувачено у співпраці з нацистами. Під час Другої світової війни спроби відшукати архів редакції «Die Zeit», в якому, як можна було сподіватись, були листи Івана Франка, не вдалось.

Проте у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г.Шевченка НАН України збереглись листи працівників редакції до Івана Франка. Частина з них була вперше опублікована у виданні «Ivan Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine», яке вийшло 1963 року у берлінському видавництві «Akademie Verlag». Упорядниками цього видання були Е. Вінтер та П. Кірхнер. Публікація листів у цьому виданні була без належних коментарів та точних координат знаходження. Цей недолік ліквідовано у даній публікації.

У дане видання було також включено чимало статей, які Іван Франко опублікував на сторінках «Die Zeit» та інших німецьких газет, багато з яких до цього часу не перекладені українською мовою і не включені в жодне видання творів Івана Франка.

Нижче наведено список наявних листів працівників редакції до Івана Франка, які знаходяться у фонді Івана Франка (ф. 3) Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (ІЛ) та їх публікації у «Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine».

На сторінках газети «Die Zeit» Іван Франко опублікував:

1. Das Recht des Schweines. Eine politische Erzählung aus Galizien. № 88. 6.06.1896 р., С. 145–147. – Свинська конституція.
2. Der stramme Bezirkshauptmann. Ein Lebensbild aus Galizien. № 165, 27.11.1897 р. С. 132–135. – Острий-преострий староста.
3. Die Geschichte einer Confiscation. № 245, С. 164–167, 10.06. 1899 р. – Історія однієї конфіскати.
4. Der Räuber und der Geistliche / № 290. 22.04.1900 р., с. 44. – Розбійник і піп.
5. Die galizische Schöpfungsgeschichte.Ein politische Märchen aus Galizien, wiedererzählt von... № 341, 13 квітня 1901 р., С. 17–18. – Галицька історія сотворення світа.
6. Der Dorn im Fusse. Ein Erzählung aus dem Huzulenleben, №527, 16.03.1904, С. № 527 від 16–21 березня, № 528 від 17 березня, № 529 від 18 березня, № 530 від 19 березня, № 531 від 20 березня та № 532 від 21 березня 1904 року. – Терен у нозі.
7. Thomas mit dem Herzen und Thomas ohne Herz. У белетристичному додатку до газети «Die Zeit» № 626 від 19 червня 1904 року, С. 3–6. – Хома з серцем і Хома без серця.
8. Stefanyk Wasyl. Das letzte Stündchen. – Die Sonntags-Zeit. Belletr. Beilage zu № 36 der Wiener Tageszeitung

Номер фонду	Номер одиниці зберігання	Сторінка конволюту	Автор документа	Назва документа	Місце створення	Час створення	Спосіб створення	Beiträge
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1613	143	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	10.09.1895	Автограф	11
2	1613	145	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	19.09.1895	Автограф	12
3	1613	149	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	27.09.1895	Автограф	13
4	1613	166–168	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* [Франка І.]	Відень	4.10.1895	Автограф	14
5	1613	172–174	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* [Франка І.]	Відень	8.10.1895	Автограф	15
6	1613	224–225	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	12.11.1895	Автограф	16
7	1613	239–242	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	21.11.1895	Автограф	17
8	1613	281	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	5.01.1896	Автограф	18
9	1613	332–334	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	24.01.1896	Автограф	20
10	1613	349–350	Редакція журналу «Die Zeit»	*Лист до* Франка І.	Відень	28.01.1896	Автограф	21

1	2	3	4	5	6	7	8	9
11	1613	471	Редакція журналу «Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	13.05.1896	Автограф	23
12	1613	481	Редакція журналу «Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	21.05.1896	Автограф	24
13	1613	488–489	Редакція журналу «Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	3.06.1896	Автограф	25
14	1613	515	Редакція журналу «Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	27.06.1896	Автограф	26
15	1613	531	Редакція журналу «Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	3.07.1896	Автограф	28
16	1613	542–543	Редакція журналу «Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	7.07.1896	Автограф	29
17	1626	25–26	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	15.02.1897	Автограф	38
18	1626	33–34	Kanner Heinrich	Лист до Франка І.	Відень	18.03.1897	Автограф	39
19	1626	71–74	(редакція часопису «Die Zeit») Singer J.	Лист до Франка І.	Відень	28.04.1897	Автограф	40
20	1626	95–96	«Die Zeit» (адміністрація)	Лист до Франка І.	Відень	16.05.1897	Автограф	41
21	1626	97–100	(редакція часопису «Die Zeit») Singer J.	Лист до [Франка І.]	Відень	20.05.1897	Автограф	42
22	1614	19–22	Bahr Hermann (ред. газ.»Die Zeit»-Wiener Wochenschrift)	Лист до [Франка І.]	Відень	10.06.1897	Автограф	43

1	2	3	4	5	6	7	8	9
23	1626	117–118	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	12.08.1897	Автограф	44
24	1626	151–154	(редакція часопису «Die Zeit») Singer J.	Лист до Франка І.		9.09.1897	Автограф	45
25	1626	195–198	(редакція часопису «Die Zeit») Singer J.	Лист до [Франка І.]	Відень	15.11.1897	Автограф	46
26	1626	337–338	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	22.07.1898	Автограф	48
27	1626	343–344	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	5.08.1898	Автограф	49
28	1624	59	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	27.03.1899	Автограф	55
29	1626	491–492	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	18.04.1899	Автограф	56
30	1626	499–502	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	2.09.1899	Автограф	58
31	1626	513–514	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	11.10.1899	Автограф	59
32	1624	111	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	1.12.1899	Автограф	60
33	1614	177–178	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	29.03.1900	Автограф	62
34	1624	146–148	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	9.04.1900	Автограф	63

1	2	3	4	5	6	7	8	9
35	1614	185–186	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	2.04.1901	Автограф	65
36	1624	355	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	13.04.1901	Автограф	66
37	1638	675–676	«Die Zeit»	Листівка до Франка І.	Відень	20.04.1901	Автограф	-
38	1638	677–678	«Die Zeit»	Листівка до Франка І.	Відень	4.05.1901	Автограф	67
39	1614	169–170	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	4.07.1901	Автограф	69
40	1623	85	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.		13.12.1901	Друк	74
41	1638	679–680	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	4.02.1902	Машинопис	76
42	1624	277	«Die Zeit»	Сповіщення Франка І. про гонорар	Відень	6.02.1902	Заповнений бланк	77
43	1624	281	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	11.02.1902	Автограф	78
44	1638	681–682	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	13.03.1902	Машинопис	79
45	1638	683–684	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	2.05.1902	Машинопис	80
46	1638	685–686	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	17.05.1902	Машинопис	81

1	2	3	4	5	6	7	8	9
47	1638	687–688	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	21.05.1902	Машинопис	82
48	1638	689–690	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	24.06.1902	Машинопис	83
49	1638	691–692	«Die Zeit»	Лист до Франка І	Відень	28.06.1902	Машинопис	84
50	1623	167	"Die Zeit"	Лист до Франка І.	Відень	27.08 1902	Машинопис	–
51	1621	259–262	«Die Zeit»	Лист до Франка І.	Відень	1.09.1902	Машинопис	–
52	1638	693–694	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	4.09.1902	Машинопис	85
53	1638	695–698	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	5.09.1902	Машинопис	86
54	1638	699–702	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	9.09.1902	Машинопис	87
55	1638	703–706	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	13.09.1902	Машинопис	88
56	1638	707–710	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	13.09.1902	Машинопис	89
57	1638	711–714	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	15.09.1902	Машинопис	90
58	1638	715–716	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	17.09.1902	Автограф	91

1	2	3	4	5	6	7	8	9
59	1638	717–718	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	18.09.1902	Машинопис	92
60	1638	719–720	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	2.10.1902	Машинопис	93
61	1638	721–722	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	3.10.1902	Автограф	94
62	1638	725–726	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	21.10.1902	Машинопис	96
63	1638	727–730	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	29.10.1902	Машинопис	97
64	1638	731–732	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	1.11.1902	Автограф	98
65	1761		«Die Zeit»	Рахунок на ім'я Франка І.	Відень	10.11.1902 та 16.01.1906	Автограф	99
66	1638	733–734	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	14.01.1903	Машинопис	100
67	1638	735–736	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	27.01.1903	Машинопис	101
68	1638	737–738	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	10.02.1903	Машинопис	102
69	1638	739–740	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	25.04.1903	Машинопис	104
70	1638	741–742	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	16.05.1903	Машинопис	106

1	2	3	4	5	6	7	8	9
71	1638	743–744	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	27.05.1903	Машинопис	107
72	1638	745–746	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	3.06.1903	Машинопис	108
73	1638	747–748	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	5.06.1903	Автограф	109
74	1638	749–750	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	18.06.1903	Машинопис	110
75	1638	751–752	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	21.12.1903	Машинопис	111
76	1638	753–754	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	20.01.1904	Машинопис	113
77	1638	755–756	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	27.04.1904	Машинопис	114
78	1638	757–758	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	4.05.1904	Машинопис	115
79	1638	759–760	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	3.08.1904	Машинопис	116
80	1638	761–762	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	24.09.1904	Машинопис	119
81	1638	763–764	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	16.01.1906	Машинопис	125
82	1638	765–766	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	31.03.1906	Машинопис	127

1	2	3	4	5	6	7	8	9
83	1638	769–770	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	11.05.1906	Машинопис	128
84	1638	771–772	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	2.10.1906	Машинопис	129
85	1638	767–768	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	[1906]	Машинопис	
86	1638	773–774	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	18..11.1912	Машинопис	144
87	403	зв. 41, 42, 51	Kanner Heinrich (журнал «Die Zeit»)	Лист до Франка І.	Відень	12.03.1914	Машинопис	145
88	1638	775–776	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень	30.03.1914	Машинопис	146
89	1638	777–778	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень		Машинопис	
90	1638	779–780	«Die Zeit». «Wiener Tagblatt» (редакція)	Лист до Франка І.	Відень		Автограф	
91	1638	781–782	«Die Zeit» (видавництво)	Лист до [Франка І.]			Друк	

«Die Zeit», 1.11; c. 1., 1902 p. Aus Ruthenischen von Ivan Franko. – Переклад новели В. Стефаника «Скін».

9. Die Baurenbewegung in Galizien, № 51 від 21.IX. 1895 р., С. 177–180). – Селянський рух в Галичині.
10. Galizische Wahlen, № 53 від 5 жовтня 1895 року, С. 1–3. – Галицькі вибори.
11. Die jüngste galizische Wahl, № 58 від 9 листопада 1895 року. – Найновіший галицький вибір.
12. Das Papiergeld des Herrn Tzsykowski, № 56 від 26 жовтня 1895 року. С.50 – Паперові гроші пана Тишковського.
13. Die Auswanderungsagenten in Galizien, № 115 від 12 грудня 1896 року (С. 166–167). – Еміграційні агенти в Галичині.
14. Die erste Session des galizischen Landtages, № 72 від 15 лютого 1896 року, С. 97–98. Перша сесія галицького сейму.
15. Ein Dichner des Verrathes, № 136 від 8 травня 1897 року, С.86-89. – Поет зради.
16. Der galizische Bauer, № 151 від 21 вересня (С. 114–115), № 152 від 28 вересня (С. 132–133) 1897 року. – Галицький селянин.
17. Meine «Fälschungen», № 139 від 25 травня 1897 року (С. 135–136) – Моя «фальсифікація».
18. Polen und Ruthenen. № 131, від 3 квітня (С. 1–4), № 132 від 10 квітня (С. 20–21) 1897 року. – Поляки і русини.
19. Wo bleibt die Statistik? Eine Entgegnung auf obigen Artikel», – № 160 від 23 жовтня 1897 року (С. 51–53).– Де блідне статистика?
20. Die neueste Wahlkomödie in Galizien, № 204 від 27 серпня 1898 року (С. 129–131). – Найновіша виборча комедія в Галичині.
21. Die slavischen Brüder, № 178 від 25 лютого 1898 року (С. 132–133). – Слов'янський брат.
22. Georg Brandes. Polen.Einzig autoriesierte Uebersetzung aus dem Däniscgen von Adele Neustädter / Paris-Leipzig-München, 1898 – Георг Брандес (рец.).

23. Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten, № 263 від 14 жовтня 1899 року (С. 18–19).
24. Am 30 Märy d. J. № 288 від 21 квітня 1900 року С. 44. – 30 березня цього року… (про смерть Антона Грициняка (некролог).
25. Die Folter in Galizien № 288 від 7 квітня 1900, С. 372–375.– Знущання в Галичині.
26. Die Grosstathen des Herrn Bobrzynski, № 355 від 20 липня (34–36), № 356 від 27 липня 1901 року (С. 49–52). – Великі діяння пана Бобжинського.
27. Die jüngste galizischen Landtagswahlen, № 366 від 5 жовтня 1901 року (С. 3–4). – Найновіші галицькі парламентські вибори.
28. Das Polenthum nach zwei Fronten, № 376 від 14 грудня 1901 року (С. 161–164) – Польскість на два фронти.
29. Bauernstrikes in Ostgalizien», перших дві частини якої було опубліковано в газеті «Die Zeit. Morgenblatt» у № 27 від 23 жовтня 1902 року (С. 3–4). Третя частина була опублікована в «Die Zeit» № 422 від 1 грудня 1902 року (С. 50–51).
30. Gleb Uspenski, № 406 від 12 липня 1901 року. С. 24–25. – Гліб Успенський.
31. Die Lemderger Unruhen, № 401 від 7 липня 1902 року. С. 145–146. – Львівські події.
32. Maria Konopnicka, № 421 від 25 жовтня 1902 року. С. 40–42. – Марія Конопницька.
33. Polenpolitik; № 379 від 4 січня 1902 року (С. 3–4). – Польська політика.
34. Shakespeare bei den Ruthenen, № 446 від 18 квітня 1903 року (С. 32–34). – Шекспір у українців.
35. Die Vorgänge an der Lemberger Unsversität, № 381, 21 жовтня 1903 року (С. 1–2). – Події у Львівському університеті.
36. Ein Warnungssignal, № 253 від 13 червня 1903 року. С. 5. – Сигнал тривоги (про єврейські погроми в Галичині).

37. Wie ich dazu kam? Eine Erinnerungch. № 167 від 17 березня 1903 року. С. 1–2. – Як це сталось?
38. Suspendirung ruthenisher Professoren, № 426 від 13 січня 1904 року. С. 2 – Звільнення українських професорів.
39. Der galizische Bauernstreik im Volkslseder, № 1049 від 27 серпня 1905 року (С. 6.). – Галицький селянський страйк в народній пісні.
40. Kasprowicz Jan. Der sterbende Welt. Dschtungen. Aus dem polnischen übertragen von Julius Tenner, № 1000 від 9 липня 1905 року. С. 19. – Ян Каспрович (рецензія на збірку «Вмираючому світові»).
41. Drei Riesen im Kampfe um einen Zwerg, № 1710 від 29 червня 1907 року. С. 2–3. – Три велетні в боротьбі за карлика.
42. Taras Schewtschenko, № 4136 від 3 квітня 1914, С. 1–3. – Тарас Шевченко.

З художніх творів, які були опубліковані на сторінках «Die Zeit» у корпус «Beitrage...» включено:

1. Das Recht des Schweines. Eine politische Erzählung aus Galizien. № 88. 6.06. 1896 р., С. 145–147. – Свинська конституція.
2. Der stramme Bezirkshauptmann. Ein Lebensbild aus Galizien. № 165, 27.11.1897 р. С. 132–135. – Острий-преострий староста.
3. Die Geschichte einer Confiscatin. № 245, С. 164–167, 10.06. 1899 р. – Історія однієї конфіскати.
4. Der Räuber und der Geistliche. № 290. 22.04.1900 р. С. 44. – Розбійник і піп.
5. Die galizische Schöpfungsgeschichte. Ein politische Märchen aus Galizien, wiedererzählt von... № 341, 13 квітня 1901 р. С. 17–18. – Галицька історія сотворення світа.
6. Der Dorn im Fusse. Ein Erzählung aus dem Huzulenleben, № 527, 16.03.1904. С. № 527 від 16–21 березня, № 528 від 17 березня, № 529 від 18 березня, № 530 від 19 березня,

№ 531 від 20 березня та № 532 від 21 березня 1904. – Терен у нозі.

Не включено:

1. 7. Thomas mit dem Herzen und Thomas ohne Herz. У белетристичному додатку до газети «Die Zeit» № 626 від 19 червня 1904. С. 3–6. – Хома з серцем і Хома без серця.
2. Stefanyk Wasyl. Das letzte Stündchen. – Die Sonntags-Zeit. Belletr. Beilage zu № 36 der Wiener Tageszeitung «Die Zeit», 1.11; c. 1., 1902 p. Aus Ruthenischen von Ivan Franko. – Переклад новели В. Стефаника «Скін».
3. Drei Riesen im Kampfe um einen Zwerg, № 1710 від 29 червня 1907 року. С. 2–3. – Три велетні в боротьбі за карлика.

З автобіографічних матеріалів, які були опубліковані на сторінках «Die Zeit» у корпус «Beitrage...» включено:

1. Wie ich dazu kam? Eine Erinnerungch. № 167 від 17 березня 1903 року. С. 1–2. – Як це сталось?

З літературознавчих праць включено:

1. Gleb Uspenski, № 406 від 12 липня 1901 року. С. 24–25.– Гліб Успенський.
2. Maria Konopnicka, № 421 від 25 жовтня 1902 року. С. 40–42. – Марія Конопницька.
3. Shakespeare bei den Ruthenen, № 446 від 18 квітня 1903 року (С. 32–34. – Шекспір у українців.
4. Kasprowicz Jan. Der sterbende Welt. Dschtungen. Aus dem polnischen übertragen von Julius Tenner, № 1000 від 9 липня 1905 року. С. 19. – Ян Каспрович (рецензія на збірку «Вмираючому світові».
5. Georg Brandes. Polen. Einzig autoriesierte Uebersetzung aus dem Däniscgen von Adele Neustädter / Paris-Leipzig-München, 1898 – Георг Брандес (рец.).

7. Taras Schewtschenko, № 4136 від 3 квітня 1914. С. 1–3. – Тарас Шевченко.

Не включено:

1. Ein Dichner des Verrathes, № 136 від 8 травня 1897 року. С. 86–89. – Поет зради.
2. Meine «Fälschungen», № 139 від 25 травня 1897 року (С. 135–136) – Моя «фальсифікація».
3. 6. Am 30 Märy d.J. № 288 від 21 квітня 1900 року 9 С. 44–30 березня цього року... (про смерть Антона Грициняка (некролог).

Зі статей на суспільно-політичну тематику включено:

1. Die Baurenbewegung in Galizien, № 51 від 21.IX. 1895 року. С. 177–180. – Селянський рух в Галичині.
2. Die jüngste galizische Wahl, № 58 від 9 листопада 1895 року. – Найновіший галицький вибір.
3. Das Papiergeld des Herrn Tzsykowski, № 56 від 26 жовтня 1895 року. С. 50. – Паперові гроші пана Тишковського
4. Die Auswanderungsagenten in Galizien, № 115 від 12 грудня 1896 року. С. 166–167. – Еміграційні агенти в Галичині.
5. Die erste Session des galizischen Landtages, № 72 від 15 лютого 1896 року. С. 97–98. – Перша сесія галицького сейму.
6. Polen und Ruthenen. № 131, від 3 квітня (С. 1–4), № 132 від 10 квітня (С. 20–21) 1897 року. – Поляки і русини.
7. Der galizische Bauer, № 151 від 21 вересня (С. 114–115), № 152 від 28 вересня (С. 132–133) 1897 року. – Галицький селянин.
8. Wo bleibt die Statistik? Eine Entgegnung auf obigen Artikel», – № 160 від 23 жовтня 1897 року (С. 51–53). – Де блідне статистика?
9. Die neueste Wahlkomödie in Galizien, № 204 від 27 серпня 1898 року. (С. 129–131). – Найновіша виборча комедія в Галичині.

10. Die slavischen Brüder, № 178 від 25 лютого 1898 року (С. 132–133). – Слов'янський брат.
11. Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten, № 263 від 14 жовтня 1899 року (С. 18–19).
12. Die Grosstathen des Herrn Bobrzynski, № 355 від 20 липня (34–36), № 356 від 27 липня 1901 року (С. 49–52). – Великі діяння пана Бобжинського.
13. Die Folter in Galizien № 288 від 7 квітня 1900. С. 372–375. – Знущання в Галичині.
14. Die jüngste galizischen Landtagswahlen, № 366 від 5 жовтня 1901 року (С. 3–4). – Найновіші галицькі парламентські вибори.
15. Das Polenthum nach zwei Fronten, № 376 від 14 грудня 1901 року (С. 161–164). – Польскість на два фронти.
16. Bauernstrikes in Ostgalizien», перших дві частини якої було опубліковано в газеті «Die Zeit. Morgenblatt» у № 27 від 23 жовтня 1902 року (С. 3–4). Третя частина була опублікована в «Die Zeit» № 422 від 1 грудня 1902 року (С. 50–51).
17. Die Lemderger Unruhen, № 401 від 7 липня 1902 року. С. 145–146. – Львівські події.
18. Polenpolitik; № 379 від 4 січня 1902 року. С. 3–4. – Польська політика.
19. Die Vorgänge an der Lemberger Unsversität, № 381, 21 жовтня 1903 року (С. 1–2). – Події у Львівському університеті.

Не включено:

1. Galizische Wahlen, № 53 від 5 жовтня 1895 року, С. 1–3. – Галицькі вибори.
2. Ein Warnungssignal, № 253 від 13 червня 1903 року. С. 5 – Сигнал тривоги (про єврейські погроми в Галичині).
3. Suspendirung ruthenisher Professoren, № 426 від 13 січня 1904 року. С. 2 – Звільнення українських професорів.

4. Der galizische Bauernstreik im Volkslseder, № 1049 від 27 серпня 1905 року (С. 6.) – Галицький селянський страйк в народній пісні.

Для повної уяви співпраці Івана Франка з діячами німецької культури та редакціями різних видань до даної публікації потрібно додати листи від них Іванові Франку. Вони були також опубліковані у виданні «Ivan Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine» без точної координації їх знаходження і що зроблено у даній публікації. Вони не стали об'єктом дослідження даної публікації.

У цьому відношенні найдавніший лист до Івана Франка датується 9 червнем 1888 року від Антона Крейтцера (Kreutzer) і стосується страйку львівських пекарів. Ця стаття мала бути опублікована у «Arbeiter Zeitung», але з невідомих причин опублікованою не була. У виданні «Beitrage...» цей лист публікується під № 1. У фонді Івана Франка (ф. 3) він відсутній. Більше листів від Антона Крейтцера невідомо.

Наступний лист до Івана Франка датується 14 липнем 1888 року. Він від доктора Адольфа Брауна (1862–1929) і знаходиться у фонді Івана Франка (ф. 3, № 1602, арк. 719–720). Автор листа також зацікавлений у статті Івана Франка про страйк львівських пекарів. Відомий ще один лист доктора Брауна до Івана Франка, який датується 25 липнем 1899 року ф. 3, № 1611, арк. 149–150). Він знаходиться у фонді Івана Франка (ф. 3, № 1611, арк. 149–150).

Адольф Браун був товаришем Енгельберта Пернерсторфера (1850–1918) – члена австрійського парламенту, видатного політичного діяча, одного з лідерів австрійського соціал-демократичного руху. Збереглись його доволі об'ємні і цікаві листи до Івана Франка, які опубліковані у «Beitrage...» під №№ 6, 27, 30–32, 34, 36 та 37. Вони зберігаються у фонді Івана Франка. Це листи від 10 жовтня 1890 року (№ 1605, арк. 619–620), 27 червня 1896 року (№ 1633, арк. 381–382), 4 жовтня 1896 року (№ 1613, арк. 659–660), 16 жовтня 1896

року (№ 1613. арк. 667–668). 23 жовтня 1896 року (№ 1613, арк. 679), 22 листопада 1896 року (№ 1613, арк. 709–710), 2 грудня 1896 року (№ 1633, арк. 383–384) та 14 січня 1897 року (№ 1626, арк. 517–518). Листи в основному стосуються запрошення Івана Франка виступити у Відні перед Товариством Фабіанців.

Декілька листів до Івана Франка з проханням у співпраці з австрійською соціал-демократичною пресою написані від імені Пернерсторфера адвокатом доктором Емілем Фурсом (1863–1912). Це листи від 21 листопада 1896 року (ф. 3, № 1613, арк. 703–705), 28 листопада 1896 року (ф. 3, № 1613. арк. 731–733), 18 грудня 1905 року (ф. 3, № 1638, арк. 653–654) та 22 березня 1906 року (ф. 3, № 1638, арк. 655–656). У виданні «Beitrage…» це відповідно № 33, 35, 123 та 126.

Зберігається у фонді Івана Франка лист Людвіка Брюгеля та Леопольда Бенедека (від 13 грудня 1893 року № 1622, арк. 279–280) з проханням до співпраці з соціал-демократичними виданнями. У виданні «Beitrage…» цей лист публікується під № 7. Запрошував Івана Франка до співпраці у виданні «Volkpresse» Герман Кадіш у листі від 13 січня 1896 року (№ 1613, арк. 97) та від 3 квітня 1899 року (№ 1626, арк. 485–486). Перший опублікований у «Beitrage…» під № 19, другий – не опублікований.

У цьому ж виданні опубліковані листи Віктора Адлера (1852–1918) – одного з лідерів австрійської соціал-демократичної партії та редактора її органу «Arbeitzeitung» (№ 47) та його дружини Емми (№№ 8, 10). № 47 – від 8 липня 1898 року (№ 1626, арк. 315– 316), № 8 з 1893 року (1612, арк. 671–672) та № 19 з 1894 року (№ 1612, арк. 637–640). Від імені Віктора Адлера запрошував Івана Франка до співпраці з австрійською соціал-демократією й Міхаель Шахерт (лист № 9 від 1 січня 1894 року). У фонді Івана Франка він відсутній.

Запрошував до співпраці з «Őstereichischen Rundschau» Івана Франка і Й. Ягенз у листі від 7 березня 1896 року. У «Beitrage…» це лист № 22. У фонді Івана Франка він відсутній. Від імені цього ж видання звертався до Івана Франка і редактор

Карл Юнкер, про що свідчить лист від 1 листопада 1902 року (ф. 3, № 1638, арк. 731–732) і опублікований у «Beitrage...» під № 98.

Успішною була співпраця Івана Франка з цим журналом у 1904-1907 роках. На прохання редакції Іван Франко написав огляд української літератури за 1904 рік («Die ruthenische Lsteratur im Jahre 1904»), який був опублікований у т. 1 та т. 2 за 1904 рік. Для цього ж видання він зробив і огляд української літератури за 1904–1906 роки під назвою «Ruthenische Literatur 1904–1906», який був опублікований 1907 року в т. 11. Свідченням цієї співпраці є листи редакції, підписані д-ром Карлом Глоссі (Glossy) від 22 серпня 1904 року, 5 вересня 1904 року, 30 вересня 1904 року, 5 листопада 1904 року, 3 січня 1905 року та 30 грудня 1906 року, які у виданні «Beitraqe...», опубліковані під №№ 117, 118, 120, 121, 122 та 132. За огляд української літератури в 1904 році Іван Франко отримав гонорар 41.55 корон, що засвідчує лист редактора видання Ернеста Стюпнагеля (Stüpnagel) І.Франку (у «Beitrage...» – це лист під № 124).

У виданні «Beitrage...» опубліковано декілька листів редактора часопису «Wage» д-р Рудольфа Варе (1865– ?). Це листи з 1898 року та від 14.12.1898 року, які у виданні «Beitrage...» опубліковані під №№ 50 та 51. У фонді Івана Франка відсутні.

Запрошував Івана Франка до співпраці з «JüdischeVolksdlatt» і Вальтер Голітшер, про що свідчить лист від них з 1898 року, який у згаданому виданні опублікований під № 52. У фонді Івана Франка відсутній.

Зацікавленим був у статтях Івана Франка і новостворений часопис «Der Jude», про що свідчать листи редактора цього часопису Мартина Бубера (1878–?) від 3 квітня 1903 року, 8 травня 1903 року та 20 травня 1904 року до Івана Франка. Дані листи у фонді Івана Франка відсутні. У виданні «Beitrage...» вони опубліковані під №№ 103, 105 та 112.

Часопис «Der Jude» тільки відкрився і його редактор Мартин Бубер попросив Івана Франка написати якусь статтю для

нього. Іван Франко відгукнувся на прохання редактора і для даного журналу написав статтю «Meine jüdiswchen Bekannten», яка українською мовою була опублікована М. Возняком у часописі «Діло» у №№ 117–119 під назвою «Мої знайомі жиди». Ця стаття не була включена у 50-томне видання творів Івана Франка. В наш час її було включено до видання «Іван Франко. Мозаїка», упорядниками якого були З. Франко та М. Василенко. Видання вийшло у видавництві «Каменяр» 2002 року.

У фонді Івана Франка відсутній і лист редактора жіночого часопису «Dokumente der Freuen» Марії Ланг від 25 березня 1899 року, який у «Beitrage...» опублікований під № 54.

Під № 61 у даному виданні опублікований лист Вальтера Шіффа від 1 січня 1900 року із запрошенням у співробітництві з виданням «Walder und Weiden». У фонді Івана Франка цей лист значиться у справі 1611, арк. 211–214.

Карл Болгоевенер (Bolhoevener), який працював редактором видавництва «Deutscher Verlagsanstadt» запрошував Івана Франка взяти участь у різних виданнях, про що свідчать його листи від 1 квітня 1901 року (ф. 3, № 1624, арк. 352–353), 26 травня 1901 року (ф. 3, № 1624, арк. 240–241) та 14 серпня 1901 року (ф. 3, № 1624. арк. 291). У виданні «Beitrage...» вони опубліковані під № 64, 68 та 71. Дане видавництво запрошувало Івана Франка написати статтю про українську літературу для журналу «Aus fremden Zungen», який з 1891 до 1914 року виходив у Штутгарті, Лейпцігу та Берліні. Для цього журналу Іван Франко написав статтю «Die ukrainischer (ruthenische) literatur», яка була опублікована у № 8 цього журналу за 1901 рік.

Збереглось два листи редакції «Лексикону Гердера» до Івана Франка з приводу публікації його автобіографії. Це листи від 17 лютого 1909 року та 24 травня 1910 року (у «Beitrage...» вони опубліковані під №№ 140 та 141).

Цю автобіографію Івана Франка написав 18 січня 1909 року син Петро, оскільки сам Іван Франко не міг. Його руки були спаралізовані. Українською мовою ця автобіографія вперше

була опублікована у збірнику «За сто літ» (Київ. 1927 р. кн. 1), а відтак включалась у різні видання. Рукопис автобіографії зберігається у ф. 3 під № 444.

Збереглись листи перекладача творів Івана Франка німецькою мовою лікаря з Грасліц Карла Гельбіха. У фонді Івана Франка збереглось п'ять листів його до Івана Франка: від 5 жовтня 1899 року (№ 1626, арк. 507–510), 11 серпня 1901 року (№ 1624, арк. 287–289), 19 серпня 1901 року (№ 1624, арк. 295–297), 30 травня 1901 року (№ 1624, арк. 247–249) та 7 січня 1902 року (№ 1624, арк. 269). Всі ці листи, за винятком першого опубліковані під №№ 70, 72, 73 та 75 у видані «Beitrage...».

Редагував переклади творів Івана Франка на сторінках «Die Zeit» німецькою мовою працівник відділу фейлетонів Гюго Габерфельд, який з цього приводу мав до Івана Франка чимало претензій та зауважень, про що свідчать підписані від імені редакції його листи від 4 лютого 1902 року (ф. 3, № 1638), 11 лютого 1902 року (ф. 3, № 1624, арк. 277), 21 травня 1902 року (ф. 3, № 1638, арк. 687–688), 20 січня 1904 року (ф. 3, № 1638, арк. 753–754).

Редагував переклади Івана Франка на німецьку мову і працівник відділу фейлетонів цієї ж газети Курт Арам, від якого збереглось п'ять листів, написаних від імені редакції: від 17 вересня 1902 року (ф. 3, № 1638, арк. 715–716), 14 січня 1903 року (ф. 3. № 1638, арк. 733–734), 27 січня 1903 року (ф. 3, № 1638, арк. 735–736) та 10 лютого 1903 року (ф. 3, № 1638, арк. 737–738).

Співпраця Івана Франка з газетою «Die Zeit» розпочалась із осені 1895 року, про що свідчить лист Генрика Каннера (1864–?) до Івана Франка від 10 вересня 1895 року (ф. 3, № 1613, арк. 143). Властиво через Генрика Каннера і велось листування Івана Франка з редакцією газети. Таких листів відомо 48 листів. Останній датується 12 березнем 1914 року (ф. 3, № 403, арк. 41, 42, 51). У «Beitrage...» він має № 145.

Велось листування з Іваном Франком також і через редактора Ісидора Сінгера (1859–1939). Перший лист Іванові Франку від І.Сінгера від імені редакції газети – 28 квітня 1897

року (ф. 3, № 1626, арк. 71–74). Листів, підписаних його іменем – 16. Останній лист – 3 серпня 1904 року (ф. 3, № 1638, арк. 759–760).

Від імені редакції листувався з Іваном Франком і працівник «Die Zeit» Герман Бар (1863–1934). Зберігся тільки один його лист від 10 червня 1897 року (ф. 3, № 1614, арк. 19–22).

Стосовно публікацій перекладів Івана Франка німецькою мовою на сторінках «Die Zeit» з ним вів листування Гюго Габерфельд, про що свідчать листи, опубліковані у «Beitrage...» під №№ 76, 78, 82 та 113. Вони написані від імені редакції, оскільки Гюго Габерфельд завідував у ній відділом фейлетонів. Це листи від 4 лютого 1902 року (ф. 3, № 1638, арк. 679–680), 11 лютого 1902 року (ф. 3, № 1614, арк. 281), 21 травня 1902 року (ф. 3, № 1638, арк. 687–688) та 21 січня 1904 року (ф. 3, № 1638, арк. 753–754).

Відділ фейлетонів був одним із найчисельніших у газеті «Die Zeit», а тому справу стосовно публікацій з Іваном Франком мали й інші працівники. Зокрема, найбільше виділявся серед них Франц Салтен, який вів листування з Іваном Франком від імені цього відділу у 1903–1904 роках. Це листи, які зберігаються у фонді Івана Франка, від 5 червня 1903 року (№ 1638, арк. 747–748), 27 квітня 1903 року (№ 1638, арк. 755–756), 4 травня 1903 року (№ 1638, арк. 757–768) та 24 вересня 1904 року (№ 1638, арк. 761–762). У виданні «Beitrage...» вони опубліковані під №№ 109, 114, 115 та 119.

Фіналом співпраці Івана Франка з часописом «Die Zeit» була публікація відомої «Присвяти» Тарасові Шевченку, яка починалася словами: «Він був сином мужика...». Вона була опублікована в «Die Zeit. Morgenblatt» № 4636 від 3 квітня 1914 року. Збереглось два листи з приводу публікації цієї «Присвяти» та строгі вимоги редакторів стосовно кількості рядків у ній. Перший з них – лист від Г. Каннера від 12 березня 1914 року (ф. 3, № 403, арк. 41, 42, 51) та завідувача відділу фейлетонів газети доктора Мільрата (Milrath) від 30 березня 1914 року (ф. 3, № 1638, арк. 775–776).

№ 1

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 10. September 1895
IX/3, Güntergasse 1.

Sehr geehrter Herr Dr.!

Ich komme leider erst heute dazu, auf Ihr g. Schreiben zu erwidern. Warum ziehen Sie Ihren Namen von Ihrem Artikel zurück? Warum wollen Sie überhaupt lieber von der Publikation des Artikels absehen? Ich finde den Artikel sehr zeitgemäß und habe von Anfang an nicht beabsichtigt ihn früher als unmittelbar von Beginn der galizischen Landtangswahlen zu veröffentlichen. Ich bin nach wie vor der Meinung, dass der Artikel, a. f. auf Ihren Namen, auf den ich besonderen Wert lege, publiziert werde und erbitte mir umgehend Ihre Zustimmung dazu.

Hochachtungsvoll
Ihr ergebener Kanner

Herr Dr Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 10 вересня 1895
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Доктор!

На жаль, я тільки сьогодні зібрався відповісти на Вашого листа.

Чому Ви не хочете підписувати своїм ім'ям статтю?[1] Чому Ви взагалі проти публікації цієї статті? Я вважаю статтю дуже своєчасною і з самого початку не мав наміру друкувати її раніше, ніж безпосередньо перед початком галицьких виборів до парламенту. Я і надалі дотримуюсь думки, що статтю потрібно друкувати під Вашим іменем, яке я особливо ціню і прошу вашої згоди.

З великою повагою
Відданий Вам Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 143. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 2

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 19. IX. 1895
IX/3, Güntherstrasse, 1

Hochgeehrter Herr Dr

Besten Dank für Ihre promte Beantwortung der vom Herrn Dr Kanner an Sie gestellten orthographischen Fragen. Die Korrekturen werden sorgfältigst durchgefürt Ihr ausgezeichneter Aufsatz erscheint in unserer nächsten Nummer vom 21. d. M. Wollen Sie uns freundlichst über den Ausfall der Wahlen in Galizien so rasch als möglich einen Artikel senden, der sehr gut zum Schluss ein getreues Porträt des Wahlwachers Badeni enthalten könnte, der wohl bis dahin schon ernant sein wird. Ihrer freundlichen Zusage bestimmt entgegensehend verbleibe ich hochachtungsvoll ergebenst.

Prof. I. Singer

Herrn Doktor Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 19. IX. 1895
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане доктор!

Величезне спасибі за Вашу негайну відповідь на орфографічні запитання, які ставив пан доктор Каннер. Правка буде ретельно проведена. Ваша прекрасна стаття з'явиться в нашому наступному номері 21 цього місяця[2]. Чи не хотіли б Ви і як тільки можливо швидше прислати статтю про результати виборів у Галичині, яка б містила б портрет головного претендента Бадені[3], котрого вже до того часу назвуть переможцем. З повною надією на Вашу згоду прощаюся з Вами шануючий і вірний

професор І. Зінгер

Панові Д-ру Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 145. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 3

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 27. IX. 1895
IX/3, Günthergasse 1

Hochgeehrter Herr Dr!

Darf ich für der nächste Nummer (5/X) auf der erbetenen Artikel über die Landstagswahlen sammt Portrait Badeni bestimmt rechnen? Wenn ja, so bitte ich Sie recht sehr, mir sofort zu verständigen und den Artikel, der wesentlich kürzer als Ihr trefflicher von jüngster Woche sein müsste, so nach Wien zu senden, dass er bis längstens Donnerstag früh (3. Okt.) in meinen Händen ist.

In vorzüglicher Hochachtung
ergebenst
I. Singer

Herrn Doktor Ivan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 27. IX. 1895
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане доктор!

Чи можу я з впевненістю розраховувати на замовлену статтю про вибори до парламенту наступного номера (5.X)?[4] Коли так, то дуже Вас прошу дати мені про це знати і цю статтю, яка мусить бути значно коротшою від тої, яка була останнього тижня, переслати до Відня з таким розрахунком, щоб вона щонайпізніше в четвер вранці (3 жовтня) була в моїх руках.

З повагою смиренно
І. Зінгер

Панові Д-ру Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 149. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 4

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 4. X. 1895
IX/3, Günthergasse, 1

Hochverehrter Herr Dr!

Wärmste Dank für Ihren ausgezeichneten Artikel über die galizischen Wahlen, den ich ein wenig kürzen musste und, um eine Konfiskation zu verhüten, von der in derselben Angelegenheit die gestrige «Arbeiterzeitung» betroffen wurde, auch in den schärfsten Badeni-Stellen etwas abgeschwächt habe. Eine Konfiskation des morgigen Blatte wäre für uns eine Katastrophe, da wir mit dieser 1. Nummer unseres II. Jahrgangs mit 20.000 Exemplaren die Welt überschwemmen wollen. Aus dem redaktionellen Anhang zu Ihren Artikel und meinen «Politischen Notizen der Woche» werden Sie erkennen, dass wir nicht minder als Sie fortiter in re und nur Ausnahmsweise diesmal etwas suaviar in modo sind.

Um Missverständnissen vorzubeugen, benachrichtige ich Sie ferner, dass ich 1-2 Mal das Epitheton «jüdisch» eliminiert habe. Es geschah dies nicht etwas aus landläufigem Philosemitismus, gegen welchen Verdacht ich wohl durch die ganze Haltung meines Blutes und die von mir geschriebenen «Pol. Notizen» in Nr 51 der «Zeit» hinreichend geschützt bin; es geschah auch nicht, quia victa causa (bei den Gemeindbruthowahlen) placuirt Platoni.

Nichts weniger als das! Es geschah deshalb, weil die Häufung dieses Epithets ohne sachliche Darlegung der Stellung der Juden in Galizien als eine zu Missverständnissen Anlass bietende besser vermieden sehen wollen. Über die Judenfrage in Galizien werde ich mir demnächst von Ihnen einen Artikel erbitten, worüber ich mir nach eingehend zu schreiben vorbehalte.

Meine Administration wird sich erlauben, Ihnen von unserer morgigen Nummer 100 Exemplare zu Propagandazwecken zu übersenden. Bitte freundlich für die wirksamste Verbreitung zu sorgen und mit den hiermit verbundenen zu sorgen und mit den hiermit verbundenen Spesen wie Administration zu belasten.

Hochachtungsvoll
Ergebenst I. Singer

Herrn Dr Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 4. X. 1895
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Д[окто]р!

Якнайтепліша подяка за Вашу прекрасну статтю про галицькі вибори, яку я був змушений трохи вкоротити, зоб запобігти конфіскації, від якої з тих же причин потерпіла «Arbeiter Zeitung»[5] а також я дещо пом'якшив тональність у найгостріших висловлюваннях про Бадені. Конфіскація завтрашньої газети була б для нас катастрофою, оскільки ми цим першим номером другого року нашого видання у 20 000 екземплярів, хочемо наповнити світ.

З редакційної замітки до Вашої статті, а також з моїх «Політичних заміток тижня» Ви дізнаєтеся, що ми діємо не менш, ніж Ви по суті справи твердо, і лишень цього разу, як виняток, дещо в м'якший спосіб[6].

Щоб уникнути непорозумінь, хочу Вам ще повідомити, що я 1-2 рази прибрав епітет «єврейський». Я так вчинив не через поширений у нас філосемітизм, в чому мене аж ніяк не можна звинуватити, хоча через мої настрої і мої «Політичні замітки», опубліковані в № 51 «Die Zeit» це сталося і через те, що «quia victa causa (на муніципальних виборах) placiut[7], Платоне. Нічого подібного! Це сталося через те, що я хотів уникнути надто частого вживання цього епітету без об'єктивного висвітлення ситуації з євреями в Галичині, як такої, що веде до непорозумінь. Про справи єврейства в Галичині я проситиму Вас написати незабаром статтю[8] і те, що потрібно написати детальніше, я напишу сам.

Моя адміністрація хотіла б Вам переслати 100 екземплярів нашого вчорашньоно номера з метою пропаганди газети. Прошу Вас по-дружньому потурбуватися про ефективне її розповсюдження, а кошти, витрачені на цю справу, віднести на рахунок адміністрації.

З великою пошаною
відомий Вам
І. Зінгер

Панові Д-ру Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 166–168. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 5

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 8. X. 1895
IX/3, Günthergasse, 1

Hochverehrter Herr Dr!

Ihr wertes Schreiben von gestern hat mich von einem Alp befreit; denn die Nachricht von Ihrer Verhaftung hat mir infolge der Informationen Ihres Herrn Kollegen Dr. Zipser Dr. Z. zu sagen, dass unser gemeinsamer Bekannter mir bereitwilligsten Weise Schritte zugunsten Ihrer Anhaftung zugesagt hat. Ihr Artikel ist noch von erfolgten Konfiskation an 200 ausländische Blätter kaum Notiz vom Artikel nehmen, obzwar ich ihnen in einem Zirkular förmlich die Nase darauf gestoßen habe, sie möchten doch statt einig über armenische und chinesische Grenze zu schreiben, doch endlich einmal die galizischen aufdecken. Die hiesigen Vertreter auswärtiger Blätter sind fast durchwegs bestochen, wofür ich einen eklatanten Beweis in Händen habe. Die einzige «Frankfurter Zeitung», deren Korrespondenzen bei mir im Hause von meinem Freunde Dr J. Redlich gemacht wurden hält bisher allein zu uns. Bitte sie aufmerksam zu verfolgen. Über Sie stand auch schon etwas dort. Ich sende Ihnen demnächst die betreffenden Artikel.

Mit Ihrer Wahl zum Abgeordneten würde ich mich unendlich freuen, nur fürchte ich, dass der ganze Regierungsapparat darum gewendet werden wird, um Ihre Wahl zu vereiteln.

Dr Zipser wird Ihnen mittlerweile erzählt haben, was ich mir von seiner Reise nach Galizien erwarte. Hoffentlich wird sie nicht resultatlos bleiben.

Nach dem Schönburnschen Passerlass müssten eigentlich Sie und die «Zeit» jetzt subjektiv verfolgt werden. Ich fürchte nur dass dies aus Schlauheit in diesem Falle unterbleibt. Sollte aber dennoch die Anklage erhoben werden, so muss unter allen Umständen-coute que coute! – unserseits der Wahrheitsbeweis angetreten und durchgeführt werden. Bitte sich des erforderlichen Beweismaterials in vorhinein vollkommen zu versichern.

Konnte Sie mir nicht eine inkonfiskable Kritik des Werkes von Kosmian und des elenden Zeugs, das Halban darüber geschrieben hat,

recht bald senden. Der Schwerpunkt unserer inneren Politik liegt jetzt in Galizien und deshalb möchte ich das Interesse unserer Leser nachhaltig dorthin lenken. Hoffentlich sehe ich Sie bald in Wien.

Ihr aufrichtig ergebener
Singer

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 8.X. 1895
IX/ 3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане докторе!

Ваш дорогий лист, який прийшов вчора, звільнив мене від тривоги, бо повідомлення про Ваш арешт[9], яке я одержав від Вашого пана колеги др. Ціпсера[10] викликало у мене тривогу. Прошу сказати пану др. Ц[іпсеру], що наш спільний знайомий[11] дуже охоче погодився здійснити кроки до для Вашого звільнення. Вашу статтю розіслано до 200 закордонних газет ще до конфіскації, яка відбулася пізніше, і ніхто навіть не думав, що цій справі може щось завадити. Щоправда. Навряд чи більшість цих газет звернуть на статтю увагу. Хоча я в певному смислі ткнув їх просто-таки носом. Щоб вони замість писати про вірменський і китайський кордони, відкрили для себе нарешті галицькі. Тутешні представники закордонних газет майже всі підкуплені, на що я маю яскраві докази. Єдина «Frankfurten Zeitung»[12] кореспонденції для якої писалися у мене вдома любим другом др. І. Редліхом, дотримується нашого боку. Прошу слідувати за ними. Про Вас там вже щось писали. Незабаром я Вам пришлю ці статті[13].

Я був би безмежно радий, якби Вас вибрали депутатом, тільки боюсь, що проти Вас буде задіяний весь урядовий апарат, щоби цьому вибору завадити.

Др. Ціпсер можливо Вам вже розповідав, чого я очікую від його подорожі в Галичину. Сподіваюсь. вона не буде безрезультатною

Після Шонбурнівського указу про паспорти Ви і «Die Zeit» власне тепер повинні переслідуватися. Я боюся тільки, що це в даному випадку не спрацює, якщо ми схитруємо. Однак, коли нам пред'являть звинувачення, то потрібно буде за будь-яких обставин, чого б це не коштувало, взятись нам за докази. Прошу наперед забезпечитися необхідним доказовим матеріалом.

Чи не могли б Ви мені якомога швидше вислати критики твору Козьміана[14] і тої жалюгідної писанини про нього Гальбана[15].

Тепер центр притягання нашої політики лежить в Галичині, а тому я хотів би привернути пильну увагу наших читачів туди. Сподіваюсь незабаром побачити вас у Відні.

Ваш щиро вдячний
Зінгер

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 172–174. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 6

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift.
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer,
Hermann Bahr,
Dr. Heinrich Kanner
Telefon Dr. 6415.

Wien, den 12. November 1895
IX/3, Günthergasse, 1

Hochgeehrter Herr Doktor!

Empfangen Sie meinen Dank für Ihren Artikel über die letzte galizische Wahl, den ich aus Raummangel etwa um ein Drittel zu kürzen leider gezwungen war. Was Ihren Roman anbelangt, lässt Ihnen Herr Bahr mitteilen, dass er denselben, so interessant ihm auch der Stoff erscheint, leider wegen zu großem Umfang nicht akzeptieren kann, da wir mit längeren belletristischen Arbeiten, recht unangenehme Erfahrungen bei unseren Lesern gemacht haben.

Ich möchte Sie jetzt bitten, sich an den Kozmian und in Verbindung damit an Holbour Schrift zu machen. Für beide Arbeiten wurde eine so unverschämte Reklamegemacht, dass er mir sehr darauf ankommt, in einer riesigen objektiven auf das richtige Maß bei uns zurückgeführt zu sehen. Bitte hierbei möglichst knapp sich zu fassen und wenn irgend möglich in Thema zu erledigen.

Es wird Sie vielleicht interessieren, dass wir von einem Herrn Sturat einen Artikel über Iwan Franko als Dichter akzeptiert haben, den wir in Laufe dieses Winters bringen werden. Kennen Sie Herrn Sturat?

Mit den wärmsten Grüßen Verbleibe ich

Ihr sehr ergebener
I. Singer

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 12 листопада 1895
IX/ 3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Доктор!

Прийміть від мене подяку за вашу статтю про останні галицькі вибори, яку я з огляду на брак місця, на жаль, був змушений скоротити на третину.

Що ж стосується Вашого роману[16], то пан Бар велів Вам повідомити, що він його, хоча й сам матеріал видається йому дуже цікавим, на жаль, із-за надто великого об'єму, не може заакцептувати, оскільки з довшими белетристичними роботами у нас досить гіркий досвід у наших читачів.

Я хотів би попросити Вас взятись за Козьмяна і в зв'язку з цим за Гальбана. Для обох робіт була зроблена така шалена реклама, що для мене дуже важливо, щоб бачити достойність цих обох робіт у світлі величезної об'єктивності критики у нас, приведеної до справедливого аналізу. При цьому прошу вкластися по можливості в стислий обсягі, якщо можливо, вичерпати цю тему на 2–3 шпальтах.

Вам, мабуть, буде цікаво, що ми заакцептували статтю певного пана Щурата[17] про Івана Франка як поета, яку ми надрукуємо протягом цієї зими. А Ви знаєте пана Щурата?

З найтеплішими привітаннями

Ваш дуже відданий
І. Зінгер.

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 224–225. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 7

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner
Telefon Dr. 6415.

Wien, den 21.November 1895
IX/3, Günthergasse, 1

Hochverehrter Herr Doktor!

Zu meinem Bedauern habe ich für Ihnen Beitrag zu Fall Stojalowski für die nächsten Wochen keinen Raum, da wir durch die Veröffentlichung der Kramarschen Abhandlung über das böhmische Staatsrecht in der inneren Politik nahezu blockiert sind.

Halbaus Buch werde Sie durch meinen Buchhändler zugeschickt bekommen. Was Sie mir über die Bauernemigration schreiben, hat mich ungemein interessiert, und wäre ich Ihnen auch für einen gelegentlichen Artikel über diese Frage sehr dankbar. Ich behalte mir vor, über die in Ihrem Schreiben angeregten Punkte der Auswanderungsfrage Ihnen noch eingehend zu berichten. Für heute nur soviel, das ich aus meinem 8-Monatlichen Aufenthalt in Nordamerika mir die Ansicht gebildet habe, dass für Landwirte kein besseres Auswanderungsziel gefunden werden könnte als das Westliche Canada ins besonders die Provinz Manitoba. Ich stehe mit der kanadischen Regierung in fortwährenden Beziehungen und kann Ihnen auch leicht die neusten Informationen über die kanadischen Hain Pässen verschaffen. Brieflich lassen sich diesen Fragen nur äußerst schwer erschöpfen behandeln und ich glaube deshalb, dass es am besten wäre, wenn Sie recht bald einmal zu einer mündlichen Rücksprache hier über nach Wien kämmen. Bitte bei Fixierung des Reisetermins im Auge zu behalten, dass ich mich nur in den ersten Tagen der Woche Ihnen ganz widmen könnte.

Dr Lewakowski, der die amerikanischen Verhältnisse allerdings nur im Fluge kennen gelernt hat, durfte Ihnen gleichfalls wertvolle Informationen erteilen.

Hochachtungsvoll ergebenst
I. Singer

Herrn Dr Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 21 листопада 1895
IX/ 3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Доктор!

На жаль, для Вашої статті[18] про Стояловського[19] в мене нема місця на найближчі тижні, оскільки в зв'язку з публікацією роботи Крамара

про богемське державне право у внутрішній політиці. Ми майже заблоковані.

Книгу Гальбана[20] Вам надішле мій продавець книг. Те, що Ви мені пишете про еміграцію селян, мене неабияк зацікавило і я був би Вам дуже вдячний за принагідну статтю про це питання[21] Я ще матиму можливість розповісти Вам більш детально про підняті у вашому листі пункти питання про еміграцію. На сьогодні лише те, що я виніс зі свого восьмимісячного перебування в північній Америці, а саме, що для сільських господарів не можна віднайти кращого місця для переселення, як Західна Канада, особливо провінція Манітоба[22]. Я підтримую постійний контакт з канадським урядом і легко можу роздобути найновіші інформації про канадські лісові переходи. У листі надзвичайно важно вичерпно розглянути це питання, а тому, я вважаю. Було б найкраще, якби Ви прибули для усної розмови по можливості якнайскоріше сюди до Відня. Прошу при визначенні часу поїздки мати на увазі, що я можу Вам цілком присвятитись лише перші дні тижня.

Др. Левааковський[23] який, правда, лише поверхово знайомий з американською дійсністю, напевне, зможе Вам також надати цінну інформацію.

З глибокою повагою відданий Вам
І. Зінгер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф.3, № 1613, арк. 239–242. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 8

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 5 Januar 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Hochgeehrter Herr Dr.!

Vor allem meine wenn auch etwas verspäteten, darum jedoch nicht minder herzlichen Neujahrsgrüße. Ich habe jetzt schon unendlich lange nichts von Ihnen gehört und auf meinen Brief, betreffend die Auswanderungsfrage, bin ich bis zur Stunde ohne Antwort. Auch den Artikel über Kozmian halte ich noch nicht in meinen Händen. Ich wäre

Ihnen nur für ein baldiges Lebenszeichen und für einen Artikel1 über die galizischen Landtagsverhandlungen sehr dankbar.

Mit wärmsten Empfehlungen ergebenst
J. Singer

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 5 січня 1896
IX/ 3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Докторе!

Перш за все, хоча й із запізненням, проте не менш сердечні мої новорічні вітання. Я вже дуже давно від Вас нічого не чув, і на мого листа стосовно еміграційних питань я ще не одержав відповіді. Також в моїх руках немає ще статті про Козьяна Гальбана.

Я був би Вам дуже вдячний, якби Ви подали ознаки життя і за статтю про переговори у Галицькому сеймі[24].

З найкращими вітаннями
вдячний І. Зінгер.

Панові Д-р Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 281. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 9

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 24. Januar 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr Dr!

Ich bin nun schon auf zwei Briefe an Sie ohne Antwort und wenn ich ein drittes Mal schreibe, so geschieht es in erster Linie deshalb, um mich bei Ihnen anzufragen, ob Sie geneigt wären, für die hier seit einigen Jahren wirksame Gesellschaf der Fabier einen Vortrag über ein sonstiges sozialpolitisches, Ihre Heimat betreffendes Thema zu halten, die Fabier würden Ihnen die Reisekosten vergüten und auch ein angemessenes Honorar geben. Es liegt mir sehr daran, dass ich auf

diese Anfrage eine sofortige Antwort bekomme nur bitte ich Sie, mir postwendend eine solche zukommen zu lasse.

Hochachtungsvoll ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
I. Singer

Herrn Dr Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 24 січня 1896
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Докторе!

Я вже без відповіді на два свої листи до Вас і коли пишу втретє, то тільки головним чином для того, щоб Вас запитати, чи не були б Ви схильні прочитати тут лекцію для Товариства фабіанців[25], яке тут діє вже декілька років, на якусь соціальну тему, що мала б відношення до Вашої Батьківщини. Фабіанці повернули б Вам кошти за проїзд, а також дали б скромний гонорар. Але для мене головне, щоб я одержав на своє запитання негайну відповідь. Я тільки прошу відправити її зі зворотньою поштою.

З глибокою повагою
віддана редакція «Die Zeit»
І. Зінгер

Пану Д-р Івану Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 332–334. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 10

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 28. Januar 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Hochverehrter Herr Doktor!

Die Versammlung der Fabier, in der Sie Ihren Vortrag halten sollen, wird wahrscheinlich erst Mitte März stattfinden und zwar an

einem Mittwoch. An dem darauffolgenden Montag dürfte in der Gesellschaft österreichischen Volkswirte eine Diskussion über die Auswanderungsfrage stattfinden, und wäre es uns allen sehr erwünscht, wenn Sie in diese Diskussion gleichfalls eingreifen wollen. Hoffentlich passt Ihnen dieser Termin. Näherst hören Sie noch von mir, sobald alles den Fabiern fixiert ist. Auch ich freue mich schon sehr auf persönliche Bekanntschaft.

Wann bekomme ich die für die «Zeit» angefangener Arbeit? Ich erwarte sie mit Ungeduld und bin mit wärmstem Gruße

Ihr ergebener

Herrn Dr Iwan Franko, Lemberg
Per «Kurjer Lwowski»

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 28 січня 1896
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Доктор!

Збори фабіанців, на яких Ви повинні виступити з доповіддю, очевидно, відбудуться лише в половині березня [26], а саме, у середу. А відразу ж у наступний понеділок у Товаристві австрійських народних господарів, мабуть, відбудеться дискусія з питань еміграції, і для нас було б дуже бажаним, коли б і Ви захотіли включитися в неї. Сподіваюсь, що цей термін Вам підходитиме. Про подробиці Ви ще почуєте від мене, як тільки закінчиться все з фабіанцями. Також я з радістю чекаю на особисте знайомство.

Коли я одержу роботи, розпочаті для «Die Zeit»? Я чекаю на них з нетерпінням і шлю Вам найпалкіший привіт.

Ваш відданий

Панові др. Іванові Франку, Львів
Через «Кур'єр Львівський»

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 349–350. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 11

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:

Wien, den 13 Mai 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Sehr geehrter Herr D.

Gelegentlich des Pininskischen Gesetzentwurfs gegen die Auswanderung möchte ich Sie einladen, für die «Zeit» einen Artikel ьber die Entwicklung und die Ursachen der polnischen Auswanderung zu schreiben. Ich hoffe, dass Ihnen in dieser Richtung interessante Tatsachen und sonstige Materialien zur Verfügung stehen.

Ihrer freundl. Zusage entgegensehend bin ich

Hochachtungsvoll Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 13 травня 1896 р.
IX/ 3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор]!

З приводу законопроекту Пінінського[27] проти еміграції я хотів би попросити Вас написати для «Die Zeit» статтю про причини і розвиток польської еміграції[28]. Я сподіваюсь, що для цього напрямку у Вашому розпорядженні є цікаві факти і інші матеріали.

Сподіваюся на Вашу дружню згоду.

З повагою відданий вам
Каннер

ІЛ, ф. 3, № 1613. арк. 471. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 12

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 21 Mai 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Geehrter Herr D.

Ihr «Möschen» erhalten, nächstens werde ich es bringen. Weit wichtiger ist der Artikel üзber die Auswanderg. Den Ausschussbericht lege ich Ihnen bei. Ich höre, dass die polnischen Abgeordneten, besonders Wielowieyski, eigentlich nur dem dortigen Raphaelverein ein gewisses Privilegium für die Auswandergagentur verschaffen wollen. Darüber wissen Sie wohl am besten Bescheid.

In Erwartung Ihrer persönlichen Zusendung mit den besten Grüβen

Ihr hochachtungsvoll
Ergebener Kanner

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 21травня 1896 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Ваша «Казка» одержана, найближчим часом я її опублікую[29]. Набагато важливішою є стаття про Аусвандерг. Повідомлення комітету додаю Вам до листа. Я чую, що польські депутати, особливо Веловейський, хочуть зробити певні привілеї. Ви, мабуть, обізнані власне лише тамтешньому Товариству Рафаїла[30] хочуть створити певні привілеї. Ви, мабуть, обізнані з цим якнайкраще.

Чекатиму на вашу особисту відповідь.

З найкращими привітаннями
Відданий Вам Каннер

ІЛ, ф. 3, № 1613. арк. 481. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 13

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 3.Junii 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr Doktor!

Der beiliegende Aufsatz «Die Freunde des großen Badeni» wurde mir von einem mir unbekannten Herrn eingeschickt. Abgesehen davon dass der ganze Aufbau manches zu Wünschen übrig lässt, bin ich auch nicht in der Lage zu beurteilen, ob die darin enthaltene Kritik Kazmians und der Stańczyken- Partei auf Wahrheit beruht ich möchte Courage erlauben Sie zu bitte, daß Sie den Artikel durchlesen und mir Ihr Urteil darüber geben.

Bei gleicher Gelegenheit möchte ich Ihnen ein anderes Thema zur Behandlung vorschlage: Die Entwicklung der polit. Parteien in Galizien. Hauptsache wäre es dabei, auf die heutige Wahl die bevorstehende Entwicklung hinauszukommen und dem nicht – politischen Leser das Verständnis dafür zu geben. Aber das sollte im einer historischen Vorstellung geschehen, wo bei von den Bücher Kozmian und Bartoszewicz ausgegangen werden konnte. Wollen Sie Sie sich zu einer Solchen Arbeit bereit finden, kann ich mir die Publikation des beiliegenden Aufsatzes ersparen, an dem mir gerade der Mangel einer politisch-aktuellen Zuspitzung (mit dem Wort: «die Freude Badenis» ist nicht viel gesagt) am unangenehmsten ist.

Bitte, schreiben Sie mir auch, wie Sie über diesen Vorschlag denken.

Mit besten Grüßen bin ich
Hochachtungsvoll
Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 3 червня 1896
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Д[октор]!

Твір «Друзі великого Бадені»[31], який я висилаю разом з цим листом, був присланий мені якимсь незнайомим паном. Не кажучи вже, що вся його побудова залишалась бажати кращого, я також не в змозі зробити висновок, чи наявна в ньому критика Козмьяна і партії Станчиків[32] базується на правді. Я хотів би, зібравшись з духом. Попросити Вас прочитати цю статтю і сказати про неї свою думку.

Разом з тим я хотів би запропонувати іншу тему для розгляду про розвиток політичних партій у Галичині. Тут головним мав би бути погляд на нинішній стан справ розвитку і зробити це потрібно так, щоб було зрозуміло і непольським читачам. Це мало б бути представлене в історичному ракурсі, причому можна було б виходити із книг Козмьяна і Бартошевича[33]. Якщо Ви захочете взятись за таку роботу, то тоді я можу заощадити собі публікацію твору, що висилаю разом з листом, у якому є брак актуальної політичної гостроти (словом «Друзі Бадені» небагато сказано).

Будь ласка, напишіть мені також, що Ви думаєте з приводу цієї пропозиції.

З найкращими привітаннями
З глибокою повагою
Відданий Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 488–489. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 14

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 27 Junii 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Ich war so frei Ihnen jüngst ein Manuskript über das Buch von Bartossewicz mit der Bitte, mir Ihr persönliches Gutachten einzusenden.

Der Autor hat mir nun den zweiten Teil des Manuskripts eingeschickt. Ich erlaube mir nunmehr die Anfrage, ob Sie den ersten Teil erhalten, ob Sie ihn gelesen haben, und ob ich Ihnen nun auch den zweiten Teil einsenden darf.

Ihrer Antwort entgegensehend, bin ich im Voraus dankbar,
Hochachtungsvoll
Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 27 червня 1896 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я послав вам нещодавно рукопис про книгу Бартошевича з проханням прислати мені свій особистий відгук.

Тепер автор прислав другу частину рукопису . Дозволю запитатись, чи ви прочитали першу частину, і чи я вже можу прислати і другу частину.

Чекаю на вашу відповідь.

Наперед Вам вірний
Каннер

Панові др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1613. арк. 515. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 15

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift.
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer,
Hermann Bahr,
Dr. Heinrich Kanner,

Wien, den 3. Juli 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Ich habe mir erlaubt, Ihnen von einiger Zeit einen Artikel über Bartoszewiez Buch mit der Bitte zuzusenden, daß Sie mir pol. Ihr Gutachten darüber zukommen lassen mögen.

Nur ist der Autor ungeduldig geworden und verlangt dringend Rückstellung des Manuskripts. Ich bitte Sie demnach, mir das in Ihrem Besitz befindliche Manuskript gefl. umgehend zuzuschicken und mir die Ihnen verursachte Mühe zu entschuldigen.

Mit besten Grüße
Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 3 липня 1896
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Д[октор]!

Вже деякий час тому, як я дозволив собі прислати Вам статтю про книгу Бартошевича з проханням, щоб Ви мені польською мовою прислали свою думку про неї.

Тепер автор втратив терпіння і вимагає негайного повернення рукопису. Отож я прошу вас, будьте ласкаві, прислати якось швидше мені рукопис, який у Вас і вибачити мені за спричинену турботу[34].

З найкращими привітаннями
відданий вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів
Рекомендовано

ІЛ, ф. 3, № 1613, арк. 531. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 16

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Hermann Bahr,
Dr. Heinrich Kanner
Telephon Nr. 6415

Wien, den 7.Juli 1896
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Besten Dank für das Bartossewicz-Manuskript. Ich habe es dem Autor zurückgeschickt und hoffe nun von Ihnen Ersatz in Sachen Kosmian-Bart.

Den Aufsatz «Eine Heldentat»[35] halte ich allerdings ganz entschieden für konfiskabel. Ich glaube aber, dass sich die Sache selbst in unkonfiskabler Form erörtern ließe, und meine, dass es immer besser ist, eine Konfiskation zu vermeiden, wo man kann, wenn man auch

unter Umständen, wie wir dies zu oft genug getan, auch die Gefahr einer Konfiskation nicht scheuen darf.

Dieser meines Erachtens unkonfiskable Artikel, denke ich, würde aufgebaut, dass so trocken als möglich zunechst die reinen Tatsachen von der Krakauer Rede Badenis bis zum Kommunique der «Czas» erzählt und dann folgende zwei Noten dazu gemacht werden:

1. dass die Untersuchung gar nicht stattfinden hat; 2. dass ein Vergleich der Krakauer Rede mit der Czas-Antwort denn doch ergibt, dass das Ministerium auch ohne Untersuchung weiß, dass Inkorrektheiten vorgekommen sind, dass es nur die höhere Weisung, absolut welche, nach der guten zwanzigjährigen Schlachtizen-Schulen bei den unteren Behörden Galiziens nicht mehr nötig ist.

So glaube ich, könnten Sie den Inhalt Ihres Artikels vor dem Staatsanwalt retten, und mir wäre es sehr willkommen, die ruthenische Sache bei uns weiter verfolgt zu sehen. Ich hoffe, Sie sind einverstanden und erwarte baldiges neues Manuskript. Bitte aber mir zu jedem Fall Ihre Meinung mitteilen zu wollen, auf die ich großen Wert lege.

Mit bestem Gruß
Ihr ergebener Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 7 липня 1896 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Дорогий пане Д[окторе].

Якнайщиріше дякую за рукопис Бартошевича. Я його відіслав авторові, а тепер сподіваюсь від Вас компенсації у справі Коміан – Барт.

Твір «Подвиг»[36] я вважаю, до того цілком впевнено, таким, що може бути конфіскований, але я думаю, що саму цю справу вдалось би розглянути у формі, яка дозволила б уникнути конфіскації, на мою думку, все-таки краще уникати цього, де тільки можливо, хоча і за певних обставин не треба боятися і конфіскації, як ми це вже доволі часто робили.

На моє переконання, яка не би не боялась конфіскації, могла б бути побудована так, щоб по-можливості були сухо наведені перш за все чисті від краківської промови Бадені до комюніке газети «Czas»[37] і були зроблені слідуючі два зауваження:

1) що не було зовсім ніякого розслідування;
2) що порівняння краківської промови з відповіддю газети «Czas» виявляє все-таки, що міністерство знає і без розслідування, що були допущенні зловживання, що не потрібно вищої вказівки, байдуже якої, для нижчих установ Галичини після добрих двадцятирічних шкіл шляхтичів.

Таким чином, мені здається, Ви могли б врятувати від прокурора зміст Вашої статті, і я дуже вітав би те, що у нас і надалі можна було б бачити висвітлення руських справ. Я сподіваюся на вашу згоду і чекатиму на новий рукопис найближчим часом.

Але прошу повідомляти мені відносно кожного випадку про свою думку, яку я високо ціную.

З найкращими привітаннями
Відданий вам Каннер

Панові др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1613. арк. 542–543. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 17

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Hermann Bahr,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 15 Febr. 1897
IX/3, Günthergasse, 1

Lieber Herr D.

Ihr Artikel «Zur galizischen Gerichtspraxis» ist leider seinerzeit durch Lewakowskis Rede überholt worden. Ich habe das sehr lebhaft bedauert.

Nun möchte ich Sie wieder um einen Artikel bitten. Wählen Sie sich das Thema! Sehr interessant erschiene es mir, wenn Sie über die polnische und ruthenische Bauernbewegung ein Momentbild aus der Wahlkampagne schreiben möchten.

Nach Abschluss der Wahlen erbitte ich mir jedenfalls einen Artikel darüber, besonders auch über die bekannten Wahlpraktiken.

Endlich mцchte ich Sie an die Besprechung des Schutz'schen Buches über Russland erinnern.

Sie sehen also, Stoff ist genug da! Ich hoffe, dass Sie sich auch bald wieder mit Manuskript einstellen.

Mit besten Gruessen an Sie, auch die Herren Rewalkowitsch und Stapinski bin ich

Ihr aufrichtig ergeben
Kanner

Herrn D. Iwan Franko
Redaktion der «Kurjer Lwowski», Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 15 лютого 1897 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Дорогий пане Д[окторе].

Вашу статтю «З галицької судової практики»[38] було, на жаль, випереджено промовою Леваковського[39], і мені надзвичайно шкода з цього приводу.

Тепер я хотів би просити Вас знову про статтю. Виберіть собі тему. Мені здається було б цікаво, коли б Ви хотіли написати зарисовку з польських та русинських рухів у виборчій кампанії.

Нарешті, я хотів би нагадати Вам про обговорення книги Шута про Росію[40].

Як бачите, матеріалу достатньо! Я сподіваюсь, що Ви незабаром заявите про себе знову рукописом.

З найкращими привітаннями до Вас, а також до панів Реваковича[41] та Стапінського[42].

Ваш щиро відданий
Каннер

Панові др. Іванові Франку
Редакція «Кур'єра Львівського», Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 25–26. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 18

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer

Wien, den 18 März 1897
IX/3, Günthergasse, 1

Hermann Bahr,
Dr. Heinrich Kanner

Sehr geehrter Herr D.

Ich höre soeben von Marbar, dass Sie in Ihrer ruthenischen Zeitschrift so interessantes Material über die galizischen wahlmissbrauche publizieren.

Dies veranlasst mich, meinen gestrigen Brief zu ergänzen, indem ich sie bitte, uns zunächst womöglich schon für die am V. d. M. erscheinende Nummer einen Artikel über die galizischen wahlgrenze bei dieser Reichstagswahl zu schreiben – analog dem artikel, den Sie uns vor zwei Jahren bei den Landtagswahlwen lieferten.

Ausserdem erbitte ich mir den Artikel über die politischen Schicksäle der Ruthener, über das ich Ihnen schon gestern geschrieben.

Mit besten Grüßen und in Erwartung Ihrer baldigen Zusage.

Ihr hochachtungsvoll ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 18 березня 1897 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я щойно чую від Марбара[43] що Ви у Вашому русинському журналі[44] публікуєте цікавий матеріал про порушення на галицьких виборах.

Це спонукало мене зробити доповнення до мого вчорашнього листа і просити Вас написати нам статтю, по можливості для номера, що вже вийде в кінці цього місяця, про галицькі вибори до Рейхстагу, аналогічну тій, яку Ви написали два роки тому.

Крім того прошу вас написати статтю про політичні долі русинів[45], про які я писав Вам учора.

З найкращими привітаннями і в очікуванні на Вашу згоду незабаром –
З повагою відданий Вам
Каннер

Панові др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 33–34. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 19

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 28. IV. 1897
IX/3, Günthergasse 1.

Hochverehrter Herr Dr!

Besten Dank für ihren hoch interessanten Mickiewier-Artikel, den wir in der übernächsten Nummer-bringen dürften. Ich bitte Sie mir, wenn irgend möglich, zu gestehen, wessen Namen unter diesen Prachtaufsatz zu setzen. Aus Erfahrung weiß ich, dass die Nummerszeichnung weit wirksamer als das schönste Pseudonym ist. Überdies ist eine Anmerkung mit J. F. gezeichnet, woraus och schliße, dass sie erst nach Beendigung des Artickels die Namensnennung perhorresciert haben. Also ich bitte mir nochmals recht sehr Ihnen Namen aus.

Das Manuskript Ihres Novembervortrages gebe ich nicht aus der Hand. Im Sommer, wenn wir bei allgemeinen politischen Windstille mehr Raum haben, werde ich den Aufsatz bringen. Eventuell gewünschter Honorarvorschuß hierauf steht zu ihrer Verfügung. Der politische Sommer dürfte übrigens schon allem Anschein nach in 3-4 Wochen da sein, da das Parlament kaum länger tagen wird.

Die von Ihnen erwähnte Publikation der statistischen Zentralkommission über das Wahlreeht in den Wahlen in Österreich seit 1871 existiert nicht, wohl aber einzelne Aufsätze über das statistische Ergebnis der Reichsratswahlen, die in der statistischen Monatsschrift jeweils einige Monate nach den betreffende Wahlen erschienen sind. Über diesjährigen Wahlen wird das Elaborat kaum vor dem Herbst erscheinen

Freund Markow wird Ihnen selbst die langen Daten einsenden.

Mit herzlichem Gruße
Ihr ergebenster I. Singer

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 28.IV.1897
IX/ 3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний Пане Д[окто]р!

Величезне спасибі Вам за Вашу дуже цікаву статтю про Міцкевича[46], яку ми, мабуть, надрукуємо в позанаступному номері.

Я прошу зізнатись мені, якщо це тільки можливо, чиє ім'я повинно стояти під цією чудовою статтею. З досвіду знаю, що правдивий підпис справляє набагато більше враження. Ніж найгарніший псевдонім. Між іншим, там одна примітка підписана «I. F.», з чого я роблю висновок, що Ви вже по закінченні статті, не захотіли називати своє ім'я. Отож я ще раз прошу дуже назвати своє ім'я.

Рукопис Вашої листопадової доповіді я не віддам нікому. Влітку. коли ми при загальному політичному затишку будемо мати більше місця, я її надрукую. Можливо. Що Ви одержите при цьому бажаний аванс гонорару. Політичне літо, між іншим, може вже настати, як мені здається, через 3–4 тижні, бо парламент навряд чи буде довше засідати.

Згадана Вами публікація Центральної статистичної комісії про виборче право в Австрії, починаючи з 1871 року не існує, хоча можливо є окремі статті про статистичні результати виборів Рейхстагу, які з'являються щоразу через кілька місяців після тих чи інших виборів у статистичному тижневику. Про цьогорічні вибори не береться ніхто щось говорити.

Друг Марков[47] сам Вам надасть дані, які Ви хочете.

З сердечним привітом
Ваш вірний І. Зінгер

Панові Д-р Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 71–74. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit»

№ 20

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 16. Mai 1897
IX/3, Günthergasse 1.

Herr Dr Iwan Franko

Lemberg

Im Auftrage des Herrn Professor Dr Singer übersenden wir in der Anlage cz F 25 für den in № 136 der «Zeit» erschienenen Artikel mit dem höfl. Bemerken, dass Herr Professor Singer, der während der

ganzen Woche durch Redaktionsarbeiten sehr in Anspruch genommen war, nächster Tage einen ausführlichen Brief an Ihre gesch. Adresse abgehen lassen wird.

Wir zeichnen mit dem Ausdrucke
besonderer Hochachtung
Administration «Die Zeit»
Unterschrift

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 16 травня 1897
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Пане Др. Іван Франко!

Львів

За дорученням пана професора др. Зінгера в додатку ми висилаємо двадцять п'яту сторінку, опублікованої в 136-ому номері тижневика «Die Zeit» з поміткою, що пан професор Зінгер, який на протязі цілого тижня був дуже зайнятий редакторською роботою, найближчими днями пришле детального листа на Вашу адресу.

Ми підписуємось з виразом особливої поваги.
Адміністрація «Die Zeit»
Підпис

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 95–96. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 21

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 20.V.1897
IX/3, Günthergasse 1

Hochgeehrter Herr Doktor!

Seien Sie mir nicht böse, wenn ich Ihnen erst heute Ihr Schreiben vom 11.d. M. beantworte, um Ihnen meine aufrichtige Teilnahme an

Ihrer Maßregelung bei «Kurjer» und den sonstigen Verfolgungen zum Ausdruck zu bringen. Hoffentlich bringt Ihnen der Bruch mit den heimatlichen Beziehungen nur Gutes, nur jenes Licht, nach welchem Sie sich in Ihrem mich tief ergreifendem Vorworte zu Ihrer jüngsten Publikation so sehnen. Ich will alle Aufbieten, um Ihnen hier in Wien die Wege zu einer unabhängigen publizistischen Tätigkeit zu ebnen. Freilich bin ich bis zu Doktor Kanner Rückkehr aus Griechenland, die zum Glück schon in der nächsten Woche erfolgt, hierin sehr gehemmt.

Die vorige Woche war für mich in jeder Hinsicht aufreibend. Die Aufregung über Ihr Schicksal und parallel vier ernste Affaire von denen eine sogar zu einem Pistolenduelle mit dem Wojwedoten Halbanr geführt hat. Halban hat mich zuerst durch seinen Sohn an der Universität fordern lassen und, um die Sache dem Boden der Universität zu entrichten, musste ich mich auf den blödsinnigen Kommenstandpunkt stellen und mit diesem Bestie schießen. Die ganze Angelegenheit ist nur aus der von Kanner aufgestellten Kategorie «Der Ehrenrevolver» zu erklären. Näheres hierüber einmal mündlich.

Hermann Bahr, welcher gegen die Aufnahme Ihre «Dichters des Verrates» hautement war, besteht darauf, dass die beiliegende Entgegnung Monats in dieser Nummer erscheine, ohne das ich Sie gleichzeitig replizieren. Verweigerte mir sogar, mit seinem Austritte drohend, die von Jarosiewicz veranstaltete Übersetzung Ihres ergreifenden Vorwortes in der gleichen Nummer erscheinen zu lassen. Die nächstwöchentliche Nummer gehört dagegen Ihnen. Ich stelle es Ihrem Wahl anheim, was Sie Monat selbst antworten und dabei Ihr Martyrium wollen oder Kanner oder ich über die poln. Verfolgungswutt uns äußern sollen. Der Abdruck Ihre Vorwortes erschiene mir aus dem Gesichtspunkte sehr nützlich, weil daraus die Chauvinist Angriffe am besten entkräftet würden, denen zufolge Sie als chauvinistischer Ruthene den Nationalheiligen der Polen.

Bitte mir umgehend Ihre Willensmeinung mitzuteilen.

Mit freundlichen Gruße
Ihr wahrhaft ergebener
J. Singer.

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер

Відень, 20.V. 1897
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Вельмишановний Пане Д[окто]р!

Не сердьтеся на мене, що я лише сьогодні відповідаю на Ваш лист від 11 травня, щоб висловити вам моє щире співчуття за випади «Kurjer'a»[48] і інші переслідування. Сподіваюсь, що розрив з тамтешніми зв'язками вийде Вам лише на добре, додасть світла, якого Вам, як видно з глибоко хвилюючої передмови до Вашої останньої публікації, так бракує. Я докладу всіх зусиль, щоб Вам тут у Відні прокласти шлях до незалежної публіцистичної діяльності. Правда, до повернення доктора Каннера з Греції, яке на щастя станеться вже наступного тижня, я скований у своїй ініціативі.

Минулий тиждень був для мене у всіх відношеннях важкий. Хвилювання за Вашу долю і паралельно чотири серйозні афери, одна з яких навіть привела до дуелі на пістолях з Войвелотом Гальбором. Гальбор велів через свого сина явитись мені до університету, щоб справу перевести на університетський ґрунт і прийняти точку зору їхнього студентського кодексу честі. Я вимушений був стрілятись з тією бестією. Усе це можна пояснити обґрунтованою Каннером категорією «честолюбного пістоля». Детальніше колись при зустрічі.

Герман Бар[49], який відкрито виступив проти прийняття Вашого «Поета зради», наполягає, щоб у цьому номері була надрукована репліка Моната[50] з газети, яку я висилаю з листом, без можливості мені чи Вам подати і свої репліки. Він відмовився дозволити мені в тому самому номері мені чи вам надрукувати навіть Вашу хвилюючу передмову, переклад якої організував Яросевич[51]. Але номер наступного тижня належатиме Вам. Я даю Вам можливість вибору, що Ви самі захочете відповісти Монату[52], або щоб я чи Каннер оповіли про жорстокі переслідування Вас поляками[53]. З моєї точки зору публікація Вашої передмови видасться мені дуже корисною, тому що від неї послабшають шовіністичні атаки, за якими Ви як шовіністичний українець проголосили національного святого поляків.

Прошу повідомити мені негайно Вашу волю.

З найдружнішим привітом
Ваш відданий
І. Зінгер.

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 97–100. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 22

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 10. Juni 1897
IX/3, Güntergasse 1

Sehr geehrter Herr!

Sie haben Herrn Prof. Singer gefragt, warum ich mit Ihnem Artikel gegen M. nicht einverstanden war. So will ich Ihnen sagen. Aus einem ästhetischen Werk irgend welche Konsequenzen auf die Gesinnung des Autors zu ziehen, halte ich für den größten Irrtum. Bin ich «der Dichter der lesbischen Liebe», wenn ich einmal oder auch hundertmal lesbische Verhältnisse schildere. Sie sollten doch wissen, dass einer etwas ästhetisch riechen kann, was einen moralisch abstößt. Der «Verrath» ist ein Problem von großem ästhetischen Kreis, dem man wohl sein Leben widmen kann, ohne deswegen selber ein Verräter zu sein. Ich finde, daß man Ihnen mit dem Hinweis auf Schiller sehr richtig geantwortet hat.

Nun noch einmal auf die Affaire, die besser gar nicht aufgerührt worden wäre, zurückzukommen, scheint mit ganz untunlich; ich bin froh, daß sie vorbei ist.

Bestens grüßend bin ich
Ihr sehr ergebener
Hermann Bahr

Herrn Iwan Franko

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 10 червня 1897
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане!

Ви питаєте пана професора Зінгера, чому я не був згідний з Вашою статтею проти М. Отож хочу вам сказати, що судити про погляди автора, виходячи з художнього твору, я вважаю за найбільшу помилку. Хіба я можу вважатися «поетом лесбійського кохання», коли я одного разу,

або й навіть сто разів зображу лесбійські зв'язки? Ви ж маєте знати, що художньо можна відображати те, що викликає моральний супротив. Проблема «Зрадництва» є величезною в художньому світі, і їй, мабуть, можна було б присвятити все своє життя. Не будучи разом з тим сам зрадником. Я вважаю, що відсиланням до Шіллера Вам дана дуже правильна відповідь.

Ну, і тепер ще раз говорити про аферу, яку краще не згадувати, видається мені зовсім недоцільним. Я радий, що вона вже в минулому.

З найкращими привітаннями
дуже Вам відданий
Герман Бар

Панові Іванові Франкові

ІЛ, ф. 3, № 1614, арк. 19–22. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 23

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 12 Aug. 1897
IX/3, Güntergasse 1.

Sehr geehrter Herr D.

Man liest jetzt so oft in den Zeitungen von Prozessen gegen politische Bauern, die als Nachspiel zu den galizischen Wahlen anzureihen sind.

Möchten Sie nicht darüber einen Artikel schreiben, vorausgesetzt natürlich, dass der Gegenstand der Mühe wert ist? Wissen Sie evtl ein anderes Thema?

Ihr Artikel «Der polnische Bauer» erscheint nächstens.

Wie geht's Ihnen? Erfreuen Sie bald durch einen Brief.

Ihnen hochachtungsvoll ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер

Відень, 12 серпня 1897 р.
IX/ 3 Гюнтергассе, 1

Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Шановний пане Д[октор] !

Так часто доводиться зараз читати в газетах про процеси проти політично налаштованих селян, що можна вважати результатом галицьких виборів. Ви не хотіли б написати про це статтю, при умові, звичайно, що цей предмет вартий зусиль. Може Ви знаєте якусь іншу тему?

Ваша стаття «Польський селянин»[54] з'явиться найближчим часом.

Як Ваші справи? Порадуйте незабаром листом.

З великою повагою відданий Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 117–118. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 24

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 9. September 1897
IX/3, Günthergasse 1.

Werter Herr Dr.!

Mit einem Appell «an die wissenschaftliche Unparteilichkeit» meines Blattes übersendet mir Dr. Adam Krzyzanowshi einen gegen Ihren «Galizischen Bauer» gerichteten Artikel «Der galizische Bauer im Lichte der Statistik». So wenig derselbe m. E. geeignet ist, die objektive Wahrheit zu fordern und ich speziell gegen die theoretisch-statistischen Anschauungen dieses Herrn ein ganzes Buch schreiben könnte, habe ich diesen Artikel dennoch akzeptiert; hauptsächlich deshalb, weil er Ihnen eine prächtige Gelegenheit gibt, den Schönfärbern um jeden Preis wieder einmal eins zuzusetzen. In 1–2 Tagen bekommen Sie den Bürstenabzug des Angriffsartikels und bitte ich Sie, mit tunlichster Beschleunigung die Entgegnung, und zwar womöglich so schnell zu schreiben, daß sie am 16. d. M. in Wien mir zukommt. Ich könnte dann beide Artikel zugleich in der Nummer vom 18. September publizieren.

Wie geht es Ihnen? Hat sich der furor anti/raw&onicus schon gelegt? Badeni büßt jetzt alle seine Sünden reichlich ab. Alle Schuld rächt sich auf Erden. Ihr jüngster Artikel über den gal[izischen] Bauer[n] hat in der deutschen Presse viel
Beachtung gefunden.

Mitt freundlichen Grüßen
Ihr wahrhalt ergebener
I. Singer

Umstehend finden Sie meine wahrhaft ergebener
Antwort an Dr. Krzyzanoivshi

Sehr geehrter Herr Dr,

Ihren polemischen Artikel gegen Frankos «Der galizische Bauer» akzeptiere ich bereitwillig für die «Zeit» und werde ich in einer der nächsten Nummern zum Abdruck bringen; doch sehe ich mich genötigt, den nachstehenden Satz zu streichen: «Der von Angst vor dem verlorenen Vaterlande gepeitschte» Auswanderer scheint daher hauptsächlich nicht sowohl in Galizien eher aber in der Phantasie des Verfassers zu hausen. Hierzu veranlasst mich nicht nur die Rücksicht auf Herrn Doktor Franko, dessen bona fides wohl über jeden Zweifel erhaben ist, sondern auch der Umstand, dass ich aus eigener Wahrnehmung sowohl in Nordamerika bei dort ansässig gewordenen Bauern aus Ost – und Westgalizien, als auch in Wien bei durchziehenden ländlichen Auswanderern aus Galizien jenes Gemisch von Heimatsliebe und Furcht sowie Abschau vor den heimatlichen Zuständen kennengelernt habe. Hoffentlich erklären Sie sich mit der Hinweglassung dieses auch in formaler Beziehung bedenklichen Satzes einverstanden.

Hochachtungsvoll Ergebenst
I. Singer

Herrn Dr Adam Krzyzanowski
Sekreter in der k. h. Landwirtschaftsgesellschaft
Krakau.

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 9 вересня 1897 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[окто]р!

З апелюванням до моєї наукової безсторонності доктор Адам Кшижановський[55] присилає мені спрямовану проти Вашого галицького селянина статтю «Галицький селянин у світлі статистики». Хоч як вона, на мою думку, не здатна витримати об'єктивності, і я би міг написати цілу книгу , спрямовану проти теоретично-статистичних поглядів цього пана, я все-таки прийняв цю статтю, головним чином через те, що вона надає Вам чудову нагоду дати відсіч тим, хто хоче подавати дійсність у привабливих кольорах. Через 1–2 дні Ви одержите чорновий відпис статті нападу, і я Вас прошу написати якнайшвидше статтю – відповідь, з таким розрахунком, щоб я міг її одержати у Відні 16 числа цього місяця. Я тоді би міг одночасно опублікувати обидві статті в номері за 18 вересня. Як там у вас справи? Чи вже улігся антифранківський шум? Бадені[56] тепер сповна покутує за усі свої гріхи. Всяка вина спокутується на землі. Ваша найостанніша стаття про галицького селянина знайшла відгук у німецькій пресі.

З дружніми привітаннями
Ваш дійсно відданий
І. Зінгер

Поряд Ви знайдете мою відповідь
д[октор]ові Кшижановському.

Дуже шанований пане Д[октор]!

Вашу полемічну статтю відносно Франкового «Галицького селянина» я приймаю охоче для «Die Zeit» і віддам її до друку в одному з наступних номерів, але я вважаю себе змушеним викреслити наступне речення «Мучений страхом за втрачену батьківщину» емігрант, через те, що він, здається, існує в основному не стільки в Галичині, як у фантазії автора.. До цього спонукає мене не тільки увага до особистості пана доктора Франка, добросовісність якого поза будь-яким сумнівом, але і та обставина, що я з власних спостережень за селянами Східної і Західної Галичини, які оселились у Північній Америці , і за вихідцями із галицьких сіл, які ходять також і по Відню, пізнав у них ту суміш любові до Батьківщини і страху, ба навіть і огиди, за стан справ, що діється в ній.

Сподіваюсь, що Ви погодитесь з викресленням цього навіть і в формальному відношенні небездоганного речення.

З великою повагою відданий
І. Зінгер.

Панові др. Адамові Кшижановському,
секретареві Імператорсько-королівського
сільськогосподарського товариства в Кракові.

ІЛ, ф. 3, №1626, арк. 151–154. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 25

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 15.XI. 1897
IX/3, Günthergasse 1.

Hochverehrter Herr Dr!

Ich habe seit dem Empfang Ihres Schreibens vom 3. M. die Zeit nicht müssig verbracht. Och habe zu drei Orten, wo ich in eine Abweisung nicht geglaubt hätte, angeklopft und mich leider vergeblich bemüht, Ihnen abseits von der Publizistik eine, wenn auch bescheidene, so doch sichere Stellung zu verschaffen. Überall bin ich mit Vertröstungen für die Zukunft abgespeist worden. Schließlich hatte ich mit Herrn Dr Edmund Wengruf, der nicht ohne meine Intervention Chefredakteur des «Extrablatt» geworden ist, eine längere Unterredung, deren Fazit ich Ihnen Kurz skizziere. So lange Badeni am Ruder ist, vermag er beim besten Willen nicht meinen Wunsch – Ihnen eine fixe Anstellung bei seinem Blatt einzuräumen, zu gewähren. Die Gesellschaft, der sein Blatt gehört, würde dem Ansturm Badenis gegen Ihr Engagement kaum stand halten und dass Badeni Alles aufbieten würde, um Ihr Engagement zu contrecurieren, wissen Sie wohl am bestem. Da gegen ist Wengruf gern bereit von Ihnen einem Roman zu bringen. Wenn ich nicht irre, lag bei uns längere Zeit hindurch ein umfangreiches Opus aus Ihrer Feder. Wenn Sie darüber noch nicht anderweitig verfügt haben, so bitte ich Sie mir es einzusenden. Ich werde alles aufbieten, um es zu platzieren und das höchst mögliche Honorar herauszufetzen.

Der Verbleib zeigt der Fall Badenis ist nicht nur für die Gestaltung unserer politischen sondern auch unserer persönlichen Schicksale von größter Bedeutung. Fällt Badeni, wie ich zuversichtlich hoffe, in den nächsten Wochen, so wird sich wohl seinem Nachfolger die Anfachung des Zeitungstempels – und der Kolportageverbotes abzwingen lassen und dann wird auch die Odierung eines Tagblattes aus, richtiger neben der «Zeit» nicht länger verzöger. Für diesen Fall müssten sie natürlich als erster und Bester unserem Stabe beitreten, wodurch für Sie nicht nur die gesicherte Lebensstellung sondern auch der bessere Boden gefunden wäre, von dem aus sie weit wirksamer für Ihre Ideen tätig sein könnten als in Ihrer Heimat. Bis sich diese Dienge entscheiden

stehe ich Ihnen gerne mit meiner Kasse zur Verfügung. Schreiben Sie mir ganz ungeniert, eben wie viel Sie brauchen und ich werde, darum seien Sie überzeugt, Ihnen ebenso gerne aushelfen, als ich in einem umgekehrten Falle wünschen würde, dass mir ausgeholfen werde.

In wahrer Verehrung
Ihr ergebenster
I. Singer

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 15.XI. 1897
IX/ 3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишанований Пане Д[окто]р!

Після одержання Вашого листа з числа цього місяця я не марнував часу. Я даремно стукав і просив у трьох місцях, де сподівався знайти вам, крім публіцистики ще хай навіть скромну, зате надійну посаду і не чекав відмови. Всюди мене втішали обіцянками на майбутнє. Нарешті у мене відбулася тривала розмова, зміст якої я коротко передам з паном Едмундом Венгруфом[57], який не без моєї допомоги став головним редактором «Extrablatt» Доки Бадені біля керма, він попри найбільше бажання, не може задовільнити мого прохання знайти Вам надійну роботу у його газеті. Товариство, якому належить його газета навряд чи витримало б тиск Бадені. Спрямованого проти Вашого працевлаштування у них, а що Бадені прикладе всіх зусиль, щоб завадити Вашому приходу туди, Ви і самі добре знаєте. Проте Венгруф охоче видав би Ваш роман[58]. Коли я не помиляюсь у нас довший час лежав чималий за обсягом твір Вашого пера. Якщо Ви ще не розпорядились з ним якось інакше, то прошу Вас прислати його мені. Я прикладу всіх зусиль,щоб його опублікувати і вирушити якомога більший гонорар.

Бадені має величезне значення не тільки для наших політичних, але й для наших особистих долей. Програє Бадені. На що я впевнено розраховую, то на наступних тижнях від його заступника вдасться зняти обмеження газет і їхнього продажу шляхом розносу, припиниться також цькування газет, що є потрібним також для «Die Zeit». В такому випадку Вам потрібно було б, звичайно, як першому кращому ввійти у наш штаб, що створило б Вам не тільки кращі умови життя, але й надало б кращий грунт, на якому була б більш результативною Ваша робота на свою ідею, ніж у себе на Батьківщині. А поки все це вирішиться, я готовий Вам до-

помогти своїм гаманцем. Не встидайтеся, напишіть, скільки грошей Вам потрібно, і я, можете бути в цьому впевнені, цілком охоче допоможу Вам так. Як би й я хотів, щоб Ви допомогли мені за таких же самих обставин.

Щиро шануючий Вас і вірний Вам
І. Зінгер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 195–198. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit». Текст в багатьох місцях пошкоджений водою.

№ 26

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 22 Juli 1898
IX/3, Günthergasse 1

Sehr geehrter Herr D.

Es ist mir ein Artikel über Ihre Wahl eingesendet worden, aus dem ich ersehe, dass dabei trotz Pininski – wieder ordentlich geschwindelt worden ist. Der Artikel ist leider nicht besonders gut geschrieben. Ich denke mir, Sie selbst würden die Sache weit besser erzählen. Ich lade Sie also ein für nur einen Artikel «Meine Wahl» zuschlagen, in der Sie ein Bild von so einer galizischen Wahl mit allen Merkwürdigkeiten entwerfen.

Ihrer baldigen freundlichen Zusage entgegensehend bin ich mit besten Grüßen

Ihr ergebener Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 22 липня 1898 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Мені прислано статтю про Ваші вибори, з якої я бачу, що при цьому всупереч Пінінському знову добряче обурювалися. Стаття, на жаль, не особливо добре написана. Я собі думаю, самі Ви набагато краще розповісьте ці речі. Отже я Вас запрошую лише для однієї статті «Мій вибір» зробити доповнення, в якому Ви змалюєте таку собі картину галицьких виборів з усіма їхніми особливостями[59].

Сподіваюся на Вашу згоду незабаром.

З найращими привітаннями
відданий Вам Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 337–338. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 27

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 5 August 1898
IX/3, Günthergasse 1

Sehr geehrter Herr D.

Wir haben nie auf Ihre von uns ausserordentlich hoch geschätzte Mitarbeiterschaft verzichtet, wohl aber eine Zeit lang gemeint, dass Sie sie uns entziehen wollen, was wir sehr bedauert hätten. Durch Herrn D. Jarossiewicz haben wir erfahren, dass wir nur einem Missverständnis zum Opfer gefallen sind, und uns deswegen wieder um einen Artikel an Sie gewendet.

Ich bitte Sie uns auch fernerhin Ihre geschätzte Mitarbeiterschaft zu erhalten, und wenn Sie etwas auf dem Herzen haben, sich an unser Blatt zu wenden.

Ihr Wahl-Artikel erscheint demnächst.

Mit besten Grüßen bin ich
Ihr hochachtungsvoll ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Dowhohole

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 5 серпня 1898 р.
IX/ 3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Ми ніколи не відмовлялися від співробітництва з Вами, яке ми високо цінуємо. Правда. деякий час ми думали, що це ви відмовляєтесь від нього, про що б ми дуже шкодували. Від пана доктора Яросевича ми дізналися, що ми стали жертвою непорозуміння, а тому знову звернулися до Вас по статтю.

Я прошу Вас і надалі підтримувати Ваше цінне співробітництво і звертатися до нашої газети, коли у вас буде щось на серці.

Ваша стаття про вибори вийде найближчим часом [60].

З найкращими привітаннями
Шанобливо Вам відданий
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Довгополе[61]

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 343–344. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 28

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 27 März 1898
IX/3, Günthergasse 1.

Werter Herr D.

Ich übersende Ihnen hier eine Broschüre, die ich Sie bitte frdl. Durchlesen und, wenn Sie sie für erwähnenswert halten, sie je nachdem entweder in eurer Büchernotitz oder in eurem kurzen Artikelchen für unser Blatt zu besprechen. Ihren Finanz-Artikel hoffe ich demnächst zu bekommen.

Mit besten Grüßen
Ihr ergebener Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 27 березня 1899 р.
IX/ 3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я оце Вам висилаю брошуру, яку прошу Вас по-дружньому переглянути[62] і, якщо Ви її вважаєте взагалі вартої згадки, обговорити її, дивлячись по обставинах, у замітці про книги чи в коротенькій статті для нашого часопису. Я сподіваюсь одержати незабаром Вашу статтю про фінанси[63].

З найкращими привітаннями
відданий Вам Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 59. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 29

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Hermann Bahr
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 18 April 1899
IX/3, Günthergasse 1.

Sehr geehrter Herr D.

Herr Sembratowicz teilt mir mit, dass Sie durch Unwohlsein bisher verhindert waren den versprochenen Artikel zu scgreiben. Ich bedauere das sehr, hoffe aber, dass Sie schon wieder hergestellt sind. Wenn da der Fall ist, so wäre es für einen Artikel noch immer nicht zu spät, Sie hätten ihn jetzt nur in etwas weiteren Perspektive zu schreiben, aber es könnte dafür um so gründlicher dem Übel Vorteil geben.

Ich bitte Sie also darum. Wie geht's Ihnen sonst. Ein persönliches Wort von Ihnen würde mich sehr erfreuen.

Beste Grüße von
Ihrem ergebenen Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І.Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 18 квітня 1899 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Пан Сембратович[61] повідомляє мені, що Ви через погане самопочуття були досі не в змозі написати обіцяну статтю. Мені шкода, але сподіваюся, що з Вами вже все в порядку. Коли є факт, то статті все ще не пізно. Вам потрібно буде лише написати її в дещо віддаленій перспективі, проте це могло би дати злу більше переваг.

Отже я прошу Вас про це. А як у Вас справи взагалі? Буду дуже радий отримати від Вас кілька слів.

Найкращі привітання
Від відданого Вам Каннера

Панові Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 491–492. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 30

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Hermann Bahr,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 2. September 1899
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Als Sie im Frühjahr Wien verließen, haben Sie mir binnen 14 Tagen einen Beitrag für «Die Zeit» zu schicken versprochen. Aber bis heute warte ich vergebens darauf. Ich erlaube mir nun Sie an Ihr persönliches Versprechen zu erinnern und Sie zu bitten, mir recht bald, womöglich gleich umgehend, einen Beitrag aus Ihrer geschätzten Feder zu übermitteln. Thema bitte ganz nach Ihrem Geschmack zu wählen. Aber vielleicht darf ich Ihnen gleichzeitig zugehenden Artikel «Politische Momentaufnahmen aus Öberösterreich» durch.

Möchten Sie nicht ebenso ähnlichen aus Galizien schreiben. Natürlich in Aufbau und Form ganz so wie es Ihre Individualität erfordert. Es

handelt sich nur darum, dem Leser, der ja doch selten die politischen Nachrichten aus Galizien liest, in intimer Darstellung zu zeigen, wie's gemacht wird, wie's eigentlich bei näherer Betrachtung aussieht, und wer und wie beschaffen, eigentlich die leitenden Persönlichkeiten, sind. Mir scheint, das wäre ein Thema für Sie!

Ihrer persönlichen baldigen Antwort entgegensehend, bin ich mit besten Grüßen von

Ihr hochachtungsvoll
ergebener Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Герман Бар
Др. Генріх Каннер

Відень, 2 вересня 1899 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Коли Ви навесні від'їжджали з Відня, Ви обіцяли мені протягом 14 днів прислати для «Die Zeit» статтю. Але сьогодні я марно чекаю на неї. Я тепер позволю собі нагадати Вам про Вашу особисту обіцянку і просити вас прислати мені якнайшвидше, по можливості негайно, статтю з-під Вашого поштивого пера. Тему, будь ласка, виберіть собі цілком за своїм смаком. Але, можливо, я міг би зробити вам пропозицію для роздумів. Прочитайте статтю «Політичні миттєвості з Верхньої Австрії», яка надійде вам разом з цим листом. Чи не бажали б Ви щось подібне написати з Галичини[65]. Звичайно, що стосується побудови і форми, то цілком як вимагає цього Ваша індивідуальність. Йдеться лише про те, щоб читачеві, який рідко читає політичні повідомлення з Галичини, показати в інтимній формі, як все відбувається, як властиво все виглядає зблизька, якими якостями наділені. Власне, провідні особистості. Мені здається таки. Що ця тема імпонувала б Вам!

З нетерпінням чекаючи на вашу особисту відповідь і з найкращими привітаннями та шаною

Відданий Вам
Каннер

Панові др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 499–502. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 31

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 11. Oktober 1899
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Besten Dank für Ihr Artikelchen. Ausgezeichnet! Sie haben trotz Ihrer Klagen das Schreiben noch nicht verlassen. Ich werde den Artikel, besonders da er so kurz, bald unterbringen und bitte Sie deswegen, auch bald wieder einen neuen zu schicken. Finanzskandale oder slawische Verbrüderung – wären das nicht Themen!?

Warum Bahr ausgetreten ist, weiß ich nicht. Ich vermute, weil er des literarischen Kampfes aber längst müd' war. Er ist aber ein Philister geworden. Schicken Sie uns nun auch literarische Beiträge ein. Herzlich willkommen!

Indem ich Ihnen nochmals meine bescheidene Freude über Ihre Wiedergeburt f. d. «Zeit» ausdrücke, grüße ich Sie herzlich

Ihr ergebener
Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 11 жовтня 1899 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Якнайщиріше дякую за вашу коротку статтю[66]. Відмінно! Не зважаючи на Ваші нарікання, Ви все-таки не покинули писати. Через те, що стаття така коротка, то я її незабаром надрукую, а тому прошу Вас прислати невдовзі нову. Фінансові скандали чи слов'янські братання – хіба це не теми?

Чому Бар[67] покинув редакцію я не знаю. Підозріваю, що він давно втомився від літературної боротьби. Але він став філістером. Присилайте нам також літературні статті. Ласкаво просимо!

Висловлюючи вам ще раз свою скромну радість у зв'язку з Вашим відродженням для «Die Zeit». Вітаю Вас сердечно.

Ваш відданий
Каннер

Панові др. Іванові Франку, *Львів*

ІЛ, ф. 3, № 1626, арк. 513–514. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 32

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 1. Dezember 1899
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Ich sehne mich schon lange nach einem Artikel von Ihnen, war deswegen sehr erfreut, als ich auf dem Convert Ihre Handschrift erkannte. Um so drößer war aber mein Bedauern, als ich sah, dass Sie sich ein Thema gewählt haben, das bereits seit Wochen an Daszynski vergeben war. Daszynskis Artikel über Szczepanowski publizierte ich diese Woche in der «Zeit», und ich glaube, dass es Ihnen selbst nicht recht wäre, wenn ich danach gewissermassen als Nachlese – Ihren Artikel bringen sollte, ganz abgesehen davon, dass die Persönlichkeit Sz. eine wiederholte Betrachtung vor einem außerpolitischen Leserschaft nicht rechtfertigt.

Nun schicke ich Ihnen Ihr Mskr. mit bestem Dank zurück, bitte Sie aber mir bald ein anderes zu schicken. Sie haben sich gerade durch Ihre Publikationen in der «Zeit» auch beim deutschen Publikum in- und außerhalbe Österreichs einen guten Namen gemacht, und es wäre sowohl ein Interesse der «Zeit» als auch in Ihrem eigenen sehr zu bedauern, wenn Sie sich durch längeres Schweigen wieder in Vergessenheit geratten ließen.

Den Woinisch schicke ich Ihnen in diesen Tagen.
Ich hab' ihn gegenwärtig nicht zur Hand.

Mit besten Grüßen ich
Ihr ergebener Kanner

Herrn D. Iwan Franko Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер
Тел. 6415

Відень, 1 грудня 1899 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я довго вже прагну вашої статті, через те й зрадів, коли впізнав на конверті Ваш почерк. Але наскільки був мій жаль, коли я побачив, що Ви взяли собі тему, яка уже кілька тижнів тому була віддана Дашинському[68]. Статтю Дашинського про Щепановського[69] я опублікував у «Die Zeit» на цьому тижні, і мені здається, що й Вам самим не подобалося б, коли б я після цього, до певної міри. Як повторення, мав би помістити Вашу статтю, вже не кажучи про те, що особистість Щ. не оправдовує повторного аналізу для аполітичної читацької аудиторії.

Отож я висилаю Вам назад Вашу рукопис зі щирою вдячністю, але прошу Вас незабаром прислати мені іншу статтю. Ви своїми публікаціями саме у «Die Zeit» зробили собі добре ім'я також і у німецької публіки як в Австрії. Так і за її межами, а тому як для «Die Zeit» так і для Ваших власних інтересів було б шкода, якби ви через свої тривале мовчання знову дозволили б собі потрапити в забуття.

Войнича я Вам на днях пришлю.
У мене якраз нема його під рукою.

З найкращими привітаннями
відданий Вам Каннер

Панові др. Іванові Франку, *Львів*

ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 111. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 33

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 29. März 1900
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Schon lange sehne ich mich nach einem Beitrag aus Ihrer geschätzten Feder für die «Zeit». Nur einen Stoff, den ich Ihnen vorschlagen könnte habe ich lange nicht gefunden. Nun scheint mir, ist er da. Ich meine den Folterprozess beim Samborer Kreisgericht. Man gewinnt da wieder einen Einblick in schauerliche galizische Zustände, die Sie vielleicht zu einem kleinen Knotenbild verarbeiten könnten. Darf ich darauf rechnen?

Ihrer persönlichen Antwort subtil entgegen

Ihr hochachtungsvoll ergeben
Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 29 березня 1900 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я давно вже мрію про статтю Вашого пера для «Die Zeit», тільки я довго не міг знайти матеріал, який би я міг Вам запропонувати. Тепер, здається, він є. Я маю на увазі процес над селянами у самбірському окружному суді. Це дасть змогу знову зазирнути у жахливі галицькі реалії. Які Ви, мабуть, зможете переробити на невелике хитросплетіння. Чи я можу на це розраховувати?

З трепетом очікую на вашу особисту відповідь[70]

З повагою Відданий Вам
Каннер

Панові Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1614, арк. 177–178. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 34

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:

Wien, den 9/4 1900
IX/3, Günthergasse 1

Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Sehr geehrter Herr Doktor!

Wir erlauben uns, Sie auf das beiliegende Feuilleton das Tempo aufmerksam zu machen, das ein – wie uns scheint – sehr interessantes Detail aus Tolstojs letztem Roman und vor allem eine bemerkenswerte Nachricht über eine Arbeitsmethode und seine Beziehung zum russischen Volksgeist enthalt. Wir wären sehr dankbar, wenn Sie das Feuilleton lesen wollte, da wir es für wahrscheinlich halten, dass Sie darin die Anregung zu einem Beitrag für die «Zeit» finden werden. Sie brauchen eigentlich bloß den wesentlichen Inhalt der mitgeteilten Korrespondenz in der Ihnen eigenen, so ausgezeichneten Erzählmanier wiederzugeben: das Tatsächliche müsste darin die erste Stelle einnehmen, und der philosophische Hintergrund – diese merkwürdige religiös – moralische Individualismus – müsste sozusagen von selbst durchleuchten. Das Tempo kann selbstverständlich als Quelle zitiert werden; aber ein paar einleitende Zeilen aus russischen Volkes wären an die Spitze zu stellen.

Wir würden uns sehr freuen durch diese Gelegenheit neuerlich einen Beitrag von Ihnen zu bekommen, und verbleiben in vorzüglichen Hochachtung

Redaktion «Die Zeit»
Unterschrift

Herrn Doktor Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 9/4 1900 р.
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Дуже шанований пане докторе!

Ми дозволяємо собі звернути Вашу увагу на фейлетон «Темп», текст якого висилаємо разом з листом і який, як нам здається, містить в собі цікаву деталь з останнього роману Толстого, і, перш за все, тут варте уваги повідомлення про його метод роботи та його стосунки з російським народним рухом. Ми були б дуже вдячні, коли б Ви захотіли прочитати цей фейлетон, бо ми вважаємо за можливе, що Ви в ньому знайдете ідею

статті для «Die Zeit». Вам власне потрібно лише відобразити головний зміст вказаної роботи у властивій Вам відмінній розповідній манері: на першому місці мав би знаходитися сам факт, а філософське тло – цей дивний релігійно-моральний індивідуалізм, має проявитись, так би мовити, само по собі. «Темп», звичайно можна цитувати як першоджерело, але чільне місце має належати кільком вступним рядочкам з Вашим власним розумінням Толстого і російського народу.

Ми були б дуже раді, як би незабаром отримали від Вас статтю пов'язану з цим[71].

З глибокою повагою
Редакція «Die Zeit»
Підпис

Панові докторові Іванові Франкові, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 146–148. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit»

№ 35

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 2 April 1900
IX/3, Günthergasse 1.

Verehrler Herr D.

Herzlichen Dank für Ihre per Zusendungen. Mit der Folter sind Sie meinem eigenen Wunsch zuvorgekommen. Nur bitte sch Sie mich aber auch nicht wieder so lange zu vergessen.

Mit herzlichen Grüßen
Ihr hochachfungsvoll ergeben
Kanner

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 2 квітня 1901 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Щиро вдячний за ваші надсилання. Те, що Ви написали про муку[72], Ви випередили моє власне бажання. Я лише Вас прошу знову мене не забувати так довго.

З сердечними вітаннями
Ваш шанобливо відданий
Каннер

ІЛ, ф. 3, № 1614, арк. 185–186. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 36

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 13. April 1900
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Ich freue mich sehr durch die mir von Herrn Sembratowycz übermittelte Arbeit wieder ein literarisches Lebenszeichen von Ihnen erhalten zu haben. Ich habe Ihre prächtige Schöpfungsgeschichte in der dieswöchentlichen Nummer der «Zeit» sofort veröffentlicht und bitte Sie recht bald, wohlgemerkt, recht bald, wieder ein Mskr. für die «Zeit» zu schreiben, sei es wieder ein Märchen oder sonst was, wie's Ihnen gerade in die Feder kommt. Auch können Sie es direkt schicken. Herr Sembratowycz ist zwar ein sehr gefälliger Mann, aber im Verkehr zwischen uns brauchen wir ihn nicht zu bemühen. Also auf baldige Manuskript-Sendung!

Mit herzlichen Grüßen
Ihr ergebener Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 13 квітня 1901 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я дуже радий знову одержати свідчення, завдяки переданій мені паном Сембратовичем, Вашого літературного життя. Я негайно опублікував цю Вашу прекрасну творчу роботу у номері «Die Zeit» вже цього тижня[73]. І прошу вас написати для «Die Zeit» якнайшвидше, зверніть увагу – якнайшвидше знову рукопис, нехай це буде знову казка або щось що саме зійде з Вашого пера. Також можете вислати це нам безпосередньо, бо хоча й пан Сембратович і мила людина, але в стосунках між нами нема потреби його турбувати. Отож до одержання від вас нового рукопису.

З найкращими побажаннями
Ваш відданий Каннер

Панові др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 355. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 37

«Die Zeit» Wien, den 20. April 1901
IX/3, Günthergasse №1

Sehr geehrter Herr D.

Ich habe mich an den Antiquar Baer in Frankfurt am Main gewendet, um das Buch antiquarisch zu bekommen und werde es Ihnen schicken, alsbald es kommt. Inzwischen sehe ich Ihren weiteren Sendungen mit Spannung entgegen.

Beste Grüße Ihr Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit» Відень, 20 квітня 1901 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я звернувся до авнтикваря Баєра у Франкфурті на Майні, щоб антикварно отримати цю книгу і пришлю її вам, як тільки вона прийде. Між іншим, я з нетерпінням чекаю на ваші подальші надсилання.

Найкращі привітання Ваш Кеннер

Панові др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 675–678. Листівка-телеграма для редакції газети «Die Zeit». Заадресована за адресою: «Панові Др. Іванові Франку у Львові, вул. Крижова, д. 12. Рукопис. Оригінал.

№ 38

«Die Zeit»

Wien, den 4. Mai 1901
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Sie erhalten demnächst vom Antiquar Joseph Baer u. Co. Aus Frankfurt am Main das Sprichwörterlexikon. Es kostet 90 Mark netto. Wir werden Sie damit belasten auf Honorarvorschuss. Ich hoffe, dass Sie Ihr Baer abarbeiten werden, und sehe Ihrem angekündigten Artikelsendungen mit Spanung entgegen.

Herzlichste Grüße von
Ihrem Kanner

«Die Zeit»

Відень, 4 травня 1901 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор]

Ви невдовзі отримаєте від антикваря Йозефа Байєра і К°. з Франкфурта на Майні словник приказок. Він коштує 90 марок нетто. Ці кошти будуть взяті з авнсу гонорару. Я сподіваюсь, що Ви відпрацюєте свого Байєра і з напруженням чекатиму на обіцяну Вами статтю.

Сердечні привітання
Від Вашого Каннера

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 675–678. Листівка-телеграма для редакції газети «Die Zeit». Заадресована за адресою: «Панові Др. Іванові Франку у Львові, вул. Крижова, д. 11. Рукопис. Оригінал.

№ 39

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 4. Juli 1901
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr D.

Ich möchte jetzt, da ich Raum habe, Ihren Artikel über Bobrzynski gerne veröffentlichen. Doch habe ich ein Bedenken. Da Bobrzynski nicht mehr Präsident des galiz. Landes-Schulraths und vielleicht erster bester

Vizeminister ist, scheint mir der Artikel entweder verspätet oder verfrüht. Auch wird darin von seinen Taten meist im Präsens gesprochen, als ob er noch aktiv im Lande Schulrath wäre, was ich auch nicht verstehe.

Möchten Sie die Güte haben und mich darüber aufzuklären! Da ich nächste Woche verreise.

Das Sprachlexikon haben Sie wohl erhalten.

Beste Grüße
Ihnen ergeben
Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 4 липня 1901 р.
IX/3 Гюнтергассе, 1

Шановний пане Д[октор].

Я хотів би, оскільки маю місце, опублікувати вашу статтю про Бобржинського[74]. Проте в мене є сумніви. Оскільки Бобржинський[75] не є більше президентом місцевого галицького шкільного відомства і. мабуть, першим-ліпшим віце міністром, то, мені здається, ця стаття може виявитись або запізнілою, або ж передчасною. У ній також мовиться про його справи переважно в теперішньому часі, ніби він ще є керівником місцевого шкільного відомства, чого я також не розумію.

Чи не були б Ви так ласкаві пояснити мені це! Оскільки на наступному тижні я вже від'їжджаю.

Ви, мабуть, вже одержали словника.

Найкращі вітання
Відданий вам
Каннер

Панові др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф.3, № 1614, арк. 169–170. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 40

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift

Wien, den 13. December 1901

Herausgeber: IX/3, Günthergasse, 1
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Sehr geehrter Herr Doctor!

Durch Ihren Artikel über die Lemberger Vorgänge, der sehr actuel ist, haben Sie uns einen grossen Dienst erwissen, und ich danke Ihnen sehr für diese treffliche Arbeit, die zweiffellos in und ausserhalt Oesterreichs grosse Aufmerkaamkeit arregen wird.

Was den zweiten Artikel über die culturellen Leistungen der Ruthenen betrifft, so würde ich eigentlich nach dem Bisherigen ihn nicht mehr für nöthig Halten. Doch will ich Sie nicht Hindern, ihn auszuarbeiter, wobei ich allerdings voraussetze, dass seine Veröffentlichung nicht nächste Woche erfolgen muss, da ich für die nächste Nummer einen reichstdeutschen Artikel über die Polenfrage erwarte, der dannallerdings räumlich mit dem von Ihnen geplanten collidieren würde.

Warum senden Sie uns nicht auch wieder einmal eine belletristische Skizze?

Mit besten Grüssen bin ich
Ihr hochachtungsvoll
ergebener Kanner

Herrn D. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 13.XII. 1901 р.
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Шановний Пане Доктор!

Вашою статтею про львівські події, яка була дуже актуальною[76], Ви нам дуже прислужилися і я Вам дуже дякую за цю справжню роботу, яка поза сумнівом приверне до себе велику увагу як в Австрії так і поза її межами.

Що ж стосується другої статті про культурні досягнення русинів[77], то я не став би вважати її поки що потрібною. Але я не заперечуватиму, щоб Ви і далі над нею працювали, причому, правда, я не думаю, що її публікація відбудеться наступного тижня, оскільки я для наступного номера

очікую німецьку статтю про польське питання, і вона пересікатиметься просторово з запланованою Вами.

Чому ви не присилаєте нам знову якусь белетристичну зарисовку?

З найкращими привітаннями
Ваш шанобливо
відданий Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1623, арк. 169. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 41

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 4. Februar 1902.
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr Doctor!

In höflisher Beantwortung Ihres Briefes vom 2.d.M.erlauben wir uns, Ihnen mitzuthellen, dasswir Ihrem Wunsche mit Vergnügen entsprechen und mit gleicher Post an die uns namhaft gemachten Buchhändler den gewünschten Betrag absenden. Beifolgend schicken wir Ihnen tinen Conto-Auszug zur gefälligen Orientierung.

Ihre Novelle «Der Dorn im Fusse» haben wir mit vielem Interesse gelesen. Sie hat uns sehr gut gefallen, und wir erkennen in ihr sin schönes Beispiel ruthenischer Heimatskunst. Doch möchten wir Sie anfragen, ob Sie bereit wären, die Novelle an einigen lediglich nur beschreibenden Stellen zu kürzen. Ein schärferes Herausarbeiten der Handlung würde unserem Glauben nach nicht nur die künstieriscye Wirkung der Erzänlung erhöhen, sondern würde diese für eine Publikation bei uns weit geeigneter machen; denn in Ihrem jetziegen Umfange müssen wir sie auf 3–4 Fortsetzungen vertheilen, was sicherlich auf Kosten des künstlerischen Eindruckes geschehen müsste. Wenn Sie mit unserem Vorschlage einverstanden sind, übersenden wir ihnen die Novelle, damit Sie die Ihnen gut scheinenden Kurzungen vornehmen und sie Novelle auf den Umfang bringen, dass wir sie mit einer Fortsetzung publizieren können.

Wir empfehlen uns mit vorzüglicher Hochachtung

ganz ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Dr. Haberfeld

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.
1 Conto-Auszug

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 4 лютого 1902
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Шановний Пане Доктор!

Доповідаючи ввічливо на Ваш лист від 2 числа цього місяця, ми дозволяємо собі повідомити Вам, що охоче підемо назустріч Вашому побажанню і цією ж самою поштою висилаємо названим власникам книжкового магазину вказану суму. При цьому висилаємо Вам для орієнтації виписку з рахунку.

Вашу новелу «Der Dorn im Fuss»[78] прочитали з великим інтересом. Воно нам дуже сподобалося і бачимо в ній гарний приклад русинського національного мистецтва. Але ми хочемо Вас запитати, чи не готові б Ви були скоротити новелу в деяких винятково лише описових місцях. Чіткіше представлення події, на нашу думку, не тільки б підвищило художній зміст оповідання, але й зробило б його більш пригідним для публікації, бо в теперішньому об'ємі його довелось би ділити на 3–4 продовження, що, безумовно, відбулось би за рахунок художніх якостей. Якщо Ви згідні з нашою пропозицією, то ми пришлемо Вам новелу, щоб Ви зробили скорочення, які Вам здаватимуться добрими і привели новелу до обсягу, щоб ми могли її опублікувати з продовженнями.

З великою повагою
Віддана Вам редакція «Die Zeit»
Др. Гаверфельд

Панові Др. Іванові Франку, Львів.
В додатку 1 квитанція.

ІЛ, ф. 3, № 1623, арк. 679–680. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 42

Mitteilung

Firma: Wohlgebor. Herr Dr Iwan Franko Lemberg

Wünschen Euer Wohlgeboren einen größeren Bar-Vorschuß, so ersuchen wir um gefl. Bescheid, worauf wir denselben sofort absenden werden.

Wein, am 6. 02. 1902

IX/3, Günthergasse 1.

Hochachtungsvoll
Administration «Die Zeit»
Unterschrift

Телеграма

Вельмишановному Панові др. Іванові Франку, Львів. = Бажаєте, Вельмишановний, більший готівковий гонорар, в такому випадку просимо письмовий запит, у відповідь, на який ми вишлемо =

Відень, 6.2.1902

IX/3, Гюнтерштрассе, 1.

З повагою
Адміністрація «Die Zeit»
Підпис

ІЛ, ф. 3, № 1624, арк. 277. Телеграфний бланк. Текст написаний рукою. Оригінал.

№ 43

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 11. Februar 1902
IX/3, Günthergasse, 1

Sehr geehrter Herr Dr,

beifolgend übersenden wir Ihnen die Novelle «Ein Dorn im Fuße» zur versprochenen Kürzung. Es Fällt uns schwer die zur Streichung besonders geeigneten Stellen anzugeben; doch glauben wir, dass starke Kürzungen angebracht wären in der ganzen Einleitung, in den Reden der Bauern, in allem beschreibenden Detail und im Schluss wir

überlassen es Ihrem künstlerischen Gefühl, die einzelnen Streichungen vorzunähmen und bitten nur darauf zu achten, dass die Novelle in 2 Nummern erscheinen kann, also den Umfang von 6 bis 7 Spalten unseres Formates nicht überschreitete.

Hochachtungsvoll ergeben
Redaktion «Die Zeit»
Dr. Haberfeld
Unterschrift

Herrn Dr Iwan Franko
Manuskript

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 11 лютого 1902
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Вельмишановний пане Др.,

Ми висилаємо Вам разом з листом новелу «Der Dorn im Fuss»[79] для обіцяного скорочення. Нам важко вказати на особливо принагідні місця для викреслювання, але нам видається, що скорочення були б доречними у всьому вступі, в розмовах селян, у всіх описових деталях і в кінці. Ми довіряємо це Вашому відчуттю митця здійснювати окремі викреслювання, але просимо пильнувати того, щоб новела могла з'явитися у двох номерах, отже не вийти за обсяг шести – семи шпальт нашого формату.

З глибокою повагою
віддана редакція «Ді Цайт»
Др. Габерфельд
Підпис

Панові докторові Іванові Франкові
Манускрипт

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 281. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 44

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:

Wien, den 13. März 1902
IX/3, Günthergasse, 1

Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Sehr geehrter Herr Doktor!

Sie werden ja wohl schon gehört haben, dass wir im Herbste d. J. ein zweimal täglich erscheinendes Tagesblatt grossen Stils herauszugeben beabsichtigen, für welches wir uns ein Kapital von zwei Millionen Kronen gesichert haben.

Es ist ja selbstverständlich, dass wir uns Ihre von uns so hochgeschätzte Mitarbeit für das Tagesblatt in noch viel grösserem Masse zu sichern beabsichtigen, als es für das Wochenblatt möglich war. Wir denken sogar an ein ständiges Verhältnis mit fixen Bezügen. Deswegen möchte ich Sie bitten, sehr geehrter Herr Doktor, mit freundlichst mitzuteilen, womit Sie sich gegenwärtig beschäftigen, wie weit Ihre Beschäftigung Sie in Anspruch nimmt und wie Sie sich etwa zu dem Gedanken stellen, unser ständigen Lemberger Berichterstatter zu werden, eventuell in welcher sonstigen Stellung Sie unserem künftigen Tagesblatte am besten oder liebsten dienen möchten.

Ihren freundlichen Mitteilungen mit grossem Interesse entgegensehend zeichne ich hochachtungsvoll

Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 13 березня 1902
IX/3, Гюнтерштрассе, 1

Шановний Пане Доктор!

Ви, мабуть, уже чули, що ми збираємося восени цього року видавати газету великого обсягу, яка виходитиме двічі на день, для якої ми зібрали капітал у два мільйони крон.

Само собою зрозуміло, що ми маємо намір гарантувати собі Вашу співпрацю, яку ми високо цінуємо, для щоденної газети у ще більшій мірі, ніж це було можливе для тижневика. Ми навіть думаємо про постійну роботу з гарантованою зарплатою. Тому й хотів би я Вас просити, шановний пане докторе, по-дружньому повідомити мені, чим Ви в даний

час займаєтесь, на скільки це заняття забирає Ваш час і як Ви дивитесь на те, щоб стати нашим постійним львівським кореспондентом, і ще на якій посаді Ви нашій майбутній щоденній газеті найкраще чи найохочіше хотіли б прислужитися.

Чекаю з великою цікавістю на Ваше дружнє повідомлення і розписуюсь з великою пошаною, відданий Вам[80]

Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 681–682. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 45

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 2.Mai 1902.
Wien, IX/1 Peregringasse, 1

Sehr geehrter Herr Doktor!

Vor längerer Zeit schon habe ich Ihnen eben geschrieben? Dass zir für das von uns im Herbste herauszugebende grosse Tagblatt Sie als unseren Lemberger Korrespondenten gewinnen möchten. Sie haben mir auf diessen Brief keine Antwort gegeben. Da die Zeit drängt, möchte ich Sie bitten, mir umgehend freundlichst mitzuteilen, Sie eventuell und unter welchen Bedingungen Sie diesen Posten annehmen könnsten und wolltes und falls Ihre Antworteine negative wärs, würdeich Sieauch bitten, aus einem tüchtigen, ehrlichen und verlässlichen Korrespondenten dort zu empfenlen, falls Sie einen solchen wissen.

Ihrer freundlichen Antwort entgegensehend zeychne ich

hochachtungsvoll ergebentst
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.
Rekommandiert

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:

Відень, 2 травня 1902.
IX/ 1, Перегрінгассе, 1.

Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Шановний Пане Доктор!

Вже деякий час тому я Вам писав, що ми хотіли б Вас бачити нашим львівським кореспондентом нашої запланованої на видання восени великої газети. Ви на цей лист не прислали жодної відповіді. Оскільки часу стає все менше, то я хотів би по-дружньому Вас просити повідомити мені, чи Ви в змозі і за яких умов прийняти цей пост і чи не хотіли б Ви, в разі негативної відповіді, запропонувати нам старанного, чесного і надійного кореспондента, якщо Ви такого знаєте.

Із надією на Вашу дружню відповідь

з повагою відданий Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів.
Рекомендовано.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 683–684. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 46

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 17. Mai 1902.
Wien, IX/1Peregringasse, 1

Sehr geehrter Herr Doktor!

Unsere mündlichen Vereinbarungan fassen wir numehr schriftlich zusammen, wie foglt:

Sie treten vom 1.September d.J. an in die Dienste der Commanditgesellschaft auf Actien «Die Zeit» I. Singer & Cie als Lemberger Korrespondent für das von uns beziehungsweise unserer Gesselschaft herauszugebende Tagblatt. In dieser Ihrer Eigenschaft wird es Ihnen obliegen, unser Blatt Jederzeit rechtzeitig mit politischen, wistschaftlichen und feuillrtonistischen Nachrichten und Beiträgen aus Galiziensowehl in brieflichten wie in telegraphischem Wege je nach Bedürfnis zu versorgen. Nebstdem behalten wir uns vor, Sie zu reisen in Galizien und Russland im Erfordernisfalle zu verwenden.

Als Honorar erhalten Sie für diese IhreTätigkeit einen festem Gehalt von K. 1.200 – (zwölfhundert Kronen) jährlich, zahlbar in zwölf gleichen Monatsraten von je K. 100. – (einhundert Kronen) im Voraus, und nebst dem für die abhedruckten Artikel aus Ihrer Feder ein Artikelhonorar von K. 30. – (dreissig Kronen) pro Frtikel/ Ihre Spesen werden wir Ihnen ersetzen.

Dieser Vertrag ist beiderseits iederzeit einhalbjährig kündbar.

Im Falle des Kontraktbruches sind Sie verphlichtet, uns ein Pönale von K. 3.000. – (dreitausend Kronen) zu bezahlen, welches sofort nach dem Kontraktbruche fällig wird.

Wir bitten Sie, uns den Empfang diesesBriefes sowie Ihre Zustimmung zu dessen Inhalte zu bestätigen und zeichnen

Hochachtungsvoll
Dr. Henrsch Kanner
Prof. Dr. I. Singer

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І.Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 17 травня 1902.
IX/1, Перегрінгассе, 1.

Шановний Пане Доктор!

Давайте ми вже раз як слід запишемо наші усні домовленості.

Ви вступаєте на службу акціонерного товариства «Die Zeit» І.Зінгер і К° в якості кореспондента газети, яка видається нами, тобто відповідно нашим товариством.

У цій Вашій якості до Ваших обов'язків входитиме своєчасне забезпечення нашої газети політичними, економічними повідомленнями й іншими газетними статтями з Галичини як листами, так і телеграфом, в залежності від потреби. Разом з тим ми залишаємо за собою можливість, в разі необхідності використовувати Вас для поїздок по Галичині та Росії.

В якості гонорару на постійній основі за цю Вашу діяльність Ви одержуватиме 1200 корон на рік, яків виплачуватимуться Вам щомісяця ратами по 100 (сто) корон наперед, і разом з цим за кожну надруковану статтю виплачуватимемо також Вам затрати, пов'язані з роботою.

Цей договір може бути розірваний через кожних півроку тою чи іншою стороною.

В разі припинення Вами контракту Ви будете зобов'язані сплатити пеню 3000 (три тисячі) корон відразу після припинення.

Просимо Вас підтвердити Вами цього листа, а також згоду з його змістом і підписатися[81].

З повагою
Др. Генріх Каннер,
професор др. І. Зінгер

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 685–686. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 47

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 21.Mai 1902.
Wien, IX/1 Peregringasse, 1

Sehr geehrter Herr Doktor!

Anknüpfend an unsere Unterredung erlaube ich mir, Ihnen haute den Reoman von Sienkiewicz «Die Kreuzritter» zu üfersenden, und bitte, ihn in dem Sinne zu besprechen? Wie Sie es in der Unterredung mit unseremChefredakteur, Herrn Dr.Kanner, taten.

In der Erwartung Ihrer überaus geschätzten Einsendungen empfehle ich mich mit ausgezeichneter Hochachtung

ganz ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Dr. Haberfeld

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард,
Др. Генріх Каннер

Відень, 21 травня 1902.
IX/1, Перегрінгассе, 1.

Шановний Пане Доктор!

Як ми і домовились, я дозволяю собі переслати вам сьогодні роман Сенкевича[82] «Хрестоносці»[83] і прошу обговорити його в тому сенсі, як ви це робили в домовленості з нашим головним редактором паном др. Каннером.

Чекатиму на вашу надзвичайно цінну посилку і прощаюся з великою шанобливістю.

Цілком Вам відданий
Від редакції «Die Zeit»
Др. Габерфельд

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 687–688. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 48

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 24.Juni 1902.
Wien, IX/1 Peregringasse, 1

Sehr geehrter Herr Doktor!

Es freut mich sehr, aus Ihrem Briefe vom 22. d. M. zu ersehen, dass Sie sich in Ihre küntfige Tätigkeit einleben. Ich möchte Sie nun vor allem darauf aufmerksam machen, dass es für uns riesig wichtig ist erstens, dass Ihre Berichterstattung aktuell ist, d. h. zumindest hinter der anderer Blätter nicht nachhinkt, womöglich ihnen auch bei Gelegenheit vuvorkommt; zweitens möchte ich Sie bei dieser Gelegenheit darauf aufmerksam machen, dass gerade um Ihrer Person willen Ihre Korrespondenz von vorneherein gegen den Vorwurf der Einseitigkeit zu Gunsten der Ruthenen geschützt sein muss. Darüber brauche ich Inhen ja nicht viel zu schreiben. Ich will Sie nur darauf aufmerksam gemacht haben, sich auch bei der Organisation Ihres Informations dienstes möglichst viele gute polnische Quellen dienstbar zu machen.

Von verschiedener Seite wird mir ein Herr Dombrowski, welcher beim «Slowo Polskie» arbeitet, als ein sehr anständiger und tüchtiger Journalist empfohlen. Es würde vielleicht gut sein, wenn Sie sich mit ihm in Verbindung setzen würden. Falls er Ihren Nachrichtendienst wesentlich zu fördern geeignet wäre, könnte wir ja ihm eventuell auch etwas dafür bieten.

Bezüglich des Vorschusses muss ich mit Herrn Prof. Singer sprechen, der gegenwärtig verreist ist, in wenigen Tagen aber zurückkommen dürfte.

Ihren weiteren Mitteilungen mit grossem Interesse entgegensehend bin ich hochachtungsvoll

Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннег

Відень, 24 червня 1902.
IX/1, Перегрінгассе, 1.

Шановний пане Доктор!

Я був дуже радий дізнатися з Вашого листа від 22 цього місяця, що Ви потрохи вживаєтесь у свою майбутню діяльність. Я хотів би тепер звернути Вашу увагу перш за все на те, що для нас надзвичайно важливо, по-перше: щоб Ваш репортаж був актуальний, тобто не відставав, принаймні, від інших газет і, навіть, по-можливості, випереджав їх; по-друге, я хотів би звернути вашу увагу, користуючись нагодою, що саме з огляду на вашу особу, Ваша кореспонденція не повинна давати підстав для закидів про однобокість на користь русинів. Я думаю Ви все зрозуміли. Хочу ще звернути Вашу увагу на організаційний бік Вашої інформаційної діяльності. Раджу користуватися також і, по-можливості, багатьма добрими польськими джерелами.

З різних боків пропонують мені якогось пана Домбровського[84], який працює в «Słowo Polskie»[85], як дуже порядного і старанного журналіста. Було б, мабуть, добре, коли б Ви з ним зв'язались. У випадку. Якщо він здатний суттєво сприяти роботі Вашої інформаційної служби, ми могли б йому ж щось за це запропонувати.

Що стосується авансу, то я мушу поговорити з паном професором Зінгером, який у даний час у поїздці і буде через декілька днів.

Очікуючи з великою цікавістю Ваших подальших повідомлень шануючий Вас і

Відданий Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 689–690. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 49

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Max Burkhard,
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 28.Juni 1902.
Wien, IX/1 Peregringasse, 1

Hochverehrter Herr Doctor!

Mit grossen Interesse habe ich Ihr wertes Schreiben vom 22 d. M. gelesen und freue msch schon sehr darauf, dass die täglische «Zeit» von Ihnen so ausserordentlich sorgfältig bedient werden wird. Herr Dr. Kanner wird den redaktionellen Teil Ihres Briefes noch ausführlicher beantworten. Ich will nur namens der Administration Ihrem Ersuchen um einen Vorschuss entgegenkommen und übersende Ihnen mit gleicher Post durch die Postsparkasse den Betrag von fünfhundern Kronen, dessen Empfang Sie mir auf beiliegender Quittung gefälligst bestätigen wollen.

Mit freundlichstem Grusse bin ich Ihr aufrichtig ergedener

Dr. Zinger

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 28 червня 1902.
IX/ 1, Перегрінгассе, 1.

Шановний пане Доктор!

З великим зацікавленням прочитав Вашого дорогого листа від 22 цього місяця і дуже радий, що Ви будете дуже старанно обслуговувати щоденник «Die Zeit». Пан Др. Каннер на редакційну частину Вашого листа відповість Вам ще детальніше. Я тільки хочу задовільнити від імені адміністрації Ваше прохання стосовно авансу і пересилаю Вам одночасно через поштову ощадкасу суму в п'ятсот корон, про одержання якої підтвердіть, будь-ласка, на квитанції, яка додається.

З дружнім привітом Вам щиро вдячний

Др. Зінгер

Панові Др. Іванові Франку, Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 691–692. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденського тижневика «Die Zeit».

№ 50[86]

«Die Zeit»
Wiener Wochenschrift
Herausgeber:
Dr. Max Burkhard,
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 27 August [1902].
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Bei den Vorarbeiten für unser Tagblatt empfinds ich das Bedürfnis nach unterirdischen russisches Verbindungen, d.h. Verbindungen mit Russen , sei es in Russland, sei es im Auslande lebenden Russen, die mehr oder weniger der soganannten Umsturzpartei angehören und in der Lage wären, uns abund zu einmal eine interessante Nachricht, einwichtiges Document oder einen instructiven Artikel zu geben mit Thatsachenmaterial, das in Russland und auch sonst legitimer Weise nicht publiciert wird. Ich möchte nun fragen, ob Sie in der Lage wären, uns durch Ihreweitreichenden Bekanntstchaften solche Beziehungen zu schlaffen. Wenn ja, würde ich Sie bitten, das Nöthige einzuleiten und mir zu schreiben, was i dazu thun kann.

Ferner möchte ich Sie bitten,uns,wennSie einen wissen, einen tüchtigen Correspondenten in Czernowitz zu empfehlen, der einmal über dieses land die Wahrheit schreiben würde.

Im voraus bestens dankend bin ich

mit vielen Grüssen
Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Ivan Franko, Lemberg
Krzyzowagasse 12

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Макс Буркгард
Др. Генріх Каннер

Відень, 17серпня [1902]
IX Перегінгассе, 1

Шановний пане Доктор!

В процесі підготовки до випуску нашої щоденної газети я відчуваю потребу у підпільних російських зв'язках, тобто в зв'язках з ...

має значення, чи вони живуть в Росії, чи закордоном, але які більше чи менше належали б до так званих радикальних партій і були б в змозі час від часу дати нам цікаве повідомлення, важливий документ чи повчальну статтю з фактичними матеріалом, який в Росії зазвичай легітимно не публікується. Я хотів би запитати, чи не могли б Ви нам через Ваші широкі знайомства забезпечити такі зв'язки[87]. Коли так, то я просив би Вас вжити необхідних кроків і написати мені, що можу я робити для цього.

Тоді і ще я хотів би Вас просити запропонувати нам в Чернівцях працелюбного кореспондента, якщо Ви такого знаєте, який би писав правду про цю країну. Вдячний Вам наперед.

З привітом
вірний Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів
вул. Крижова, 12

ІЛ, ф. 3, № 1623, арк. 167. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 51

«Die Zeit»
Wiener Tagblatt
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Gestern abends um 10 Uhr ist hier Ihr Telegramm eingelangt. Leider war es nach verschiedenen Richtungen hi nein Missgriff; erstens erscheint unser Blatt noch nicht, – den Erscheinungstag werde ich Ihnen spatter bekanntgeben – , wir hätten also das Telegramm überhaupt nicht verwerten können; zweitens hat die Nachricht über den vernafteten Spion Zaslawski schon im Sonntag – Frühblatte der «N. Fr. Pr.» gestanden; drittens scheint mir die Versammlung jüdischer Schneider zu unbedeutend, um telegraphiert zu warden; viertens hat das Telegraphenamt die Bemerkung gemacht, dass die Depesche undeutlich geschrieben war. Ich teile Ihnen alle diese Gravamina mit, hicht um Sie abzuschrekken, sondern um Ihnen in der gegenwärtigen Zeit, wo wir ja noch Fehler korrigieren können, ohne dass das Publikum etwas davon erfährt, die Möglichkeit zu geben, die Sache besser zu machen.

Aller Anfang ist schwer. Was das Bedenklichste an der Depesche war, ist die verspätete Medlung über den Spion Zaslawski. Ich möchte Sie bitten nachzuforschen, wie die «N. Fr. Pr.» Früher dazu gekommen ist, die Sache zu melden. Hat die betreffende Meldung am Sonntag in der Frühe in einem Lemberger Blatte gestanden und in welchem? Sie müssen sich dies zum Fingerzeig dienen lassen, um sich den Nachrichtendienst zu organisieren.

Wie ich Ihnen bereits gesagt habe, bin ich däfur, dass Sie einen in einem gutinformierten Lemberger Blatte sitzenden Redakteur sondern uns mit dem Vermerke der Zeit der möglichen Absendung per Post einsenden. Ich werde Ihnen dann immer, wenn ich etwas besonderes zu bemerken habe, Mitteilung davon machen. Die Spesen für die beiden verfrühten Telegramme bitte ich in Ihre nächstmonatliche Verrechnung uns aufzugeben.

Nochmals bestens grüssend
Ihr Kanner

Als Hifskorrespondenten gewinnen. Soviel ich mich erinnere, haben Sie schon einen Herrn Dombrowsky den ich Ihnen seinerzeit gennant habe, dafür gewonnen. Arbeitet er auch pünktlich? Eventuell sind wir auch bereit, ihm ein Separathonorar zu geben Sie mir, bitte, Nachricht.

Momentan ist es schade um das vertelegraphierte Geld; aber damit Sie sich einüben, ware es gut, wenn Sie und Ihr zu gewinnender, bzw. gewonnener Hilfskorrespondent schon jetzt so für user Blatt arbeiten würden, als ob es erschiene, und uns also alles, was wichtig ist, einschiken, sowohl an Telegrammen wie auch an Notizen, politischen und sonstigen. Aber damit wir das Geld auf Telegramme nicht überflüssigerweise ausgeben, möchte ich Sie bitten, die Telegramme nicht zu telegraphieren, sondern mir blos ihren Text mit dem Zeitpunkte de rim Ernstfalle beabsichtigten Absendung per Post einzuschicken.

Ferner möchte ich Sie nochmals auf den galizischen Feldarbeiterstrike aufmerksam machen. Es ist gar kein Zweifel, dass diese Angelegenheit im Parlamente zu grossen Debatten führen und Skandale erregen wird. Es dürfte Ihnen sein, Material über diese Sache zu bekommen und ein recht farbenreiches Bild der Lage der galizischen Feldarbeiter, der Ursachen, die sie zum Strike veranlassten, und der Vorfälle, die sich während des Strikes ereignet haben, zu entwerfen. Sie sollten eine kleine Privatenquête veranstalten; erkundigen Sie sich an geeigneter Stelle, fahren Sie auf... Kosten in die betreffenden Gegenden, kurz tun

Sie alles, was nötig ist, damit wir eine kleine Serie von Artikeln über die galizischen Feldarbeiter und den Strike vorbereiten können, die den betreffenden parlamentarischen Verhandlungen präludieren sollen.

Ferner rechnen wir im Feuilleton auf Ihre Mitarbeit; aber momentan möchte ich Sie, da die Feldarbeiterfrage die allerwichtigste ist, nicht damit behelligen. Sagen Sie mir nur, ob Sie nicht eine packende, für das europäische Publikum verständliche novellistische Skizze, die womöglich recht kurz und noch hicht ins Deutsche übersetzt ist, unter Ihren ruthenischen Schriften haben, welche Sie uns zum Zwecke der Uibersetzung und Veröffentlichung für den Beginn unseres Blattes zur Verfügung stellen könnten.

Ihren Nachrichten mit Interesse entgegensehend bin ich mit herzlichen Grüssen

Ihr ergebener

P. S. heute mittags erhielten wire in weiteres Telegramm von Ihnen, betreffend das ruthenische Nationalkomitee u. s. w. Dieses Telegramm könnte ein wenig kürzer sein, würde aber, wie ich aus den Abendblättern sehe, allerdings den übrigen Wiener Blättern zuvorgekommen sein. Ich sage Uhnen das ausdrücklich, damit Sie sich orientieren können. Im übrigen habe ich Ihnen heute mittags schon telegraphiert, dass Sie uns keine Telegramme mehr schicken mögen; es bleibt be idem obigen Arrangement, dass Sie die Telegramme wohl aufschreiben, aber nicht auf das Telegraphenamt geben,

Herrn Dr. Ivan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф., др. І. Зінгер,
Др. Генріх Каннер

Відень, 1 вересня 1902.
1/21, Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Вчора ввечері о 10 год. до нас прийшла Ваша телеграма. На жаль, це був у всіх відношеннях промах; по-перше, наша газета ще не виходить – про день її виходу я повідомлю Вас пізніше – отож ми б не могли використати ту телеграму; по-друге, повідомлення про арешт шпигуна Заславського вже було в ранішньому недільному номері «N.Fr.Pr.»[88]; по-третє, мені здається, що збори єврейських кравців не є чимось важливим, що аж про них треба телеграфувати; по-четверте, телеграфна служба зробила зауваження, що

телеграма була написана нерозбірливо. Я приводжу Вам ці зауваження не для того, щоб Вас відлякати, а щоб дати Вам змогу зробити справу краще, поки можна виправити помилки, не допускаючи, щоб публіка про це дізналася. Спочатку завжди важко. Що було найсумнівнішим у цій телеграмі, це запізніле повідомлення про шпигуна Заславського. Я хотів би Вас просити, щоб Ви як вдалося «N.Fr.Pr.»; і повідомити про це раніше. Чи було це повідомлення в неділю вранці в якійсь львівській газеті і в якій? Вам потрібно буде поставити її собі на службу, щоб таким чином мати джерело новин.

Як я вже Вам говорив, я є за те, щоб Ви знайшли собі якогось редактора, що працює в редакції добре інформованої львівської газети як допоміжного кореспондента. Якщо мені не зраджує пам'ять, Ви вже заангажували певного пана Домбровського, якого я Вам тоді порекомендував. Чи працює він пунктуально? При нагоді ми готові платити йому незалежний гонорар за кожну телеграму, яку він нам надішле. Організуйте це швидко і дайте мені про це знати[89].

Шкода лишень протелеграфованих грошей, але для того, щоб Ви і Ваш допоміжний кореспондент, якого Ви заангажували, чи тільки збираєтесь це зробити, вже тепер працювали б для нашої газети, ніби вона вже виходить і присилали б нам все, що важливо: як телеграми, так і замітки політичні і різні інші. Але для того, щоб нам марно не витрачати грошей на телеграми, то я просив би Вас не телеграфувати, а просто посилати текст з поштою в час її відправлення.

Далі я хотів би привернути Вашу увагу на страйк сільськогосподарських робітників. Нема сумніву, що ця справа приведе до великих дебатів у парламенті і викличе скандали. Я думаю, Вам не буде важко отримати матеріали про цю справу і намалювати яскраву картину становища галицьких с/г робітників, причин, які спонукали до страйку і події, які супроводжували страйки. Вам потрібно буде провести опитування;и розізнайтесь, де тільки можна. Поїдьте у відповідні місцевості, коротше кажучи, робіть усе, аби ми могли підготувати невелику серію статей про галицьких с/г робітників і страйк, які були б прелюдією до відповідних парламентських слухань.

І ще ми розраховуємо на Вашу співпрацю з фейлетоном, але зараз, коли питання сільськогосподарських робітників є найважливіше. Я не хотів би Вас цим завантажувати. Ви тільки скажіть мені, чи в Вас нема часом серед русинських оповідань такої ж хвилюючої і зрозумілої європейській публіці новелістичної замальовки, яка була б доволі короткою і ще до цього часу не перекладена на німецьку мову, і яку б Ви могли віддати нам для перекладу і публікації в перших номерах нашої газети.

Чекатиму з цікавістю вістей від Вас.

З сердечним привітом
Каннер.

P. S. Сьогодні в обід ми одержали від Вас телеграму про русинський національний комітет і т. д. Вона могла б бути дещо коротшою, але. Правда, цей раз випереджує інші віденські газети, як це я бачу з вечірніх газет. Я Вам це підкреслюю, щоб Ви могли орієнтуватись. Між іншим, я вже сьогодні в обід Вам телеграфував, щоб Ви не висилали більше телеграм. Хай вже буде так, як ми вище домовилися, що Ви писатимете телеграми, але не будете телеграфувати.

Панові Іванові Франку, *Львів*.

ІЛ, ф. 3, № 1621, арк. 259–262. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 52

«Die Zeit»
Wiener Tagblatt
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 4. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Von den freudllichen Mitteilungen Ihres Schreibens vom 3. d. M. nehme ich dankend Kenntnis. Insbesonders erwarte ich nun Ihre Serie über den Feldarbeiterstreik. Unser Blatt wird allerVoraussicht nach in der letzten Woche dieses Monates erscheinen. Ich bitte Sie also, ungefähr am 20.längstens Ihre Manuskrihte einzusenden. Vielleicht fällt bei dieser Gelegenheit nebst dem, was über dem Strich zu sagen ist, auch ein Feuilleton über die ruthenischenen Bauern odersonst etwas Ahnliches ab.

Mit besten Grüssen
Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Проф., др. І. Зінгер,
Др. Генріх Каннер

Відень, 4 вересня, 1902 р.
1/21, Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Я вдячний Вам за приємні повідомлення у Вашому листі від 3 числа цього місяця, з яким я знайомлюся. Особливо я чекаю Вашу серію про страйк польових робітників[90]. За всіма прогнозами наша газета вийде у останній тиждень цього місяця. Отже, я прошу Вас щонайпізніше приблизно 20 числа прислати Ваші рукописи. Може при нагоді разом з основними повідомленнями перепаде якийсь фейлетон про українських селян або щось подібне.

З найкращими побажаннями
відданий Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 693–694. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 53

«Die Zeit»
Wiener Tagblatt
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 5. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Vertraulich!

Sehr geerter Herr!

Wir erlauben uns Ihnen mitzutheilen, dass wir in Verbindung mit unserem Blatte in der vornahmsten Strasse von Wien, der Kärtnerstrasse (Nr. 39)[91], einen Depeschensaal eröffnen, den wir Sie bitten, Ihre Kraft und Aufmerksamkeit in ganz besonders Masse zuwenden zu wollen.

Der Depeschensaal wird sich von dem Ihnen bekannter Insofern unterscheiden, als er von künstlerischen Intenenferen geleitet hauptsächlich Kunstweschen dienen wird.

Haben diesen dürfen aber die actuellen Kreignisse nicht vergessen werden, die entschiedenen allein insofern Anspruch auf dem altgemeinste Interesse erheben können, als nur sie dem Verständlichen ausnahmslos Aller entsprechen.

Wir bitten Sie daher in ihrer Stadt für die nöthige Verbindung mit jenen Photographen, doe als Actualitätsphotographen bekannt sind, freundlichst sorgen, und diese veranlassen zu wollen, uns jedesmal je

ein Exemplar ihrer Aufnahmen aktueller Ereignisse express zuzusenden. Dabei bitten wir Sie, zurdrüchlicher zu betonen, das wir Bilder nur für Ausstellungs- nicht aber für Reproduktionswerke erwerten, was auf die Preislage einen antruheiden den Einriung uns.

Indem wir Sie bitten, unseren oben gefusster wünschen in der denkbar Kürtester hast zu entsprechen zeichnen wir

Hochachtungsvoll
Commandit Gesellsomft auf Actien
«Die Zeit» I. Singer & Cie.
Kanner

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:

Відень, 5 вересня 1902 р.
1/21 Віпплінгерштрассе, 38

Проф., др. І. Зінгер,
Др. Генріх Каннер

Конфіденційно!

Шановний пане!

Ми дозволяємо собі повідомити Вам, що ми на найпрестижнішій вулиці Відня, на Кертнерштрассе (39) відкриваємо пов'язаний з нашим часописом Депешевий зал, на якого, ми просили б Вас, звернути особливу увагу.

Депешевий зал відрізнятиметься від уже Вам знайомих тим, що керуючись мистецькими намірами, служитиме головним чином для мистецьких заходів.

Але й разом з тим не можуть бути забутими актуальні події, які лише в такій мірі можуть претендувати на загальний інтерес, в якій будуть зрозумілими винятково усім.

В зв'язку з цим ми просили б Вас по-дружньому встановити необхідні зв'язки з тими фотографами, які відомі як актуально спрямовані фотографи і спонукати їх терміново прислати нам свої знімки з актуальних подій. Причому ми Вас просимо підкреслювати якнайвиразніше, що ми ці знімки придбаємо лише для виставки, а не з метою тиражування, що має вирішальний вплив на стан з вартістю.

З проханням у найкоротший термін зреагувати на наше прохання, підписуємося з глибокою пошаною

Акціонерна команда
«Die Zeit» І. Зінгер і К°.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 695–698. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 54

«Die Zeit»
Wiener Tagblatt
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 9. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doctor!

Anbei senden wir Ihnen die Briefcouverts Ihrer beiden Correspondenzen vom 3. und 4. d.M. zurück. Das mit Bleistift verzeichnete Datum der Ankunft bitten wir Sie zu beachten und danach Ihre Dispositionen zu treffen.

Was die Correspondenzen selbst betrifft, so hätten wir zu bemerken: Der Bericht «Abg. Gniewosz vor seinen Wählern» ist an sich zu lang. Sie wollten die interessantesten Stellen der Rede bringen und gleichzeitig Kritik und Characteristik des Redners hineinverflechten. Wir glauben, dass in diesem Falle Ihre eigenen Bemerkungen über Gniewosz für unsere Leser das Interessantere gewesen wären. Man kennt hierzulande die polnischen Abgeordneten kaum dem Namen nach, und kurze Streiflichter auf die einzelnen Persönlichkeiten treffen gewiss auf die grösste Aufmerksamkeit.

Die Correspondenz wäre also vielleicht so aufzubauen gewesen, dass die Characteristik von Gniewosz das Rückgrat und die markantesten Citate die Illustration bildeten. Den wesentlichsten Inhalt der Rede haben ja die Leser aus der telegraphischen Notiz erfahren. Wir haben ihnen bei einer Behandlung, wie die dargelegte, in der Briefcorrespondenz etwas neues mitgetheilt und sie nicht genothingt, in 100 Zeilenungefahr dasselbe noch einmal zu lesen.

Wir brauchen Sie natürlich nicht besonders darauf aufmerksam zu machen, dass diese Bemerkungen keine Schablone geben sollen. Es gibt Situationen, wo umgekehrt die Worte eines Redners das Bemerkenswertere sind. Immerhin dürften die Fälle, in denen eine Rede in solher Ausführlichkeit, wie Ihre Correspondenz ist, wiederzugeben wäre, sich auf die allermarkantesten beschränken.

Ihre Notiz über den confiscierten Artikel des Abg. Huryk aus dem «Dilo» könnten wir in dieser Form nicht bringen. Ein Artikel, der wo immer confisciert wurde, darf nach dem Pressgesetze nirgends nachgedruckt werden. Wenn der Inhalt Ihnen so bemerkenswert scheint, dass Sie ihn mittheilen wollen, so müssten Sie ihn so fassen,

dass jeder Hinweis auf die Quelle vermieden und nur das Thatsächliche herausgenommen ist.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Redaction «Die Zeit»
Kanner

Hrn. Dr. Iwan Franko,
Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденнк
Видавці:
Проф., др. І. Зінгер,
Др. Генріх Каннер

Відень, 9 вересня 1902 р.
1/21 Віпплінґерштрассе, 38

Шановний пане Доктор!

При цьому шлемо Вам конверти Ваших обох кореспонденцій від 3 і 4 цього місяця назад. Написану олівцем дату прибуття прошу брати до уваги і відповідно до неї давати свої розпорядження.

Що стосується самих кореспонденцій, то хотілося б зауважити: повідомлення «Депутат Ґнєвош перед своїми виборцями»[92] само по собі задовге. В ньому Ви хотіли подати найцікавіші місця промови і одночасно переплести з критикою і характеристикою промовця. Нам здається, що в цьому випадку Ваші власні зауваження про Ґневоша[93], мабуть, для читачів були б найцікавіші. Тут у нас навряд кому відомі імена польських депутатів і короткі промінці світла на окремі особистості натраплять, напевно, на величезну увагу.

Написане, мабуть, слід було б побудувати таким чином, щоб стрижневою була характеристика Ґневоша і найголовніші цитати ілюстрували її. Основний зміст промови читачі дізналися ж з телеграфічних записок. Нам потрібно було в статті, такій як ця, повідомити їм щось нове і не змушувати у сто рядках читати приблизно те саме.

Звичайно нашою справою є те, щоб особливо звертати Вашу увагу на те, що ці зауваження аж ніяк не повинні бути шаблоном. Є ситуації, коли слова промовця, навпаки, являються більш істотними. Все-таки, мабуть, у випадку, коли промова повинна бути подана в таких подробицях, як Ваша, слід обмежуватися найважливішим.

Вашу замітку про конфісковану статтю депутата Гурика[94] з газети «Діло» ми не могли помістити у такій формі. Статтю, де хто б не конфісковував її, за законом про пресу не можна ніде передруковувати. Якщо її зміст Вам видається таким примітним, що Ви про нього хотіли б повідомити, то Вам слід подавати його таким чином, щоб уникати будь-якого вказування на джерело і вибирати тільки факти.

З винятково високою повагою

Редакція «Die Zeit»
Каннер.

Панові др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк.699–702. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 55

«Die Zeit»
Wiener Tagblatt
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 13. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Mittels Postanweisung sandte Ihnen gestern unser Herr Prof. Singer zweihundert (200) Kronen, von denen Sie einhundert (100) Kronen als ganz-monatlichen Gehalt pro September 1902 und einhundert (100) kronen als Spasenvorschuss für Telegramme verwenden wollen. Wsr ersuchen Sie, Montag, den 15. d.V. den vollen Dienst aufzunehmen.

Ihren Vorschuss per fünfhunderrt (500) Kronen werden wir mit den bei uns zum Abdrucke gelangenden belletrsstischen Manuskripten in Verrechung brsngen/r

Mit freundlichen Grüssen
Hochachtungsvoll ergebenst
Commandit-Gesselschaft auf Actien «Die Zeit»
I. Singer

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф., др. І. Зінгер,
Др. Генріх Каннер

Відень, 13 вересня, 1902
1/21, Віпплінгерштассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Наш пан професор Зінгер послав Вам вчора поштовим переказом двісті (200) корон, з яких сто (100) корон Ви використовуйте як місячну плату за вересень 1902 р., а інші сто (100) крон – як аванс для витрат на

телеграф. Ми просимо Вас у понеділок 15 цього місяця повною мірою взятися за роботу.

Ваш аванс у п'ятсот (500) корон ми врахуємо до суми за белетристичні рукописи, які надходять до нас для друку.

З дружнім привітаннями і шаною
вірна Вам акціонерна компанія «Die Zeit»
І. Зінгер і Ко.

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 703–706. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 56

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 13. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Seit mehreren Tagen haben wir von Ihren kein Manuskript mehrbekommen. Sch bitte Sie? Mir aufzuklären, was da vorgefallen ist. Gleichzeiti teile ich Ihnen mit, dass wir von Montag, den 15. an die volle Korrespondenz brauchen, dass Sie also nicht nur briefliche, sondern auch effektive Telegrammberichte von diesem Tage an schscken mögen.

Ihre Arbeiten wegen des Feldarbeiterstrskes sind hoffentlsch im besten Gange. Wir erwarten mit Spannung Ihre Einsendungen.

Mit herzlichen Grüssen
Ihr hochachtungsvoll ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 13 вересня 1902 р.
1/21, Віпплінґерштрассе, 38

Шановний пане Доктор!

Уже кілька днів ми не одержуємо від Вас жодного рукопису. Прошу Вас пояснити мені, що сталося. Одночасно Вам повідомляю, що ми від

понеділка, п'ятнадцятого вересня потребуватимемо повної кореспонденції таким чином, що Ви можете висилати не тільки повідомлення в листах, але й телеграмні, починаючи з цього дня.

Ваші праці про страйки сільськогосподарських робітників, сподіваюся, користуються найкращим попитом.

З нетерпінням чекаємо на Ваші висилання

З сердечним привітанням
і повагою Ваш вірний
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 707–710. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 57

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 15. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Auf Ihr geschätztes Schreiben vom 13. d. M. bin ich der Meinung, dass das Telephonieren dem Telegraphieren vorzuziehen ist, wo es sich entweder um längere Mittheilungen handelt, so dass man durch das Telephonieren Geld erspart, oder um eilige Mittheilungen, wo das Telephon – vorausgesetzt dass es nicht gerade besetzt ist – rascher functioniert als der Telegraph.

Sie haben wohl inzwischen unsere Instruction erhalten und werden daraus ersehen haben, dass es am besten ist, wenn Sie einmal in der Früh, etwa um 10 Uhr, dann noch einmal etwa zwischen 2 und 3, dann wieder am Abend, etwa um 7 und schliesslich in der Nacht telephonieren, wenn Sie noch etwas haben. Aber selbstverständlich brauchen Sie nicht zu zwingen, jeden Tag viermal zu telephonieren eben, wenn Sie etwas haben; wenn Sie nichts haben, auch den ganzen Tag nichts. Unsere Stenographen sind immer parat, Tag und Nacht.

Wie Ihnen unsere Geschäftsleitung schon mitgetheilt hat, fangen wir heute, Montag den 15.d., den Probedienst an, für den ich Sie bitte, effectiv, d.h. mit Telegraph und Telephon zu arbeiten.

Nach wie vor bitte ich, darauf zu sehen, dass wir einen recht prompten und umfassenden, in Bezug auf die Darstellung der Thatsachen objektiven und correcten Nachrichtendienst haben. Dass Sie als Schriftsteller Glänzendes leisten, steht ausser allem Zweifel. Doch werden Sie auch die rein journalistische Seite zur Geltung bringen müssen. Die «Neue Freie Presse» und das «Neue Wiener Tagblatt» wären auf ihre Lemberger Nachrichten nachzulesen, damit Sie wissen, was die anderen bringen.

Auch bitte ich Sie, an den Feldarbeiterstrike nicht zu vergessen und ausserdem, soweit es Ihnen Ihre Zeit gestattet und die Gelegenheit sich Ihnen bietet, uns interessante russische Nachrichten, besonders aus dem sogenannten unterirdischen Russland zukommen zu lassen.

Hochachtungsvoll
ergebenst
Kanner

Hrn. Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 15 вересень, 1902 р.
І., Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане докторе!

Щодо Вашого цінного листа від 13 цього місяця, то я також підтримую думку, що треба надати перевагу телефонуванню над телеграфуванням, коли йдеться або про довші повідомлення, бо телефонування економить гроші, або про термінові повідомлення, де перевага телефону очевидна, при умові якщо він саметоді не зайнятий, бо він швидше працює ніж телеграф.

Між іншим, Ви, мабуть, вже отримали нашу інструкцію і з неї зрозуміли, що найкраще дзвонити вранці, приблизно о 10 год., тоді ще раз десь між 2 і 3, тоді знову ввечері, приблизно о 7 і нарешті вночі, коли ще виникне потреба. Але, звичайно, не потрібно змушувати себе дзвонити щодня по чотири рази. Це було б забагато, а Ви дзвоніть тоді, коли у Вас вже щось є. Коли ж у Вас немає нічого, то не дзвоніть і цілий день. Наші стенографи завжди готові як вдень так і вночі.

Як вже Вам повідомляли наші адміністратори, ми розпочинаємо сьогодні в понеділок 15 цього місяця пробну службу, до якої я Вас запрошую працювати з телеграфом і телефоном.

Я далі прошу Вас дивитися за тим, щоб у нас була термінова і вичерпна, а по відношенню до подачі фактів ще й об'єктивна і коректна інформацій-

на служба. Те, що Ви як письменник робите блискучі справи, не підлягає сумніву. Але й Вам доведеться використовувати чисто журналістські прийоми. Можна для прикладу перечитувати «N. Fr. Pr.» і «Wiener Tagblatt»[95] для своїх львівських вістей, щоб знати, що подають інші.

Я також Вас прошу не забувати про страйк сільськогосподарських робітників, і крім того, наскільки Вам дозволятиме Ваш час, а також наскільки підвернеться нагода, присилати нам російські вісті, особливо ті з так званого російського підземелля.

З великою повагою
відданий Вам
Кеннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф.3, № 1638, арк. 711–714. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 58

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 17.9.02.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Hochgeehrter Herr!

Besten Dank für Ihre Übersetzung «Vor dem Antlitz des Lebens», die wir aber leider nicht verwenden können, da genau diese Skizze Gor'kijs schon wiederholt erschienen ist. Ihre Übersetzung ist ja ganz anderer Art, viel wertvoller, aber aus dem eben genannten Grund können wir sie trotzdem zu unserem Bedauern nicht bringen. Wir lassen Ihnen also anbei diese Skizze mit bestem Dank wieder zugehen. Die vortreffliche Skizze von Stefanyk haben wir bei uns behalten und danken Ihnen sehr dafür. Vielleicht können Sie uns noch mehr von ihm zugänglich machen! Für die kurzen Skizzen ist gerade das Tageblatt sehr mit [unleserlich]. Vielleicht denken Sie auch bei Ihren eigenen Arbeiten, zu denen ich Sie nur beglückwünschen kann, daran.

Denken Sie bitte auch weiter an Ihre literarischen wie feuilletonistischen Beiträge. Interessantes!

Mit vorzüglicher Hochachtung ganz ergebenst

Kurt Aram

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 17.09. 1902 р.
І. Віпплінгерштрассе, 38.

Вельмишановний пане!

Велике спасибі Вам за переклад «Перед лицем життя», яким ми на жаль, не зможемо скористуватись, бо саме цей нарис Горького уже публікувався декілька разів[96]. Ваш переклад, правда, якісно зовсім інший, набагато кращий, але через вище наведену причину ми, як це нам не прикро, все-таки не можемо його подавати. Отже з великою вдячністю ми повертаємо Ваш цей нарис з даним листом. Чудовий твір Стефаника[97] ми залишили у себе і дуже Вам за нього вдячні. Можливо Ви нам від нього ще щось надішлете? Щоденній газеті дуже потрібні саме такі коротенькі роботи.. Сподіваюсь, може, Ви при цьому не забуватимете і про свої власні роботи, що я можу лише привітати. Пам'ятайте, будь ласка , і надалі про свої літературні, а також фелетонні твори, цікаві аненкдоти.

З великою повагою цілком Ваш

Курт Арам

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 715–716. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 59

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 18. September 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geeherter Herr Doktor!

Die Menge unseres Nachrichtenstoffes nötigt uns, unsere Korrespondenten zu ersuchen, bei ihren Berichten sowohl auf die Auslese des Stoffes als auch auf die knappeste Form möglichst zu achten. Insbesonders möchten wir Sie bitten nicht zu vergessen, dass für das grosse Publikum nicht alle Dinge, die Ihnen von Ihrem provincidlung Standpunkte aus vielleicht von Bedeutung scheinen, von Interesse sind. So war die grosse Notis über den Grafen Karl Dzieduszyczki mit Rücksicht auf die unbedeutende Rolle, die dieser Mann spielte, zu gross. Auch die Notiz über den Kongress der polnischen Demokraten

war nur in ihrem ersten Telle von Interesse ind die Polemik gegen Dr. Zipser überflüssig, da dieser Mann viel zu unbedeutend ist, um mit ihm an dieser Stelle eine Polemik zu eröffnen.

Wir möchten Sie bitten, in Hinkunft mit Rücksicht auf den raschen Dienst in unserer Redaktion sich an diese Richtschnur zu halten, und zeichnen

Hochachtungsvoll ergebenst
Redaction «Die Zeit»

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 18 вересня, 1902 р.
І. Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Матеріали наших повідомлень змушують нас просити кореспондентів по можливості звертати увагу як на підбір, так і на стислість своєї інформації. Особливо ми хотіли б просити Вас не забувати, що для широкої публіки інтерес становить не всі ті речі, які Вам з Вашої провінційної точки зору можуть здаватися визначними. Зокрема велика замітка про графа Карла Дзєдушицького[98] була завелика з огляду на незначну роль, яку відігравала ця людина. Також замітка про конгрес польських демократів була цікава тільки в своїй першій частині, а полеміка з др. Ціпсером[99] була зайвою, оскільки ця людина не надто визначна, щоб відкривати з ним у цьому місці полеміку.

Ми хотіли б Вас просити з огляду на пильність у нашій редакції в майбутньому дотримуватися цих порад

З великою повагою
редакція «Die Zeit»

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 717–718. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 60

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 2. October 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Es ist bereitssinigemale vorgekommen, dass Sie Telegramme, weiche das Telegraphen-Korrespondenz-Bureau bereits vorherausgegeben hat, geschickt haben. Es durfte Ihnen ja nicht allzu schwer fallen , sich darüber in Evidenz zu halten, welche Meldungen das Kor-Bureu ausgibt, insbesonders werven Walresultate wie vorgestern die des Abgeordneten Kosslowski vom Kor. Bereau immer amtlich gemeldet.

Mit vorzüglicher Hochchtung ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 2 жовтня 1902 р.
1/21. Віпплінґерштрассе, 38

Шановний пане докторе!

Це вже траплялось не раз, що Ви присилали телеграми, які вже до того надходили від телеграфно-кореспондентського бюро. Я думаю Вам не буде надто важко слідкувати за тим, які повідомлення видає кореспондентське бюро, особливо такі, що стосується результатів виборів, як позавчора про депутата Козловського[100], які весь час видавало службовою кореспондентське бюро.

З великою повагою віддана Вам
редакція «Die Zeit»
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 719–720. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 61

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 3.10. 1902
I, Wipplingerstrasse 38

Hochwohlgeboren
Herr Dr I. Franko

Lemberg

Wir senden anbei K 200 – Depeschen Vorschuss und bitten um sofortige Empfangsbestätigung.

Hochachtungsvoll
Redaktion «Die Zeit»
Unterschrift

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 3 жовтня 1902 р.
1/21. Віпплінгерштрассе, 38.

Ваше високоповажаність
Пане др. І. Франко

Львів

З цим ми висилаємо 200 крон авансу на телеграми і просимо негайного підтвердження про отримання.

З глибокою повагою
Редакція «Ді Цайт»
Підпис.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 721–722. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланкувіденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 62

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 14 Oktober 1902
I, Wipplingerstrasse 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

In Ihrem werten Schreiben vom 1 d.M. verzeichnen Sie Ihre Depeschenshesen mit ..... 83 K. 30 h.
und Ihre Postospesen mit ..... 2 K. 15 h.

In Summa mit..... 85 K. 45 h.

während sich aus beiliegenden auf ..... 75 K. 80 h.
Und Shre Portis auf ..... 2 K. 15 h.

In Summa auf ..... 77 K. 95 h.
Belaufen, so dass sich eine Differens von ..... 7 K. 50 h.
ergibt.

Wir warmuten nun , dass einige Recepisse für Telegramme Ihrem w. Schreiben nicht beigelegt waren und haben daher Ihr Konto einstweiler mit 22 K. 05 h. Belastet.

Mit vorzüglicher Hochachtung
Ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 14 жовтня 1902 р.
І. Віпплінгергштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

У Вашому листі від 1 числа цього місяця Ви вписали витрати:
на телеграми ..... 83.30 К
на пошту ..... 2.15 К

на суму ..... 85.45 К,
в той час коли згідно з присланими Вами квитанціями Ваші витрати становлять:
на телеграми ..... 75.85 К
на пошту ..... 2. 15 К

на суму ..... 77.95 К,
так що виникає різниця у..... 7.50 К.

Нам здається, що деякі квитанції не були покладені Вами до листа і через те обтяжили Вам рахунок поки що на 22.05 К

З пошаною віддана Вам
Редакція «Die Zeit»
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 723–724. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 63

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 21. Oktober 1902.
1/21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Ihren Artikel «Eine polnisch – nationale Regierung in Galizien» konnten wir, obzwar wir ihn schon hatten setzen lassen, leider nicht verwenden, da er viel zu lang ist im verhältnisse zum Interesse, das der Gegenstand hier erregt. Ich möchte Sie darauf aufmerksam machen, dass die inneren Parteiereignisse der galizischen Parteien bei uns nur ganz kurz und summarisch benandelt warden können: speziell die sogenannte Nationalregierung hätte in einer kurzen Notiz abgetan warden müssen. Die Bezugnahme auf die dortigen Zeitungsstimmen und die Schlussfolgerungen, die Sie aus innen ziehen, sind sehr scharfsinnig, verfehlen aber ihren Zweck, da eben Interesse und Verständnis dafür unserem Publikum mangelt.

Ich schreibe Ihnen das ein wenig nachträglich, well ich mit Geschäften überhäuft war, möchte Sie aber bitten, sich durch das Nicht – Erscheinen dieses Artikels in Ihrer Tätigkeit nicht beirren zu lassen. Ich habe keinen Zweifel, dass Sie sehr bald erkennen warden, was wir brauchen und was nicht. Ihre Artikel über die ostgalizischen Streiks müssen wir demnächst veröffentlichen. Wir haben bisher nur zwei; der dritte, der eigentlich die Streiks selbst behandeln sollte, stent noch aus. Ich möchte Sie wiern schon telegraphishe bitten, inn recht bald einzuschicken und sich dabei unbeschadet der Plastik der Dartellung möglichst kurz zu fassen. Je kürzer, ih je grosser en Zügen die Sache dargestellt wird, desto mehr Verständnis findet sie bei fremden Lessern

Mit besten Grüssen bin ich

Ihr ergebener

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 21 жовтня 1902.
І., Віпплінґерштрассе, 38.

Вельмишановний пане Доктор!

Вашу статтю «Польський національний уряд в Галичині»[101] ми, на жаль, не змогли використати, хоча вона була вже і в наборі, через те, що вона надто довга в порівнянні з зацікавленням, яке викликає тут цей предмет. Я хотів би звернути Вашу увагу ще на те, що внутріпартійні справи галицьких партій у нас можуть обговорюватися лише зовсім коротко і узагальнено; спеціально про цей так званий національний уряд можна було б задовільнитися короткою заміткою. Звертання до тамтешніх газетних джерел і висновки, які Ви з них робите, дуже дотепні, однак не досягають своєї мети, бо у нашої публіки тут відсутній до нього інтерес.

Я пишу Вам про це дещо з запізненням, бо був надто закиданий справами, але хочу Вас попросити не розгублюватися в своїх подальшій діяльності через те, що ця стаття не була надрукована. У мене немає сумніву, що і самі незабаром збагнете, що нам потрібно, а що ні. Ваші статті про східногалицькі страйки ми згодом опублікуємо[102]. Поки у нас ще тільки дві, а третя, яка розповідатиме власне про події під час страйків поки що відсутня. Я хотів би Вас попросити прислати її якнайшвидше і вкластися без шкоди монументальності зображення в менший об'єм. Чим коротше, чим більшими штрихами зображується предмет, тим більше розуміння він знаходить у сторонніх читачів.

З найкращими привітаннями
відданий Вам

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 725–726. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 64

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Professor Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 29. Oktober 1902.
1/ 21 Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

In letzter Zeit haben wir sie wieder bei zwei Gelengenheiten Ihre Depeschen schmerzlien vermisst. Besonders unargenehm war uns, dass Sie uns die Herauferderung des Abgeordnsten Breiter erst gestern vormittags telegraphierten, wärend sie alle anderen Blätter schon inihren gestrigen Morgenblättern veröffentlichten, also vorgestern

abends bereits telegraphiert bekommen haben. Ich bitte Sie dringent und wiederholt, sich mit einem dertigen Joarnalisten, der ineiner gut informierten Redaktion, sitzt in Verbindung zu setzen, damit wir bei derartigen Celegenneiten nicht aufsitzen. Wir sind gerne bereit, dem betreffenden Herrn ein Separathenerar nebst Ersatz der Depeschenspesen zu bezahlen. Wir bitten Sie nur, die Vereindung herzustellen und uns den Namen des betreffenden Herrn bekanntzugeben.

Was Ihre Streiks-Artikel betrift, so habe ich sehr bedauert, dass Sie erstens die Serie von vernshsrein viel zu breit angelegt, und zweitens die Arbeit mitten drinnen plötzlich sistiert haben. Wir mussten infelge dessen den ersten Teil der Arbeit, welchsz von Ihnen als zwei Artikel geplant war, sehr stark kützen um ihm überhaupt unterzubringen, und heute erhalten wir das erste Stück des zweiten Teiles der Arbeit zu einer Zeit zugessendet wo doch dieeigentliche Aktualität verpufft ist. Siesrtnnern sich wohl noch, dass ich Sieschon vor sinigen Wochen um eine Artikelserie gebsten habe, die aber veröffentlicht hätte werden sollen,ehe die vorauszusennenden Verhandlungen im Parlamente beginnen; nun haben die Verhandlungen schon vorige Woche behonnen undhinterdrein können wir doch mit dem Artikel nicht kommen, nachdem Breiter und Daszynski die Afmerksamkeit des Publikums vollauf fürsien in Anspruch genomm haben.

Ich werde versuchen, verliegendes Manuskript nun irgendwie für die Wochenschrift zu verwenden, bitte Sie aber dringend, in Zukunft sich etwas kürzerzu fassen. Sie wissen, welch ausserordentlichen Wert ich auf Ihre Mitarbeit lege, und werden deshalb umso besser zu unrechtre Zeit zu erhalten und zum grössten Teile verleren geben zu müssen; aber ich hoffe, dass Siesich denn doch in den knapperen Stil des Tagblattes und dasraschere Tempo hineinfinden werden.

Ich erwarte nun von Ihnen – und zwar bitte ich Sie dringend, das umgehend zu tun – die Nominierung eines dortigen Hilfskorrespondenten für den telegraphishen Dienst.

Mit besten Grüssen bin ich

Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:

Відень, 29 жовтня 1902.
I. Віпплінгерштрассе, 38.

Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Шановний пане Доктор!

Останнім часом ми знову болісно переживали брак Ваших телеграм із двох справ. Особливо неприємно нам було, що Ви лише вчора перед обідом телеграфували нам про виклик, кинутий депутатом Брайтером[103], в той час, коли вже всі інші газети опублікували його у своїх вчорашніх вранішніх випусках, отже одержали їх телеграфом уже позавчора ввечері. Я наполегливо прошу Вас ще раз зв'язатися з яким-небудь журналістом, який перебуває у добре інформованій редакції, щоб нам не бути позаду інших. Ми навіть готові платити такому панові сепаратний гонорар не враховуючи витрати на телеграф. Ми лише просимо встановити зв'язок і повідомити нам ім'я цього пана.

Що ж до Ваших статей про страйки[104], то мені дуже шкода, що Ви, по-перше, задумали серію надто розлого і, по-друге, зупинили несподівано роботу над нею посередині. В наслідок цього нам довелося дуже сильно скоротити її першу частину, яка була задумана Вами як дві статті, щоб можна було її взагалі вмістити, а сьогодні Ви прислали нам кусок другої частини роботи в той час, коли вже пройшла її актуальність.

Чи пригадуєте, як ще кілька тижнів тому я просив у Вас серію статей, які потрібно було опублікувати, перш ніж мали початися передбачені дискусії в парламенті; тепер вони почалися минулого тижня, але зі статтями щось все не клеїться, в той час Брайтер і Дашинський заволоділи повністю увагою публіки.

Я спробую ще раз якось використати рукопис, який лежить переді мною для тижневика, але прошу Вас наполегливо в майбутньому писати дещо коротше.

Ви ж знаєте, як по-особливому я ціную Вашу співпрацю, тому Вам буде й неважко зрозуміти становище, в якому я знаходжуся, коли написану Вами роботу, яку я замовляв і чекав, я одержую невчасно і змушений миритися з втратою її значної частини; але я сподіваюся, що Ви привикнете таки до стислого стилю газети і до її ритму.

Я ще чекаю від Вас – і, до речі, прошу Вас зробити це негайно – назвати когось з тамтешніх кореспондентів для роботи з телеграфською службою.

З найкращими привітаннями

відданий Вам
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 727–730. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 65

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1. November 1902
I., Wipplingerstrasse 38

Sehr geehrter Herr!

Im Auftrage des Herrn H. Kanner beehre ich mich Ihnen mitzuteilen, dass die Redaktion mit Bedauern einen Bericht über den Prozess der Sängerin Markiewicz in Lemberg vermisste. Solche Sachen interessieren einen Großen Teil des Republikums mehr als manche politischen Dinge und wir bitten Sie daher derartigen Vorgänger Ihre intensive Aufmerksamkeit zu widmen. In diesem Sinne erneuern wir unseren Vorschlag eines Hilfskorrespondenten aus einer dortigen Redaktion und erbitten uns wiederholt Ihre diesbezügliche Vorschläge.

Hochachtungsvoll
für die «Zeit»
der Red. Sekretär
Juncker

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 1 листопада 1902
1. Віпплінгерштрассе, 38

Дуже шановний пане докторе!

За дорученням пана Г. Каннера маю честь повідомити Вам, що редакція дуже шкодує з приводу відсутності повідомлення про процес співачки Маркевич[105] у Львові. Такі речі цікавлять значну частину публіки більше аніж деякі політичні речі через те ми просимо Вас присвячувати такого роду подіям свою інтенсивну увагу. В цьому сенсі ми поновлюємо нашу пропозицію про допоміжного кореспондента з якоїсь тамтешньої редакції і просимо Вас зробити відповідні пропозиції.

З глибокою повагою
від газ. «Die Zeit»
секретар редакції
Жанкер

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 731–732. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 66

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 14. Januar 1903
I., Wipplingerstrasse 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Unsere Zeitung besteht ja nun schon einige Monate, aber wir haben noch nie die Freude gehabt, ein die Feuilleton von Ihnen veröffentlichen zu können, wenn wir auch im Besitze zweiter Novellen von Ihnen sind, von denen wir, wie wir bestimmt hoffen, die eine in allerkürzester Zeit veröffentlichen werden. Wir würden aber grossen Wert darauf legen, wenn wir ausserdem von Ihnen auch dass eine order andere ausgesprochene Feuilleton haben könnten, z. B. über galizische Volksbräuche (Folklor und dergleicjen). Wir denken, da gibt es so viel zu sagen und wäre so viel Neues und Unbekanntes für ein grosseres Publikum, dass es Ihnen ein Leichtes sein wird, uns bald das eine oder andere derartige Feuilleton im Ausmasse von 1680 Worten zur Verfügung zu stellen. Vielleicht läge es Ihnen auch, über das Thema: «Der Beamte in der Provinz», gerade von Galizien aus gesehen, uns ein Feuilleton zu schreiben.

Jedenfalls hoffen wir, dass Sie uns bald mit einem Beiträge erfreuen, und empfehlen uns Ihnen

Hochachtungsvoll ergebenst
Feuilleton Redaction des Tagblatt «Die Zeit»
Kurt Aram

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 14 січня 1903
І. Віпплінгерштрассе, 38

Шановний пане Доктор!

Наша газета існує вже декілька місяців, але нам ще жодного разу не пощастило мати змогу опублікувати якийсь Ваш фейлетон, хоча й у нас є дві Ваші новели[106], одну з яких, як ми впевнено сподіваємося, ми надрукуємо найближчим часом. Але нам би дуже хотілося мати від Вас, крім того, одну

або кілька яскравих фейлетонів, наприклад, про галицькі народні звичаї (фольклор і тому подібне). Ми думаємо, там буде що розповісти і там було б так багато нового і невідомого для нашої великої публіки, що Вам буде неважко віддати нам незабаром одного чи кілька таких фейлетонів обсягом у 1680 слів. Можливо, Вам би хотілося також написати фейлетон на тему: «Службовець у провінції»[107], саме на галицький погляд?

Як би там не було, а ми сподіваємося, що Ви порадуєте нас незабаром якоюсь статтею і прощаємося з Вами.

З повагою віддані Вам
редакція фейлетонів щоденної газети «Die Zeit»
Курт Арам

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 733–734. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 67

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 27. Januar 1903
I., Wipplingerstrasse 38

Sehr geehreter Herr Doktor!

Wir danken Ihnen sehr für Ihren so instruktiven und interessanten Artikel «Shakespeare bei den Ruthenen», der unverkürzt in einer der Nummern der «Sonntags – Zeit», wie ich hoffe, recht bald erscheinen wird. Wir haben von Ihnen zwei Erzählungen liegen, «Der Dorn im Fuss» und «Der Bodensatz». Wenn ich Sie also aufklären soll, über ein zurückgeschicktes Manuskript, so müsste ich Sie schon bitten, die Freundlichkeit zu haben, mir den Titel desselben zu sagen, ohne den ich nicht imstande bin, Ihnen die gewünschte Auskunft zu geben.

Indem wir hoffen, recht bald auch im Besitze eines Feuilletons über ein folkloristisches Thema zu sein, empfehle ich mich Ihnen mit vorzüglicher Hochachtung

ganz ergebenst
Kurt Aram
Feuilleton – Redaction
Des Tagblatts «Die Zeit»

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 27 січня 1903
І. Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Ми Вам дуже дякуємо за вашу Шановний пане Доктор!

Вашу таку повільну і цікаву статтю «Шекспір серед русинів»[108], яка сподіваюся невдовзі з'явиться в одному з номерів «Sonntage-Zeit» без скорочень. У нас є два ваші оповідання «Der Dorn im Fuss» та «Der Bodensatz»[109]. Коли Ви хочете, щоб я Вам дав пояснення про відісланий назад один рукопис, то у свою чергу я буду змушений просити Вас бути ласкавим і подати його назву, бо без того я не зможу нічого пояснити.

З надією дуже скоро отримати від Вас фейлетон на фольклорну тему я кланяюся Вам.

З глибокою повагою цілком

відданий Вам
Курт Арам
Редакція фейлетонів
щоденної газети «Die Zeit».

Панові Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 735–736. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 68

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 10. Februar 1903
I, Wipplingerstrasse 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Wir danken Ihnen sehr für Ihr Feuilleton über das ruthenische Volksleben und den vorjährigen Bauernstreik, sas wir aber erst noch von unseren Politikern einsehen lassen müssen. Unter den von Ihnen genannten Artikeln wären uns besonders willkommen, weil amaktuellsten «Volkslieder über Boryslav» und «Die amerikanische Emigration im ruthenischen Volksleben». Was Ihren Artikel über «Shakespeare bei den Ruthenen anlangt», so hat mich derselbe sehr

interessiert; aber es scheint mir, als wäre er füreine Tageszeitung doch etwaszu szwer. Ich bitte mir deshalbzu gestatten, ihn der Wochenschrift abzutreten. Lorrekturabzug wird Ihnen zugehen.

In vorzüglicher Hochachtung
ganz ergebenst
Feuilleton Redaction des Tagblatt «Die Zeit»
Kurt Aram

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 10 лютого 1903
І. Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Докторе!

Ми Вам дуже вдячні за Ваш фейлетон про життя русинів і про торішній селянський страйк, на який мають ще звернути увагу наші політики. Серед запропонованих нам Ваших статей нам найбільше підходять, оскільки вони і найактуальніші: «Народні пісні про Борислав» і «Американська еміграція в русинському побуті» [110]. Що ж до Вашої статті про «Шекспіра у русинів»[111], то вона мене дуже зацікавила, але мені здається, що вона все-таки заважка для щоденної газети. Тому я прошу дозволити мені передати її тижневику. Ви отримаєте коректурний відтиск

З великою повагою
Редакція фейлетонів
щоденної газети «Die Zeit»
і відданий Вам
Курт Арам[112]

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 737–738. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 69

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1 am 25 April 1903
I, Wipplingerstrasse 38

Zircular an unsere Correspondenten und Mitarbeiter.

Wir ersuchen Sie daven Kenntnis zu nehmen, dass des Maitages wegen am nächten Freitag den ersten Mai kein Abendblatt, und am Sonnabend den 2.Mai kein Morgenblatt erscheint. Am Sonnabend Nachmitta dagegen erscheint wie gewöhnlich, also wie z. D. an jeden Montage, das regelmässige Abendblatt. – Wir ersuchen Sie sich betreffs Ihrer telegrafischen oder telefonischen Mitteilungen danach einzurichten. –

Hochachtungsvoll und ergebenst
der Redaktionssekretär Auspitz

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 25 квітня 1903
І. Віпплінгерштрассе, 38.

Циркуляр для наших кореспондентів і співробітників

Просимо Вас взяти до уваги, що в зв'язку з травневими святами наступної п'ятниці першого травня не вийдуть вечірня, а в суботу другого травня і вранішня газети. Проте в суботу після обіду, як звичайно, от як, наприклад, кожного понеділка вийде регулярна вечірня газета. Ми просимо Вас, здійснюючи телефонні і телеграфні повідомлення це враховувати.

З повагою відданий Вам
редакційний секретар Ауспітц[113]

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 739–740. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 70

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1 16. Mai. 1903
I, Wipplingerstrasse 38

Geehrter Herr Franko!

Zu unserer grossen Ueberraschung erhielten wir heute von einem Doktor Helbich in Grasslitz eine Zuschrrift, worin er das Honorar für Ihren Roman «Der Bodensatz» verlanst. Wir haben von dem Man-

ne früher nie etwas gehört und wissen nicht, auf Grund welchen Rechtsanspruches er diese Forderung an uns stellt, Können Sie uns darüber freundlichst aufklären?

Hochachtungsvoll und ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 16 травня 1903
І. Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане Франко!

На наше велике здивування ми сьогодні отримали від якогось доктора Гельбіха [114] Ґрассліца лист, в якому він вимагає гонорар за Ваш роман «Der Bodensatz». Ми ніколи раніше нічого не чули про цього чоловіка і не знаємо на підставі якої претензії він виставляє нам цю вимогу. Чи не могли Ви нам пояснити?

З великою повагою
редакція «Die Zeit»
Каннер

Панові Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 741–742. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 71

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 27. Mai. 1903
I, Wipplingerstrasse 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Wir befinden uns in einer sehr unangenehmen Situation. Herrr Dr. Karl Helbig, praktischer Artz in Grasslitz in Böhmen, verlangt von als Uebersetzer das Honorar für den sn unserem Blatte erschienemen Roman «Der Bodensatz». Wir wissen nun tatsächlich nicht, ob Herr Helbig

der Uebersetzer dieses Romans ist, und wie Sie Sich erinnern werden, haben wir Ihnen auf diesen Roman einen Vorschuss von 500 Kronen gewährt, der noch heute nicht verrechnet ist. Wir bitten Sie dringend, uns umgehend mitzuteilen, ob Herr Helbig tatsächlich der Uebersetzer des Romans ist und das Uebersetzerhonorar zu beanspruchen hat, bezeiehungsweise wie Sie sich mit ihm auseinandergesetzt haben oder auseinanderzusetzen gedenken. Wir bitten Sie dringend um Antwort, da Herr Dr.Helbig ein sehr unangenehmer Mahner ist.

Hochachtungsvoll ergebenst
Commandit-gesellschaft auf Actien
«Die Zeit» J. Singer & Cie
Kanner, Singer

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 27 травня 1903
І. Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Ми знаходимося в дуже неприємній ситуації. Пан доктор Карл Гельбіх, практикуючий лікар з Ґрассліца в Богемії, вимагає від нас гонорар як перекладач за опублікований в нашій газеті повість «Der Bodensatz». Ми фактично не знаємо, чи пан Гельбіх є перекладачем цього роману, і, як Ви мабуть пам'ятаєте, ми Вам виплатили на той роман аванс у 500 крон, який на нинішній день ще не врахований. Ми наполегливо просимо Вас повідомити нам негайно, чи пан Гельбіх справді є перекладачем роману і має право на перекладацький гонорар, або як Ви з ним домовлялися чи збиралися домовитися. Ми просимо Вас відповісти негайно, оскільки пан доктор Гельбіх є дуже неприємним нагадувачем.

З повагою
Акціонерне товариство
«Die Zeit»І. Зінгер і К°

Два підписи
Каннер
Зінгер

Панові Др. Ів. Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 743–744. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 72

«Die Zeit»
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1 3.Junii. 1903
I, Wipplingerstrasse 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Auf Irr geschätztes Schreiben vom 29 v.M. haben wir nunjmer die Honorarrechnung für Ihre Novelle «Der Bodensatz» bereinigt. Auf die Novelle entfallt nach unserem Tarif ein Honorar von cca. Kr. 280.-, welche wir zur Hälfte auf den Autor und den

Uebersetzer gewohnheitsgemäss verteilen. Wir Haben daher Herrn Dr. Helbig Kr. 140.- zugeschickt und schreiben auch Ihnen unter Einem Kr.140.- als Honorar gut.

Wir freuen uns sehr, aus Ihrem Schreiben zu erfahren, dass Sie jetzt wieder hergestellt sind und uns bald wieder mit einer Ihrer ausgezeichneten Arbeiten werden erfreuen können. Ihre Reklamation bezüglich zwiler bei uns liegender Feuilletons weisen wir gleichzeiitung unserer Feuilleton-Redaktion zu, die Jetzt, seitdem Herr Aram aus unseren Diensten getreten ist, die Arbeiten prompter regelt, als dies zu unserem Bedauern bis dahin der Fall war.

Hochachtungsvoll ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І.Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 3 червня 1903
І. Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

На Ваш лист від 29 числа минулого місяця ми повідомляємо, що вже заплатили по рахунку на гонорар за Вашу новелу «Der Bodensatz». За нашим тарифом гонорар за новелу становить 280 К., який ми зазвичай ділимо навпіл між автором і перекладачем. Таким чином ми послали панові докторові Гельбіху 140 К. і записуємо на Ваш рахунок також відповідно 140 К. в якості гонорару.

Ми дуже раді дізнатися з Вашого листа, що Ви тепер знову поправилися і зможете незабаром порадувати нас знову однією з Ваших відмінних праць.

Вашу рекламацію стосовно двох фейлетонів, які знаходяться у нас, ми відразу передаємо до нашої фейлетонної редакції, яка тепер, відколи звільнився від роботи у нас пан Арам, працює чіткіше, ніж це, на жаль, було до нього

З повагою віддана Вам
редакція «Die Zeit»
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 745–746. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 73

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1., 5. Juni, 1903
Wipplingerstrasse, 38

Sehr verehrter Herr Doktor!

In höffl. Erwiderung Ihrer gesch. Anfrage vom 29. ptr. erlauben wir uns Ihnen mitzuteilen, das wir mit dem Abdruck Ihrer Erzählung «Der Dorn im Fuße», noch eine Weile warten müssen, da wir nicht so rasch nach dem Erscheinen Ihrer ersten Fortsetzungsarbeit eine zweite Arbeit von Ihnen veröffentlichen wollen, sondern damit auf eine günstigere Gelegenheit zu warten gedenken, die sich voraussichtlich im Herbste einstellen dürfte. Was den Aufsatz «Der galizische Bauernstreik im Volksliede» betrifft, müssen wir ihn aufscharen bis thatsächlich ein Bauernstreik in Galizien die Öffentlichkeit beschäftigt und bitten wir Sie überzeugt davon zu sein, daß wir nicht verfehlen werden, diesen Artikel rechtzeitig zu publizieren.

Indem wir allen Ihren weiteren Einsendungen mit Vergnügen entgegensehen zeichnen wir mit vorzüglicher Hochachtung.

Franz Salten
Feuilleton-Redaktion
des Tagblats «Die Zeit»

Zum Dr Ivan Franko, Lember

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 1, 5 червня 1903 року.
Віпплінгерренштрасе, 38

Дуже шановний пане Доктор!

Відповідаючи на ваш люб'язний запит від 29 травня, ми дозволяємо собі повідомити Вам, що ми мусимо ще трохи почекати з друкуванням Вашого оповідання ««Der Dorn im Fuss», оскільки ми не хочемо так відразу після виходу Вашої попередньої роботи, яка мала продовження, публікувати другу, а маємо намір почекати з цим на сприятливішу нагоду, яка, повинна настати восени.

Що стосується статті «Галицький селянський страйк в народній пісні»[115], то його потрібно відкласти до часу, коли громадськість і справді зацікавиться цим селянським страйком в Галичині, і ми просимо вас не втрачати впевненості в тому, шо ми не пропустимо нагоди своєчасно опублікувати цю статтю.

Чекаючи із задоволенням на Ваші подальші публікації дозвольте попращатися з Вами

З глибокою повагою
Франц Салтен
редакція фейлетонів
щоденної газети «Die Zeit»

Для д-ра Івана Франка у Львові

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 747–748. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 74

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 18 Juni 1903
Wipplingerstrasse, 38

Sehr verehrter Herr Doktor!

Ehe ich Ihnen Artikel über die drohenden Judenverfolgungen in Ost-Galizien zu veröffentlichen in derLage war ist das dem «Dilo» entnommens Stück bereits konfisziert worden. Doch habesch Ihren Artikel mit dieser Weglassung, wieSie wohlbemerkt haben werden

veröffentlicht,und, wie ich höre, hat der Artikel auch bereits inhiesigen Kreisen Erfolg gehabt. Sch freue michsehr, dass Sie wieder für unser Blatt arbeiten, und hoffe, dass Sie uns recht bald wieder mit Manuskripten erffreuen werden.

Auch ist es mirsehr angenehm, dass Sie meinem Schwager, Herrn Stroh, kennen gelernt haben, der,wie ich weiss, zu den grössten Bewunderern Ihrer Feder gehört.

Mit besten Grüssen
Ihr ergebener
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 18 червня 1903 року.
Віпплінгерренштрасе, 38

Шановний пане Доктор!

Перш, ніж я був в змозі опублікувати вашу статтю про загрозу переслідувань євреїв у Східній Галичині, як була конфіскована цитована Вами п'єса з «Діла». Але я все-таки опублікував вашу статтю з цим виключенням[116], що Ви мабуть помітили, і, як я чую, стаття мала успіх уже в тутешніх колах. Я дуже радий, що Ви знову співпрацюєте з нашим часописом, і сподіваюся, що незабаром Ви знову порадуєте рукописами.

Мені також дуже приємно, що Ви познайомились з моїм швагром, паном Строгом, який, як мені відомо, належить до найбільших шанувальників Вашої творчості.

З найкращими привітаннями
Ваш відданий
Кернер

Панові др. Іванові Франку. Львів.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 749–750. Друкований бланк редакції газети «Die Zeit». Рукопис. Оригінал.

№ 75

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:

Wien, 21. December, 1903
Wipplingerstrasse, 38

Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Sehr geehrter Herr Doktor!

Der Plan, den wir mit dem jünget an Sie abgegangenen Telegramme verfolgen, ist der, dass wir Sie gerne bitten möchten, auf unsere Kosten und gegen Honorar eine Reise vor allem durch Südrussland zu unternehmen, um den Stand der revolutionären Bewegung in Russland und die Stimmung der bevölkerungzu studieren und uns in einer Artikelserie Berichte darüber zu geben. Wir halten das für eine sehr wichtige Unternehmung, von der wir uns einen grossen Erfolg versprechen, und wir glauben, dass dazu ein Schriftsteller allerersten Ranges nötig ist , uns deswehen haben wir uns an Sie gewendet. Wir würden sehr froh sein, wenn Sie diese Unternehmung könnten und wollten, und möchten in diesem Falle Sie bitten, uns sobald als möglichin Wien zu besuchen, damit wir mit Ihnen den Plan besprechen können, wenn Sie alsowird abreisen wollen, welche Orte Sie besuchen , wie lange ungefäpк ausbleiben und welches Honorar Sie erhalten sollen. Wenn Sie irgendwie können, möchten wir Sie dringend bitten, den Vorschlag anzunehmen und unsrecht bald Ihren Besuch in Wien zu machen. Die Reisekosten stehen Ihnen jederzeit auf brieflichen oder telegraphischen Wunsch zur Verfügung.

Ihren baldihen, womöglich umgehenden Mitteilungen entgegensehend zeichnen wir

hochachtungsvoll ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Kanner

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 21 грудня 1903
І. Віпплінґерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

План, який міститься в щойно висланій до Вас телеграмі, полягає в тому, що ми хотіли б Вас дуже просити здійснити за наші кошти і за гонорар поїздку перш за все по Південній Росії [117], щоб вивчити стан революційного руху в Росії і настрій населення та давати нам про це знати у серії статей. Ми це вважаємо дуже важливою справою, у зв'язку з якою

сподіваємося на великий успіх, і ми думаємо, що для цього потрібен письменник найвищого рангу, а тому й звернулися до Вас. Ми були б дуже раді, коли б Ви могли і хотіли здійснити таку спробу, і в такому разі хотіли б Вас попросити якомога швидше відвідати нас у Відні, щоб ми могли з Вами обговорити план, якщо Ви захочете їхати; які місця Ви відвідаєте, як приблизно довго перебуватимете там і який гонорар Ви хотіли б за це отримати. Якщо Ви тільки зможете, то ми хотіли б Вас наполегливо просити прийняти цю пропозицію і невдовзі приїхати до нас у Відень. Кошти на поїздку у Вашому розпорядженні в будь-яку хвилину, як забажаєте: листом чи телеграфом.

Сподіваємося на швидку відповідь.

З великою повагою
редакція «Die Zeit»
Каннер

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 751–752. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit»

№ 76

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, den 20. Januar, 1904
Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Unsere Wochenschrift vermisst schon allzu lange einen Beitrag aus Ihrer überaus geschätzten Feder über ein kulturhistorisches Thema und ich erlaube mir daher anzufragen, ob es Ihnen möglich wäre, mir recht bald einen Artikel im Umfange von 1000 bis höchtens 3000 Worten zu übersenden.

In aller hochachtung
Sehr ergeben
Dr. Jugo Haberfeld

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:

Відень, 20 січня 190
I, Віпплінґерштрассе, 38.

Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер 4

Шановний пане Доктор!

Наш тижневик вже доволі довго не друкує нічого з Вашого дуже високо ціненого пера на культурно-історичну чи літературну тематику, а тому я дозволю собі запитати, чи не могли б Ви незабаром прислати мені статтю обсягом від 1000 до найбільше 3000 слів.

З великою пошаною
дуже Вам відданий
Гуго Габерфульд

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 753–754. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 77

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 27. April 1904
Wipplingerstrasse, 38

Hochverenrter Herr Doktor!

Das uns freundlichst überreich Feuilleton «Romischs Eindrüche» ist für uns leider nicht gesignst und folgt das Manuskript anbei mit unserem besten Danke zurück. Degegen haben wir die ausgezeichnets Novelle «Thomas mit dem Herzen und Thomas ohne Herz» von Anfang bie zu Ende mit grossen Vergnügen gelesen und sie sehr gerne akzeptiert.

Wir empfehlen uns Ihnen mit dem Ausdrucks.

verehrungsvoller Hochachtung
Feuilleton Redaction des Tagblatt «Die Zeit»
Salten

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.
Poniskgasse, 4

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 27 квітня 1904
І, Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Переданий нам люб'язно фейлетон «Римські враження»[118], на жаль, нам не підходять і ми його Вам вдячно висилаємо назад. Проте Вашу чудову новелу «Tomas mit dem Herzen und Tomas ohne Herz»[119] ми прочитали з початку до кінця з великим задоволенням і прийняли її дуже охоче.

З великою повагою ми прощаємося з Вами

редакція фейлетонів
щоденної газети «Die Zeit»
Салтен[120]

Панові Др. Іванові Франку, Львів,
вулиця Понінського, 4.

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 755–756. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 78

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1., 4. Mai 1904
Wipplingerstrasse, 38

Sehr verehrter Herr Doktor!

Wir gesiatien uns Ihnen mit gleicher Post das Buch «Melancholie» von K. Przerwa-Tetmajer zu übersenden uns knüpfen darah die ergebene Bitte dieses Werk für unsere Literaturrubrik einer Besprechung imAussmasse von 20-40 zeilen gütigst unterziehen wollen.

Wir wären Ihnen für die Erfüllung unserer Bitte sehr dankbar unsempfehlen uns Ihnen mit dem Ausdrucke unserer

vorzüglichen Hochachtung
Feuilleton Redaction des Tagblatt «Die Zeit»
Salten

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 4 травня 1904
І. Віпплінґерштрассе, 38

Шановний пане Доктор!

Разом з цим листом ми дозволяємо собі вислати Вам книгу «Меланхолія» К. Пшерви-Тетмайєра[121] і покірно просимо Вас бути так добрим піддати цей літературний твір обговоренню обсягом у 20–40 рядків для нашої літературної рубрики.

Ми будемо Вам дуже вдячні за виконання нашого прохання і прощаємося з Вами зі знаком глибокої поваги

редакція фейлетонів
щоденної газети «Die Zeit»
Салтен

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 757–758. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 79

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1., 3 August 1904
Wipplingerstrasse, 38

Hochverenrter Herr Doktor!

Auf schriftliche Anregung des Herrn Dr. Kanner, der zur Zeit im Seebade weilt, frage ich mich bei Ihnen an, ob Sie nicht jetzt die geplante Reise nach Russland anzutreten bereit wären. Die Ergründung der russ. Völkerstimmung unter dem Eindruruck der fortgesetzten Niederlagen und Attemtate wäre vom allergrössten Interesse, ferner die Frage, ob unter den Kleinrussen, den Litauren und sonstigen Nationalitäten Ihres präsumtiven Reisegebietes national politische Beungen sich zeigen, die nehen den unstreitig vorhandenen politisch-revolutionären Strebungen geeignet wären, in Russland, wenn auch keinen Umsturz herbeizuführen, so doch einen Umschwung anzubahnen.

Sie würden uns, sehr verehrter Herr Doktor, einen ganz ausserordentlichten Dienst leisten, wenn Sie diese Studienreise jetzt antreten wollen, damit wir eremöglichst in der Zeit dieses Völkerbuch mit sieben Siegeln zu öffnen in der Lage wären. Ich glaube aber auch, dass Sie selbst durch diese Reise einen reichen ihneren und äusseren Gewinn erzielen könnten; denn wennes Ihrer Meisterfeder gelingt, den Schleier, der über dem heuteigen Russland liegt, zu lüften, so garantiere ich

Ihneneinenreissenden Abzatz für die dannin Buchform herauszugebenden Artikel in deutscher, französischer und englischer Sprache.

Ich bitte Sie, verehrtester Herr und Freund, mir umgehend bekannt zu geben, ob und wann Sie die mit Dr. Kannerschon so reiflich erwogene Reise antreten wollen, und welche Mittel wir Ihnen zur Verfügung stellen sollen.

Mit freundkichen Grüssen verbleibe ich
Ihr aufrichtig ergebener Singer

Herrn Dr. Iwan Franko, Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 3 серпня 1904
I, Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

На письмове звернення пана доктора Каннера, який в даний час перебуває на приморському курорті, я запитую Вас, чи Ви, часом, не готові розпочати зараз заплановану поїздку до Росії. Було б надзвичайно цікавим дізнатись про настрій російського народу від поразок і замахів, що не припиняються там; далі питання: чи серед малоросів, литовців і інших національностей місцевостей Вашої можливої подорожі також проявляються і національно-політичні рухи, які були б здатні разом з наявними політично-революційними устремліннями, якщо не призвести до перевороту в Росії, то хоча б створити умови для змін.

Ви, пане Докторе, зробили б нам неоціненну послугу, якщо б Ви захотіли вже зараз розпочати з пізнавальною метою таку подорож, для того щоб ми могли відкрити для себе по можливості раніше в часі цей закритий за сімома замками народний рух. До того ж, мені здається, що й самі Ви також могли б мати від цього неабиякий зиск, як внутрішній, так і зовнішній, бо коли Вашому майстерному перу вдасться підняти завісу, яка прикриває нинішню Росію, то я Вам гарантую шалений попит на статті, які, перекладені на німецьку, французьку і англійську мови, потім можна було б видати у формі книжки.

Я прошу Вас, шановний пане і друже, негайно повідомити нам, чи Ви хочете розпочати цю вже достатньо продуману з доктором Каннером подорож, і якщо так, то коли, і які засоби ми повинні надати Вам для цього.

З дружніми привітаннями
Вам щиро відданий Зінгер

Панові Др. Івану Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 759–760. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланкувіденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 80

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien,1 24. September 1904
Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herrn!

Schon länger, als es uns lieb ist, entbehren wir Ihre geschätzte Mitarbeit an unserem Blatte. Wir erlauben uns deswehen, Sie einzuladen, uns wieder einmal einen Beitrag für das Feuilleton unserer Zeitung einzusenden. Feuilletons in unserem Blatte sollen in derRegel dem Raum von 240 Druckzeilen unserer schmalen Spalte nicht überschreit. Feuilletons, dieirgendwie mitaktuellen Ereignissen, Tagesfragen, Zeitproblmen in Zusammenhang stehen, sind uns ganz besonders erwünscht. In der Honoraufrage sind wir gerne bereit, Ihnen nach Möglichkeit entgegenzukommen.

Indem wir der baldigen freundlichen Einsendung eines Manuskriptes mit grossen Interesse entgegenschen, reichnen wir

hochachtungsvoll ergebenst Salten

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 24 вересня 1904
1, Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Довше, ніж би нам цього хотілося, ми змушені обходитися без Вашої неоціненної співпраці з нашою газетою. Ми дозволимо собі в зв'язку з цим попросити Вас знову присилати щось для фейлетону нашої газети. Фейлетони в нашій газеті, як правило, не повинні займати більше ніж 240 друкованих рядків наших вузьких шпальт. Особливо бажаними є фейлетони, які мають якесь відношення до актуальних подій, питань дня, проблем нашого часу. В питанні з гонораром ми готові піти Вам по можливості назустріч.

З цікавістю чекаємо на рукопис, який Ви нам невдовзі люб'язно надішлете і прощаємося з Вами

З повагою відданий Салтен

ІЛ, ф.3, № 1638, арк. 761–762. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 81

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1 16/1. 1906
Maria Theresienstrasse, 10

Herrn Dr. Jwan Frank!

Lemberg, Poninskigasse, 4

In Beantwortung Ihrer w. Zuschrift v. 15.d. teilen wir Ihnen höfl. mit, dass wir Ihnen das uns übersandte Inserat batittelt «Ein älterer Mann» mit K.2. – netto per mal in unserem Kleinen Anzeiger berechnen.

Um mit der Insertion promptest beginnen zu können,ersuchen wir um freundl. Bekanntgabe der Ihnen genehmen Einschaltungstage und um Einsendung des für die Insertion entfallenden Barbetrages mittels beiliegendem Posterlagschein.

Ihrer w. Rückäusserung mit Vergnüentgegensehend zeichnen wir

Hochachtungsvoll
Erlagschein

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 1. 16/1. 1906
Марія Терезіянштрассе, 10

Панові др. Іванові Франк!

Львів, Понінскігассе, 4

Відповідаючи на Ваш лист від 15 числа цього місяця, ми повідомляємо, що оцінюємо прислане Вами оголошення за підписом «Старший чоловік» в нашому Малому інформаційному бюлетені на 2 К. нетто.

Щоб якнайшвидше розпочати публікацію оголошення, ми просимо Вас люб'язно вказати на які дні його опублікувати і прислати належну за вміщення оголошення суму грошей у вигляді поштової квитанції про сплату.

З задоволенням чекаємо на Вашу відповідь[122].

З великою повагою
Два підписи.

Квитанція про сплату

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 763–764. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 82

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1 31/III. 1906
Wipplingerstrasse, 38

Euer Wohlgeberen!

Wir erlauben uns, Ihnen mit gleicher Post das Werk Kroatische Lieder, Übersetzungen von Eduard Koller zu übersenden und knüpfen daran die ganz ergebene Bitte,dieses Buch freunlichst einer Besprechung für unsere Literaturrubrik im Ausmasse von 30–40 zeilen unterziehen zu wollen.

In Erwartung Ihrer geschätzten Einsendung zeichnen wir

hochachtungsvoll ergebenst
Die redaktion der «Zeit»

Herrn Iwan Franko

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Проф. др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 31/III. 1906
Віпплінгерштрассе, 38.

Ваше величносте!

Ми дозволили собі з цим листом надіслати Вам твір «Kroatische Liedes» у перекладі Едуарда Коллера[123] і просимо покірно проявити люб'язність і написати рецензію для нашої літературної рубрики обсягом 30–40 рядків.

Чекаємо на Ваш цінний лист.

З великою повагою
редакція «Die Zeit»

Панові Іванові Франкові

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 765–766. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 83

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:

Wien,1 11. Mai 1906
Wipplingerstrasse, 38

Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Sehr verehrter Herr Doktor!

Dass Sie unsere Haltung in der Regierungszeit des Baron Gautsch kein Verständniss gehabt haben, tut mir sehr leid; der Fehler liegt aber auf Ihrer Seite. Von unserm demokratischen Stadpunkt aus müssen wir einen Minister unterstützen, der den Parlamentarismus bis zu seinen äussersten Konsequenzen und die Erweiterung des Wahlrechtes vertrat, sich im Uebrigen als durchaus ehrlicher, korrekter undanständiger Mensch bewährt hat. Was den Polenklub betrifft, so ist die Ausserung, an die Sie in Ihrem Artikel anknüpfen, in der «Zeit» durchaus nicht zufällig und nebenher gefallen, sondern es ist auseinandergesetzt worden, auf welchen Grundlagen die polnische Adelsherrschaft aufgebaut ist. Auch die letzten in der «Zeit» über diesen Gegenstand erschienenen Artikel gehen von derselben Grundanschauung aus. Zum grossen Teil verdanken wir ja, wie ich gerne anerkenne, diese Belehrung Ihren Artikeln aus Ihrer früheren Zeit Ihr neuester Artikel ist leider unvervendbar, weil er eben gar nichts Neues bringt, als diese durch unsere zehnjährige Wirksamkeit wenigstens in unserm Leserkreise zum Gemeinplatz gewordenen Gedanken in einer Form, die mehr ad personam des Chefredakteurs, dem Sie, wie oben bemerkt, Unrecht tun, als an das grosse Publikum adsressiert ist. Ich schicke Ihnen deshalb das Manuskript zurück. Ich bedauere dabel nur, dass Sie dabel jetzt Rekriminationen mit kommen, während Sie Lange Zeit hindurch, Sie vergebens um Artikel bat, sodass ich schliesslich dessen müde geworden bin, vollständig geswiegen haben.

Ich hoffe, dass Sie nun wieder mitarbeiten werden und uns recht bald mit einem Artikel, der Neues in der Ihnen eigenen vollendeten Form bietet, erfreuen verden.

Hochachtungsvoll ergebenst
Redaktion «Die Zeit»
Kanner

Herrn Dr. J. Franko in Lemberg.

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 11 травня 1906
I, Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане Доктор!

Те, що Ви не розуміли нашої позиції за часу роботи в уряді барона Ґауча[124], мені дуже шкода. Це вже Ваша помилка. З нашої демократичної точки зору ми мусимо підтримувати міністра, який наполегливо відстоював парламентаризм, а також розширення виборчого права і показав себе, між іншим, цілком чесною, коректною і порядною людиною. Що ж стосується Польського клубу, то висловлювання в «Die Zeit», на яке ви посилаєтесь у Вашій статті, вжито зовсім невипадково, бо розглядалося питання, на яких основах відбудовано польську аристократію. І останні статті, що опубліковані в «Die Zeit» на дану тему виходять з тої самої позиції. Значною мірою, як я це охоче визнаю, ми завдячуємо цю науку Вашим статтям з попередніх років. Але, на жаль, Ваша остання стаття ні до чого[125], тому що не становить собою зовсім нічого нового, але лише ту саму залояжену думку, принаймні серед нашого читацького загалу, у формі, яка персонально адресована більше головному редакторові, ніж широкій публіці, через це я повертаю Вам рукопис. Мені при цьому жаль, що Ви ще й виступаєте з зустрічними звинуваченнями, в той час, коли Ви довгий час повністю мовчали, хоча я й даремно просив у Вас статей, що аж, нарешті, набридло.

Я сподіваюся, що Ви тепер знову будете співпрацювати і доволі швидко порадуєте нас статтею, яка пропонуватиме щось нове в притаманній Вам довершеній формі.

З великою повагою
редакція «Die Zeit»
Каннер

Панові Др. І. Франкові у Львові

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 769–770. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 84

Die Zeit»
Wiener Nagezeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. J. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 2.10.06
I. Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr!

Wir entbehren lange schon Ihre geschätzte Mitarbeiterschaft in unserem Feuilleton und gestatten uns deshalb die ganz ergebene

Anfrage, ob wir in absehbarer Zeit wieder auf feuilletonistische Beiträge aus Ihrer Feder rechnen dürfen.

Wir sehen Ihrer freundlichen Rückäusserung mit begreiflichem Interesse entgegen und empfehlen uns mit dem Ausdrucke

vorzüglichester Hochachtung
Feuilleton-Redaktion
Des Tagblattes «Die Zeit»
D. M. Necker

Sehr geehrter Herr!

Wir entbehren lange schon Ihre geschätzte Mitarbeiterschaft in unserem Feuilleton und Gestatter uns deshalb die ganz ergebene Anfrage, ob wir in absehbarer Zeit wieder auf feuilletonistische Beiträge aus Ihrer Feder rechnen dürfen.

Wir sehen Ihrer freundlichen Rückäusserung mit begreiflichem Interesse entgegen und empfehlen uns mit dem Ausdrucke

vorzüglichester Hochachtung
W. Adelt

«Die Zeit»
Віденський тижневик
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 2 жовтня 1906 р.
I, Віпплінгерштрассе, 38.

Шановний пане!

Нам давно бракує Вашої цінної співпраці з фейлетоном, а тому дозволимо собі покірно запитати, чи ми можемо розраховувати в найближчий час на фейлетонні твори Вашого пера?

Ми зі зрозумілою цікавістю чекатимемо Вашої дружньої відповіді і прощаємося з вираженням глибокої шани

Редакція фейлетонів «Die Zeit»
Д. М. Некер[126]

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 771–772. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit

Нам давно бракує Вашої цінної співпраці з фейлетоном, а тому дозволимо собі покірно запитати, чи ми можемо розраховувати в найближчий час на фейлетонні твори Вашого пера?

Ми зі зрозумілою цікавістю чекатимемо Вашої дружньої відповіді і прощаємося з вираженням глибокої шани.

Редакція фейлетонів «Die Zeit»
В. Адельт[127]

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 777–778. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 85

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien,1 18. Nov. 1912
Wipplingerstrasse, 38

Wohlgeberen Herrn Dr. Jvan Franke,

Lemberg

In höflicher Erledigung Ihrer geschätzten Zuschrift, teilen wir uns alle Mühe gegeben haben die fehlenden Nummern Ihnen zu verschaffen, jedoch konnten wir von allen diesen Nummern kein einzige Exemplar auffinden.

Hochachtungsvoll für die Administration
Kurt Aram

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 18 листопада 1912 р.
І, Віпплінґерштрассе, 38

Шановний пане Іван Франке

Львів

Відповідаючи люб'язно на Ваш запит, ми повідомляємо, що ми дуже старалися відшукати Вам відсутні номери, але, на жаль, ми не змогли знайти жодного екземпляра цих номерів.

З повагою від адміністрації
Курт Арам

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 773–734. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 86

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien,1 30. März 1914
Litchtensteinstrasse, 23

Sehr verehrter Herr Doktor!

Ihr Manuskript hatte fast 800 Druckzeilen im Umfang. Das wäre selbst für zwei Feuilletons viel zu lang, ganz abgesehen davon, dass wir es bei einem derartig einheitlich gefassten Artikel für sehr unvorteilhaft halten, wenn er in zwei Teile geteilt wird. Im Interesse der guten Wirkung Ihres ausgezeichneten Aussatzes haben wir uns daher der Mühe unterzogen, durch sorgfältiges Streichen den Umfang des Feuilletons zu reduzieren. Aber auch jetzt noch überschreitet die Arbeit das durch um schnitlliche Ausmass unserer Feuilletons. Vielleicht sind Sie also so liebenswürdig und gegen uns noch weitere Stellen an, die wir weglassen könnten. Da wir den Aufsatz in den nächsten Tagen publizieren wollen, bitten wir Sie um rascheste Erledigung des Korrekturabzuges.

Mit dem Ausdruck vorzüglichster Hochachtung zeichnet

ergebenst
Feuilleton Redaction
des Tagblatt «Die Zeit»
Dr. Mülrath

Dr. Herrn Iwan Franko, Lemberg

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І. Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 30 березня 1914
IX, Ляйхтенштайнштрассе, 23.

Шановний пане Доктор!

Ваш рукопис має 800 друкованих рядків[128]. Це забагато навіть для двох фейлетонів, не кажучи вже про те, що ми вважаємо нерозумним ділити на дві частини статтю, яка написана так цілісно. В інтересах твору ми завдали собі труду скоротити його обсяг шляхом ретельних викреслювань. Але й тепер ця робота переходить за межі обсягів наших фейлетонів. Може Ви були б такі люб'язні, щоб вказати ще на якісь місця, які можна було

б викинути. Оскільки ми хочемо опублікувати твір у найближчі дні, то просимо Вас якомога швидше знайти розв'язання коректурного відтиску.

З вираженням глибокої поваги

Редакція фейлетонів «Die Zeit»
Мюльрат

Панові Др. Іванові Франку, Львів

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 775–776. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 87

Die Zeit
Wiener Tageszeitung
Herausgeber:
Prof. Dr. I. Singer
Dr. Heinrich Kanner

Wien, 1
Wipplingerstrasse, 38

Sehr geehrter Herr Doktor!

Von unserem Feuilletonredakteur, dem Fatlegen Hoffmann wird mir Ihr gesch. Brief dem Inhalte nach mitgetheilt. «Die Zeit» selbst kann solche Veranstaltungen nicht unternehmen. Ich selbst aber, der ich mich für ruthenische Sociologie und Literatur interessiere, bin gerne geneigt bei seriösen deutschen Vereinen, die Veranstaltung Ihrer Vorträge anzuregen, sofern ich Ihnen damit gefällig sein kann, anhängend haben Sie die Freundlichkeit mir mitzutheilen, ob auch solche Interaktion Ihrer Intention entspricht.

Hochachtungsvoll
Emil Klüger

«Die Zeit»
Віденський щоденник
Видавці:
Професор др. І.Зінгер
Др. Генріх Каннер

Відень, 1
Віпплінгерштрассе, 38

Дуже шановний пане докторе!

Зміст Вашого листа мені повідомлено нашим редактором фейлетону Фатлеґном Гофманом. Сама «Ді Цайт» не може взятися за організацію таких заходів[129]. Але я сам, оскільки я цікавлюся русинською соціологією і літературою, маю охоту організувати серед серйозних німецьких

товариств читання Ваших доповідей, якщо я міг би цим прислужитися Вам. Окремо повідомте мені, будьте ласкаві, чи така ініціатива відповідає Вашим намірам.

З пошаною
Еміль Клюгер

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 779–780. Рукопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

№ 88

P. T.

Durch unsere Wochenschrift "Die Zeit", zu deren Abnehmern wir Sie mit Vergnügen zühlen, warden Sie erfahren haben, dass wir vom 1. October 1. J. angetangen, neben unserem weiter fortzuführenden Wochenblatt, ein zweimal täglich erscheinendes Tagblatt herausgeben warden, welches gleichfalls den Namen "Die Zeit" führen soll.

Wir glauben uns zu der Annahme berechtigt, dass Sie mit den leitenden Ideen und mit der bisherigen Haltung der "Zeit" einverstanden sind, und dass auch unser neues Unternehmen auf Ihre Unterstützung rechnen darf.

Wir gestatten uns daher, Ihnen einige wichtlige Einzelheiten dieses neuen Tagblattes vertraulich mitzutheilen.

"Die Zeit" wird in einem größeren Format als die anderen Wiener Zeitungen, in einer Hohe von 51 ¾ cm und in einer Breite von 34 ½ cm, vierspaltig, mit klaren, sorgfältig geschnittenen, dem Auge passenden und dem ästhetischen Sinne entsprechenden Lettern, auf gutem Papier derart gedruckt, dass der Raum praktisch ausgenützt wird "Die Zeit" wird in der äußeren Form wie in ihrem Inhalt ehrlich und wahrhaftig sein. Grundsatz der "Zeit" ist: Keine bezahlte Zeile im redactionellen Theil und keinerlei Verschweigung aus meteriellen, persönlichen oder politischen Gründen.

"Die Zeit" ist ein absolute unabhängiges Blatt, wie es in Osterreich noch nicht da war; "Die Zeit" ist unabhängig von den Regierungen, unabhängig von den Parteien, unabhängig von Cliquen, unabhängig von Banken und finanziellen Instituten; "Die Zeit" ist endlich in ihrer redactionellen Haltung in Politik, Volkswirtschaft, Kunst, überhaupt auf der ganzen Linie auch unabhängig von ihren eigenen Geldgebern, wovon sich jedermann durch Prüfung der beim k. k. Handelsgerichte

zur öffentlichrn Einsicht erliegenden Statuten der zur Begründung der "Zeit" gebildeten Commanditgesellschaft überzeugen kann. Das kostbare Gut ihrer Unabhängigkeit wird "Die Zeit" vollends ausnützen, um ihrem Publicum durch unverfälschte Darstellung der öffentlichen Vorgänge, wie durch unerschrockene Kritik aufs beste zu dienen.

Das ist kein neues Programm, so wenig "Die Zeit" ein neues Unternehmen ist. Seit acht Jahren hat "Die Zeit" als Wochenblatt in ihrer Wirksamkeit sich afu die geistig Höchststehenden beschränkt, dieses Programm verkündigt und gehalten; nun wird sie sich als Tagblatt auch in populärer Sprache an die breiten Schichten der Gebildeten wenden, die ein modernes Oesterreich, an alle, die eine unbestechliche Presse wünschen.

Wenn diese Darlegung Ihrem Emptinden und Ihrer persönlichen Meinung von einem modernen Tagblatt entspricht dann begrüßen wir Sie als einen sehr willkommenen Mitarbeiter an unserem Werke.

Es haben sich gleichgesinnte Männer vornehmen Geistes gefunden, die ein Capital von K 2, 000.000 uns zur Verwirküchung dieses Gedankens bedingungslos zur Verfügung gestellt haben.

Auch von Ihnen erwarten wir ausgiebige Hilfe bei dieser schwierigen Arbeit.

Vor allem ersuchen wir Sie, in dem weiten kreise Ihrer Bekannten und Freunde für die leitenden Gedanken unseres künftigen Blattes Anhänger zu werben.

Ferner bitten wir Sie, die beigefügte List emit Namen solcher Personen auszufüllen, die in der Lage sind, ein gutes Tagblatt zu halten, und von denen Sie überzeugl sind, dass sie für unsere Ideen und Neueinführungen zu gewinnen wären; auch Namen von Vereinen, öffentiechen Anstalten ider Localen, die eine bessere Zeitung halten, sind uns erwünscht.

Die Thatsache, dass wir, als erstes großes Blatt in Osterreich, auf jene unlautern reichen Nebeneinkünfte verzichten wollen, welche dem Ansehen der Predde so unsäglich viel Schaden bereitet haben, erklärt, dass wir auch ungewöhnliche Propagandamittel für das Abonnement unseres Blattes in Bewegung setzen.

Wir danken Ihnen persönlich und im Namen der gutten Sache, die wir zum Siege führen wollen, für jede Gefälligkeit, die Sie uns erweisen, für jede Arbeit, die Sie uns leisten, und zeichnen voll Hochachtung

Die Herausgeber der «Zeit»

Суворо конфіденційно!

P. T. (pro tempore)

З нашого тижневика «Die Zeit», до читачів якого ми Вас із задоволенням зараховуємо, Ви, мабуть знаєте, що ми, починаючи з 1 жовтня поточного року разом із існуючим і надалі тижневиком будемо випускати щоденну газету яка виходитиме двічі на день і яка також матиме назву «Die Zeit» .

Ми вважаємо себе в праві рахувати, що Ви погоджуєтеся з основними ідеями і дотеперішньою позицією «Die Zeit», і що ми також у нашій новій справі можемо розраховувати на Вашу підтримку.

Тому ми дозволяємо собі повідомити довірливо Вам деякі важливі подробиці цієї нової щоденної газети.

«Die Zeit» друкуватиметься у дещо більшому форматі, ніж інші віденські газети, висота – 51 $^{3}/_{4}$ см і ширина – 34 $^{1}/_{2}$ см, на чотирьох шпальтах, виразними, ретельно нарізаними, зручними для зорового сприймання і в естетичному сенсі відповідними літерами на хорошому папері, таким чином, щоб раціонально була використана площа. «Die Zeit» за зовнішньою формою, і як за своїм змістом буде чесною і правдивою. Принцип «Die Zeit» - жодного оплачуваного рядка в редакційній частині і жодного замовлення з матеріальних, особистих чи політичних міркувань.

«Die Zeit» є абсолютно незалежною газетою, подібної до якої в Австрії ще не було; «Die Zeit» незалежна від урядів, незалежна від партій, незалежна від кланів, незалежна від банків і фінансових інституцій; «Die Zeit», нарешті, незалежна також своєю редакційною позицією в політиці, народному господарстві, мистецтві, взагалі по всій лінії від спонсорів, в чому кожен може переконатися, вивчивши в імператорсько-королівському комерційному суді публічно доступний статут, утвореного для заснування «Die Zeit» командитно-акціонерного товариства. Коштовний скарб незалежності «Die Zeit» використає повністю, щоб якнайкраще служити своїй публіці, як непідробними відображеннями суспільних подій, так і безстрашною критикою.

Це зовсім не нова програма, як і «Die Zeit» не є якоюсь новою справою. Уже вісім років «Die Zeit», як тижневик, обмежувався в своєму впливі рамками представників вищих духовних кіл суспільства, з їхньою програмою, якої вона дотримувалася; а зараз вона, як газета, звертатиметься популярною мовою до широких освічених кіл, які прагнуть сучасної Австрії, і до всіх, хто хоче непідкупної преси.

Коли перечислене відповідає Вашим уявленням і Вашій особистій думці про сучасну газету, тоді вітаємо Вас, як дуже дорогого співробітника, у нашій справі.

Знайшлися однодумці з благородною душею, які заради здійснення цієї ідеї без будь-яких умов віддали в наше розпорядження 2 000 000 К.

І від Вас ми чекаємо щедрої допомоги у цій важкій роботі.

Перш за все ми просимо Вас вербувати прихильників задуму нашої газети в середовищі своїх знайомих і друзів.

Далі ми Вас просимо написати список таких імен, які в змозі підтримувати добру газету.

Той факт, що ми, як перша в Австрії велика газета, хочемо відмовитися від тих нечистих щедрих побічних прибутків, які принесли так багато шкоди престижеві преси, ставить перед нами завдання пустити в хід надзвичайні пропагандистські засоби для абонементу нашої газети.

Ми особисто і від імені доброї справи, яку ми хочемо привести до переможного кінця, дякуємо Вам за будь-яку допомогу, яку Ви нам надасте, за будь-яку роботу, яку Ви виконаєте на нашу користь.

З повагою
видавці «Die Zeit»

1 список,
1 конверт з маркою

ІЛ, ф. 3, № 1638, арк. 781–782. Машинопис. Оригінал. Лист написаний на стандартному бланку віденської щоденної газети «Die Zeit».

Переклад з німецької Івана КРАСЯ та Івана ГОРАКА

ПРИМІТКИ

1. Мова про статтю «Die Baurenbewegung in Galizien», яка була опублікована в газеті «Die Zeit» № 51 від 21.IX.1895 року, с. 177–180. Авторизований переклад цієї статті польською мовою під назвою «Ruch chopski w Galicji» було опубліковано в щотижневику «Monitor», що виходив у Львові, у №№ 28–31 від 12, 19 і 28 жовтня та 5 листопада 1895 року. Під назвою «Selskė hnuti v Haliči» стаття була опублікована в часописі «Radykálni listy» № 27 від 1 жовтня 1895 року. Під назвою «Селянський рух у Галичині» українською мовою була опублікована в журналі «Українське літературознавство» № 2 за 1959 рік (с. 123–130), а також у виданні «Beiträge...» (с. 285–298).
2. Мова про статтю «Die Baurenbewegung in Galizien», яка була опублікована в газеті «Die Zeit» від 21.IX. 1895 року, с. 177–180.
3. *Баде́ні Казімі́р Фе́лікс* (Badeni Kazimierz Feliks) (14 жовтня 1846 – 9 липня 1909) – граф, австрійський державний діяч, польський поміщик. У 1888–1895 роках був намісником цісаря в Галичині. У 1895–1897 роках – прем'єр Австро-Угорщини і міністр внутрішніх справ. В 1890 році Бадені разом з Олександром Барвінським, Юліаном Романчуком та іншими народовцями створили так звану

«нову еру», названу І. Франком зрадою українських інтересів. У 1897 році позбавляв більшість трудящих виборчих прав. Цього року під час виборів у Галичині 10 осіб було вбито, 19 тяжко поранено, 769 арештовано. Ці криваві вибори увійшли в історію під назвою «баденівських», коли з 63 послів від Галичини було обрано лише 3-х українців. Через нього та протидію властей не був обраний на Збаражчині послом австрійського парламенту Іван Франко. Того ж року Бадені пішов у відставку і залишив політичну арену.

4. Мова про статтю «Galizische Wahlen» («Галицькі вибори»), яка була опублікована у № 53 «Die Zeiit» від 5 жовтня 1895 року, с. 1–3. Стаття була конфіскована. У 50-томне видання стаття не включена.
5. Центральний орган соціал-демократичної партії Австрії. Газета виходила у Відні з 1889 року.
6. Публікація статті супроводжувалась приміткою редакції.
7. Сталось те, що Тобі сподобалось, Платоне *(лат.)*.
8. Мова про статтю «Der Jesuitismus in der Judenfrfge», яка була опублікована на сторінках щотижневика для політики, релігії та культури «Die Neuzeit» у № 14 від 3 квітня 1896 року (с. 140–142). Під назвою «Jezuityzm w kwestji żydowskiej» ця стаття була опублікована в газеті «Tydzień», що була додатком до газети «Kurjer Lwowski» № 12 від 25 березня 1896 року (с. 89–91), а також у «Beiträge…» на с. 319–323. У 50-томне видання творів І. Франка стаття не була включена.
9. Інформація помилкова. У 1895 році Іван Франко не був арештований. Він брав участь у виборчій кампанії, яку програв.
10. *Ціпсер Йозеф* на той час працював віденським кореспондентом газети «Kurjer Lwowski». Як твердить коментар (1, 49, 617) 50-титомного видання творів Івана Франка, Йозеф Ціпсер учився з Іваном Франком у Дрогобицькій гімназії. Підтвердження цього не вдалось розшукати, як і не вдалось віднайти років життя Й. Ціпсера.
11. Очевидно мова про адвоката Моріса Цвайбрюка, про якого Іван Франко писав у листі до М. Павлика ще 7–11 жовтня 1892 року: «Д-р Ціпсер просить д-ра Даниловича, щоб в разі, коли лучиться потреба до найв[ищого] трибуналу, слав клієнтів на адрес: Dr. Moritz Zweinbrük, Hof- und Gerichts-advokat, Wien, 1 Kohlmarkt, № 5. Має се бути добрий вдвокат і щирий приятель робітницько-соціалістичного руху».
12. Газета ліберального спрямування. Виходила у Франкфурті з 1856 року.
13. Мова про статтю «Die jüngste galizische Wahl», яка вперше була опублікована в № 58 від 9 листопада 1895 року. Стаття була опублікована з приміткою редакції: «Das Fremdenblatt» у своєму

виданні від 2 ц[ього] м[ісяця] обговорює результат висвітлених вище виборів до державної ради, радіє з незначного числа голосів [за] кандидата д-ра Франка, яке начебто випало нижче отриманого при останніх виборах до крайового сейму селянською партією, і зображає нібито Галичину звільнену від впливу її переднього намісника, підсумовуючи офіціозною іронією: «Важко було б дати кращу ілюстрацію здійснюваного раніше «тиску» колишнім намісником під час виборів до крайового сейму» [1, 46$_2$, 409].

14. *Козьмян Станіслав* (1836–1922) – польський громадсько-політичний діяч, публіцист, режисер та директор Краківського театру. Був учасником та входив до керівництва січневого повстання 1863 року. Був одним із засновників газети «Przegląd Polski», в якому вів відділ політичного огляду подій. В цій газеті опублікував політичний памфлет «Teka Stańczyka», в якій піддав різкій критиці галицьких демократів, які намагались своїми діями викликати в Галичині суспільну революцію. Найголоснішим твором Ст. Козьмяна стала книжка «Rzecz o roku 1863, Bd.1–3, Warszawa 1894–1895» (друге видання було здійснене в 1896 році), в якій різко критикував легковажність і безвідповідальність керівників січневого повстання 1863 року, скерованого проти російського самодержавства. Програш повстання призвів до жорстокої розправи над його учасниками та ліквідації решти автономії, які мали поляки в Королівстві Польському. Публікація книги викликала різке обурення учасників цього повстання, в тому числі Т. Романовича (T. Romanowicz. Stronnictwo krakowskie o styczniowym powstaniu 1863. Rozprawa w Kole Literackim we Lwowie o książce S. Kożmiana p.t. «Rzecz o roku 1863», Lwow, 1895), К. Бартошевича (K. Bartosiewicz. Rok 1863. Historja na usługach ludzi i stronnictwy (O książce i z powodu książki p. Kożmiana o r. 1863), Kraków, t. 1 1895 r., t. 2 1896 r.) та інших. Ст. Козьмян закликав поляків стати на бік Туреччини під час національно-визвольної боротьби південних слов'ян, щоб тим самим послабити силу Росії. Був противником введення загального демократичного виборчого права в Галичині, підтримував політику К. Бадені. Іван Франко не виконав прохання газети і окремої статті про книгу С. Козьмяна не написав, проте звертався до неї у статті «Селянський рух у Галичині» («Die Baurenbewegung in Galizien», яка була опублікована в газеті «Die Zeit» № 51 від 21.IX. 1895 року, с. 177–180), а також у статті «Дещо про польсько-українські відносини. Відповідь п. Т. Романовичу на статтю «Хатні справи русинів»» (1, 46$_2$, 258–280). Тадей Романович (1843–1904) – галицький політик, учасник січневого повстання 1863 року, був в'язнем Оломуньця,

у своїх спогадах різко критикував провід повстання, політику угодовства, полемізував зі «станьчиками».

15. *Гальбан Альфред* (Блюменсток) (1865–1926) – професор Львівського університету, історик права. Однією з його найголовніших праць було тритомне видання «Das römische Recht in den germanischen Volksstaaten» (1899, 1901, 1907). Завдяки цим працям був запрошений 1894 року на посаду доцента Чернівецького університету. 1905 року став професором права у Львівському університеті, у 1908/1909 рр. був деканом юридичного факультету цього університету, а в 1919/1920 рр. був його ректором. Причинився до передачі Львівському університетові будинку галицького сейму (тепер головний корпус університету). У 1904 році був послом до буковинського сейму, а в 1911 році від округу Бібрка-Жидачів був обраний до віденського парламенту. Виступив з різкою критикою книги Ст. Козьмяна про січневе повстання 1863 року в книзі «A. Halban. Polen und das Jahr 1863. Wien im Selbstverl. des Verfasserrs 1895. Wasentlich ergänzter Sonder-Abdruck von Aufsätzen,welche im «Fremden-Blatt» im Mai und Juns 1895 erschionen sind».
16. Мова про роман І.Франка «Boa constrictor». На сторінках «Die Zeit» роман не був опублікований. 1897 року за першим виданням його у 1884 році Ф. Главачек здійснив його перклад чеською мовою. За цим перекладом К. Гельбіг 1901 року переклав повість німецькою мовою, яка була опублікована в «Arbaiter Zeitung» № 47.
17. Стаття Василя Щурата про Івана Франка на сторінках «Die Zeit» не була опублікована. Вона була опублікована польською мовою на сторінках газети «Monitor» № 13 від 22 червня під назвою «Iwan Franko».
18. Мова про статтю «Die galizische Bauernbewegung». В газеті «Die Zeit» не була опублікована. Вона з'явилась у газеті «Arbaiter Zeitung» у № 346 від 16 грудня 1896 року. В «Beiträge...» опублікована на с. 554–557.
19. *Стояловський Станіслав* (1845–1911) – римо-католицький ксьондз, засновник клерикального напрямку в селянському русі, відзначався радикальними поглядами, за що був Ватиканом відлучений від костьолу, але відтак поновлений.
20. «A. Halban. Polen und das Jahr 1863 ... im Selbst.. des Verfasserrs 1895. Wasentlich ergänzter Sonder-Abdruck von Aufsätzen, welche im «Fremden-Blatt» im Mai und Juns 1895 erschionen sind».
21. Мова про статтю «Die Auswanderungsagenten in Galizien», яка була опублікована в «Die Zeit» № 115 від 12 грудня 1896 року (с. 166–167). Українською мовою під назвою «Еміграційні агенти в Галичині»

вперше була опублікована в 20-томному виданні творів І. Франка (1, 19, 318–324), в «Beiträge...» опублікована на с. 326–332.

22. Питання еміграції селян у Канаду надзвичайно цікавили Івана Франка та його товариша Осипа Олеськова, який з цієї нагоди вступив у перемовини з англійським та канадським урядами для цивілізоіванаого переселення селян з Галичини у Канаду. Більш детально див.: Горак Р. Товариш юності Йосип Олеськів // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 4. – Львів: Каменяр, 2004. – С. 190–260.
23. *Леваковський Кароль Євгеній* (1836–1912) – польський політичний діяч радикально-демократичного скерування, учасник січневого повтання 1863 року, опісля займав високі пости, володів нафтовими копальнями в Бориславі, Слободі Рунгшурській та Іловічу, адвокат. Президент «Stronnictwa Ludowego». У каденції 1895–1897 рр. посол до віденського парламенту від Ряшева.
24. Мова про статтю «Die erste Session des galizischen Landtages», яка була опублікована в «Die Zeit» «Monitor» № 72 від 15 лютого 1896 року, с. 97–98. Під назвою «Pierwsza sesja galicyjskiego sejmu (Z Die Zeit)» була опублікована в «Monitor» №№ 8–10 (22 лютого 7 березня 1896 року). У «Beiträge...» опублікована на с. 554–557. Стаття українською мовою не публікувалась, до 50-томного видання творів Івана Франка не ввійшла.
25. *Товариство Фабіана* (англ. Fabian Society) – організація англійської інтелігенції, заснована в 1883 р. і названа в честь римського полководця Фабія Максима Кунктатора (Повільного), відомого вичікувальною, повільною тактикою в боротьбі з Ганнібалом. Вважаючи соціалізм неминучим результатом економічного розвитку, фабіанці визнавали лише еволюційний шлях розвитку, заперечуючи «соціальні катаклізми» (революцію). Система поглядів фабіанців дістала назву «муніципального соціалізму», тому що розширення господарської діяльності муніципалітетів вони розглядали як реальну можливість заміни приватної власності громадською (комунальною). На думку С. Уебба, одного із завсновників товариства, міське самоврядування, використовуючи такі важелі, як водо- і газопостачання, транспорт, зв'язок, зможе згодом установити контроль над житловим будівництвом і промисловістю. Приватні підприємці, не витримавши конкуренції з містом, розоряться, а податки й добровільні пожертви нададуть міській мерії можливість викупити землю. Таким чином промисловість і земля всього міста мали перейти у власність міської громади. Товариство дістало розповсюдження в Європі. З ідеями цього товариства Іван Франко мав намір по-

знайомити читачів журналу «Житє і Слово», публікуючи статті з цього питання засновників цього товариства. У 1897 році в цьому журналі (т. 6, книга 1, с. 16–33) він надрукував статтю «Фабіанці і фабіанізм» як передмову до статті про фабіанців Бернарда Шоу з метою, щоб українські соціал-демократи, «які віруютъ у одиноко спасаючих Енгельса і Каутцкого», поглянули на соціальні справи дещо ширше. Стаття (передмова) не була включена у 50-томне видання творів Івана Франка. Після довгих років замовчування вона була опублікована у виданні «Іван Франко. Мозаїка» (упорядники З. Франко та М. Василенко), що вийшла у Львові у видавництві «Каменяр» 2002 року, с. 369–370.

26. Івану Франкові вдалося виступити на засіданні Товариства фабіанців лишень 12 грудня 1896 року, про що повідомили львівські газети «Діло» № 270 від 30 листопада/12 грудня та «Kurjer Lwowski» № 355 вівд 22 грудня 1896 року. Зачитаний реферат на тему «Die galizische Bauernbewegung» був публікований у газеті «Arbaiter Zeitung» у № 346 від 16 грудня 1896 року. В «Beiträge…» статтю опубліковано на с. 554–557. Українською мовою стаття не була опублікована, в 50-томне видання творів Івана Франка не була включена. Стаття і виступ Івана Франка послужили причиною звинувачування письменника реакційною пресою у загравaнні з К. Бадені за кафедру в університеті та мандат посла у віденський парламент. Про ці звинувачення та події, які розгорнулись навколо цього виступу, Іван Франко розповів у книжці «Як я став казенним радикалом», яка вийшла 1897 року накладом журналу «Житє і Слово», як № 4 «Літературно-наукової бібліотеки». До 5-томного видання творів не була включена. Опублікована у виданні «Іван Франко. Мозаїка II. Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50 томах» (упорядник Михайло Василенко, Львів: Каменяр – 2007 р., с. 266–306).
27. *Пінінський Леон* (1857–1938) – польський політичний діяч Галичини, намісник цісаря в Галичині у 1898–1902 рр., професор Львівського університету, історик, правник, меценат. Ректор Львівського університету у 1928–1929 рр. 1897 року був обраний від округу Збараж-Тернопіль послом до віденського парламенту, але невдовзі був призначений намісником Галичини. В боротьбу за звільнений мандат вступав по цьому виборчому округу Іван Франко, але ці вибори програв.
28. Мова про статтю «Die Auswanderungsagenten in Galizien», яка була опублікована в «Die Zeit» № 115 від 12 грудня 1896 року (с. 166–167). Українською мовою під назвою «Еміграційні агенти в Галичині» вперше була опублікована в 20-титомному виданні творів І. Франка

(1, 19, 318–324), в «Beiträge...» опублікована на с. 326–332. У 50-томному виданні творів Івана Франка опублікована у другій книзі 44-го тому на с. 477–484.

29. Мова про «казку» «Des Recht des Schweines. Eine politische Erzählung aus Galizien» у № 88 від 6 червня 1896 року. Це була перша публікація всесвітньовідомої сатири Івана Франка «Свинська конституція». Іван Франко мав намір на сторінках цієї газети опублікувати ще декілька політичних сатир-казок. У № 165 від 27 листопада 1897 року було опубліковано «Der stramme Bezirkshauptmann. Ein Lebensbild aus Galszien (с. 132–135). У 1900 році ця «казка» була включена до збірника «Сім казок». У «Beiträge...» опублікована на с. 227–242. Включалась у двадцятитомне видання творів (т. 7, с. 103–132) та 50-томне видання творів (1, 20, 38–56) під назвою «Острий-преострий староста».
30. Мова про загальноавстрійське Това́риство св. Рафаїла, завданням якого було допомагати емігрантам. Під такою назвою у 1907–1914 роках діяло товариство для охоро́ни ру́ських еміґра́нтів з Галичини́ і Буковини́, яке виникло в Галичині за ініціативою митрополита Андрея Шептицького та діяло у Львові як філія загальноавстрійського Товариства ім. св. Рафаїла зі завданням допомагати емігрантам і підтримувати з ними зв'язок. Завданням Товариства св. Рафаїла було не намовляти людей до еміграції, але допомагати тим, які вже мали бажання виїхати. Допомога ця, в першу чергу, полягала в пошуках житла та роботи, запобіганні обману шахраями та работорговцями, а також у створенні можливості підтримки зв'язків з рідними та близькими в Україні.
31. Стаття під такою назвою на сторінках газети не була опублікована.
32. *«Станьчики»* чи партія станьчиків, яка сформувалась після одержання Галичиною автономії, намагалися діяти в рамках 19-ї статті австрійської конституції 1867 р., згідно з якою всі народи Австро-Угорської держави проголошувалися рівноправними. Переважно складалась із краківських консерваторів. Ідеологія партії базувалась на працях молодих краківських інтелектуалів Юзефа Шуйського і Станіслава Тарнавського, згідно з якою головною причиною занепаду Речі Посполитої була безвідповідальність і анархія самих поляків. Польські повстання 1830-1831 і 1836 років таємні революційні товариства лише довели польську державу до занепаду. «Станьчики» закликали польське суспільство зайняти лояльну позицію щодо австрійського імператора. Повстання загрожують виживанню нації, отже вони повинні бути засуджені як найнебезпечніший злочин. Чисельно невелика, але інтелектуально дуже

впливова група «станьчиків» посіла належне місце у польському політичному житті, але їм не вдалося провести свою лінію з українського питання. «Станьчики» закликали до компромісу з галицькими українцями. У цьому їм протидіяли так звані подоляки – політичне угруповання польських поміщиків зі Східної Галичини, які вперто відмовлялися визнавати галицьких русинів як окрему націю і тому унеможливлювало досягнення будь-якого польсько-українського порозуміння. Під їхнім впливом краківські консерватори мусили зректися своїх планів.

33. *Бартошевич Казимир* (1852–1930) – відомий польський публіцист і письменник. Вперто воював зі «станьчиками» та соціалістами на сторінках краківської та львівської преси. Виступив із критикою книги Ст. Козьмяна про січневе повстання 1863 року (K. Bartosiewicz. Rok 1863. Historja na usługach ludzi i stronnictwy (O książce i z powodu książki p. Kożmiana o r. 1863, Kraków, t. 1 1895 r., t. 2 1896 r.).
34. Судячи з наступного листа від 7 липня 1896 року, Іван Франко цей рукопис повернув, але сподіваної розправи про книжку К. Бартошевича не написав.
35. Укладачі «Beiträge...» подають (с. 483), що повна назва статті – «Eine Heldentat der eisernen Hand» - «Подвиг залізної руки».
36. Стаття «Eine Heldentat der eisernen Hand» – «Подвиг залізної руки», яка судячи зі змісту листа стосувалась критики політики К. Бадені, не була опублікована на сторінках газети «Die Zeit», яка дуже остерігалась подібних публікацій, оскільки вони підлягали конфіскації. Свідчення тому є публікація критичної статті про антинародну політику К. Бадені у № 89 від 24 червня 1896 року під назвою «Парламентарний біланс», як вона була конфісковна. На цю конфіскацію відгукнувся Іван Франко у статті «Skonfiskowany artykul wstępny» № 174 газети «Kurjer Lwowski» від 24 червня 1896 року. Через відсутність оригіналу статті важко сказати, чи це була перероблена Іваном Франком та редакцією стаття «Подвиг залізної руки».
37. Орган консерваторів та клерикалів, що виходив у Кракові у 1848–1934 роках та опісля у Варшаві у 1935–1939 роках.
38. Судячи з опису фондів Івана Франка [2], такої статті на зберіганні немає. Ніде вона не була й опублікована і, очевидно, належить до втрачених з вини редакції газети, оскільки з подальшого листування слідує, що її Іванові Франку не було повернуто.
39. *Леваковський Кароль* – див. прим. 23.
40. Мова про книжку: «Friedrich Schütz. Das heitige Russland», Momentaufnahmen. Leipzig: Duncker & Humbolt 1897. 1 und 2. Aufl.

41. *Ревакович Генрик* (1837–1907) – польский діяч і публіцист, редактор газети «Kurjer Lwowski» з 1884 до 1907 рр. У 1887–1897 рр. в редакції цієї газети працював Іван Франко.
42. *Стапінський Ян* (1867–1946) – польський громадсько-політичний діяч, один із засновників селянської партії «Стронніцтво людове». Тривалий час офіційний редактор «Przyjaciela Iudu», який виходив у Познані з 1889 до 1914 р. Неодноразово обирався послом галицького сейму й австрійського парламенту.
43. Невставновлена особа. Очевидно, один із знайомих Г. Каннера у Відні.
44. Мова про журнал «Житє і Слово», який на той час видавав Іван Франко, та про який Е.Вінтнер та П. Кірхнер про це видання писали (с. 467): «...у ті часи був єдиним українським органом, який знайомив широкі маси українського народу з політичною боротьбою російського робітничого класу, а також зі вченням Леніна та діяльністю «Союзу боротьби за визволення робітничого класу» і містить правдиві описи суспільного та політичного життя в Україні».
45. Листа від 17 березня у фонді Івана Франка не збереглось.
46. Мова про «Ein Dichner des Verrathes» – «Поет зради», яка була опублікована у № 136 газети «Die Zeit» від 8 травня 1897 року на с. 86–89. Цього ж року у Варшаві в перекладі польською мовою вийшла ця стаття у вигляді окремої брошури, а також вийшла окремою брошурою ця ж стаття в перекладі з польської мови на російську. Автором та ініціатором обох видань був анонімний «польський патріот». Українською мовою вперше у перекладі М. Возняка стаття вийшла у журналі «Світ» у 1926 році у №№ 11–12 (с. 9–13). Цього ж року вона була включена у видання «Іван Франко», яке випустила «Книгоспілка» (с. 260–268). У пізніші часи в жодні збірки дана стаття не включалась. Не увійшла вона ні у 20-томне, ні 50-томне видання творів Івана Франка. У корпус видання «Beiträge...» «Поет зради» не був включений також. Після довгих років замовчування стаття була опублікована у виданні «Іван Франко. Мозаїка» (упорядники З. Франко та М. Василенко), що вийшла у Львові у видавництві «Каменяр» 2002 року (с. 201–214). Про причини написання цієї «скандальної» статті, а також її наслідки Іван Франко найбільш детально оповів у листі до Бодуена де Куртуне, який датується другою половиною лютого 1898 року [1, 50, 102–105].
47. *Марков Осип* (1849–1909) – журналіст, ідеолог галицького москвофільства. Редактор москвофільських видань.

48. За статтю «Поет зради» Іван Франко був звільнений з редакції газети «Kurjer Lwowski».
49. *Бар Герман* (1863–1934) – австрійський письменник і критик. Деякий час працював у редакції газети «Die Zeit».
50. *Монат Генрик* (1860–1936 або 1937) – адвокат, уродженець Дрогобича, де навчався в одній гімназії з Іваном Франком і товаришував з ним. З 1891 року у Відні, де зблизився з групою польських літераторів (Л. Щепанський, Г. Ревакович, С. Левандовський), а також з групою єврейських журналістів у Відні (І. Зінгер, Ландау). Був добре знайомий з Василем Щуратом. Співпрацював з газетою «Die Zeit», де публікував статті на літературознавчі та мистецькі теми. В № 138 цієї газети опублікував статтю «Ein Dichner des Verrathes. (Eine Entegnung auf einem Artikel dr. Iwan Frankos)» (с. 119–123), в якій звинуватив Івана Франка у фальсифікації творчості Адама Міцкевича. В жодному з українських видань ця стаття не публікувалась.
51. *Яросевич Роман* (1862–1938) – спочатку гімназійний вчитель, який у Коломийській гімназії навчав Л. Мартовича та В. Стефаника, а відтак після закінчення медичного факультету став лікарем. Член радикальної партії, товариш Івана Франка.
52. Іван Франко на звинувачення Л. Моната відповів у наступному 139-му номері від 25 травня 1897 року (с. 135–136) статтею «Meine «Fälschungen» – «Моя «фальсифікація»». Стаття не була включена у корпус «Beiträge...» Українською мовою не публікувалась.
53. Статті на захист Івана Франка на сторінках газети «Die Zeit» не з'явилось.
54. В листі назва статті вказана помилково. Мова про статтю «Der galizische Bauer», яка була опублікована у № 151 газети «Der galizische Bauer»» від 21 вересня (с. 114–115), № 152 від 28 вересня (с. 132–133) 1897 року. У «Beiträge...» опублікована на с. 343–353. Українською мовою під назвою «Галицький селянин» вперше опублікована в другій книзі 44-го тому 50-томного зібрання творів Івана Франка.
55. *Кшижановський Адам* (1873–1963) – професор Краківського університету, економіст, політичний діяч. Вивчав статистику, сільське господарство, намагався впровадити реформи в ньому. На той час секретар імператорсько-королівського сільськогосподарського товариства в Кракові. Свій випад проти Івана Франка він опублікував у цьому ж самому номері «Die Ziet», де й була опублікована стаття Івана Франка «Der galizische Bauer» під назвою «Der galizische Bauer in Lichte der Statistik». Іван Франко відповів А. Крижановському статтею «Wo bleibt die Statistik? Eine Entgegnung auf obigen Artikel»,

яку опублікував у «Die Zeit» № 160 від 23 жовтня 1897 року (с. 51–53). У «Beitrage...» стаття опублікована на с. 354–358. Українською мовою не публікувалась.

56. Мова про відставку К. Бадені у 1897 році.
57. В архіві Івана Франка не виявлено жодних свідчень про спілкування з ним. В епістолярній спадщині, яка досі опублікована, ім'я Венгруфа не згадується.
58. Мова про повість «Boa constrictor». Див. прим. 16. На сторінках «Extrablatt» не була опублікована.
59. Мова про статтю «Die neueste Wahlkomödie in Galizien», яка була опублікована в «Die Ziet» № 204 від 27 серпня 1898 року (с. 129–131). У «Beiträge...» опублікована на с. 365–370. Українською мовою не публікувалась.
60. Мова про статтю «Die neueste Wahlkomödie in Galizien».
61. Село теперішнього Верховинського району Івано-Франківської області, де в гості до тамтешнього священика-радикала Івана Попеля приїжджали у гості Іван Франко, Леся Українка, Михайло Павлик, Василь Стефаник та інші діячі української культури.
62. Невідомо, про яку брошуру мова. Жодних рецензій на сторінках газети на той час Іван Франко не написав.
63. Такої статті Іван Франко не написав.
64. *Сембратович Роман* (1875–1905) – український журналіст і публіцист. Дописував статті на українсько-польські і українсько-російські теми в німецькій пресі, кореспондент газети «Frankfurter Zeitung», а також редактор журналів: «X-Strahlen» (1901) і «Ruthenische Revue» (1903–05) у Відні.
65. Мова про статтю про неможливість вільних виборів у Галичині під назвою «Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten», яка була опублікована в «Die Ziet» № 263 від 14 жовтня 1899 року (с. 18–19). В «Beiträge...» стаття опублікована на с. 370–372. Українською мовою не публікувалась.
66. Мова про статтю «Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten».
67. На початку жовтня 1899 року редакцію покинув др. Герман Бар і на його місце прийшов Макс Буркгард, який завідував літературою та критикою. Його прізвище в складі редакції з'явилось вперше у № 317 від 27 жовтня 1899 року.
68. *Дашинський Ігнацій* (1866–1936) – видатний діяч польського соціалістичного руху. У 1892 році відіграв важливу роль в організації у Львові соціал-демократичної партії. Його називали грозою і молотом «станьчиків» та захисником покривджених. З 1897 року посол у віденський парламент, де очолив клуб 14 послів-соціаліс-

тів. Відіграв важливу роль у встановленні польської державності. Товариш Івана Франка з Дрогобича. Час від часу публікував свої статті на сторінках «Die Zeit».

69. *Щепановський Станіслав* (1846–1900)– економіст і політик, піонер нафтових розробок в Галичині. Автор книжки «Злидні Галичини в цифрах і програма енергійного розвитку господарства краю», шо вийшла у 1888 році. З 1886 року був послом до віденського парламенту і з 1889 року послом до галицького сейму.
70. Про знущання над в'язнями в Галичині Іван Франко написав у статті «Die Folter in Galizien», яка була опублікована в «Die Ziet» № 288 від 7 квітня 1900. В «Beiträge...» стаття опублікована на с. 372–375. Українською мовою стаття опублікована не була.
71. Такої статті Іван Франко для газети не написав, проте про творчість Л. Толстого він залишив чимало статей: «Hr. Tołstoj o głodzie w Rosji», опублікованої у № 49 від 18 лютого та 52 від 21 лютого 1892 року на сторінках газети «Kurjer Lwowski»; «Jubileusz Tołstoja» («Kurjer Lwowski», № 289 від 16 жовтня 1892 року); Цього ж року Іван Франко присвятив йому свій вірш «П'яниця», що вперше був опублікований у збірці «З вершин і низин» (1892 р.); Велику розвідку творчості Льва Толстого Іван Франко опублікував на сторінках газети «Kurjer Lwowski» у №№ 71–79 за 1892 рік. В цій газеті № 19 від 19 січня опублікував статтю «Tołstoj i ziemstwa»; «Hr. Lew Tołstoj» («Kurjer Lwowski» № 259 від 18 вересня 1892 року 1930 року під редакцією І. Лизанівського у харківському видавництві вийшла книжка «Про Л. Толстого», де були опубліковані статті Івана Франка українською мовою: «Лев Толстой», «Толстой про голод в Росії», «Толстой і земства».
72. Мова про статтю «Die Folter in Galizien».
73. Мова про «Die galizische Schöpfungsgeschichte. Ein politische Märchen aus Galizien, wiederrerzählt von Iwan Franko», опубліковану в «Die Ziet» № 341 від 13 квітня 1901 року (с. 17–18). Під назвою «Галицька історія про сотворення світу» була опублікована у газеті «Громадський голос» № 20 від 9 травня 1901 року. Під назвою «Галицька історія про сотворення світу» статтю було опубліковано в «Ділі» № 74 від 4/17 квітня 1901 року. Під назвою «Із галицької «Книги битія» цей твір було включено у збірку «Місія. Чума. Казки і сатири», що вийшла 1906 року (с. 172–176). У «Beiträge...» опубліковано на с. 258–260. Під назвою «Із галицької «Книги битія» опубліковано у 21-му томі 50-томного видання творів Івана Франка.
74. Мова про статтю «Die Grosstathen des Herrn Bobrzynski», яка була опублікована в «Die Ziet» № 355 від 20 липня, № 356 від 27 липня

1901 року. Під назвою «Великі діяння пана Бобжинського» українською мовою була опублікована у журналі «Радянська школа» № 11 на с. 77–82 за 1959 рік. У « Beiträge...» на с. 375–390. У 50-титомне видання стаття не включена.

75. *Бобжинський Михайло* (1849–1935) – польський історик, політичний діяч, професор Ягеллонського університету в Кракові. Належав разом з С. Козьмяном, Й. Шуйським, Ю. Дунаєвським, С. Тарновським до групи впливових краківських консерватоторів (так званих «станьчиків»), які виступали за співпрацю з австрійським урядом. У 1891 році став віце-президентом Крайової шкільної ради, яка мала широкі повноваження в галузі народної та середньої освіти. Вів антиукраїнську політику з обмеженням прав українців здобувати освіту рідною мовою. 1901 року вимушений був через те покинути цю важливу посаду. Після вбивства М. Січинським намісника Галичини А. Потоцького у 1908 році став намісником цісаря в Галичині. Зіграв важливу роль при встановленні польської державності після розвалу Австро-Угорщини.
76. Мова про статтю «Polenpolitik», яка була надрукована у «Die Zeit» № 379 від 4 січня 1902 року і стосувалась подій, що зумовили сецесію українських студентів у Львівському університеті. У «Beiträge...» ця стаття опулікована на с. 403–405. Українською мовою стаття не публікувалась. Львівським подіям присвячена також стаття Івана Франка «Die Lemderger Unruhen». Її текст приведено у «Beiträge...» на с. 408–411. У «Die Ziet» стаття була опублікована у № 401 від 7 липня 1902 року.
77. Невідомо, про яку статтю йдеться. На сторінках газети на цю тему такої публікації не було.
78. Під такою назвою було опубліковано у на першій сторніці № 527 від 16–21 березня, № 528 від 17 березня, № 529 від 18 березня, № 530 від 19 березня, № 531 від 20 березня та № 532 від 21 березня 1904 року у газеті «Die Ziet» оповідання Івана Франка «Терен у нозі». Повна назва оповідання – «Ein Dorn im Fusse. Eine Eryahlung aus dem Huculenleben» – «Терен у нозі. Оповідання з гуцульського життя». Буквальний переклад з німецької мови «Колючка в нозі». Іван Франко виконав побажання редакції і скоротив оповідання. В скороченому варіанті воно було опубліковане в газеті. В такому вигляді оповідання надруковане в «Beiträge...» на с. 248–247.
79. Внаслідок скорочень німецький текст оповідання значно відрізняється від авторизованого українського перекладу, який вперше був опублікований у дев'ятій (с. 346–354) та десятій (с. 6–16) книзі «Літературно-наукового вісника» за 1906 рік. В українському варіанті

розповідь ведеться від автора, а в німецькому – від імені сільського священика, якого покликали висповідати перед смертю героя оповідання, який від поганих вчинків врятувався тим, що у критичний момент в його ногу вп'ялилась колючка терну і остерегла його. Цілком очевидно, що при перекладі Іван Франко грунтовно переробив оповідання. А тому можна вважати, що німецький текст є лишень чорновим начерком оповідання.

80. Судячи з наступного листа від 2 травня 1902 року, Іван Франко не поспішав стати штатним працівником газети, проте мусив погодитись через великі борги, які були повязані з гіпотетичним кредитом, взятим у банку на будівництво власної хати на вулиці Понінського, 4.
81. Такого документа, на жаль, не виявлено.
82. *Сенкевич Генрик* (1846–1916) – великий польський письменник, автор історичних романів, лауреат Нобелівської премії 1905 року. Трилогія «Вогнем і мечем» (1883–1884), «Потоп» (1884–1886), «Пан Володийовський» (1887–1888). Роман «Вогнем і мечем» пройнятий ідеалізацією польської шляхти з явними ознаками націоналістичного настрою у зображенні польсько-українських взаємин у XVII ст., в тому числі Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Концепція роману та ставлення автора до українського народу були засуджені Іваном Франком, як і цілою низкою польських письменників. Генрик Сенкевич став на захист польського шовінізму при подіях на Львівському університеті 1907 року, коли студенти виступили з вимогою створити український університет.
83. Роман «Хрестоносці» написаний у 1897–1900 роках. Іван Франко не відгукнувся на нього на замовлення газети рецензією.
84. *Домбровський Йозеф* (1876–1926) – суспільно-політичний діяч, близький до радикальних поглядів. Активно дописув до багатьох польських газет, в тому числі й галицьких, від чого в редакції «Die Zeit» склалось враження, що він працює в газеті «Kurjer Lwowski». Його статті мали яскраво виражений антиросійський характер.
85. Газета, яка виходила у Львові у 1895–1934 рр.
86. Такий лист не включений у «Beiträge...».
87. Іван Франко мав багато знайомих у Східній Україні та Росії, однак туди від 1892 року йому офіційно було заборонено в'їзд. Ця заборона була скасована тільки 1905 року.
88. «Neue freie Presse»– австрійська щоденна газета. Виходила у Відні з 1864 року.
89. Як показує зміст газети «Die Zeit», Й. Домбровський не надсилав своїх кореспонденцій до неї.

90. Мова про статтю «Bauernstrikes sn Ostgalizien», перших дві частини якої були опубліковані в газеті «Die Zeit. Morgenblatt» у № 27 від 23 жовтня 1902 року (с. 3–4). Третя частина була опублікована в «Die Zeit» № 422 від 1 грудня 1902 року (с. 50–51). У «Beiträge...» була опублікована на с. 411–422. Українською мовою не публікувалась.
91. У «Beiträge...» помилково вказано № 32.
92. Доля цієї статті невідома. Вона не з'явилась в жодній тодішній газеті. Немає її і в архіві письменника.
93. *Гнєвош Владислав* (1847–1924) – агроном. Другорядний галицький політик. 1897 року був обраний від п'ятої курії послом до віденського парламенту. Через хворобу очей 1899 року зрікся мандату. В 1903 році був ініціатором створення шляхетсько-міщанського «Комітету народної праці» скерованого проти радикалів. Другий раз був обраний до віденського парламенту 1906 року і знову 1907 року зрікся мандату. За поглядами примикав до краківських консерваторів. Був автором різних господарських проектів.
94. Така стаття не була ніде опублікована. Доля її невідома. Йосиф Гурик (1852–1924) – селянин з села Угринова на Станіславщині. Громадський та політичний діяч. Депутат до галицького сейму 1901 року.
95. Щоденна газета, яка виходила у Відні з 1867 року двічі на день і давала широку інформацію про різні події.
96. Рукопис цього нарису у фонді Івана Франка не зберігся. У фонді Івана Франка зберігся рукопис перекладу оповідання М. Горького «Макар Чудра». В цьому ж фонді збереглись рукописи перекладів творів М. Горького. Максимові Горькому Іван Франко присвятив статтю «Максим Горький», яка була опублікована в «Новому громадському голосі» № 98 від 23.11.1905 року на с. 68–69.
97. Про який твір В. Стефаника мова, встановити не вдалось.
98. *Дзєдушицький Карло* (1847–1902) – другорядний галицький політик з відомої родини Дзєдушицьких. Посол до віденського парламенту та галицького сейму.
99. Див. прим. 10.
100. *Козловський Володимир* (1858–1917) – польський політик консервативного напрямку, доктор права. 1889 року дістав мандат посла у галицький сейм і прославився промовою з вимогою віддачі залізниць Кароля-Людвіка у державну власність. 1893 року причинився до реформи шкільництва, а 1897 року був включений у склад комісії по реформі виборів. Був проти загального голосування і відстоював стару куріальну систему. Був послом до галицького сейму у 1889–1902 роках і віденського парламенту від 1905 до 1917 року.

101. Така стаття ніде не була опублікована і відсутня в архіві Івана Франка. Очевидно, що була втрачена.
102. Мова про «Bauernstrikes in Ostgalizien.». Див. прим. 90.
103. *Брайтер Ернест* (1865–1935) – польський журналіст, видавець газети «Monitor», яка виходила у Львові протягом 1896–1914 років. Посол.
104. Мова про «Bauernstrikes in Ostgalizien». Див. прим. 90.
105. Статті про процес польської співачки Маркевич Іван Франко не написав ні для німецькомовної, ні україномовної преси.
106. Одна з цих новел «Ein Dorn im Fusse. Eine Eryahlung aus dem Huculenleben». Див. прим. 78.
107. Такого побажання редакції Іван Франко не виконав.
108. Мова про статтю «Shakespeare bei den Ruthenen», яка була опублікована в «Die Zeit» № 446 від 18 квтіня 1903 року (с. 32–34). Під назвою «Шекспір в українців», але в скороченому варіанті, була опублікована в «Літературній газеті» від 18 квітня 1941 року. В «Beiträge...» опублікована на с. 106–112. Під такою ж назвою опіблікована у 34-му томі 50-томного видання творів Івана Франка (с. 379–386).
109. У буквальному перекладі – осад, твань. Так на німецьку мову було перетлумачено назву оповідання Івана Франка «На дні». Вперше воно було опубліковане окремим виданням 1880 року у серії «Дрібна бібліотека» (№ 14). На початку 1903 року воно було перекладене німецькою мовою Карлом Гельбіхом і опубліковане в «Die Zeit. Morgenblatt» № 164 від 14 лютого – до № 185 від 4 квітня 1903 року. У № 110 «Die Zeit» від 17 березня (с. 1–2) Іван Франко подав історію написання цього оповідання. Стаття називалась «Wie I dazu kam? Eine Erinnerungch». Під назвою «Як це сталось» українською мовою вперше було опубліковано в статті Михайла Возняка «Автобіографічний елемент в оповіданні Івана Франка «На дні».
110. Таких статей в архіві письменника не виявлено. В якійсь іншій німецькомовній пресі статті під такою назвою не були опубліковані. В архіві письменника їх не виявлено.
111. Див. прим. 108.
112. *Арам Курт* (?–?) завідувач відділу фейлетонів газети «Die Zeit» з 1903 року. Ближчих біографічних даних відшукати не вдалось.
113. *Ауспітц* – секретар редації газети «Die Zeit». Ближчих біографічних даних відшукати не вдалось.
114. *Гельбіх Карл* (?–?) – практикуючий лікар з Грассліцу в Богемії. За домовленністю з Іваном Франком переклав «На дні», а також «Boa constrictor», який був надрукований в «Arbeiter Zeitung» № 47 за 1901 рік. У фонді Івана Франка, що в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України збереглось п'ять листів К. Гельха

до Івана Франка, які охоплюють час з 1899 до 1902 року стосовно його перекладів. Деякі з цих листів опубліковано у «Beiträge...». Ближчих біографічних даних відшукати не вдалось.

115. Такої статті не було опубліковано. Доля її невідома.
116. Мова про статтю «Ein Warnungssignal», яка була опублікована в «Die Zeit» № 253 від 13 червня 1903 року (с. 5). Ні в корпус «Beiträge...», ні в зібрання творів Івана Франка у 50-ти томах не була включена. Українською мовою не публікувалась.
117. Виконати прохання Іван Франко не міг. Від 1892 року йому був заборонений в'їзд на територію Росії.
118. Стаття «Римські враження» була викликана поїздкою Івана Франка в Італію разом з М. Грушевським з рамени НТШ. Саме тоді Іван Франко вперше побачив статую «Мойсей» Мікеланджело. Українською, як і німецькою мовою ця стаття не була опублікована. Зберігається у фонді Івана Франка.
119. Оповідання «Хома з серцем і Хома без серця» було вперше опубліковане німецькою мовою у белетристичному додатку до газети «Die Zeit» № 626 від 19 червня 1904 року (с. 3–6). Відтак оповідання українською мовою в автоперекладі було опубліковане в *ЛНВ*, т. 27, кн. 8 , с. 123–145 з приміткою Івана Франка. 1906 року оповідання було включено у збірку «Місія. Чума. Казки і сатири».
120. *Салтен Франц* (?-?) на той час був працівником відділу фейлетонів газети. Ближчих біографічних даних відшукати не вдалось.
121. *Пшерва-Тетмайєр Казимир* (1865–1910) – польський поет та прозаїк. Перше видання «Меланхолії» було здійснене 1904 року, а друге 1910. Іван Франко не відгукнувся на це видання рецензією.
122. Такого оголошення віднайти на сторінках газети не вдалося.
123. Рецензію на збірку «Хорватськві пісні» Е. Коллера Іван Франко не написав.
124. *Пауль Гауч фон Франкентурн* (1851–1918) – австрійський політичний діяч. При кінці 1885 року очолив міністерство народної освіти. Одним з перших його розпоряджень було вилучення із шкільних бібліотек книжок ліберального або прогерманського змісту. У 1888 році провів закон про студентські товариства, скерований проти німців. У 1889 році він запропонував закон, згідно з яким школи мали підпорядковуватись духовенству, але цей закон не був прийнятий. На хвилі студентських виступів у 1897 році барон був призначений прем'єр-міністром на місце Казимира Бадені. Вийшов у відставку 5 березня 1898 року. З 31 грудня 1904 року до 1 травня 1906 та з 28 червня до 3 листопада 1911 року знову був прем'єром.

125. Встановити, про яку статтю мова не вдалось.
126. *Некер Моріц* (1857–?) – працівник газети «Die Zeit». Ближчих біографічних даних відшукати не вдалось.
127. *Адельт Вальтер* (1867–?) – працівник газети «Die Zeit» Ближчих біографічних даних відшукати не вдалось.
128. Мова про статтю «Taras Schewtschenko», яка була опубліковна а в «Die Zeit Morgenblatt» № 4136 від 3 квітня 1914 року (с. 1–3). Включена у 50-томне видання творів Івана Франка (т. 28, с. 112–123). У «Beiträge...» була опублікована на с. 137–143.
129. Цей лист не датовано. Його можна віднести до 1914 року на основі того, що в свій архів Іван Франко вкладав листи в хронологічному порядку і стосується того часу, коли письменник, бажаючи забезпечити собі старість, вдався до заробляння грошей виступами перед публікою. Судячи з усього, допомоги від «Die Zeit» він не отримав.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Франко І.* Зібр. творів: У 50 т. – К., 1976–1986.
2. Національна Академія Наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка. Фундація Омеляна і Тетяни Антоновичів. Путівник по фондах відділу рукописів. – К., Видавничий центр «Спадщина», 1999. – С. 407–523.

РОЛАНД ФРАНКО

МОЯ БАБУСЯ

Ольга Франко. Останнє фото

У дослідженнях науковців, у споминах сучасників Івана Франка про його життя і творчість є багато відомостей про оточення письменника, про родину, навіть про друзів і недругів, але недостатня увага найближчій йому людині, дружині Ользі Федорівні Хоружинській, відданій помічниці і захисниці поета. Загальновідомо, що вона була високоосвіченою людиною, досконало знала головні на той час європейські мови – французьку, німецьку й англійську, захоплювалась музикою та вишиванням. Те,що стосується родинного життя

Франків, то найчастіше робляться різні припущення, навіть їх діти про це у своїх спомінах говорять мало. Скоріш за все причиною цієї ситуації є те, що всі четверо дітей сім'ї Івана Франка вже перед початком Першої світової війни покинули батьківський дім. Старший син Андрій раптово помер у 1913 році, Тарас і Петро стали Січовими стрільцями, а наймолодша дитина дочка Анна виїхала до родини матері в Київ. Тому спомини Тараса, Петра й Анни писались пізно після смерті батька і матері. Це були переважно описи подій їх дитинства, коли молоді батько і мати виховували цю дитячу зграйку пустунів, прищеплюючи їм повагу до людей, природи, до батьківщини. Доля склалась так, що тепер тільки я і моя старша сестра Дарія-Любомира можемо згадати про бабусю Ольгу Франко, яку ми ще могли бачити, живучи перед Другою світовою війною у домі Франків у Львові, на тодішній вулиці Понінського, 4. Зрозуміло, те, що я, семирічний хлопчик, запам'ятав, були тільки окремі епізоди, до яких, можливо, можна додати розповіді моєї матері, бо тільки вона, єдина з усієї сім'ї Франків, мала постійний контакт з бабусею Ольгою. Взявшись за написання деяких споминів про Ольгу Франко, дружину Івана Франка, я дозволив собі назвати її бабусею тільки тому, що це дитячі враження, у всіх інших випадках подружжя Івана Франка і Ольги Хоружинської-Франко для мене, як і для всього українського народу, є в першу чергу національним символом. Ольга Федорівна Франко, повернувшись до власного дому після трирічного лікування у психіатричній лікарні, вже не застала Івана Франка живим (вона навіть не змогла бути на його похороні), сама поселилась на верхньому поверсі їхнього дому. Спочатку, повернувшись з війни, сини Тарас і Петро проживали разом з матір'ю, розмістившись у кімнатах на нижньому поверсі будинку. Одружившись, Петро виїхав із Львова, а мій батько Тарас після чотирирічного російського полону узяв шлюб з Катериною Фалькевич, секретаркою товариства «Просвіта» з містечка Бібрка під Львовом, яка після

заручення ще перед війною на новорічному святі Маланки очікувала його повернення в Галичину весь цей час. Молоді поселились у Франківському домі. Якраз перед початком Другої світової війни батько врешті-решт одержав державне призначення на постійну роботу учителем гімназії в місті Станіславі (польський уряд майже не давав тоді освіченим українцям постійної роботи і батько змушений був переїздити з місця на місце).

У 1939 році наша сім'я переїхала до Станіслава. Бабусю Ольгу я, на жаль, більше не побачив, хоча вона прожила ще два роки у Львові після нашого від'їзду. Померла бабуся на початку німецько-радянської війни у 1941 році, відразу після захоплення німцями Львова. Проживала вона останні роки життя у власному домі. В Галичині створювалась радянська влада і в цьому процесі активну участь брав Петро Франко. Він був делегатом Народних зборів по приєднанню Західної України до УРСР, зачитував Декларацію, прийняту на зборах, а пізніше був обраний депутатом Верховної Ради УРСР. Радянський уряд почав створювати в будинку Франків літературно-меморіальний музей Івана Франка. Музей розміщувався на першому поверсі дому, на другому проживала Ольга Франко. Першим директором музею став Петро Франко. Дружина Петра разом з деякими співробітниками музею опікувалась бабусею. Хоча хвороба Ольги Федорівни значно відступила, але її поведінка ще деколи була не прогнозованою, чи як тепер прийнято виражатись неадекватною.

Дружину Івана Франка старались відвідати або хоча побачити багато різних людей. Переважно це були визначні особистості, представники культури, письменники, високі урядовці. З деякими Ольга Франко приязно розмовляла, але до деяких ставилась цілком ворожо. Так було з пишно організованим візитом секретаря ЦК КПУ Микитою Хрущовим, з яким розмовляла гостро, а з головою Спілки письменників України Олександром Корнійчуком взагалі не хотіла розмовляти. Це все списували на її хворобу.

Для мене, в моїй дитячій пам'яті вона залишилась спокійною, доброю особою. Хоча ми бачились не дуже часто. Мати забороняла мені підніматись вверх до її помешкання та я деколи із дитячою цікавістю добирався до бабусиних дверей, але швидко тікав униз, боячись, що вона замітить мою присутність. Бабуся іноді спускалась вниз на подвір'я і проходжувалась по так званому шкарпі. Я знав, що вона носить скляночку смачного варення, яке дуже добре вміла готувати, і обв'язково мене пригостить. Мати завжди говорила, що бабця має дуже добре серце і навіть занадто щедра і безкорисна. У ці роки батько учителював у місті Ряшеві (польський Ржешув) на Західній Галичині (де вже не було української школи), вчив іноземну мову і руханку (фізкультуру), приїздив додому два рази на місяць, привозив гостинці, солодощі і дуже смачну глогоську ковбасу. Мама піднімалась на верх пригостити бабцю. При цьому просила мене не виходити на двір з катапультою (рогаткою), яку я сам змайстрував, бо бабця дуже не любила її бачити в моїх руках. Бабуся також з острахом дивилась, як я сильно розгойдувався на гойдалці, спорудженій батьком у нашому дворі, і потім запитувала, чи я не боюся так високо літати.

Як відомо, Ольга Франко нерідко в розмові вживала російські слова, називала свого чоловіка Ванічка, мою маму деколи кликала Катя, але частіше Катруся. Коли бабуся розмовляла зі мною, я часом цілком не знав тих кілька російських слів, які могли прозвучати у її розмові, але завжди розумів, про що вона говорить (російської мови ми всі діти не знали зовсім). Прогулюючись по подвір'ю, бабуся деколи наспівувала якусь пісеньку, співала не голосно, гарно, були і російські пісні. Як не дивно, я тоді запам'ятав початок однієї з них, яку вона співала найчастіше: «На северє діком стоіт одіноко на горной вершинє сосна...»

На подвір'ї я любив бігати довкола дому і десь ховатись, мама також просила мене не робити цього, бо бабці не подобається, що я так швидко бігаю і раптом десь зникаю. У моїй

пам'яті чітко залишився один епізод, який, імовірно, зв'язаний з бабусею. Як відомо з переписки Івана Франка з своєю майбутньою дружиною Ольгою Хоружинською, великий вплив на вінчання матиме двоюрідний дід Ольги Ілля Семенович Федоровський, багатий відставний генерал, що проживав в Одесі. Як стверджували сестри Ольги, її він найбільше любив із всієї родини Хоружинських. Своїй улюбленій племінниці він виділив пристойне придане: певну суму грошей та деякі цінні речі, серед яких були срібні столові прибори. Одного зимового ранку я, як завжди, вийшов на двір прогулятись по свіжому чистому снігу і, підійшовши до сходів, які вели від дому на вулицю, замітив щось блискуче під снігом. Почав шукати і побачив ложки, столові ножі, виделки. В цей час вулицею проходив польський поштар і жартома спитав мене «цо паніч тутай шука?». На що я відповів: «я не є панич, я козак і піду на війну, буду воювати». Я добре запам'ятав це, бо мої старші сестри довго знущались над мною, називаючи воюючим козаком. Вернувшись до дому з столовими приборами в руках, я дізнався, що до кухні, яка розміщалась окремо від житлових кімнат, заліз вночі якийсь злодій і разом з їжею забрав столові прибори. Мабуть, його щось налякало, і він залишив все у снігу. Я не можу запевняти, що це мало відношення до срібла з приданого бабусі Ольги.

Як загальновідомо, родинне життя Івана й Ольги Франків склалось з тяжких випробувань, поряд з щасливими періодами – народженням чотирьох гарних, здорових дітей, спорудженням власного дому, популярності і слави, сердечними відносинами з представниками культури, українською елітою Наддніпрянщини і Галичини, з літераторами багатьох країн Європи, були трагічні події. Важка хвороба Івана Франка, несподівана смерть первістка сина Андрія у віці 26 років, нервове перевантаження і, як результат, психічна недуга дружини Ольги, цькування збоку польських та, на жаль, і українських екстремістів-націоналістів швидко вичерпали духовні і фізичні сили українського генія Івана Франка.

Митрополит Андрей Шептицький, проводячи Службу Божу в Києві після повернення з російського заслання, сказав, що найбільшою втратою України у світовій війні була смерть Івана Франка, незважаючи на мільйонні жертви українців. Дружина Івана Франка Ольга пережила його на 25 років. Вона змогла ще побачити і своїх внуків – дітей сина Тараса Зеновію, Дарію і Роланда, сина Петра Віру й Іванну, дочки Анни Тараса і Мирона. Мені, єдиному спадкоємцю прізвища Івана Франка по чоловічій лінії, доля судила завершити цей родовід. Тому, пишучи ці спогади про бабусю Ольгу, я, крім того, що залишилось у моїй пам'яті, наважусь привести деякі судження щодо особи Ольги Франко.

Переїхавши відразу після весілля з Києва до Львова, вона зіштовхнулась з неприязню галицької громадськості, цих «патентованих патріотів», як називав їх Іван Франко. Як це так?! – одружився з росіянкою у православній церкві. Ольгу галицькі пані бойкотували і сторонились, тим більше, що її мова в перший період була російською. Зрозуміло, що це не стосується справді інтелігентних і щирих українців і українок, таких як Наталія Кобринська, Євгенія Ярошинська, Ольга Кобилянська, Дарія Гліб овицька і навіть Соломія Крушельницька. Але та неприязнь примітивного оточення довго переслідувала Ольгу Федорівну. На жаль, з мовою, з національністю ще до нашого часу існують проблеми у вже незалежній Україні. Немає сумніву, що державною українська мова повинна бути одна в державних установах, війську і поліції, в закладах освіти та науки, але в побуті громадян, часто різної національності, потрібно зберігати толерантність.

Я зіткнувся з такою ситуацією і в моєму житті. Моя покійна дружина Алла Франко (дівоче прізвище Шморгун) народилась у донецькому місті Константинівка. Це промислове місто майже цілком зрусифіковане. Школи російські, мова переважно російська. Хоча батько українець, а тільки мати росіянка (переїхала на Донбас молодою дівчиною шукати роботи), з дитинства Алла чула тільки російську мову,

оскільки батько загинув на фронті на початку війни, коли Аллі було три роки. Вже, приїхавши до Києва на навчання в Інститут іноземних мов, більш-менш наблизилась до української. Зрозуміло, що я з дружиною розмовляв переважно російською, що дало підстави моїй старшій сестрі Зеновії, коли між нею і Аллою на побутовому рівні загострились стосунки, а Україна стала незалежною державою, публічно заявити про це явище як трагедія Франківського роду, а мене назвати нащадком, який зганьбив Івана Франка. Зауважу, що завдяки постійним розмовам Алли з моїм батьком Тарасом (а батько дуже поважав і любив її) Алла прекрасно засвоїла українську і під час нашого чотирирічного перебування в Англії вчила дітей недільної школи української мови.

Хочу поділитись і про деякі особливості стосунків Ольги Федорівни і з уже дорослими її дітьми, тим більше, що і її недуга, і хвороба Івана Франка прогресували. Стверджую, що мій батько і мати завжди висловлювались про бабусю Ольгу з великою пошаною, підкреслюючи її участь у виданні Франкових творів, переклади з французької та англійської мов, упорядкування бібліографії і її корисні та розумні поради освіченої людини.

Як я випадково почув ще у дитинстві уривки розмови мого батька і матері про те, що Гандзя (так у нас називали дочку Івана Франка Анну) переїхала до Києва у зв'язку з хворобою матері Ольги і конфліктами з нею. Зрештою, про це свідчить і лист Анни до батька, де вона зізнається, що не хоче повертатись додому, бо мати отруювала її родинне життя і тут додає, що хлопці може цього не відчували. До Львова Анна вже не повернулась і тільки після завершення лікування мами Ольги в лікарні Анна написала матері лист з закарпатського села Довге (Закарпаття у той час було в складі Чехословаччини), цікавлячись, чи одержала вона гонорар з Радянського Союзу.

Збереглися ще декілька листів Анни до матері з проханням приїхати до неї у Відень. В листах, в основному, йшлося про

привезення деяких речей і про гроші. З розмов моєї матері і батька, які я деколи міг почути, я можу зробити висновок, що ставлення бабусі до дочки Анни було, м'яко кажучи, недоброзичливим. Вона практично не реагувала на листи і запрошення дочки.

Повідомлення про смерть матері Ольги мій батько отримав з запізненням і, взявши мене з собою, негайно вирушив з Станіслава до Львова, але уже йшла війна, ніякого транспорту не було, залізничний міст через Дністер у Галичі був знищений бомбами з німецьких літаків. Ми на підводі добрались до Калуша, в село Підгірки, а потім до Стрия. Це забрало кілька днів і батько зрозумів, що на похорон ми вже не встигнемо.

Ольгу Франко поховали на Личаківському кладовищі, відразу за пам'ятником на могилі Івана Франка в його тіні, так як вона була все життя. На похороні були присутні тільки деякі працівники музею. Про похорон мені розповідав пан Кулечко, екскурсовод музею, коли наша сім'я наприкінці війни повернулась до Львова і я мав можливість поклонитись прахові бабусі. Вічна їй пам'ять.

РОЛАНД ФРАНКО

СИН ІВАНА ФРАНКА ТАРАС

Тарас Франко. Фото 1969 року

Про родину однієї з найвидатніших постатей світової культури на межі XIX–XX сторіч українського генія Івана Франка останнім часом з'явилось декілька публікацій. Інтерес читачів викликала книжка спогадів дочки письменника Анни Франко-Ключко, упорядкованих відомим франкознавцем, професором Дрогобицького педагогічного унверситету імені Івана Франка Михайлом Шалатою, а також недавно

видані книжки про сина Івана Франка Петра і онучку Зеновію. Майже нічого невідомо про найстаршого сина Івана Франка Андрія, який пішов з життя молодим на 26-му році і був найближчим помічником батька під час його хвороби, а також улюбленцем матері, дружини Івана Франка – Ольги Федорівни Хоружинської (Франко).

Доля дітей письменника Андрія, Петра й Анни була немилосердною, зрештою як і доля їх батька, українського Мойсея Івана Франка. Мені здається, що про середущого сина Івана Франка, мого батька Тараса Івановича варто багато чого повідомити читачам. На перший погляд складається враження, що Тарас Франко прожив спокійне і повноцінне життя, помер у віці 83 роки, на дев'ять років пізніше своєї дружини Катерини в оточенні і під доглядом всіх трьох дітей. Але це далеко не так. Він був безпосереднім учасником двох світових воєн, Першої – як полонений російським військом офіцер австрійської армії, що дивом вижив після важкого сипного тифу, майже рік під вартою працював на різних роботах під час революційних подій 1917 року в Москві. Звільнений з полону перебрався до Харкова, де на певний час перебував у сумнозвісній Холодній Горі, опісля працював учителем і тільки в 1922 році з великими труднощами повернувся до рідного Львова.

В польській державі моєму батькові, як і більшості освічених українців, важко було одержати роботу за фахом. Спочатку, якраз після мого народження, він був переведений учителювати до міста Ряшева в польську школу, а потім, перед початком Другої світової війни, до міста Станіслава вихователем в учнівську бурсу при колишньому жіночому монастирі. З приходом радянських військ у Галичину батько вчителював у тій же школі, в якій я навчався, викладаючи нам російську мову і літературу. Під час Другої світової війни Тарас Франко постійно знаходився під наглядом влади – спочатку радянської, а потім окупаційної фашистської. Німці настирливо пропонували назвати себе фольксдойчем, батько

категорично відмовився, аргументуючи тим, що в ніяких документах про предків Івана Франка немає свідчень про німецьке походження письменника. Це була небзпечна позиція. Потім знаний науковець Володимир Кубійович, який, як відомо, формував дивізію СС Галичина, покликав Тараса Франка як бувшого офіцера увійти до її складу, але, на щастя, за віком, встановленим німцями, батькові вдалось оминути цю ніби добровільну мобілізацію. З наближенням радянських військ до Станіслава деякі знайомі батька, переважно із свідомої інтелігенції, боячись репресій, втікали з німцями і пробували агітувати батька, але він твердо відповідав: «нікуди не поїду з України». Можна по різному трактувати події минулого, але в моїй пам'яті завжди залишиться чесність, сміливість, людяність і непохитна відданість Україні мого батька, сина Івана Франка.

У спогадах усіх дітей Івана Франка з великою теплотою згадуються події дитинства і юності, коли здоровий і життєрадісний Іван Якович на короткий час відривався від письменницької і наукової праці, кликав дітей і розповідав їм різні історії, а знав їх безліч, або читав їм написану ним нову казку. Син Тарас уже тоді виділявся серед дітей врівноваженістю і самостійним мисленням. Мого батька на відміну від молодших Петра і Анни, яких Іван Франко кликав Міська й Міна, називав Тарасищем. Здібності у Тараса були унікальними, уже у шкільному віці він на прикладі батька почав захоплюватись античною літературою, вивчав латину і давньогрецьку мову.

Тарас Франко народився 9-го березня, у той самий день, що і Великий Шевченко, якого Іван Франко обожнював і вже в дитинстві знав напам'ять усього Кобзаря й одним з перших почав перекладати твори Тараса Шевченка на німецьку мову. Зрозуміло, свого другого сина він назвав Тарасом. У той час у Галичині це ім'я практично не вживалось і лише здається тільки після Франків українська інтелігенція почала називати своїх дітей Тарасиками, одночасно підкреслюючи кровний

зв'язок з Наддніпрянською Україною і своє одвічне прагнення ділити з нею свою історичну долю. Тарас разом з братом Андрієм, старшим від нього майже на два роки, вступив до Львівського університету і, оскільки відмінно закінчив гімназію, то був звільнений від високої оплати за навчання. Він також одержав найвищу стипендію, що дало йому можливість один рік навчатись в столичному Віденському університеті, де він мав змогу попрацювати в бібліотеках та архівах, яких у Львові не було. В той час у сполонізованому Львівському університеті він, українець, одержав при його закінченні найвищу відзнаку. Йому прогнозували високу кар'єру, бачили в ньому майбутнє наукове світило. Але наближалась Перша світова війна. Сини Івана Франка Тарас і Петро стали Січовими стрільцями. Як відомо, Іван Франко у створенні цього військового формування брав активну участь. Але на початку війни Тараса Франка за віком мобілізували до австрійського війська, спочатку підофіцером, а потім офіцером-перекладачем при штабі. У цьому званні він був на італійському, а потім на російському фронтах. Під Одесою у 1916 році штаб був захоплений російським військом у полон. Почалось шестирічне перебування Тараса Франка на території Російської імперії. Батько старався не згадувати ці важкі для нього часи.

В Галичині, після повернення з уже захопленого московськими окупантами Харкова, на нього чекала всі ці воєнні роки майбутня дружина Катерина, секретарка товариства «Просвіта» з невеликого містечка Бібрка, в якому вони познайомились 1913 року на новорічній забаві Маланки і заручились. Моя дорога мати Катерина Іванівна Франко стала вірним помічником Тараса Івановича і світлим променем у нашій сім'ї. Катерина Франко була надзвичайно доброзичливою, комунікабельною та прагматичною людиною. Вона не тільки опікувалась нами трьома дітьми, ведучи при цьому все господарство, давала нам мудрі поради, оберігала і мирила нас. Це вона переконала мене не йти після закінчення

школи у літературу чи філологію, кажучи, що дід за вас всіх попрацював, а займатись звичайною справою, вступати в політехнічний інститут, ставати інженером. Я все життя вдячний їй за це. Коли ми переїхали зі Львова до Києва, вона і батько ніколи не вживали пануючої тут російської мови, хоча батько знав і розумів її. Мати не хотіла навіть вивчати російську. В Києві мати прожила дванадцять років. Після важкої хвороби вона померла у 1962 році. Похоронена на Байковому кладовищі у Києві.

Повертаючись знову до подій після повернення Тараса Франка до Львова, варто зазначити, що поряд з педагогічною діяльністю він не покидав почате ще в шкільні та студентські роки наукове дослідження античної літератури, робив переклади деяких творів та створював оригінальні праці. Як, зрештою, вся родина Івана Франка, вів здоровий спосіб життя, активно займався спортом, був фізично сильним, володів класичною та вільною боротьбою, добре грав у теніс. Тарас Франко був першим головою славної у Галичині спортивної організації «Україна». Розуміючи важливість фізичного розвитку молоді, написав і видав підручник «Історія і теорія руханки». Незадовго до завершення Другої світової війни, коли Станіслав був відвойований радянськими військами, батькові запропонували повернутись до Львова. Спочатку одержав посаду викладача латинської мови на філологічному факультеті Львівськово університету. Поселили нас у будинку поруч з Музеєм Івана Франка, який відновив свою діяльність. Цей будинок був побудований Михайлом Грушевським і в період заборони його імені заселявся певними людьми за вказівкою партійних органів. Невдовзі батько був призначений директором Музею Івана Франка. Попрацював батько на цій посаді недовго. Зрештою як і його попередник, сучасник Івана Франка, поет Петро Карманський. Вони не могли миритися з радянським фальшуванням постаті Каменяра.

Щодо переселення нашої сімї до Києва є декілька версій. Так зване запрошення переїхати до столиці УРСР мотивува-

лось необхідністю Тараса Івановича попрацювати з архівами і бібліотекою Івана Франка, які в той час були перевезені зі Львова до Інституту української літератури ім. Тараса Шевченка у Києві. Ця версія, здається, не витримує критики, оскільки вже почалось готуватись п'ятдесятитомне видання творів Івана Франка, довкола якого зосередилась велика група літературознавців, а Тарасові Франкові відводились суто формальні функції у редколегії. Найбільш вірогідною можна вважати версію політичну. В цей час у Львові був вбитий один із лідерів Комуністичної партії Західної України (партія була ліквідована, а її члени репресовані КДБ) письменник-публіцист Ярослав Галан. В убивстві звинувачувались так звані українські буржуазні націоналісти і дуже швидко двоє студентів були заарештовані. Через деякий час, зовсім несподівано, до Тараса Івановича була приставлена охорона, невідомі в цивільному чергували біля будинку і супроводжували батька куди б він не ходив, а на вулиці цілодобово прогулювався міліціонер. Мати забила тривогу, підозріваючи, що батька може спіткати доля Галана (його також охороняли перед убивством). Це продовжувалось декілька місяців і ось на початку 1950 року до нас завітали відомі особистості заступник голови уряду Мануільський та секретар комуністичної партії України Назаренко. В помешкані появились охоронці, в окремій кімнаті з батьком майже кілька годин велись розмови. Коли вже гості та охоронці покинули нас, батько повідомив маму і старшу дочку, мою сестру Зеновію, що йому категорично пропонували переїхати з родиною до Києва. Наводили різні аргументи: і небезпеку від націоналістичних терористичних угруповань, і необхідність працювати в Інституті літератури Академії наук, а також викладати латину у Київському університеті. Батько вперто відмовлявся, мотивуючи тим, що все це він може робити у Львові, а терористів він не боїться, оскільки не скоїв ніякого зла. Домовились, що порадиться з дружиною і подумає. Зеновія, яка в той час активно оброблялась комуністичними ідеологами, повідомила, що це була

не пропозиція, а наказ, і відмовитись неможливо. Літом того року ми переїхали до Києва. Щодо нашого переїзду існує ще одна версія, висунута директором Львівського музею Івана Франка Романом Гораком на підставі статті багатолітнього політичного в'язня Шумука в українській газеті, що видається в США, про студентську патріотичну організацію, сформовану із випускників сорок дев'ятої Львівської середньої школи, яка поставила собі за мету боротися за незалежність України. Як стверджує Шумук, членом цієї організації був і внук Івана Франка, себто я. Вважаю цю версію мало ймовірною.

Про життя і враження різних людей щодо особи Тараса Франка під час понад двадцятирічного його проживання і праці в Києві можна написати багато, я зупинюсь тільки на деяких. Заглибившись спогадами у минуле, я починаю розуміти, який великий вплив мав він на нас, дітей, та й на всіх, з ким зводила його доля. Здавалось, будучи надзвичайно толерантним і простим у розмові, він вражав своєю ерудицією, порядністю, правдивістю, відчуттям такту та гумором. Старшим моїм сестрам Зеновії й Дарії-Любомирі та й мені особисто він ніколи не нав'язував своїх поглядів та переконань, а тільки власним прикладом та працею впливав на наше виховання та розвиток.

Про викладацьку працю Тараса Івановича в Київському університеті імені Тараса Шевченка мені недавно розповідали директор Інституту українознавства академік Петро Кононенко та відомий письменник, Герой України Юрій Мушкетик, які були його студентами. Обидва стверджують, що всі любили викладача за його інтелігентність, прекрасне знання предмета – давню мову латину, яка хоча і стала не вживаною, але мала величезний вплив майже на всі європейські мови і в наш час застосовується в медичних термінах і католицькій релігії. Він умів переконати студентів, що навіть поверхове знання латини є ключем до швидкого вивчення іноземних мов. Робив це доступно, зрозуміло, з цікавими прикладами і часто з гумором. Студенти щиро поважали його. Не можу

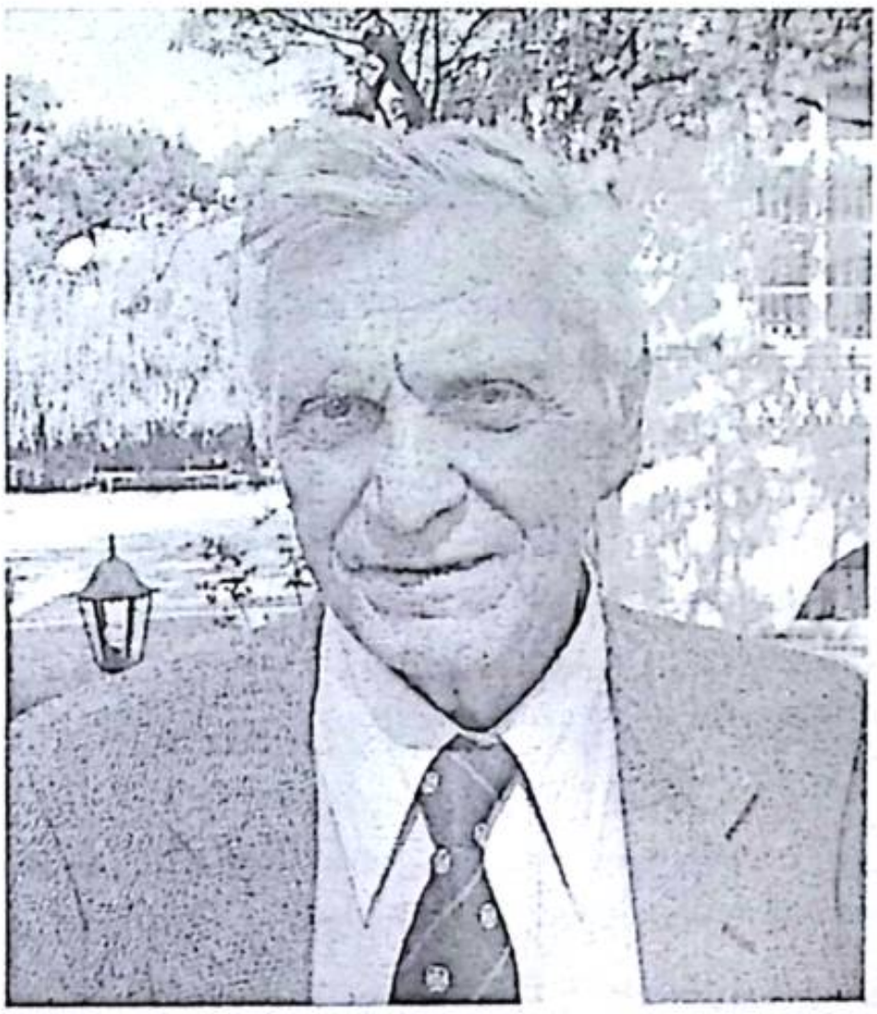
не згадати спомини поета Василя Стуса про мого батька. Цей незламний борець за Україну відразу збагнув велич Франкового духу в цій скромній людині.

Працюючи в Посольстві України у Великій Британії радником з питань науки, я зустрічав багато людей серед українських емігрантів, які особисто знали мого батька і матір. Вони з благоговінням згадували Тараса Франка. Особливо вразили мене спогади пана Ярослава Кінаша, який був учнем батька в Станіславській гімназії, а навіть часто бував у нашому домі. Оповідаючи з захопленням про батька, він вкінці зауважив, що зустрівшись з його сином, він може спокійно вмирати (Кінаш від імені української громади в Едінбурзі передав Україні прекрасний будинок, у якому відкрито консульство України в Шотландії). Згадую як в київському будинку по вулиці Володимирській 48 а, у якому проживала наша сім'я, майже всі мешканці поважали Тараса Івановича, особливо це виявлялось у поведінці нашого сусіда по поверху відомого лікаря Войлера. Завжди, зустрічаючи мене, він просив передати поздоровлення батькові. Пізніше, емігруючи в Ізраїль, він подарував мені, як пам'ять про мого батька, копію картини Рєпіна.

Будучи на пенсії з 1967 року, батько не тільки писав твори, в першу чергу про Івана Франка, але ще й малював. Деякі з тих малюнків передані до музею родини Івана Франка в колишньому селі Підгірки, тепер приєднаному до міста Калуша, в якому вся наша родина часто проводила літні вакації. На жаль, Тарас Франко так ніколи не написав про себе, хоча міг і, можливо, хотів це зробити. Важка недуга обірвала його життя 13 листопада 1971 року. Похованний Тарас Франко на Байковому кладовищі Києва, біля дружини Катерини.

ВІТАЄМО!

28 березня 2012 року внукові Івана Франка
Роланду Тарасовичу Франкові
виповнилося 80 років.
Музей Івана Франка надіслав ювілярові вітання

Внукові ІВАНА ФРАНКА,
Синові ТАРАСА ФРАНКА,
вченому, дипломатові, патріотові

РОЛАНДУ ФРАНКОВІ – 80!

Високоповажаний
РОЛАНДЕ ТАРАСОВИЧУ!

У Високий День Ваших Уродин найщиріші і найтепліші Вам вітання і побажання.

Ми пишаємось тим, що маємо честь спілкуватись із Вами, внуком Івана Франка, а Ваші мемуарні свідчення і правдиві спогади надзвичайно важливі для глибшого пізнання Івана Франка і родини, для збагачення цінними документами часу Вашої родинної оселі – будинку-музею Івана Франка.

Ви достойний внук і син родини Франків, Ви завжди були і залишаєтесь не тільки вченим, дипломатом, а й патріотом України.

Від Вас іде світло і дух Івана Франка, які надихають нас на пошанування і нетлінну пам'ять Вашого родоводу і Великого Івана Франка.

Честь Вам і слава!

Божого Вам благословення, сил і здоров'я на многії і благії літа!

Від імені колективу Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

Директор музею,
письменник,
лауреат Національної
премії України
імені Тараса Шевченка — *Роман ГОРАК*

28 березня 2012 року

РОМАН ГОРАК

СПОГАДИ БОЛЮ ОЛЬГИ ФРАНКО

Габілітація І. Фр[анка] 1895 р.

Хтось вмовив Фр[анка], що він може викладати лекції на універс[итеті] лиш треба зробити екзамін-колоквіум. Дали ему сроку пів року. Прийшол день екзамину о 6 в вечери. Прийшла я на універс[итет]. З Франк[ом] зустрілася в дверях. В обширній кімнаті де стояла вішалка елегантскій льокай підлетів стягнув з мужа стареньский плащ і повісив межи бобрами богатших професорів. Франка убирала Целіна у себе вдома. На нім був фрак позичений від Каспровича поета польск[ого]. Він пізніше заплатив ему 10 ринск[их] і взяв на власність. Тугій високій ковнір так ему підпирав підбороде аби він не міг схиляти голови. Обернувся до мене муж і каже а ти мама іджи до дому до дітей. Экзамен тривав 2 години. Кождий професор їх там було може 20 ставив питане.

Занепокоена в дома чому так довго нема Фр[анка] іду знов на універ[ситет], а то було близько на тій самій вулиці Миколая де і ми мешкали. Всюди тихо лиш в одній салі гомонять. Дивлюсь у дірку від ключа. Професори сидять у лавках де школяри, а против них низко на кріслі сидит Франко.

Шараневич професор питає. Скажіть нам яка ріжниця у людскіх головах. Бувають круглі і довги. Такі досліди роблять учені, котрі називаються антропольоги. Моею спеціальністю я собі вибрав історію літератури, а з того предмету. Що Ви питаєте ничого не знаю. Шар[аневич] ніби не чує. Ну а скажіть нам яка характерна риса у головах ескімосів у Сибірі. Мабуть Шар[аневич] думаєть що Фр[анко] народ[ився] в Сибірі. Фр[анко]: Я в сибірі

не був ескімосів не видів, а коли буду читати лекції постараюсь пізнати той предмет. Мабуть Шар[аневич] подумав. Що перед ним сидить екск[імос] замісць Франка. На тим скінчилося. Я вбігаю до сусідних дверей де була роздягальня. Старенькій плащ Фр[анка] вже тут не був. Уго встигли перенести у третю кімнату по нижче. Льокай що тут був обернувся до вікна засвистав. Я помогла мужеви убрати плащ. Від сильного зворушеня він ледви стояв на ногах. Ми вийшли у треті двері. Рівночасно першими дверима вийшли: Студинскій, Грушевский і Колесса тріумфуючи з високо піднесеними голова[ми]. Пройшли по при нічого не кажучи. Так то ошукали а ще найсміялись над бідним Фр[анком]. Минуло 30 літ. Той самий вчений прийшов оглядати тії кімнати де жив працював і вмер І. Фр[анко] для універс. професора Барвінск[ого] мав сказати. Як ми могли Фр[анкові] дати катедру на універз[итеті] коли він ходить у такім старім плащи. Мабуть професор забув о тім що сам приходив позичати книжки із богатої бібл[іотеки] Франк[а]. По смерти єго лишилось 14 набитих книжками [шаф]».

Це єдині спогади, які написала Ольга Федорівна Франко про свого чоловіка. Точна дата їх написання невідома. Їх передала у музей 2011 року Іда Пашницька, мати якої Софія Пашницька, яка до заміжжя писалась Харук, а у 1927–1932 роках мешкала на «станції» у Ольги Франко на вулиці Понінського, 4. Як згадку про це перебування в домі Франка подарувала Ольга Федорівна дівчині ці спогади, написані на двох листках, вирваних із учнівського зошита. Фактологічної вартості вони не мають, але є надзвичайно цінним документом болю Ольги Франко, яка перенесла сильний психологічний зрив після того, коли габілітація Івана Франка не була затверджена через особисте втручання у справу тодішнього Намісника Галичини К. Бадені, який вислав прохання в Міністерство освіти та віросповідань не затверджувати її.

З цією габілітацією і працею свого чоловіка в університеті Ольга Франко в'язала великі сподівання вирватись з постійної нужди, яка переслідувала сім'ю. Ще більше надіялась вона

на те, що до її чоловіка на новому становищі стануть інакше ставитись тодішні «народні проводирі». Її боліло серце, що чоловік ось вже скільки років ходить у старому поношеному пальті, а ті ходять у «бобрах» та дорогому одязі. Боліло, що навіть «льокай» не наважується повісити пальто її чоловіка на вішалці поруч з їхніми пальтами.

Іван Франко розумів, що його ніколи не допустять до викладання в університеті і переконував дружину, що скоріше Австрія перестане бути Австрією, ніж він стане викладачем університету.

Документи, які стосуються справи габілітації Івана Франка, збереглись. Вони знаходяться в університетському архіві, який зберігається у Державному архіві Львівської області і більшість з яких з певними скороченнями в перекладі з польської мови українською опубліковані у збірнику «Іван Франко. Документи і матеріали», що вийшов 1966 року у видавництві «Наукова думка». Зокрема, це витяг з протоколу засідання колегії професорів філософського факультету Львівського університету про обрання комісії для габілітації Івана Франка (документ № 165). Документ датується 5 листопадом 1894 року. До складу комісії було обрано професорів Пілята, Каліну, Грушевського та тодішнього декана Пузину. Наступний документ (№ 167), датований 14 груднем 1894 року, вносить деякі корективи до попереднього документа, оскільки, як заявив професор А. Каліна, у Львівському університеті немає фахівців оцінки знань кандидата, просити міністерство призначити для цієї місії професора Краківського університету Третяка. Тоді ж було прийнято рішення просити з Відня професора В. Ягича, який був керівником докторської дисертації Івана Франка у Віденському університеті, «висловити свою думку» про габілітаційну працю Івана Франка. 20 грудня 1894 року (документ № 168) на черговому засіданні колегії професорів філософського факультету професор Войцехівський запропонував переглянути попередню постанову про зміни до складу габілітаційної комісії і відмовитись від послуг професорів

Третяка та Ягича, оскільки Львівський університет без їхньої допомоги зможе сам оцінити габілітаційну працю Івана Франка. Більшість присутніх проголосувала за це рішення за винятком професорів Фінкеля, Пілята та Грушевського. Однак опоненти не здались і професор Фінкель запропонував, щоб на габілітаційний колоквіум таки запросити професора Третяка з Кракова, але пропозиція не була прийнята, внаслідок чого професор Пілят заявив, що вибуває з комісії. Замість нього обрано професора Войцеховського.

Тільки на засіданні колегії професорів філософського факультету 13 березня 1895 року (документ № 173) було прийнято рішення про розгляд справи про габілітацію Івана Франка та було розглянуто документи, які подав комісії Іван Франко. Професор А.Каліна зачитав список наукових праць кандидата. Присутні прийняли одноголосно рішення про допущення Івана Франка до дальших стадій габілітації. На цьому ж засіданні виявилось, що на місце, на яке претендує Іван Франко, заявив свої претензії Кирило Студинський, який також подав документи про габілітацію. Було прийнято рішення, що питання його габілітації розгляне комісія, яка була обрана для розгляду справи Івана Франка.

До К. Студинського ніхто більше не заявив свої претензії на місце, на яке претендував Іван Франко, бо всі розуміли, що не можуть з ним конкурувати. Однак вже в березні внаслідок старань народовців, зокрема Наталя Вахнянина, зятем якого був К. Студинський, позиція Франка похитнулась. Габілітація Івана Франка була наперед вирішена в кабінетах К. Бадені. Тому й з'явилось прохання К. Студинського про допущення його до габілітації.

Першою стадією габілітації мав бути колоквіум з предмета, викладати який збирався кандидат. У даному випадку це була історія української літератури. Він відбувся 18 березня, про що свідчить протокол габілітаційного колоквіуму І. Франка. Головував на цьому колоквіумі декан філософського факультету Пузина (документ № 174). Були присутніми звичайні

професори Цесельський, Шараневич, на поведінку якого у спогадах звертає увагу Ольга Франко, Радзішевський, Цвіклінський, Дуніковський, Кручкевич, Каліна, Грушевський, Кадій, а також надзвичайні професори: Фінкель, Дембінський, Антоневич, Закшевський, Ляхович та приват-доцент Скурський.

Основні питання ставили професор Каліна, Грушевський, Шараневич. Їх було тільки три: про етнографію, її відношення до праісторії і соціології; про межі народності та про морфологічний і генеалогічний поділ. Одне запитання Франкові, як свідчить протокол, задав і надзвичайний професор Дембінський. Як записано у протоколі, відповіді кандидата довели ґрунтовне знання предмета як в загальних, так і окремих предметах.

Саме на моменті габілітаційного екзамену зосереджує свої спогади Ольга Франко, змішуючи реальність зі хворобливою уявою, бо не були на екзамені присутні ні Студинський, ні Колесса, які через деякий час стали працювати в університеті. Не фіксує протокол присутності О. Барвінського, який не мав жодного відношення до даної справи, але біль, що вони на думку Ольги Франко зайняли місце її чоловіка, довго ще сильно тривожив хвору уяву Ольги Федорівни.

Про джерело образи на Ісидора Шараневича можна лишень здогадуватись. Ольга Федорівна прекрасно знала про ту роль, яку він зіграв у справі першого арешту Івана Франка і особливо про його «рекомендацію» батькові Ольги Рошкевич, яку дав молодому хлопцеві нареченому Ольги шановний професор. Батько Ольги рішив дати заставу за Франка, аби того не тримали між кримінальними злочинцями в холодній тюрмі. Ісидор Шараневич не рекомендував Михайлові Рошкевичу це робити, бо майбутній зять – соціаліст. Саме перебування в тюрмі призвело до того, що в Івана Франка з'явилась хвороба, яка звела його в могилу.

Жили Франки на той час справді неподалік університету на вулиці Зиблікевича, 10. Цей будинок у 1910–1911 роках був знесений і в 1912–1914 роках на його місці був збудований дім

в еклектичному стилі з необароковим аттиком і поміщено тут цісарсько-королівську фінансову прокураторію. Парадний вхід до нього з боку теперішньої вулиці Івана Франка. Номер брами цього боку – 13. Він одночасно й відкриває праву сторону теперішньої вулиці Саксаганського. В радянський час будинок належав військовим.

Протокол проведення габілітаційного екзамену не вимагав фраку, як про це пише Ольга Франко. Здавали його у звичайному одязі. Фрак був потрібний вже при самій габілітаційній лекції, яка слідувала після затвердження габілітаційного екзамену. Ця лекція відбулась 22 березня 1895 року. Назва її була затверджена (документ № 176) на черговому засіданні колегії професорів філософського факультету під головуванням декана Пузини, яке відбулось цього ж 22 березня 1895 року. Повна назва лекції Івана Франка із збережених документів невідома. В даному документі вона зазначена як «пробна лекція про поему Шевченка «Наймичка». Пропозицію про визнання габілітаційної лекції «цілком відповідною», а також про представлення габілітації на доцента української літератури і етнографії на затвердження міністерства вніс професор А. Каліна. Ця пропозиція була одноголосно ухвалена і про це було повідомлено кандидата на цю посаду.

Від імені комісії, яка трудилась, професор Шараневич запропонував, щоб колегія професорів, сподіваючись, що лекції з української літератури по-українськи буде читати у літньому півріччі габілітований доцент (прізвища того доцента не вказувалось, хоч логіка речей підказувала, що ним мав бути Іван Франко), доручила двогодинні лекції з історії української мови професору Каліні і щоб ця колегія просила високе міністерство для д-ра Каліни винагороду в сумі 300 флоринів. Рішення було ухвалене одноголосно.

Фрак Іван Франко позичив у Яна Каспровича, бо свого не мав. Студенти так захоплено після закінчення лекції вітали Івана Франка, підкидаючи його вгору, що фрак тріс. Чи справді Іван Франко, як твердить дружина, відкупив його у

Яна Каспровича, невідомо. Ян Каспрович у своїх коротких спогадах про Івана Франка, вперше надрукованих у газеті «Chwila» від 26 травня 1926 року, тільки підтверджує той факт, що позичив фрак, але нічого не згадує про пригоди з ним. Рідня Франка стверджує, що цей фрак Ян Каспрович просто подарував Іванові Франку. Доля його невідома. Чи мав той фрак тугий ковнір, про який пише Ольга Франко, та котрий заважав Франкові говорити, невідомо. Свого часу музей придбав аналогічний фрак, пошитий у цьому ж часі, що й фрак Каспровича, від Ілл. Свєнціцького. Він тепер зберігається у фондах музею під № 1479 ор.

Фантазією Ольги Федорівни є й факт, що одягав цей фрак у Целіни, тобто Целіни Журовської. Вона на той час жила на вулиці Панській під № 11. Зимою 1896 року вона вийде заміж і стане писатись Зигмунтовська. Цього ж року й вийде збірка Івана Франка «Зів'яле листя». Під час перебування Ольги Федорівни в лікарні для душевнохворих на Кульпаркові, Іван Франко зі згоди Ольги Федорівни запросив її доглядати за ним. Ніяких підозр про зраду чоловіка в неї не було. Їх пізніше вималювала хвороблива уява Ольги Федорівни.

Цікава згадка й про кількість книжкових шаф у хаті Франка. Ольга Федорівна стверджує, що було їх 14. Три із них Тарас Франко продав у майбутній музей Івана Франка при НТШ, решта залишились в хаті. Тепер у меморіальній частині музею Івана Франка шість оригінальних книжкових шаф та п'ять книжкових шаф, дороблених за зразками тих, які були. Три шафи залишились в НТШ і їх долю встановити не вдалось. Разом з ними в бібліотеку НТШ помандрувала драбинка-підставка для досягання книжок з верхніх полиць. Вона тепер у читальному залі відділу україністики Національної наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України. Доля чотирнадцятої книжкової шафи не встановлена. Очевидно, вона впала жертвою мародерства будинку Івана Франка в перші дні Другої світової війни. Крім цих книжкових шаф, у музеї зберігаються у спальні письменника дві шафи для одягу.

Ще однією шафою для одягу користувалась наглядачка музею Софія Дутко, яка мешкала в підвалах музею, доки їй не виділили окремого помешкання. Поїдена червою та шафа розсипалась ще в 60-х роках.

Софія Харук, дочка якої передала спогади у Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка, доводилась донькою священика Івана Харука, який народився 20 січня 1876 року в селі Тулова Снятинського повіту на Станіславщині. Походив він з великої селянської родини. 1907 року закінчив духовну семінарію і в тому ж році одружився з Ольгою Бурнадз (1886–1964), після чого був висвячений у ієрейський сан і скерований на душпастирство асистентом в село Королівку Борщівського повіту на Тернопільщині у тамтешню церкву Зачаття Івана Предтечі. В цьому селі напередодні різдва 1909 року, 5 січня, й народилась його дочка Софія. У 1921 році о. Іван Харук дістав парохію в селі Стрілківці цього ж повіту і став парохом церкви Успіння Богородиці. Помер 15 червня 1939 року після операції у Народній лічниці м. Львова, похоронили у м. Станіславі. Його дружина Ольга мала хату в цьому місті в районі, що звався Гірки. В Станіславі Софія Харук пішла у приватну жіночу гімназію з правом прилюдності, тобто атестати зрілості, які видавала школа, визнавались державою. Від початку створення ця гімназія містилась у трьох непоказних будинках при теперішній вулиці Тараса Шевченка, два з яких – №№ 44 та 46 виходили на вулицю. У широкий двір між ними був ще третій будинок гімназії.

На будинку № 46 є дві меморіальні дошки, перша з яких присвячена відомому діячеві ОУН Степанові Ленкавському, а друга встановлена на честь Олекси Гірника, що спалив себе на Шевченковій могилі в Каневі 21 січня 1978 року. Вони навчались у цій гімназії, яка від самого початку була чоловічою. Тільки 1919 року в ній відкрили жіночі класи, які 1920 року стали основою для створення Станіславської приватної жіночої гімназії з правом прилюдності. Розмістили її у будинку, який тепер має № 82 на вулиці Т. Шевченка.

Колись це була чоловіча бурса гімназії. Колишня адреса бурси, а відтак і жіночої гімназії – вул. Липова, 44. З часом бурсу потіснили і вона була перенесена на другий поверх будинку, а на першому була жіноча гімназія. Було тісно і навчались у дві зміни. Було так поки в дворі цього будинку не збудували нове приміщення для бурси. Після цього жіноча гімназія зайняла цілий будинок. Гімназія мала дуже вигідне місце, бо неподалік був відомий Станіславський парк, яким любили прогулюватись гімназистки, що не вельми подобалось їхнім вихователям.

У радянський час у приміщенні колишньої гімназії була СШ № 4. Тепер це одне з приміщень Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, про що сповіщають вивіски на її фасаді.

Приміщенню чоловічої гімназії поталанило менше. Тут тепер приватизовані помешкання.

У цю жіночу гімназію 1920 року поступила й Софія Харук. 1922 року ученицею третього класу гімназії стала Дарія Макогон, опісля відома письменниця Ірина Вільде. Закінчила Софія Харук гімназію разом з Іриною Вільде 1927 року. Закінчила на відмінно. Цього ж року поїхала у Львів і стала студенткою медичного інституту, проте, побувавши в анатомічному театрі втратила свідомість і здобувати медичну освіту не захотіла. Записалась на філологію гуманітарного факультету Львівського університету. Ніколи не визначалась особливим здоров'ям і постійно хворіла серцем. Мала вроджений порок серця. Була єдиною дівчиною на курсі. Разом з нею вчились відомі опісля мовознавці Іван Ковалик (1907–1989) та Юліан Редько (1905–1993), які взяли опіку над дівчиною, яка не могла знайти відповідного помешкання у Львові. Тоді й запропонували винайняти помешкання у Ольги Франко. На цій «станції» і мешкала Софія Харук до закінчення університету 1932 року.

Не любила Софія Харук оповідати про те, як тоді жилось Ользі Франко. Раз тільки обмовилась і сказала дітям:

«Не можна про людську біду говорити». Ольга Федорівна була хворою. Якраз у цей час йшло збирання грошей на спорудження пам'ятника на могилі Івана Франка. Ніхто не приходив до неї, аби хоч записати спогади, дізнатись про її велику родину на Великій Україні. Затаїла великий жаль до М. Грушевського, який сказав, коли до нього звернулись за допомогою хворому Франкові: «Ми йому дали все, що могли». Ольга Франко залишалась самотньою зі своїм болем та своїми спогадами, які пекли її. Час від часу приїздили з сім'ями сини, які після короткого перебування у Львові від'їжджали.

Жила Софія Харук ще з однією товаришкою, прізвище якої так і не вдалось встановити, на другому поверсі будинку в кімнатах, які призначались для гостей та де до війни жили сини Франка. З обома Софія була добре знайома. З Тарасом підтримувала зв'язки. В її архіві збереглось навіть два листи Тараса Франка до неї з 1962 року.

Після закінчення університету Софія Харук працювала у Станіславській торговельній школі, а 1934 року вийшла заміж за Василя Пашницького, який навчався з нею на філології в університеті. Він народився 5 червня 1903 року. Національно-визвольні змагання покликали його у Січові стрільці. В боях під Новою Ушицею був поранений. Від того часу мусив ціле життя носити окуляри. Після закінчення університету став доктором наук і дістав посаду викладача у Станіславській приватній жіночій гімназії та став одним з активних діячів українського життя в місті. З приходом радянської влади був директором Обласної наукової бібліотеки, яку сам організував із покинутих бібліотек мешканців міста. Працював також у новоствореному Учительському інституті, але за фальшивим доносом його працівників був заарештований і закатований в застінках НКВД. Його звіряче по-садистськи понівечене тіло було упізнане другом, відомим художником М. Зорієм, автором надгробного пам'ятника Д. Січинському. Приблизна дата його смерті 25 червня 1941 року. Був знищений в останній партії перед відступом радянської армії – по-

хований у братській могилі на цвинтарі Івано-Франківська, який у радянський час було знесено, а відтак перетворено у Меморіальний сквер.

Через два місяці після звірячого вбивства чоловіка 25 серпня 1941 року народилась дочка , яку назвала Ідою. Це була друга дитина в сім'ї. Першою дитиною в сім'ї була дочка Олександра, яка народилась 01.11.1937 року і яку доля закинула за межі України.

З поновним приходом радянської влади Софії Харук-Пашницькій загрожувало вивезення в Сибір, про що її попередили люди. Тоді сусід запряг коней і відвіз її у Нижнів, де колись був міст через Дністер на Поділля. Там і залишив її з дітьми. Сама дібралась до Стрілковець, де на той час був священиком її рідний брат Володимир, який народився 1911 року. Закінчив Станіславську духовну семінарію у 1937 році. Був неодруженим. По закінченні дістав парохію в селі Шманьківці Чортківського повіту, а після смерті у Стрілківцях батька о. Івана Харука перейшов туди парохом. Софія Харук, зберігаючи інкогніто та боячись репресій, влаштувалась у тамтешню школу на посаду секретарки і пропрацювала нею до 1964 року. Померла 2 травня 1982 року.

За відмову перейти у російське православ'я був заарештований у 1947 році чоловік її двоюрідної сестри о. Б. Соколовський (1907–1996), який був священиком в Гошеві. Дружина о. Соколовського і сестра Софії Харук Стефанія, яка працювала фармацевтом у Львові, зверталась до Ірини Вільде за допомогою. Вона була депутатом Верховної ради УРСР і відомою письменницею. Однак, твердить рідня, Ірина Вільде не захотіла з ними розмовляти і до помешкання не пустила.

Доля склалась опісля так, що Ірина Вільде часто заїздила до Заліщик, оскільки звідти походила невістка по сину Максиму. Заходила в аптеку і там здибалась із Стефанією, яка в родині Івана Харука була четвертою з ряду дитиною (10.02.1914 – 09.04.1989). Працювала фармацевтом і тішилась

великою увагою мешканців містечка. Тоді й зустрілись. Багато води за цей час збігло. Стефанія за той час була заарештована і відсиділа свої десять років за співпрацю з українським підпіллям та за особисту допомогу ліками Р. Шухевичу. Після тюрми до Львова їй було заборонено повертатись. Замешкала в Заліщиках, де й померла. Похована в Стрілківцях.

Дивна доля випала ще одній з дочок Івана Харука Олександрі. Вона вийшла заміж за Олександра Фединського, а відтак з сім'єю опинилась в США. Її чоловік збирав українську літературу, видану в різних країнах світу. Створив український музей, який під час свого візиту у США відвідав президент В. Ющенко. Завідує цим музеєм її син Андрій Фединський. Наймолодший син Фединських Петро довший час був ведучим популярної телепрограми «Вікно в Америку».

Наймолодшу сестру Софії Дарію Харук (1920–2002) після 1944 року доля закинула в Німеччину в табір для переміщених осіб. Там познайомилась з іспанцем за походженням Валейо, який був хірургом і невдовзі опинилась на Кубі. Там її чоловік став особистим лікарем Фіделя Кастро і претендував на виборах на пост президента республіки, але був вбитий. Після себе залишив двоє дітей – Рене та Кармен. Рене вже помер, був лікарем. Кармен займається благодійництвом.

Нелегкою була доля й дочки Софії Харук-Пашницької Іди, яка передала музеєві спогади Ольги Франко. Вона 1960 року поступила на німецьку філологію Львівського університету ім. Івана Франка, яку закінчила 1965 року. Працювала викладачем німецької мови в селі біля Почаєва, відтак у Дніпропетровську, а опісля повернулась до Стрілковець до матері. За допомогою двоюрідного брата Дмитра Павличка Юрія Боєчка їй вдалось переїхати в Івано-Франківськ. Тут до пенсії працювала у СШ № 13. До цього часу місто не може повернути родинного будинку, який на Гірці і належав Харукам.

Дочка Іди Пашницької Інеса (18.10.1968) закінчила Київський інститут культури і працює в науковій бібліотеці

Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Її дочка Юлія – студентка фортепіанного відділення Львівської музичної академії ім. М. Лисенка.

Спогади Ольги Франко публікуються вперше зі збереженням всіх особливостей тексту.

Публікуються також зі збереженням всіх особливостей тексту і листи Тараса Франка до Софії Харук.

№ 1

[Київ, 19/02/ 1965]

Шановна Сонню.

Ваш лист одержав.. Спогади з молодих років у старих людей – річ природна. Я й сам написав: «Франкові діти» – 2 аркуші і як Івась (Франко) став Великим (Каменярем) на 3 аркуші. Я дав до «Веселки»,бо ювілей в 1966. Чи надрукують – невідомо[1]. В «Рад. письмен.»[2] є моя книжечка гуморесок (10 арк.) – принята до друку в 1965 р.

Тема І. Ф. як перекладач Гайного прекрасна, треба зібрати матеріал, порівняти з оригіналом, дати аналіз текстів, змалювати історичне тло і подати висновки: вклад І.Франка і чи та яке має значення на сьогодні.

Бібліографії на жаль я не знаю.

Пишу статті, рецензії й оповідання, лажу по редакціях, буваю на засіданнях, малюю.

Жінка Катруся померла 1.02.1962. Зеня має 2 синів, Любка неодружена, син Роланд жонатий і сподівається на днях сина або дочки.

Бувайте здорові.

Тарас Франко.

Київ, 19.02.1965.

Власність Іди Пашницької.
Лист має конверт «Тернопільська обл. Борщівський р-н, с. Стрілківці. Пашницька Софія./ Київ-3, Володим. 48/15. Т. Фр.».
Рукопис. Оригінал.

№ 2

Київ-3. 10.03.1965

Дорога Соню.

Лист одержав. Я рад, що мої вказівки, як будувати працю, таки на щось придалися.

Я малюю богато і читаю Агати Турчинської[3] «Мій друг Ашхабад» (столиця Туркменії, фактично Ашгабат – Місто кохання) з життя художників, написано цікаво, але не переконливо, закінчення бліде. У нас тут є швагер Анатолія Потопальського[4], що випадково (в м. Франкові) відкрив лік проти пухлин онкоса ін'єкціями.

Моя жінка так передчасно перенеслась на рейки вічності. Ніби на другім світі ліпше. Лік уже є, а організм давніше зносився і з'ужився.

Отож наука: Festina lente!

Бувайте здорові.

Т. Франко.

Київ-3. 10.03.1965

Власність Іди Пашницької. Рукопис. Оригінал.

ПРИМІТКИ

1. У видавництві «Веселка» такі статті не вийшли. До 110-ї річниці від народження Івана Франка у видавництві «Дніпро» вийшла книжка «Про батька» (третє доповнене та виправлене видання), у видавництві «Каменяр» «Великий Каменяр», а також у збірнику спогадів «Іван Франко у спогадах сучасників», що вийшов у Львівському книжково-журнальному видавництві», стаття Тараса Франка «Мої спогади про батька».
2. Мова про збірку гуморесок «Уздовж і впоперек», яка вийшла у видавництві «Радянський письменник» 1966 року.
3. *Турчинська Агата* (1903–1972) – українська письменниця, родом з Куликова біля Львова. На той час мешкала у Києві.
4. *Потопальський Анатолій*– винахідник препарату «Амізин», виготовленого на основі чистотілу, який лікує рак.

Ірина Вільде, 1938 р.

Ті, що стали прообразами повісті «Б'є восьма» Ірини Вільде (в білій суконці серед випускниць української приватної жіночої гімназії у м. Станіславі. Софія Харук – крайня справа. (1933 р.)

Колишнє приміщення
Української приватної жіночої гімназії в Станіславі

Софія Харук.
Світлина з атестата зрілості, 1927 рік

Ірина Вільде (Дарія Макогон).
Світлина з атестата зрілості, 1927 рік

КАТЕРИНА ЗОЗУЛЯК

ДОСТОВІРНИЙ ДОКУМЕНТ

Серед достеменних документів у фондах Львівського музею Івана Франка зберігаються спогади Петра Франка про Батька. Це колоритні, наповнені фактами картинки з побутового життя великої Людини, яка своєю діяльністю здобула світову славу. Здійснювала не тільки геніальні діла, їй вистачало енергії та сили і на побутові справи. Адже Іван Франко був водночас звичайною людиною: господарем дому, чоловіком, батьком, він дбав про тепло для сім'ї, про те, щоб діти були нагодовані і взуті. Іван Франко завжди був виховним центром для членів своєї сім'ї.

Отже, маємо щастя володіти трьома спогадами Петра Франка про Батька. Два з них уже опубліковано в книзі «Спогади про Івана Франка» (Львів, Каменяр, 1997, с. 453–460), третій, перебуваючи у музейних фондах, – ще досі не включений до наукового обігу (№ 1033 ор., 4 с.).

Публікуємо вперше «Спомин про Батька» Петра Франка (у рукописному варіанті):

Петро Франко

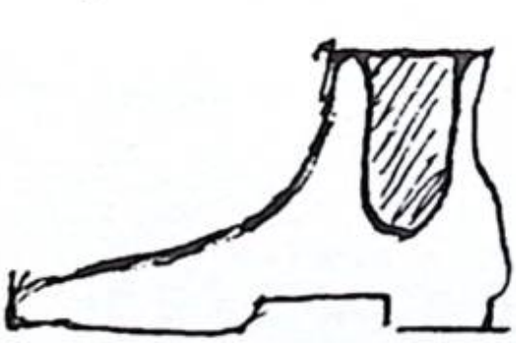
СПОМИН ПРО БАТЬКА

«Дорогі товариші.

Вашого листа одержав – але ж у мене було багатенько роботи – пишу книжку по хімії – і не зміг Вам відповісти негайно, як це мені хотілося.

Дуже радо поділюся з Вами деякими споминами про Батька. Напишу Вам про відношення Батька і нашої сім'ї до двох ремісників, що довгий час – кілька років – стрічалися з нами; один це був швець Яворський, а другий – рубач Іван.

Я затямив шевця Яворського, коли він уперве прийшов до нас 1896 року, щоб взяти міру на обув (черевики) для Батька. Це був дуже вбогий швець, його тоді покинула дружина і він розпився. Коли обіцяв принести обув через тиждень, приносив через два – а то й не приносив зовсім. Коли ми – у Батька було трьох синів і одна дочка – побачили черевики,почали прохати Батька, щоби Яв[орський] шив і нам. Тоді у склепах майже не було фабричної обуви, що коштувала значно дорожче, ніж шита ручно. Шевського промислу ще тоді майже не було. Коли Яв[орський] довго не приходив, нам приходилося заходити до нього та прохати прискорити роботу. А жив він у Львові при вул[иці] Миколая у підвалі (тепер – вулиця Грушевського), спав на ліжку без сінника, на голих дошках, без подушки, під голову клав пляшку від горілки. Хоча його робота була незугарна, а приносив її зовсім не впору, все-таки Батько не покидав його та іноді довгенько говорив з ним про його вбоге життя. Після того Яв[орський] покидав пити, брався до роботи і в його кімнаті починало кращати. Але горілка перемагала і все йшло зле. Коли Яв[орський] не міг робити, Батько все-таки допомагав йому, а мама давала харчів та страву. Чи не дванадцять років шив Яв[орський] для Батька й усіх нас обуву. Батько любив черевики з гумовими вкладками по обох боках, які не треба шнурувати. Тепер таких не виробляють. Вони дуже зручні. Ось як виглядає такий черевик: зачерткование – це і єсть гумова вкладка, яка розтягається при взуванні і визуванні.

Одної ночі Яв[орський] з перепою не пробудився, і Б[атько] ходив на його похорон.

Другий наш приятель – це був рубач Іван. Коли Яв[орський] був худий, із виснаженим обличчям та великими чорними очима і скорою мовою, то Іван (що називав себе не інакше, як «Ян») був огрядний, зодягнутий по-міщанськи в чоботах, сірих штанах та протертій свитці – батько давав обом свою одежу. Ян говорив спроквола і говорив мало. Яв[орський] говорив скоро і багато і завжди переконував нас, що його черевики найкращі та найміцніші, а що ми їх здираємо так скоро, то це вина нашої непосидючості та невгамовності. На жартівливий запит Батька, чи не тривкіші би були черевики із залізними підошвами, запевнив, що залізні підошви зітруться куди скоріше, ніж шкіряні.

Тоді дрова треба було купувати в магазинах на городецькім передмістю, і Ян сам ходив з нами та вимірював «шух» метром, який повагом витягав із-за халяви. Як сідав біля візника на фіру з дровами, ми вилазили на дрова і гордо їхали через ціле місто до нашої хати, при вул[иці] Понінського № 4 (де тепер музей І[вана] Франка). Ми всі гуртом носили великі, важкі букові поліна, довгі на метр, які треба було перерізувати та рубати.

Батько частенько їздив та рубав, і це нас так заохотило, що й почали помагати Янові. Ян спершу кривився, але коли Батько запевнив, що він свою плату дістане вповні, почав до нас відноситися дуже приязно. Коли йому одного разу тріснула сокира, вперту колодку, що не хотіла колотися, треба було розколювати, б'ючи обухом по камені, причім колодка сама своєю вагою розколювалася. Чи Ви це пробували, дорогі товариші?

Отож, коли сокира розбилася, Батько дав Янові грошей на нову сокиру. Ян працював у нас, може, десять років. Частенько приходила його дружина, і вони обоє в неділю або свята любили в нас пересиджувати. Одного разу прийшла його дружина одна і заплакана передала Батькові сокиру і сказала, що Ян умираючи просив передати сокиру Батькові. Батько дав їй дещо грошей, і ми її більше не бачили.

Пробачте, любі Друзі, що, може, моє оповідання вийшло скучне та не до ладу. Долучаю ще дещо та прохаю не забувати і переслати Ваші твори, що торкаються Батька.

З дружнім товариським привітом

Ваш Франко П[етро] І[ванович]».

*

«Спомин про Батька» настільки красномовний і виразний, що його текст особливих роз'яснень не потребує. У ньому все виписано картинно. Ніде Іван Франко не змальований, як у «Спомині...» сина.

Ми можемо бути тільки вдячні за те, що на многотрудній життєвій дорозі Івана Франка були такі люди, як швець Яворський та рубач Іван, які як могли облегшували життя нашому генію.

РОМАН ГОРАК

ТРИ ВАРІАНТИ СПОГАДІВ С. ЧАРНЕЦЬКОГО ПРО «УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ»

Степан Миколайович Чарнецький (21 січня 1881 року, с. Шманьківці Чортківського району Тернопільської області – 2 жовтня 1944 року, м. Львів) на час організації Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка належав до того покоління, яке добре знало Каменяра не тільки як письменника, але й у щоденному житті. Свого часу Степан Чарнецький належав до творчого угруповання «Молода муза», ідейну платформу якої аж ніяк не сприймав Іван Франко і відкрито воював з нею на сторінках доступної для нього преси. Окрім цього, довший час працював референтом товариства «Руської бесіди» (з 1906 р.), під управою якої знаходився мандрівний український театр (він так і називався театром «Руської бесіди», а в 1913–1914 роках був навіть його режисером та директором. Він був також співробітником спочатку щоденної (1916–1918), а відтак щотижневої газети (1922–1925) «Українське Слово», фейлетоністом часопису «Діла», де часто виступав під псевдонімом «Тиберій Горобець». У 1922–1922 роках був редактором гумористичного журналу «Будяк». Перекладав українською мовою художні твори німецьких та польських авторів. Для театру «Руської бесіди» переклав лібрето опер «Фауст» Ш.-Ф. Гуно, «Мадам Баттерфляй» Дж. Пуччіні, оперети «Орфей у пеклі» Ж. Оффенбаха. Автор патріотичного гімну Українських Січових стрільців «Ой, у лузі червона калина».

Знаючи прекрасно життя артистів та долю українського театру в Галичині, написав цінне монографічне дослідження «Нариси історії українського театру в Галичині» (1934). З приходом радянської влади працював науковим співробітником Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР. Саме його і запросив Петро Франко написати спогади про постановки «Украденого щастя» Івана Франка.

Будучи вже хворим, Степан Чарнецький не міг самостійно написати спогади, тому їх з його слів записала науковий працівник музею Марія Струтинська (у даній публікації ці спогади позначені як варіант № 1). На основі цих спогадів була зроблена машинописна стаття для збірника, який мав вийти до 85-річчя від народження Івана Франка. Дана стаття була віддана для перегляду Степанові Чарнецькому, який вніс деякі правки і дописав закінчення (у даній публікації ці спогади позначені як варіант під № 2), а відтак була віддана для остаточного перегляду Петрові Франку, який вніс у текст свої зауваження.

Саме в цей час готувався до 35-ї річниці смерті поета № 5 журналу «Література і мистецтво» (опісля «Жовтень» і в наш час Дзвін») і спогади Степана Чарнецького були опубліковані там під назвою «Перша вистава «Украденого щастя» (у даній публікації ці спогади позначені як варіант під № 3). Майже без змін ці спогади були передруковані у виданні «Іван Франко у спогадах сучасників», що вийшов у Львівському книжково-журнальному видавництві 1956 року (с. 450–453) під редакцією О. Дея та Н. Корнієнко.

Якщо перші два варіанти є цікаві фактажем і є свідченням людини, яка брала участь у даних подіях, то третій, опублікований варіант на сторінках «Літератури і мистецтва» є яскравим свідченням ідеологізації спогаду, типовим навішуванням ярликів та викривлення фактичної думки автора спогадів.. Проте кожен з цих варіантів спогадів є яскравим свідоцтвом часу і публікується зі збереженням особливостей тексту. Варіанти №№ 1 та 2 друкуються вперше.

Варіант № 1

Вже перші драматичні писання Івана Франка як «Учитель», «Рябина» свідчили, що автор хотів щиро поглянути в очі і життю і правді і створити нову українську драму, далеку від безмісного і плаксивого мельодраматизму, словом по принципі французьких реформаторів драми хотів дати на сцені життя таким, яким воно єсть, причім засадничою вказівкою для нього було Sortir de la canalite. Короною його творчости було «Украдене щастя», драма з сільського життя, де він наглядно доказав, що треба брати життя таким, як є і що більше треба жити, як можна. Сам сюжет і його опрацювання були новиною в нашім письменстві. Тому не диво, що літературне «Jury» з проф. Омеляном Огоновським на чолі віднеслося дуже критично до тієї драми. І проф. О. Огоновський у першій оцінці твору стверджує, що «тенденція драми є надто радикальною і особи з такими моральними вартостями не можна випускати на сцену». З часом той осуд змінився, бо вже при другім конкурсі др. Огоновський пише: «Навіть такого твору як «Украдене щастя» не можна нагородити премією, хоть бачимо там талант драматичний, але особи з такими моральними вартостями, як Михайло Гурман і Анна, годі виставляти на сцену». Поза «Украденим щастям» на конкурсі тим разом були самі слабини, як «Катря Чайківна» і инші.

Відзначена на конкурсі Виділу Краєвого премією «Украдене щастя» Івана Франка після вистави на сцені театру «Бесіди» принесло мені розчарування. Автор згодився з цензурних зглядів не знати чи під натиском комісії чи цензури ролю Гурмана поділити на дві особи: де Гурман виступає як сільський листар, а цілу функцію слідства і арештування перепроваджує жандарм, виведений окремо на сцені. Таке розбиття особи Гурмана на два лиця було тяжкою кривдою і для автора, і для самої драми, бо Михайло Гурман як листар сільський опоганював по неволі і свій характер доносництвом,

а самій особі надавав характер садизму і низької зависти і помсти. Квестії Гурмана розбиті на дві части були штучно роблені і ослаблювали враження і путалися. Сам жандарм був машинальний, а втручання листаря до подробиць слідства віднімало йому останки симпатії в очах видця і робило його чорним характером.

Моїм невтомним змаганням було вивести Франків твір в оригінальній інтерпретації. Мої старання у референтів театральних не вдіяли нічого, тому я використав ситуацію, коли після провалу дирекції Губчака у Львові створився театр при «Соколі». Там постановив я вивести «Украдене щастя» в такій формі, як єго написав Франко. В порозумінні з автором і головою «Сокола» Альфредом Будзиновським піднявся я роботи. На Миколу Задорожного упросили ми старого талановитого автора Михайла Яцкова, Анною мала бути Марія Махніцка, яка після димісії з театру Губчака опинилася з чоловіком у Львові. Михайла Гурмана мав грати я. На гурт складався ансамбль театру «Сокола» з Купчинським зі Львом Гецом на чолі і молодим хором.

На одну з перших проб запросили ми Франка і він дав нам кілька цінних зауважень. Передовсім поправив він темпо акції на скоріше, заборонив співати «Гей там за горою» згармонізовано, а тілько unisonu. Опісля дав кілька цінних заміток до виконання пісні «Ой там у лісі ставочок», де казав при кінці стрічки одному з мужеських голосів сильно детонувати. Поза тим дав кілька зауваг до яви вбійства Гурмана.

Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка, № 1144/ор. Оригінал. Рукопис. Текст написано олівцем. Заголовок відсутній.

Варіант № 2

ЯК ВИСТАВЛЕНО «УКРАДЕНЕ ЩАСТЯ»

Франко не мав щастя зі своїм «Украденим щастям» до сцени. Як відомо, на першім конкурсі драма перепала. Вбила її сама радикальна тенденція , що про неї говорив найповажніший член журі Др. Омелян Огоновський. Незражений Франко післав без змін свій твір на слідуючий конкурс Виділу краєвого. Знов драма не припадає до вподоби, бо ось що говорить Др. Омелян Огоновський у своїй «Оцінці драматичних творів конкурсових: «Украдене щастя». Драма з сільського життя. У автора добачуємо драматичний талант, але в характеристиці головних осіб, а іменно Анни Задорожної і Михайла Гурмана проявляється тенденція надто радикальна. Такі особи з неморальними прикметами годі виставляти на сцені. Вкінці по думці підписаного «навіть «Украдене щастя» не можна увінчатися нагородою конкурсовою».

Поза «Украденим щастям» цілий конкурс заповнили самі слабини, як «Катерина Чайківна», «Беата і Гальшка» Льва Лопатинського. «Шукав щастя» (комедія), «Тимош і Льоксандра» (драма на п'ять дій) та нісенітниці, як «Залюблені філософи в прекрасній і мудрій красавиці», «Сватання» та «Сердечний комітет».

І не дивниця на ті часи і погляди людей. Франко вже в «Учителі» і в «Рябині» зробив щиру і смілу пробу глянути життю і правді в очі. «Украдене щастя» являється проте новою реалістичною драмою. Сам Гурман, герой драми, сповідається, що «треба життя брати таким, як є; треба жити, як можна».

Причинилася ще й цензура, яка не пропустила «Украденого щастя» на сцену в такій формі як написано, але казала розбити Гурмана на дві особи, себто сільського листаря і окремо шандаря, який веде допит з Задорожним, арештує його, відводить до тюрми і більше на сцені не являється. Так «Украдене щастя» виведено на сцені в Камінці Струмиловій, а опісля в інших містах Галичини. Першу обсаду становили:

листар Гурман – Стефан Янович, Микола Задорожний – Кость Підвисоцький, а Анну грали на переміну Лопатинська, Рубчакова і Слободівна. Знаменитою Настею була Підвисоцька.

Моїм наміром було привернути «Украденому щастю» первісний зміст і форму, себто випустити на сцену шандаря Гурмана. Та довго опиралися цьому виділ «Бесіди» і директори. Щойно пощастило мені це зробити в львівському театрі «Сокола», де переперто на виділі ухвалу грати «Украдене щастя» в первісному виді. Миколу Задорожного мав грати талановитий актор Михайло Яцків. Анною мала бути Марія Махницька (наддніпрянка, яку директор Губчак «димісіонував» в зв'язку з кризою і процесом з «Літературно-науковим вісником». Гурманом мав бути я. Ми вели проби і на одну з проб зайшов сам Франко та давав деякі вказівки. Перша вистава відбулася; успіх був надзвичайний. З театру «Бесіди» на виставі був Микола Бенцаль, який вийшов з вистави одушевлений. Найкращою була сама Махницька в ролі Анни. Драма робила сильне враження, чого при давній обставі не було. Поменші ролі грала Крушельницька, Лев Гец і Тадей Купчинський. На хор склався театр «Сокола». Послідня дія зробила потрясаюче враження. По докладі Бенцаля театр «Бесіди» перестав грати «Украдене щастя», щойно, коли директором театру став Роман Сірецький, вернуло «Украдене щастя» на репертуар. Театр виставляв його в Кам'янці Струмиловій. Михайлом гурманом був Лесь Курбас, Анною – Катерина Рубчакова, а Миколою Задорожним – Василь Юрчак.

Для повноти картини в справі ревіндикації «Украденого щастя» слід згадати ще подію в Збаражі, де посол Яцко Остапчук, що сам мав грати Гурмана, робив старання привернути йому первісний вид. Та відіграно лише одну дію, бо староство в Збаражі припинило виставу.

Щойно радянська цензура, апробовуючи «Украдене щастя» на сцену, без ніякого застереження дала спромогу використати та поглибити всі можливості теми і виказати всю красу і силу Франкової драми. Так зробив театр ім. Франка, Лесі

Українки, причім незабутній образ Миколи Задорожного створили Бучма і Сорока. Твір має забезпечений успіх на сцені на довгі роки.

Степан Чарнецький.

Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка. Інв. № 794 ор. Машинопис з правками автора. Останній абзац дописано чорним чорнилом рукою Степана Чарнецького. Стаття має резолюцію Петра Івановича Франка, директора музею: «Доповнити датами і виявнити справу з Бенцалем. 9.04.1941»

Варіант № 3

ПЕРША ВИСТАВА «УКРАДЕНОГО ЩАСТЯ»

Важко було Іванові Франку побачити на сцені свою п'єсу «Украдене щастя» в первісній її редакції. Як відомо, на першім конкурсі крайового виділу драму відхилили. Найповажнішому членові журі, професорові Львівського університету, греко-католицькому попові Омеляну Огоновському не припала до вподоби радикальна тенденція твору. Франко, не змінюючи свого твору, надіслав його на наступний конкурс того ж таки виділу. І знову драму не відзначили нагородою, бо ось що говорив Омелян Огоновський у своїй оцінці конкурсових драматичних творів: «Украдене щастя» – драма з сільського життя. У автора добачаємо талант драматичний, але в характеристиці головних дійових осіб Анни Задорожної і жандарма Михайла Гурмана проявляється тенденція радикальна. Такі особи з ненормальними прикметами годі виставляти на сцену». («Оцінка конкурсових творів драматичних», 18 листопада 1891 р. з актів крайового виділу).

Це й не дивно, як на ті часи і на подібних рецензентів. Франко і в «Учителі» і в «Рябині» зробив сміливу і щиру спробу глянути життю і правді в очі, надаючи цим творам суворої реальності. Ріс новий драматург-реаліст.

Не дозволила вистави цієї п'єси і цензура, зажадавши багатьох змін. Наказано було зробити з жандарма Гурмана сільського листоношу, а жандарма введено як окрему особу в другій дії, де він робив допит над Михайлом Задорожним, арештував його і віддав до тюрми.

Очевидно, йшлося про збереження поваги жандарма, на що примусили погодитись автора. Це пішло на шкоду автора і його твору. В такій зміненій редакції вперше поставлено на сцені п'єсу в Кам'янці Струмиловій, а згодом в усіх містах Галичини. При першій виставі роль Михайла Гурмана виконував С. Янович, роль Ганни на переміну грали кілька артисток – Ф. Лопатинська, К. Рубчакова, М. Слободівна. Роль Миколи Задорожного виконував незабутній Кость Підвисоцький, знаменитою Настею була Емілія Підвисоцька.

Треба сказати, що за панування Австрії в Галичині були дві цензури – книжкова і театральна. Книжкова дозволила випустити у світ «Украдене щастя» у первісному вигляді. Добувши надрукований примірник п'єси, я вирішив з театральним колективом товариства «Бесіда» поставити цей твір так, як написав його Іван Франко, тобто випустити на сцену жандарма Гурмана.

На це не погоджувались правління «Бесіди» і директори. Пощастило мені здійснити свій намір щойно в театрі львівського «Сокола» (десь в 1907 році). Ухвалено ставити драму в первісному вигляді. Миколу Задорожного готувався грати старий добрий артист Михайло Яцків, Ганну – наддніпрянка Марія Махницька, Михайла Гурмана – Степан Чарнецький. Почали ми робити проби, під час яких був присутній і сам Франко, даючи свої вказівки і зауваження. Автор порадив не співати згармонізовану пісню «Ой, там за горою», додав кілька зауважень до пісні «Ой, там у полі ставочок» та інше. Вистава в «Соколі» пройшла вдало, австрійський цензор недобачив змін. Львівські глядачі виставою були дуже задоволені, а відомий актор Микола Бенцаль був просто захоплений.

Після вистави «Украдене щастя» у Львові цю п'єсу поновлено в 1913 р. у Кам'янці Струмиловій. Ганну грала Рубчакова, Миколу Задорожного – Василь Рубчак, Настю – Осиповичева.

Для повного уявлення про заходи, які вживалися для поновлення п'єси «Украдене щастя», слід ще згадати одну подію зі Збаража, де Яцко Остапчук мав поставити драму в оригіналі і сам мав грати жандарма Гурмана. Та не пощастило, бо після першої дії староство припинило виставу, і треба було її грати по-старому.

Щойно при радянській владі поставлено цю п'єсу в первісному її вигляді. Київський драматичний театр ім. Івана Франка і Львівський театр ім. Лесі Українки розкрили всю красу і силу Франкової драми. Особливо чудово грали Амвросій Бучма і Петро Сорока, створивши незабутній образ Миколи Задорожного.

«Література і мистецтво». № 3, 1941.

ОЛЬГА МОРОЗ

НЕВЕЛИЧКІ СПОГАДИ ПРО ДЕКОГО З РОДИНИ ФРАНКІВ

1938 року я поступила у Жовківську гімназію з польською мовою навчання, але через рік розпочалась війна, і я пішла у восьмий клас Жовківської середньої школи, однак і закінчити її мені не вдалося, бо 22 червня 1941 року розпочалась війна. Батько, піклуючись про мою освіту, відвіз мене до Львівської жіночої гімназії, яка знаходилась на Вінерштрасе біля Католицького костелу, де пізніше був театр оперети, а відтак театр ПрикВО.

У цій гімназії я ходила в один клас з Іванною Франко, яку всі кликали Ася. Вона була дочкою Петра Франка, наймолодшого Франкового сина. Мешкала я у панства Базилевичів на початку вулиці Куркової в будинку № 2. Цей будинок був справа і відкривав вулицю, яка зараз називається Лисенка. Базилевичі були родиною Петра Франка по дружині Ользі Федорівні. Вона була дочкою священика Федора (Теодора) Базилевича і сестрою господаря дому Степана Базилевича. З їх дочкою Любою (1925 р. н.) я також ходила до згаданої гімназії, тому ми доволі часто ходили в гості до Франків на вулицю Понінського, 4, що вверху вулиці Софії. Однак побачити Ольгу Федорівну мені вже не довелось. Люба говорила, що вона мешкала на другому поверсі і не любила, коли до неї хтось приходить непроханий.

Найцікавіше оповідала про неї Ася. Вона розповідала, що її бабця завела собі пташине товариство і спілкувалася

з ним. Вона постійно тримала вікно відкритим і до неї прилітали птахи, які там кормилися і навіть гніздилися. Коли хтось приходив знизу, то це птаство лякалось і втікало у вікно, а потім довго боялось повернутись, через що Ольга Франко мала клопіт і не любила через те відвідувачів. З птахами їй було краще, ніж з людьми...

Мені Ася оповідала, що бабця любила варити дуже прості страви і готувала їх надзвичайно смачно. Сама ходила за продуктами на базар, ніколи не торгувалась, а давала стільки грошей, скільки просили та ще й зверх того, бо казала, що для цього, щоб щось виростити, треба добре напрацюватись. Дуже шанувала сільських людей за їх важку працю коло землі. На базар ходила з внучками, але ті не дуже хотіли з нею ходити, бо накуплене потрібно було нести вгору додому.

Німці незабаром, десь може через місяць, розігнали гімназію, а нам запропонували йти вчитись до чоловічої.

До чоловічих гімназій після закриття жіночої гімназії приймали лише 5% дівчат. Ася потрапила у той відсоток, а я ні. Не потрапила й моя товаришка Люба Базилевич. Її батько, адвокат Степан Базилевич, порадив нам записатись у торговельну школу, яка знаходилась вверху вулиці Куркової. За молодих років Степан Базилевич був у Січових стрільцях, відтак був ад'ютантом Юліана Гловінського. Він був одружений з Цесею Зубик з Жовкви, яка мала намір вийти за Юліана Гловінського, але проти цього шлюбу були батьки, і вона стала дружиною його ад'ютанта Степана Базилевича. Як найдорожчу пам'ятку за Юліаном Цеся зберігала кавовий сервіз, подарований їй у день весілля.

У торговельній школі нам не сподобалось і ми записались у хімічну школу, яка знаходилась на вулиці Зигмунтівській у високому будинку з годинником, директором якої був Медвицький, родом з Перемишля. Я пішла туди, бо після закінчення цієї школи можна було йти вчитись у Політехнічний інститут. Цю школу я закінчила, але знову прийшов 1944 рік: німці відступили, прийшли радянські війська.

Ще, навчаючись у Жовкві, я стала членом «Юнацтва–ОУН» завдяки тому, що в моєї бабці в селі Желдець-Синьків квартирував провідник Дмитро Маївський, що мав псевдо «Тарас». Бабця спочатку казала, що це лісник, бо й справді неподалік бабциного дому був ліс. До нього можна було перебігти за одну-дві хвилини. Однак невдовзі виявилось, що він не лісник. А бабцина хата для нього є дуже вигідною, бо в разі небезпеки він міг втекти у ліс. Він і залучив мене до «Юнацтва». Робив це обережно і поступово. Спочатку дав прочитати книжку Юрія Горліс-Горського «Холодний Яр». Я захопилась героями Холодноярівської республіки. Відтак ми розмовляли на тему прочитаного і після декількох серйозних розмов з ним він запропонував мені вступити в «Юнацтво–ОУН», яке мало дуже строгу конспірацію. Через нього я вийшла на зв'язок з Олегом Салом. Через нього я діставала різні пробні завдання, бо керівництво хотіло побачити мене як я поведуся в тих чи інших критичних обставинах. Мій зв'язковий Олег пішов з першими похідними групами на Велику Україну і звідти вже не повернувся, як і більшість з тих, хто тоді пішов.

У Львові, коли навчалась у хімічній школі, продовжилось моє виховання. Мене довго перевіряли, пильно слідкували за мною, давали різні дрібні завдання аби бути впевненими у мені. Невдовзі я стала зв'язковою Катерини Зарицької, яка мала підпільний псевдонім «Монета».

Одного разу я зауважила, що за мною ходить назирці якийсь хлопець. Спочатку я думала, що це якийсь залицяльник, і я йому впала в око і він, бідний, не знає, як зачепити мене. Однак на провсякий випадок повідомила про це Катерину Зарицьку і та сказала, що про нас, тобто українське підпілля, в гестапо вже знають (там працювала наша людина), але не заарештовують, бо чекають на приїзд Петра Дужого (псевдо «Дорош»), який випускав журнал «Ідею і чин», і тоді всіх заарештують. Катерина Зарицька сказала мені йти у підпілля. На той час я вже не мешкала у Базилевичів. На своє нещастя Цеся Базилевич була дуже

подібна до Катерини Зарицької. Для неї ця подібність пізніше зіграла фатальну роль.

Катерина Зарицька у підпілля поїхала зі Львова в Старе Село, де жила моя товаришка Стефа, яка прийняла на себе мої обов'язки зв'язкової, а я поїхала на курси розвідниць, які дислокувались у Бібрецькому районі і мали точки в різних селах. Ми вивчали картознавство, методи ведення розвідки, способи передачі естафети, фотографію тощо.

У червні 1944 року заступник крайового провідника «Орлан» (Василь Галаса) просив прислати йому в підпілля нових людей, котрих явно бракувало, бо одні пішли похідними групами на Схід, а інші перебрались на Захід. Василь Галаса був полковник УПА, політвиховником, заступник Провідника ОУН на «Закерзонні» та політичний референт цього краю. Він був організатор рейдів УПА на Польщу, Чехію і Словаччину аж до західної Німеччини.

У зв'язку з його зверненням було вирішено послати йому на допомогу від нас вже добре підготовлених 20 людей. До тих двадцяти потрапила і я.

Після прибуття на Перемишльщину нас порозділяли по сотнях. Я потрапила до сотні «Черника». Під цим псевдонімом скривався Михайло Марунчак, що був родом з Івано-Франківщини. Ця сотня відзначилась в боях з ковпаківцями. В тих боях був поранений сам Ковпак. Одна жінка з Перегінська знайшла його пораненого і переховала перед німцями у криївці під купою гною.

У лісах ми перебули фронт, який посунувся на Захід. Виникало питання, як бути далі? Врешті було вирішено, що наша сотня розбивається на чоти, які мають бути основою для майбутніх сотень. «Черник» повернувся додому у відділ «Різуна» (псевдо Володимира Андрусяка), де й загинув. «Різун» загинув у травні 1949 року. Йому у Снятині стоїть пам'ятник на центральній вулиці.

Врешті прийшло розпорядження генерала Чупринки, щоб жінки вийшли із сотень. Курінний «Рен» (псевдо Василя

Мізерного) мені дав завдання працювати у своєрідному відділі агітації по зближенню польської Армії Крайової (АК) з Українською Повстанською Армією (УПА), оскільки ставало зрозуміло, що проти ворога потрібно воювати найперше спільними силами, а не вбивати один одного. В АК розпалювали ворожнечу проти Української Повстанської Армії і от я стала працювати в групі, щоб поставити питання про співпрацю між польською та українською арміями. Для цього були різні методи і різні способи, але ефективність праці була низькою в силу цілої низки об'єктивних обставин. У відділі агітації я працювала ціле літо 1945 року. Відтак прийшло розпорядження на зиму 1946 року легалізуватись з фальшивими документами.

Легалізація не означала перестати боротись. Змінювалась тактика. Мене було послано на кордон з Чехословаччиною в районі Єленьої Гури організувати явочну квартиру для перекидання повстанців на Захід. Таке завдання я дістала безпосередньо від «Орлана», який мав криївку під Перемишлем.

Організована мною квартира діяла до 22 серпня 1947 року, де на ній польська поліція заарештувала мене разом з Іриною Козакевич та Катериною Підбільською з чоловіком Василем Наконечним. Слідство проходило у Вроцлаві та Лігніці.

З Вроцлава мене доставили у Львів у відому тюрму на Лонцького, де мене активно вербували до співпраці з радянськими органами. Після відмови я була засуджена на 25 років, відправлена в Київ на Короленка, 33 і з грудня 1948 року почала відбувати покарання в м. Інті Комі АРСР. Відтак, коли відсиділа 9,5 років, приїхала комісія і скоротила термін до десяти років. Останні півроку відбула в Казахстані, куди мене відвезли етапом.

Мій арешт торкнувся і Базилевичів. Степан Базилевич викладав у Львівському університеті римське право. Він помер десять років тому. Дружина через подібність до Катерини Зарицької була заарештована. Не знаю в який спосіб С. Базилевич зумів доказати, що КГБ помилялось і її відпустили на

волю. Не знаю скільки часу вона сиділа у тюрмі. Син Степана Базилевича Зорян опісля працював юристом при Семенові Стефанику, який був головою облвиконкому. Любу Базилевич також арештували за її діяльність в «Юнацтві–ОУН». Не пам'ятаю скільки вона сиділа, але її не судили. Батько допоміг звільнитись. Потім вона вийшла заміж, мала дочку та сина. Померла у 2011 році.

Після заслання я прибула до батьків в село Желебець. Не мала права прописки. Вийшла 1948 року заміж за Василя Турика, політв'язня з с. Красноставців, що поруч з селом Василя Стефаника Русовим. Він був 1922 року народження. 1948 року народився син Олег, а 1961 року донечка Ірина. Чоловік хворів на шлунок. Йому допомагала моршинська вода і він щоліта їздив туди. Так щасливо склались обставини, що за допомогою добрих людей ми перебрались до Моршина. Тут 1965 року і помер мій чоловік. Дочка вийшла заміж за Романа Федьковича. Син Олег одружився з мадяркою і виїхав за кордон. Маю внуків.

Мороз Ольга Іванівна, нар. 07.06.1925 р.
в с. Туринка Жовківського району Львівської області

Запис спогадів у серпні 2011 року
зробив Роман ГОРАК

РОМАН ГОРАК

ДО 70-РІЧЧЯ ВІДХОДУ ВАЛЕРІЇ КОЦОВСЬКОЇ

Константина Малицька

З МРЯКИ ЗАБУТТЯ

Якось перед двома тижнями в неділю, приходить до мене одна знайома зі сільською дівчиною. Представляється: Мариня, колишня домашня помічниця п. Коцовської. Зі сльозами в очах просить мене написати щось про її покійну паню.

– Невже ж пані Коцовська померла, коли? – дивуюся. – Ніде про це не було згадки в часописах.

– Не було, хоч я давала знати, де треба, – пояснює Мариня. – А ось тепер минає рік, як пані померли, такі самітні, нікого не було на похороні. А пані так не хотіли вмирати поміж чужими…

– І стала розказувати, а я водночас перебігала думками знані мені моменти з життя визначної колись громадянки.

– Покійна Валерія Коцовська, з роду Шнайдер, була сестрою Уляни Кравченко, а дружиною д-ра Володимира Коцовського, що довший час учителював у семінаріях Львова, потім іменований директором, перенісся до Сокаля. Відомий теж як письменник в нашій літературі під псевдонімом «Корженко».

– Покійна Валерія Коцовська, яку я особисто знала, була гарна, висока, інтелігентна, дуже щира – сердечна людина. Очитана, мала широкий світогляд, не позбавлений від гумору. Хотіла всім добре творити; опікувалася своїми сестріницями, опікувалася молодими студентами і тими, що вчилися і тими,

що сиділи по тюрмах в боротьбі за український університет. Належала до гуртка пань: Білецька, Лучаківська, Вергановська, Гнатюкова, Майківська, що зорганізовували були студентську кухню і самі, як треба було, ліпили для них пироги і звивали голубці. Була діяльним членом, одна в «Клюбі русинок», а відтак в жіночій громаді брала живу участь у всіх її змаганнях, особливо в часах, коли наші українки петиціями і маніфестаційними вічами добивалися різних політичних прав для жіноцтва.

Але найбільшого труду і серця вклала Покійна в львівську захоронку, якої стала по Марії Грушевській другою головою. Тим-то з її іменем зв'язана історія починів нашого дошкільного виховання. А були то часи, коли наша захоронка щойно розвивалася, спираючись лише на власних силах, коли треба було приступом здобувати серце батьків, щоб якнайбільше дітвори стягнути до наших захоронок (було їх усього дві), а відтягнути від магістратських. Справа не була легка. Українські батьки бідні зарібники і службовики у польських хлібодавців, під впливом чужого оточення, а часто і мішаних подруж, мало національно освідомлені, спершу нерадо посилали дітей до своєї захоронки, вибираючи ближче положену міську – а було їх по всіх дільницях. Нелегко було теж знайти хату для захоронки. Власники домів просто заявляли, що льокалю не винаймуть. Бувало і таке, що звертали завдаток, бо льокатори загрозили саботажем , якщо в камениці буде «руска охранка». Не дуже то і безпечно в чужих хатах. Вибивали вікна, кидали камінням в кімнати, здирали українську вивіску, а навіть найшовся чоловік, що позавидував дітям нужденних забавок і вночі усе закрав.

Були перепони і зі сторони міської Шкільної Ради, під якою контролею стояла захоронка, хоч була приватна. Раз навіть Шкільна Рада зажадала від управи усунення однієї учительки, бо вона за осудом влади не володіла добре польською мовою. Раз на візитації домагався інспектор від дитини латинського обряду, щоби відмовила молитву по-польськи.

Дитина – українка не вміла і влада поручила опіку над захоронкою латинському парохові.

Так воно було в початках. Із фондами приходилося тяжко. Діти не вносили майже ніякої оплати , приходилося ще нераз справити їм одежу чи обуву. На членські вкладки не можна було теж числити при мінімальному числі членів – і справді треба було великого пожертвування і труду голови і пань виділових, щоб забезпечити існування захоронок. Збирано дати по урядах, товариствах, вношено подання до сойму, улаштовано збірку в львівському повіті і всякого роду імпрези. Бували сутички із непросвіченими батьками. Сварилися вони на кожду дарову одежу, грозили, що перепишуть дітей до «шкулкі». Бувало, що батьки продавали, або заставляли даровані їхнім дітям плащики, або передавали старшим дітям школярам, а самі і далі посилали дітей до захоронки, закутаних у мамину хустку. Але голова і члени виділу вміли зрозуміти невідрадне становище тих бідняг, яким нужди і боротьба за хліб нераз і прикрі слова виривала з глибини серця. Переходили до денного порядку над байдужістю деяких своїх інтелігентів і вели діло дальше витривало і з посвятою.

Покійна Коцовська цілим серцем віддалася дітворі, студіюючи її водночас залюбки, як педагог, входячи сердечно в усі її домашні інтереси, здобуваючи приступом серця родичів. І справді вплив полишив сліди. Матері відчули щире тепло і дбайливість, якою окружили їх дітвору, а діти охоче вивчували рідну мову, рідну молитву, рідну пісню, гордо несли у походах жовто-блакитний прапор.

Українська Захоронка здобула собі грунт у Львові завдяки ідейности перших голов і виділових і стала фундаментом для її майбутнього розцвіту. А відтак прийшла велика світова війна – рік 1914. Покійна провела її за кордоном у Відні, де теж, не закладаючи рук, працювала серед наших по лікарнях, по таборах в різних емігрантських комітетах. В тому часі тратить сина одинака Миколу, який вмирає в чотирикутнику смерти на тиф, жертва свого лікарського звання. А незабаром

по повороті до краю вмирає і доктор Коцовський, і покійна переїздить до Перемишля, щоб бути разом зі сестрою. І тут добра доля зводить її зі селянкою Маринею Мисько, що стала її опікункою і товаришкою по конець життя впродовж 12 літ.

– Тяжко жилося пані останніми роками, – розповідає Мариня. – Спочатку жили ми в Перемишли, опісля у Львові, куди згодом перенеслися. За большевиків помагали нам «бабуня», посилаючи щомісяця значнішу суму, але потім від двох літ не мали ми вже пані пенсії. І я взяла паню до себе на село до Бенькової Вишні під Рудками. Там маю морг поля і порядну чисту хату, і тут ми з панею стали жити. Але тогорічний переднівок був дуже тяжкий, на селі не було хліба, а пані, не то що каліка (погано зломила ногу в Перемишлі), але ще й хворіли на інші недуги. І якби не поміч о. прал. Лициняка з Українського Центрального Комітету, прийшлося б дуже скрутно. А так хотіли пані жити в більшім місті, бо всім цікавилися. Українські газети я їм, бувало, читаю, але довгими зимовими вечорами не було світла.

Не хотіли пані вмирати в глухому селі, але прийшлося вмерти. І сама я їх поховала. Не було нікого з рідні, тільки чесні панотці з Рудок і сусідніх сіл.

Одного дня у вересні ц. р. появилися в «Львівських вістях» оповістка про поминальне богослуження з панахидою в роковини смерти бл. пам. Валерії Коцовської, з підписом: «Запрошує рідню і знайомих – Мариня».

Після панахиди, на якій було всього декілька пань із давніх знайомих Покійної, верталася я з Маринею з церкви. Ця незвичайна жінка уся в сльозах журилася, що не могла останніх днів своєї Покійної мами осолодити як слід, що труна була проста дерев'яна, тільки помальована на чорно, що могила така самітня, опущена. А я, слухаючи цієї щирої дівчини, дивом дивувалася, що є ще такі на світі і порішила, не маючи змоги дорівняти їй у величі серця, сповнити її прохання і кинути від себе оцю в'язанку спогадів про покійну Коцовську.

«Львівські вісті», № 214 від 20.09.1943 р.

«В першу річницю смерти бл. п. Валерії Коцовської вдови по директору семінарії в Сокалю відбудеться в неділю 5 вересня о год. 12 в соборі Св. Юра Поминальне Богослужіння з Панахидою, на яке запрошує Рідню та Знайомих Покійно Мариня».

«Львівські вісті» № 198 від 1.09.1943 р.

Село Бенькова Вишня (зараз Вишня) лежить в трьох кілометрах від міста Рудок, над річкою Вишнею. Його населення ніколи не перевищувало 2000 осіб. У селі є дерев'яна церква святих Косьми і Дам'яна, збудована 1805 року. Парохія села спочатку належала до Комарнянського, а після Першої світової війни до Рудківського деканату Перемишльського єпископства. Село належало до маєтностей графів Фредрів. В ньому збереглась у доброму стані садиба-палац Фредрів-Шептицьких, який є пам'яткою історії та садибної архітектури початку XIX ст. Тут минуло дитинство класика польської літератури Александра Фредра, який похований у костьолі в Рудках. Саме в цьому селі й померла у служниці Марії Мисько Валерія Коцовська. Метрична книга даного села збереглась і знаходиться на збереженні в Городоцькому ЗАГС. Однак запису про смерть Валерії Коцовської у ньому немає. Немає такого запису й у метричних книгах містечка Рудки. Єдиним документом на основі якого можна встановити дату смерті Валерії Коцовської залишається наведене вище оголошення про поминальне Богослужіння з Панахидою в Соборі Юра 5 вересня 1943 року в річницю смерті…

Не збереглась метрична книга і з записом дати її народження в Миколаєві над Дністром. Збереглась лиш метрика шлюбу, який відбувся 26 січня 1889 року в церкві Успіння Богородиці у Львові, що на Руській вулиці *[ЦДІА України у м. Львові, фонд 201, опис 4а, справа 3370, арк. 34]*.

Саме цього дня одружувався кандидат на вчительське звання Володимир Коцовський, син о. Миколи Коцовського, пароха Отиневич, та Олавії Книш, з Валерією Шнайдер

з Миколаєва Жидачівського округу, дочкою Юліана Шнайдера та Юліани Лопушанської. Було Валерії 22,5 роки, тобто була вона 1867 року. Метрика народження чоловіка Валерії Шнайдер Володимира Коцовського збереглась. Він народився в Отиневичах 10 вересня 1860 року. 20 листопада 1889 року у Львові в молодого подружжя народився син Микола [*ЦДІА України у м. Львові, фонд 201, опис 4а, справа 2281, арк. 212*].

Перше нещастя родині принесла Перша світова війна. Син Микола як військовий лікар загинув, виконуючи свій професійний обов'язок. Рятував хворих на сипний тиф Січових стрільців. Заразився і помер. Дата смерті його невідома.

Володимир Коцовський помер в Сокалі, де працював директором учительського семінару 11 лютого 1921 року. Був похований на місцевому цвинтарі. Про його смерть не повідомила жодна газета. Зафіксувала цю втрату відомого українського вченого лишень «Хроніка Наукового Товариства ім. Т. Шевченка». Могила Володимира Коцовського не збереглась. Ніхто тепер і не знає, де вона була. Не збереглась й могила Валерії Коцовської. Всі пошуки її як на кладовищі у Бенькowій Вишні, так і в Рудках не дали жодних результатів.

Готуючи до друку музейні збірники, в яких планувалось помістити спогади сучасників про Івана Франка, Петро Франко розшукав і Валерію Коцовську. Мешкала тоді у Винниках. Написав до неї листа і вона відгукнулась на нього, написавши спогади про Івана Франка, які сьогодні в рукописному та машинописному вигляді зберігаються у фондах музею [інв. № 14 ор.]. Їх опублікувала у дев'ятому випуску «Наукового вісника музею Івана Франка у Львові» Віра Бонь (с. 127–134). Спогади автор публікації назвала «З мужем моїм ваш батько жив сердечно». Збереглась і світлина Валерії Коцовської ще з тих літ, коли вона разом з мамою та сестрою Юлією, відомою українською письменницею Уляною Кравченко мешкали в Бібрці, де сестра вчителювала і де до них приїздив Іван Франко, маючи намір одружитись з сестрою, та він, її наречений Володимир Коцовський…

РОМАН ГОРАК

ВІДНАЙДЕНИЙ ГРОБІВЕЦЬ ЙОСИФА ПУЗИНИ

Занедбаним і покинутим у бур'янах стоїть гробівець одного з найбільших математиків Львівського університету Йосифа Пузини. Його відшукала на старій ділянці цвинтаря в Стрию тамтешній краєзнавець Л. Миськів і прислала світлини до нашого «Вісника...».

Був товаришем і однокурсником Івана Франка по Львівському університету. Його дім був у Станкові і стояв там, де тепер будинок тутешнього священика. Не минав цей дім у своїх мандрах Іван Франко і був шанованим його гостем.

Народився Йосиф Пузина 19 березня 1856 року в Мартинові Новім у Галичині. У 1875 році закінчив Львівську гімназію Франца Иосифа. У 1875–1879 роках був разом з Іваном Франком слухачем філософського виділу Львівського університету, відвідуючи в основному лекції з різних математичних дисциплін у професора В. Жмурка. У 1882 році склав екзамен на вчителя реальних шкіл та гімназій. У 1883 році отримав ступінь доктора Львівського університету, а в 1883/1884 навчальному році слухав лекції математики в Берлінському університеті, після чого у 1884 році габілітувався на доцента математики у Львівському університеті. У 1889 році И. Пузина був іменований надзвичайним, а у 1892 році – звичайним професором Львівського університету. Був членом екзаменаційної комісії для вчителів гімназій та реальних шкіл. У 1894/1895 навчальному році під час ректорства Тадея Войцеховського був обраний деканом філософського фа-

культету. В наступному навчальному році (тобто в той час, коли у Львівський університет габілітувався Іван Франко) був продеканом цього ж факультету. Обирався ректором Львівського університету. Став засновником львівської математичної школи. З його підручників навчалось не одне покоління студентів. Був власником села Станкова та Фалиша. Причинився до розбудови курорту в Моршині.

Він побудував у селі пам'ятник Богоматері з немовлям на честь скасування панщини 1848 р. У 1915 р. Ю. Пузина дав велику пожертву на відбудову сільської церкви, яка була дуже пошкоджена у Першу світову війну під час австро-російських битв за Галичину. Він також подарував церкві дорогу ікону Пречистої Діви Марії.

Йосиф Пузина помер 30 березня 1919 р., село поховало його біля церкви – там, де тепер є могила Січових стрільців. Родина пана Пузини побудувала на Стрийському цвинтарі

могильний склеп, який був сплюндрований. Первинний напис в перекладі українською мовою був таким:

Юзеф – князь Подільський Пузина
народився 1856 р. – помер 1919 р.
Ректор Університету Львівського
Член Академії Краківської
Власник сіл Станкова, Фалиша, Пили

22 березня 1919 року в Стрию Йосиф Пузина склав заповіт, згідно з яким частину свого майна заповів на розвиток математичної науки у Львівському університеті.

На гробівці вверху затули напис польською мовою:

Tu spoczywa Jozef kniaz z Kozielska Puzyna
Rector uniwersyntnu Lwowskiego
Członek Akademii Krakowskiej
Właścicel dobra Stanków s Falisz
1856 – 1 III 1941

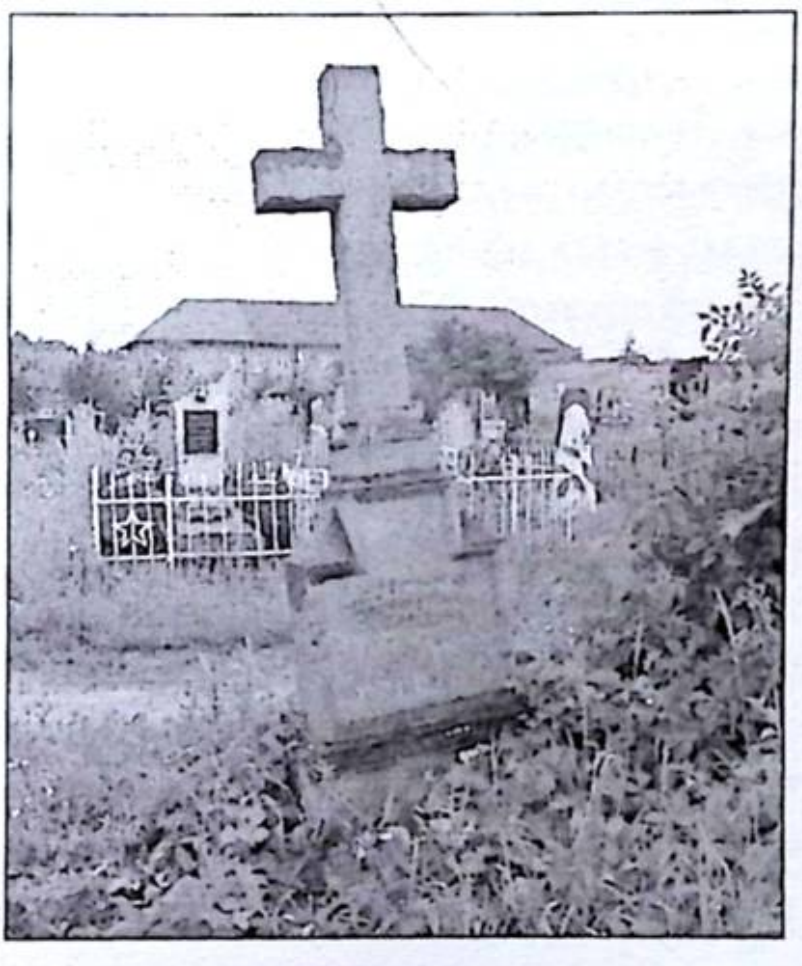
Напис зроблено чорною фарбою по цементній основі. Раніше тут була дошка з чорного мармуру, яку знищили. Дата смерті помилкова. Йосиф Пузина помер 30 березня 1919 року.

РОМАН ГОРАК

ВІДНАЙДЕНА МОГИЛА ЯРОСЛАВА РОШКЕВИЧА

Цю могилу на Бродівському кладовищі віднайшов директор Бродівського історико-краєзнавчого музею Василь Михайлович Стрільчук. Зробив декілька світлин і прислав з коротким описом пам'ятника до нашого «Вісника...».

Могила знаходиться при вході на міський цвинтар, на початку старої частини. Надмогильний пам'ятник з сірого пісковика сильно похилився на лівий бік. Монумент виготовлений у вигляді латинського хреста, профільованого готичними фасками, що опирається на розвинений п'єдестал

і стилобат. На пам'ятнику у внутрішньому полі декоративного обрамування вміщена епітафія:

JAROSŁAW JAKOB ROSZKIEWICZ
c.k. komisarz policyiŁ
**1858.†1904*
i zona
MARYA JDA z KNOLLOCHOW
ROSZKIEWICZOWA
**1871. †1906*

Ще нижче на постаменті меншими літерами зазначено:

POKOJ ICH CIENIOM

До Бродів Ярослав Рошкевич приїхав у 1896 році.
Він був найкращим товаришем юності Івана Франка.

МИ ПАМ'ЯТАЄМО

Працівники Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка сумують з приводу смерті (19 квітня 2012 року) доктора філологічних наук, професора **Левка Михайловича Полюги** – колишнього працівника музею в 1953–1959 роках. Старше покоління працівників музею пам'ятає Левка Полюгу як молодого прекрасного лектора-екскурсовода, співавтора першого путівника по експозиції (1956 р.), ентузіаста-збирача музейних пам'яток, одного з авторів побудови експозиції музею у Львові та на батьківщині Івана Франка в селі Нагуєвичах.

Пам'ятаємо покійного як інтелігентну, добру, співчутливу, чесну Людину і висловлюємо щире співчуття його родині.

МАРІЯ ВОЙЦІЦЬКА

НАДБАННЯ МУЗЕЮ

Фонди музею Івана Франка постійно поповнюються і збагачуються. Серед основних надходжень – переважно франкознавча література, нові видання творів Івана Франка, оригінальні світлини друзів і знайомих Івана Франка, мистецька Франкіана та ін. Подаємо частину цінних видань, які збагатили книжкові фонди музею за період 2009–2011 років:

- Іван Франко. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Редактор О. Баган. Післямова З. Гузара. – Дрогобич: Відродження, 2008.
- Іван Франко. Бібліографічна спадщина. Збірник вибраних праць і матеріалів. – Львів, 2008 р.
- Віра Бонь. Будинок-музей Івана Франка у Львові. Ілюстрований путівник по Львівському літературно-меморіальному музею. – Львів: Каменяр, 2008.
- Будівничий української державності. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка. Упорядник – Д. Павличко. Київ, 2006 .
- Іван Франко. Наша ціль – людське щастя і воля. Лірика, драматургія, проза. Донецьк: Бао, 2009.
- Іван Франко. Мозаїка, II. Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50-ти томах. Упорядкування Михайла Василенка. – Львів: Каменяр, 2009.
- Анна Франко-Ключко. Писання. Редактор Михайло Шалата. – Дрогобич, 2006 р.
- Роман Горак, Ярослав Гнатів. Іван Франко. Quo Tendis. Частина І. Відхід. Львів: Видавничий центр імені Івана Франка, 2009 р.

- Роман Горак, Ярослав Гнатів. Іван Франко. Quo Tendis. Частина ІІ. У притворі вічності. Львів: Видавничий центр імені Івана Франка, 2009 р.
- Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. Випуск 8. Відповідальний редактор і упорядник Петро Зозуляк. Львів: Ліга-Прес, 2008.
- Михайло Василенко. Іван Франко: ідеї. Монографічне дослідження. – Коломия, 2010.
- Шашкевичіана. Збірник наукових праць. – Львів – Вінніпег, 2004.
- Бібліотека Івана Франка. Науковий опис. Том 1. Передмова М. Жулинського. Київ, 2010.
- Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2010
- Роман Горак. Призабуті з Вовкова.– Львів: ЗУКЦ, 2012.
- Роман Горак. Кров на чорній ріллі. Есе-біографія Василя Стефаника. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2010.
- Петро Іванович Франко. Доробок. Том І. Літературні твори. – Львів: Ліга-Прес, 2010.
- Нагуєвицькі читання – 2009. Іван Франко і парадигма соціально-гуманітарних наук початку XXI століття. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Дрогобич: Просвіт, 2010.
- Богдан Тихолоз. Філософська лірика Івана Франка. Діалектика поетичної рефлексії. – Львів, 2009.
- Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. Випуск. 9. Відповідальний редактор і упорядник Петро Зозуляк. – Львів: Ініціатива, 2010.
- Міфопоетичні образи в художньому світі Івана Франка. За науковою редакцією Б. Тихолоза. – Львів, 2007.
- Яким Ярема. Франкознавчі студії. Редактор Іван Лучук. – Львів, 2007

- Роман Горак. Дім на Софіївці. Путівник по музею. – Харків: Майдан, 2010.
- Олександра Сербенська. Мовний світ Івана Франка. Статті, роздуми, матеріали. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.
- Анна Франко-Ключко. Для Тебе, Тату. Передмова, післямова, упорядкування Михайла Шалати. – Київ: Ярославів Вал, 2010.
- Іван Франко. Моя любов. Присвячено 70-й річниці створення Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка. – Харків: Фоліо. 2010.
- Олена Луцишин, Мирослав Мороз. Заборонене Франкознавство. 1885–1988. – Львів, 2006.
- Роман Піхманець. Іван Франко і Василь Стефаник. Взаємини на тлі доби. – Львів, 2009.
- Роман Горак. Львів – місто Івана Франка. – Львів: Центр Європи, 2010.
- Роман Горак. Друзі з Добрівлян. – Львів: ЗУКЦ, 2010.
- Зеновій Терлак. Словник мови поетичної збірки І. Франка «Зів'яле листя». – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2010.
- Іван Франко. Мойсей. Поема. У перекладі німецькою мовою. – Дрогобич: Коло, 2001.
- Думки Івана Франка – зблизька. Астральне тіло України. Упорядник Зорислава Ромовська. – Львів: Паіс, 2011.
- Ігор Сандурський. Іван Франко про психологію творчості. Редактор Микола Петренко. Передмова Богдана Гориня. – Львів: Сполом, 2011.
- Іван Франко: Тексти. Факти. Інтерпретації. Збірник наукових праць. Випуск І. Огляди, статті, твори. До 155-річчя від дня народження Івана Франка. – Київ–Львів, 2011.
- Роман Горак. Дрогобич – місто юності Івана Франка. Книга-путівник. – Харків: Майдан, 2011.
- Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. 155-річчю від дня народження Івана Франка присвячується.

Випуск 10. Відповідальний редактор і упорядник Петро Зозуляк. – Львів: Ініціатива, 2011.
- Miroslav Danis, Miruslas Nevrly, Ivan Franko. Zivot a dielo (1856–1916) – Presov, 2009.

Серед цінних світлин, які стали надбанням музею, багато оригінальних світлин сучасників Івана Франка, його друзів і знайомих, а саме:
- Олексій Ковбуз – сучасник І.Франка, директор Коломийської української гімназії, згодом – викладач Львівського університету.
- Отець Заячківський – сучасник І. Франка, який зустрічався з письменником у Збаражі.
- Антін Березинський – товариш І.Франка університетських літ.
- Степан Яворський – знайомий Івана Франка з Добрівлян.
- Михайло Іванович Іванчук – приятель І.Франка з села Іллінці.
- Світлина української інтелігенції, серед яких – Богдан Лепкий, Василь Стефаник, Вацлав Морачевський.
- Сучасники Івана Франка у редакції журналу «Жовтень» (тепер «Дзвін»), серед яких – Михайло Яцків, Денис Лукіянович, Євген Давидяк, Григорій Смольський та ін.
- Євгенія Бохенська – знайома Івана Франка у молодому віці.
- Марія Вислоух – дружина польського публіциста Болеслава Вислоуха, громадська і культурна діячка, знайома Івана Франка.
- Микола Гомзяк – сучасник Івана Франка.
- Михайло Струсевич – співробітник «Діла», товариш Івана Франка по університету (з 1893), автор першої рецензії на «Украдене щастя».
- Світлини Василя Щурата та його родини.
- Світлини родини Шептицьких.

- Юрій Кміт (1872–1943) – священик, письменник, підтримував творчі зв'язки з Іваном Франком.
- Михайло Воробець (1860–1945) – вчитель, став прототипом Омеляна Ткача у п'єсі І. Франка «Учитель».
- Євген Згарський (1834–1892) – український письменник, співробітник «Зорі Галицької».
- Пантелеймон Куліш (1819–1897) – письменник, критик, історик, етнограф, який мав творчі зв'язки з Іваном Франком.
- Іванна Королевич-Біберович (1861–1937) – актриса театру «Руська бесіда».
- Юрій Федькович (1834–1888) – буковинський письменник.
- Данило Танячкевич (1842–1906) – громадський діяч, почесний член «Просвіти», співробітник «Вечерниць», «Мети», «Ниви», «Правди».
- Крігсайзен Роман – слідчий Івана Франка.
- Омелян Гладишовський – посол, лікар з Тернополя, який переміг Івана Франка на виборах.
- Валерія Коцовська – написала спогад про Івана Франка.

Серед мистецької Франкіани – портрети роботи художників Івана Крислача, Юрія Лесюка, Миколи Бідняка; екслібриси Богдана Пастуха та Богдана Гурмана, роботи Михайла Лихоти та Миколи Бордуна, які відобразили місця, пов'язані з постаттю Івана Франка.

Зібрано також матеріали, що стосуються відзначення 70-ліття музею та 155-ї річниці від дня народження Івана Франка.

ВИДАННЯ МУЗЕЮ 2011–2012 РОКІВ

Р. Горак. Дрогобич – місто юності Івана Франка. Харків, «Майдан»; Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. Львів, «Ініціатива»; Прийдімо до Франка (путівник по літературній експозиції Музею). Львів, «Каменяр»; Р. Горак. Третя варта (Есеї про Франка). Львів, «Апріорі»; Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка (путівник українською, англійською, німецькою, польською мовами). Львів, «Центр Європи»; Р. Горак. Подільськими дорогами Івана Франка. Тернопіль, «Джура».

ПЕТРО ЗОЗУЛЯК

ХРОНІКА МУЗЕЮ: 2011-й рік

Дні пам'яті Івана Франка

Вшанування Івана Франка з нагоди 95-х роковин від дня смерті розпочалося 28 травня у церкві Святої Софії, де була відправлена Заупокійна Служба Божа. Отець Богдан Смук церкви Святої Софії відправив також на могилі Івана Франка панахиду за участю хору «Благовіст» церкви Святого Архистратига Михаїла під орудою Т. Мельника.

Квіти на могилу Івана Франка поклали від Львівської обласної державної адміністрації, від обласної ради, від Національного університету імені Івана Франка, від літературно-меморіального музею Івана Франка, від видавництва «Каменяр» та інших установ й організацій.

Слово про Івана Франка виголосив декан філологічного факультету Національного університету імені Івана Франка, доктор філологічних наук Я. Гарасим. У вшануванні пам'яті Івана Франка взяв участь і виступив заступник голови Львівської обласної державної адміністрації М. Янків.

З читанням поезії Івана Франка виступили актори Національного академічного українського драматичного театру імені М. Заньковецької заслужений артист України Ю. Брилинський, народний артист України С. Максимчук, студент факультету культури і мистецтв Національного університету імені Івана Франка Ю. Захарко, а пісні на слова Каменяра

звучали у виконанні хору кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв університету (художній керівник і диригент – старший викладач кафедри М.Камінська).

У Франковому домі – Його Музеї учні СЗШ № 33 м. Львова показали театралізовану композицію за творами Івана Франка «Пісне, моя ти підстрелена пташко...» (директор школи – Н. Живець, керівник – В. Юхимчук, музичний керівник – М. Рикмас).

Поклонитися Франкові приїхали до Музею студенти Інституту філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки під керівництвом доцента В. Сірук. Таку почесну місію студенти здійснюють щороку.

Народний артист України С. Максимчук представив нову творчу роботу – компакт-диск «Зів'яле листя» Івана Франка з нагоди 115-річчя видання збірки. Презентацію коментував кандидат мистецтвознавства Я. Горак. Про мистецтво С. Максимчука-читця промовляли Р. Горак, доцент Національного університету імені І. Франка М. Чорнописький, драматург В. Босович.

Поважно долучилися до пошанування Івана Франка львівські телебачення і радіо. Під час Днів пам'яті по телебаченню демонструвалися телефільми «Місцями Івана Франка» і телеверсія вистави «Украдене щастя» за Франком у постановці творчої майстерні «Театр у кошику».

А у програмах львівського радіо «Слово» і «Світлиця» Р. Горак розповідав про історію оселі Івана Франка та написання поеми «Мойсей». Сторінки Франкового «Зів'ялого листя» слухачі гортали разом з народним артистом України Б. Козаком, а знаний письменник Євген Сверстюк вголос роздумував про Львів і постать Івана Франка. Ці програми підготував письменник, відомий радіожурналіст З. Суходуб.

Вистави за творами Івана Франка та про нього показали Національний театр опери та балету імені С. Крушельницької, Національний театр імені М. Заньковецької, Перший український театр для дітей та юнацтва і академічний театр ляльок.

Традиційно вшановувало Івана Франка Галицьке районне б'єднання м. Львова Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Урочистості відбулися у Палаці мистецтв за участю Р. Горака (слово про Івана Франка) та заслуженої академічної капели України «Трембіта» (художній керівник і головний диригент – заслужений діяч мистецтв України М. Кулик).

Завершилися Дні пам'яті традиційним літературно-мистецьким святом «Шляхами Івана Франка» у селі Добрівляни Дрогобицького району.

«Лише недавно стало відомо, що в Добрівляни Іван Франко приходив заради доньки тамтешнього пароха отця Антона Чапельського Наталії, в яку, як твердив її племінник Володимир Чапельський, автор книжки «Я любив їх усіх», з якої й стало відомо про цей досі невідомий факт, був закоханий...», – читаємо в анотації до книжки Романа Горака «Друзі з Добрівлян», презентація якої відбулася під час свята.

Після Служби Божої за участю хору «Благовіст» учасники свята поклали квіти до пам'ятника І. Франкові. Урочистість відбулась перед будинком середньої школи. Урочистість відкрила заступник голови Дрогобицької райдержадміністрації Г. Гайдук. Із словом про Івана Франка виступив Р. Горак, доцент Національного університету імені І. Франка М. Чорнописький, професор Дрогобицького педагогічного університету імені І. Франка М. Шалата, член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України Р. Пастух, який прочитав вірш «Поет і панночка», поетеса Любов Проць, директор видавництва «Каменяр» Д. Сапіга.

У мистецькій частині свята звучали слово і пісня Франкові, українські народні пісні у виконанні хору «Благовіст», заньківчан заслуженого артиста України Ю. Брилинського та народного артиста України С. Максимчука, бандуриста, заслуженого артиста України О. Стахіва, солістів філармонії І. Грех, Н. Карпінець, Л. Коструби, В. Рибчука, В. Понайди, М. Габрука. Режисер і ведучий – П. Зозуляк.

На святі була присутня начальник відділу культури Дрогобицької райдержадміністрації Л. Антоник, священик села о. Петро Кость, священик із с. Дорожова о. Іван Єговка, священик із с. Волі-Якубової о. Іван Яворський.

Р. Горак подякував усім за сприяння в організації і проведенні свята, а Г. Гайдук та голова сільської ради І. Грушка митцям зі Львова. Усі співали Франкове «Не пора!..».

Поет і панночка

О, добрівлянська панночко Наталко,
Що на приходстві ружею зросли!
Хоча і не навзаєм, але палко
Люблю я вас, як зірку із імли.

Мене зачарували ви красою
І вдачею – по вінця доброти.
Чому ж то нам весільною ходою
Не суджено до храму увійти?

Нікому досі зі своєї ліри
Не виливав я пристрасніших слів,
А ви найвище обертали в сіре,
Щоб од любові я не захмелів.

Як довелося бідній сиротині
Се пережити – зайво знати вам.
Та образ ваш я збережу віднині,
Немов солодкий і болючий шрам.

Немає вашої вини ніскільки,
Бо серцем свій орудує наказ.
Нічого так не зичу вам, як тільки
Щедрот Господніх на прийдешній час.

О, добрівлянська панночко Наталю,
Любов'ю, щиро, із обіймів муз
Благословлю вас, хоч і не без жалю,
На ваш щасливий із отцем союз.

Такого щастя вам би не приніс я,
Адже і сам не звідав у житті…
Гарячий вихор полем перенісся –
І розійшлись навіки дві путі.

Роман ПАСТУХ

28 травня 2011 року

Слово на могилі Івана Франка промовляє Ярослав Гарасим

Виступає заступник голови облдержадміністрації Мирон Янків

Слово на могилі Івана Франка доцента Львівського національного університету імені Івана Франка, доктора філологічних наук Ярослава Гарасима, виголошене 28 травня 2011 року

Іван Франко та основи нашої суспільності: давнє і нове

«Немає між нами чоловіка, який би світлим умом, блискучим талантом і жаром любові до високих ідеалів та безмірною працею зумів блудних, брудних і незрівноважених притягнути до того місця, де він сам стоїть» [2, с. 126]. Ця майже столітня атестація Франкового генія з-під пера непереверше́ного автора українських мистецьких шедеврів Івана Труша у процесі хронологічної тяглості аж ніяк не покрилася корозією семантики, а набула ще більшої вагомості. І хоча сьогодні минає 95-та річниця з того часу, як Іван Франко, дочасно витративши фізичні ресурси життєвої енергії, покинув каменярський молот, його інтелектуально-духовна спадщина й донині своїм невичерпним магнетизмом утримує свідоме українство довкола етногенетичного ядра нації. З огляду на це, смислове поле тематичної рубрики «Іван Франко і наша суспільність» завжди потребуватиме рефлекторного наповнення найновішим зрізом національних «вершин і низин» української духовності, яка упродовж останніх 20 літ уперто, кажучи словами Ліни Костенко, «тримає лінію оборони» на справедливо здобутому державотворчому плацдармі.

Процес національного становлення в умовах, коли ефір постмодерної моди на космополітичний глобалізм вивітрюється набагато швидше, ніж того сподівалися його найпалкіші прихильники, доцільно вистежувати через усталені категорії давнього і нового, щедро апробовані творчою концептуалізацією художнього світу самого І. Франка. Семантичну сутність «давнього» закономірно становить історичний тезаурус суспільно-політичної реалізації поступових ідей на шляху до

державотворення, а понятійну орбіту «нового», відповідно, окреслює сучасний етап національного розвою в геополітичних та геокультурних вимірах початку третього тисячоліття. Водночас, уважне прочитання Франкових текстів вкотре переконує нас у тім, що культурно-історичні чинники минулого мають здатність до своєрідної реінкарнації у теперішньому часі, особливо тоді, коли вони глибоко закорінені у підсвідомий ґрунт власної етнічної ментальності чи утверджувались упродовж кількох століть агресивним способом соціальної поведінки географічних сусідів. У такому разі націобутнє «нове» при пильнішому його розгляді дуже нагадуватиме віддалене і призабуте «давнє». Як приклад, наведемо Франкову характеристику основ української суспільності з далекого 1897 року, у якій разюче віддзеркалюється наше апатичне сьогодення: «живемо немов під обухом, а сей обух, то не стільки зверхній, посторонній тиск, скільки почуття власної безсильності, власного розладу» [4, с. 221].

Щоправда, причини такої національної атрофії криються й у зовнішніх обставинах незгасаючої активізації шаленого шовіністичного антициклону з Півночі, і в черговому загостренні внутрішніх прихованих недуг українського етнічного організму. Як наслідок, у власній «державотворчій зрілості» ми досягли рівня середини позаминулого століття, коли, за влучним висловом І. Франка: «фактична побіда залишається за елементом, якому тяжко й ім'я придумати, за якоюсь різномастою купою людей, у яких спільною підставою акції являється хіба спільна ненависть до свого рідного, спільна невіра в органічний зріст народу і його свідомості, погоня за особистою кар'єрою і спільна дволичність та безхарактерність». «У нас прийнято весь сей напрям, – пише далі він, – усю в 50-х роках верховодну течію галицько-руського життя називати москвофільством» [5, с. 192–193]. І Франкова заслуга перш за все у тім, що вже від самих початків своєї літературної та політичної діяльності і до склону віку він не припиняв особистої боротьби з «тою різномастою купою»

та досяг феноменальних результатів: якщо на початку 70-х років XIX ст. майже вся культурна комунікація в Галичині провадилась або «польщизною», або «язичієм», то вже на зорі XX ст. завдяки невтомній праці І. Франка «для домашнього огнища» національна самосвідомість галицької молоді масштабується не лише численними параметрами україномовних книг і періодичних видань, а й розпросторюється на найвищі щаблі публічного утвердження національної символіки, про що свідчить вивішування синьо-жовтих прапорів університетським студентством у період сецесії. До того ж, на його думку, москвофільство «як і усяка підлість, всяка продажність і деморалізація, – це міжнародне явище, гідне загального осуду і боротьби з ним». Не варто плекати ліберально-інтернаціональних ілюзій про те, що шовіністичний синдром притаманний лише московським чиновникам і, мовляв, російський народ до цього не причетний.

Розвінчуючи цей «малоросійський міф» І. Франко переконливо доводить, що вже на початку XX ст. (1905 року) «українська суспільність мала нагоду переконатися, що справа українського слова, українського розвою чужа для великоруської суспільності; що та суспільність також засліплена своїм державним становищем, у справах державних думає так само, як її бюрократія, чи іншими словами, що російська бюрократія невідрадна дочка російської суспільності, і, видержавши остру боротьбу з отсею всесильною бюрократією, українській суспільності прийдеться видержувати хронічну, довгу, але не менш важку боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвойовувати собі у неї право на самостійний розвій» [4, с. 279–280]. Обстоювання самостійності у нинішні часи ускладнилося максимально, бо на бік російської бюрократії та суспільності стали: по-імперському амбітний лідер московського православ'я зі всією церковною клікою; теперішня українська влада як сподвижницька бюрократія, яка до втрати свідомості по-холуйськи віддано відбуває Богослужіння, що провадяться, сказав би Т. Шевченко,

«черствим кацапським словом» та новітні псевдоісторики, які під фальшивими вивісками громадянського суспільства проштовхують ідеї офіційної двомовності та узаконення в Україні політичної нації.

Отож, ми вже четверте століття поспіль намагаємося здихатися нав'язливого московського братерства, що веде «в безодню темноти і застою», і повернутися у цивілізаційне лоно демократичних європейських держав, з якими у період середньовіччя були рівноправними дипломатичними партнерами, а подекуди й випереджували їх культурною продукцією національного буття, адже, як переконує нас Іван Франко, починаючи з кінця X віку, від часу заведення християнства і протягом без мала 250 літ «руське письменство витворило літературу, безмірно багатшу, різноріднішу та більше національну, ніж її в ту пору мала яка-небудь інша європейська нація» [3, т. 40, с. 65–66]. Глибоке усвідомлення впливу українських поступових надбань на форматування європейського культурно-освітнього простору безпосередньо залежить від ґрунтовності нашого історичного знання та тривкої непохитності етноментальної пам'яті. «...Нам усім, і письменним, і неписьменним, – апелює у першу чергу до свого покоління І. Франко, – годиться знати нашу бувальщину, знать те, що думали, як боролися і як дивилися на світ наші прадіди. Годиться нам знати й те, що ми не вчорашні, що наше слово було колись у честі й повазі і служило до виявлювання високих думок, мудрих законів і щирого, глибокого чуття» [3, т. 21, с. 110].

На жаль, монголо-татарська доба та подальший рух європейської історії відтіснили українців на маргінеси бездержавності з епізодичними вибухами політичної тріумфальності в часі Хмельниччини і Виговщини та економічно-культурного розквіту барокової епохи І. Мазепи. Та це були радше приємні винятки з нашої трагічної минувшини, а сам факт історично детермінованої наявності трагізму зовсім не є запорукою успішного висліду національно-визвольних змагань. Розуміння цієї історіософської дискретності І. Франко демонструє на-

прикінці XIX ст. через своєрідний стиль риторично-умовної модальності поетичного тексту:

Якби само великеє страждання
Могло тебе, Вкраїно, відкупити, –
Було б твоє велике панування,
Нікому б ти не мусила вступити.
Якби могучість, щастя і свобода
Відмірялись по мірі крови й сліз,
Пролитих з серця і з очей народа, –
То хто б з тобою суперництво зніс?

У 1902 році на сторінках «Літературно-наукового вісника», виступаючи вже як критик творчості Михайла Старицького, І. Франко досить чітко, зберігаючи водночас дещо неприйнятну для класичної історичної мислі категорію умовності, сформулював необхідні передумови сходження до висот національного, ба навіть всеслов'янського поступу: «коли б українці здавна були працювали для себе, для своєї національності, не оглядаючися на абстрактний общерусизм, то не тільки піддвигнули б були Україну високо, але й загальноруська й загальнослов'янська сила була б у сумі багатша та більша» [5, с. 180].

Ця теза скристалізовано передає методологічну сутність Франкового світоглядного універсуму – лише послідовна праця для рідної нації стає рушієм всезагального цивілізаційного прогресу. Під його «картаючим сарказмом» попадали «пишні вінці» з бундючних діячів ліберального напряму, «...які своє забуття про рідний народ та його інтереси силкувались ефективно прикривати плащем всесвітнього лібералізму». А правдивих українців, які потішали себе тим, що, «допомагаючи здобути реформи в ліберальнім дусі», вони тим самим розширять рамки також для розвою української нації зі щирим роздратуванням вважав самоошуканцями.

Важливим цементуючим ферментом на шляху до трансформації «величезної етнічної маси» в «суцільний культур-

ний організм, здібний до самостійного політичного життя» та «відпорний на асиміляційну роботу інших націй» є ідея національної єдності, яка здатна піднести інстинкт духовної величі в період ослаблення та кволості етно-центричних рефлексів. Однак, гіркий особистий досвід ідейно-політичних баталій устійнив у Франковій свідомості тверде переконання прискіпливого вибору партнерів для потенційного об'єднання. Тому навіть у часи крайнього національного розпачу, коли довкола переважає «почуття безсильності і безнадійності, почуття якогось невилазного загрузнення в болоті, зневіра в свої сили і в можність тривкого порозуміння з найближчими людьми», він застерігає від гарячкового шукання союзників, помічників, протекторів та меценатів», не там, де «лежить натуральне джерело сили та відродження». На цьому спіткнулося не одне покоління діячів українського національно-визвольного руху, коли «...зневір'я у власні сили і в силу рідного народа» розхитувало найкращі характери, породжувало «фантастичні бажання – дійти до чогось при допомозі власне тих, котрих ясно витончена і не раз із цинізмом висказувана мета, щоб ми не дійшли ні до чого путнього і були й надалі гноєм, на котрім би міг виростати і пишатися перед світом їх пишноцвіт» [4, с. 222].

І все ж потребу злиття спільних зусиль задля осягнення вищої мети І. Франко живо відчував та всіляко пропагував, як своїм досконало відточеним публіцистичним хистом, так і потугою художнього таланту. На це вказував й фундатор сучасного франкознавства, професор Іван Денисюк, аналізуючи прозову і поетичну творчість письменника: «ворогування родів та їх примирення у фіналі – це той осуд національного розбрату, та ж ідея національної єдності, що є і в «Захарі Беркуті» й гімні «Не пора, не пора». Проникливість Франкового історико-суспільного осмислення політичної дійсності засвідчує й той факт, що він умів практично безпомилково викривати цинічні підступи домашнього й привезеного українофобства. «Цікава річ, – зізнається автор «Мойсея», – що скільки разів у

нас починається дискусія про якусь єдність, унію, об'єднання, консолідацію, – за кождим разом мов від подуву пустого вітру, серед суспільності вибухає полум'я обоюдної ненависти, підозрінь та розладу» [5, с. 212]. Насправді ж під отим ефемерним «подувом пустого вітру» проглядається цілком видима личина галицьких москвофілів, які плекали глуху ненависть до всього, «в чім чути було парістки національної української свідомості та інстинктивного демократизму» [5, с. 213]. Руйнівний ефект москвофільського руху підсилювала і та моральна індиферентність, що, на думку І. Франка, належить до характеристичних рис нашого галицького рутенства і яка полягає у тім, що: «втихомолку» один уважає другого «падлецом», злодієм, фальшівником, але се не перешкоджає йому прилюдно хвалити того самого «падлеца» і приватно, в своїй хаті любезно стискати йому руку» [5, с. 217]. Ця гірка, але вкрай правдива, оцінка однаковою мірою стосується як «давнього», так і «нового» обличчя нашої суспільно-національної реальності, яка катастрофічно деградувала до стану, що його політично радикалізований І. Франко у 1884 році атрибутував відважно і безапеляційно:

Жиди тут панують, жидівськая тьма
Йде звідси аж в Раду держави [5, с. 12].

Такі обставини вимагають від кожного нового покоління невтомної праці для вироблення продуманої послідовної стратегії подолання хронічної національної кризи. Своє розуміння основних першочергових завдань для національних проводирів І. Франко оприлюднив у розгорнутому зверненні до української молоді, де перелічено майже усі необхідні передумови побудови міцної європейської держави, а саме: «власні школи і вироблена освітня традиція»; «перейняте освітніми і народолюбними думками духовенство»; «популярне і високе письменство, яке могло би бодай на першій гарячій порі заспокоювати всі духові потреби»; «преса, яка могла б ясно держати і систематично боронити стяг націо-

нальності та приложеної до місцевих потреб, свобідної культурної праці»; «сильна фаланга вповні свідомих і на висоті сучасної освіти стоячих репрезентантів у законодатних тілах»; «міцна опора в масах народу та інтелігенції навіть для тих немногих репрезентантів, що забажають вповні відповісти своїй національній і культурній задачі». Без цього суспільно-політичного капіталу «наша Україна готова знов опинитися в ролі ковадла, на якому різні чужі молоти вибиватимуть свої мелодії, або в ролі кролика, на якому прихильники вівісекції будуть доконувати своїх експериментів».

Як не прикро, але сьогоднішнє ставлення міжнародної спільноти до України є яскравим підтвердженням, як виявилося, пророчих Франкових слів, й ми таки знову опинилися у невдячній ролі ковадла для вибивання чужих мелодій. Антидержавницька та антинаціональна позиція офіційної влади вщент зруйнувала цивілізаційний імідж країни, стереотипізуючи її у винятково негативному світлі. Дійшло до того, що навіть дипломатично виважена Європа майже ошаліла у своєму прагненні відмитися від нацистського клейма жертвою українця Дем'янюка, а українська медсестра опинилася у ролі морального в'язня, що несе спокуту за криваві злочини лівійського диктатора. Парадоксально, але у той самий час коли у німецькому Мюнхені гуманний європейський суд зганяє всю свою антифашистську злість на 90-літньому українському колишньому поліцаєві, у Києві син білоруського поліцая підписує ганебні укази про вивішування червоних більшовицьких прапорів, невинної крові на яких аж ніяк не менше, ніж на нацистських символах. І невже ми й після травневих провокацій у Львові з ганебним лайливим приниженням нашої національної гідності не усвідомимо, що сучасне «нове» українофобство досягло свого апогею й ми стоїмо, за точною характеристикою професора Івана Вакарчука, «перед загрозою втратити власну національну ідентичність, власну мову, власну культуру», а наші теперішні недолугі «перепрошуюче-оглядисті» кроки

не здатні «протистояти цьому нахрапистому, брутальному і добре організованому антиукраїнству», бо не скеровані на те, аби «творити по всій державі громадські самоорганізаційні структури» для «відновлення точки динамічної рівноваги». Словом настав час, дати відповідь на Франкові запитання, адресовані у тому числі й для прийдешніх поколінь:

«Чи вірна наша, чи хибна дорога?
Чи праця наша підійме, двигне
Наш люд, чи, мов каліка та безнога,
Він в тім каліцтві житиме й усхне?
І чом відступників у нас так много?
І чом для них відступство не страшне?»
[3, т. 5, с. 88].

Відповідаючи нині на нові виклики національного сумління, сформульовані ще давніше Франковим пророчим генієм, пам'ятаймо апостольську мудрість архіпастиря, митрополита Андрея Шептицького: «Ми много-премного втратили з нашого колишнього, в тому числі й культурного доробку, але фундаменти є ще здорові і сильні, маємо в дальшім культурнім розвою на чім опертися, і в нашій праці можемо напевно числити на великі успіхи» [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Діло.* – 1913. – Ч. 279–281. – 14 груд.
2. *Труш І.* Іван Франко і наша суспільність. Кілька слів з приводу ювілейного дару / І. Труш // Салига Т. Франко – каменяр / Т. Салига. – Ужгород : Ґражда, 2007. – С. 123–126.
3. *Франко І.* Зібр. творів : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986.
4. *Франко І.* Мозаїка : Із творів, що не ввійшли до Зібр. творів: у 50 т. / І. Франко; упоряд. З. Т. Франко, М. Г. Василенко. – Львів : Каменяр, 2001.
5. *Франко І.* Покажчик купюр / І. Франко. – К. : Наукова думка, 2009.

Візит голови

Музей Івана Франка відвідав голова Львівської обласної державної адміністрації Михайло Цимбалюк.

Екскурсію по меморіальній та літературній експозиціях вів директор Музею Роман Горак. Під час візиту голови був присутній поет і громадський діяч, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Роман Лубківський.

Михайло Цимбалюк зробив запис у Книзі почесних гостей.

Дякую Господу Богу, що маю велику честь
бути на цьому святому місці. Дай, Боже,
нашому народові мудрості від Івана Франка.

07.06 2011 р. М. Цимбалюк

Роман Лубківський, Михайло Цимбалюк та Роман Горак

Почесна відзнака

Відповідно до рішення Львівської обласної ради від 5 січня 2011 року № 32 «Про нагородження почесною відзнакою «90-річчя від дня проголошення Західно-Української Народної Республіки» голова Львівської обласної ради Олег Панькевич вручив Музею цю почесну відзнаку, якою нагороджений за вагомий особистий внесок у боротьбу за незалежність України Держави четар Українських Січових Стрільців, сотник Української Галицької Армії, організатор та командир летунського відділу УГА, полковник Армії УНР Петро Іванович Франко (посмертно).

Олег Панькевич

Олег Панькевич оглянув меморіальну та літературну експозиції Музею і свої враження записав у Книзі почесних гостей.

Бажаємо розповісти усьому світові про славу Івана Франка. Хай цей будинок буде місцем паломництва українців, а мрії Франка стануть реальністю у найближчому майбутньому. Успіхів працівникам музею у праці вивчення та збереження нашої пам'яті.

З найщирішими побажаннями у день, коли народився Петро Франко.

21.06.2011 р. О. Панькевич

Прийдімо до Франка

27 серпня 2011 року – 155-а річниця уродин Івана Франка.

Вшанування розпочалося біля пам'ятника Іванові Франку.

Керівники обласної державної адміністрації, обласної ради, міської ради, творчих спілок, музею Івана Франка поклали квіти до пам'ятника.

Під час покладання квітів хор народного ансамблю пісні і танцю «Черемош» та народної чоловічої хорової капели «Прометей» Національного університету імені Івана Франка виконали «Вічний революціонер».

Урочистість відкрив словом Франковим і вів народний артист України С. Максимчук.

З нагоди уродин Івана Франка промовляли голова обласної державної адміністрації М. Цимбалюк, заступник голови обласної ради В. П'ятак, міський голова А. Садовий, ректор Національного університету імені І. Франка І. Вакарчук, заслужений артист України Ю. Брилинський прочитав «Каменярі», поет Б. Стельмах – вірш, присвячений І. Франкові, «Черемош» і «Прометей» виконали «Не пора…».

Вшанування Івана Франка продовжилось у його Музеї.

Голова обласної державної адміністрації М. Цимбалюк поклав квіти до погруддя І. Франка й оглянув меморіальну експозицію.

Урочистості розпочалися на подвір'ї Музею. Серед присутніх – ректор Національного університету імені І. Франка І. Вакарчук, проректор університету З. Мамчур, радник голови облдержадміністрації І. Держко, начальник управління культури облдержадміністрації С. Бурко, заступник міського голови В. Косів, члени родини Івана Франка, лауреати Шевченківської премії.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка заслужена академічна капела України «Трембіта» виконує «Вічний революціонер».

П. Зозуляк читає пролог до поеми І. Франка «Мойсей».

Голова обласної державної адміністрації М. Цимбалюк вітає усіх присутніх із 155-ю річницею від дня народження Івана Франка і вручає символічну таблицю з текстом Указу Президента України «Про надання Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка статусу національного».

З виступу директора Музею Романа Горака:

Музей Івана Франка – найстаріший іменний музей на території Західної України. Його досвід роботи, особливо в сфері формування фондів, створення літературних колекцій, експозиційних планів став надбанням музейної практики нашої України. Немає жодного музею літературно-меморіального чи меморіального профілю, у створення яких не брав би участь наш музей. Він став базовим музеєм Міністерства культури України і є автором дерзновенних проектів, яких досі не вдалося повторити іншим музеям. Маю на оці воскресіння з попелища та руїн батьківської садиби в Нагуєвичах.

Сьогодні, приймаючи цю нагороду, не можу не згадати тих перших, які закладали його основу. Це сини Івана Франка – Петро і Тарас, перші директори музею. Це видатні українські вчені академіки – Михайло Возняк та Василь Щурат, відомий бібліограф, засновник наукової Франківської бібліографії Володимир Дорошенко, поет Петро Карманський.

Ми низько схиляємо голови перед першими його працівниками, які формували колекції музею, що склали золотий фонд музею – Марією Струтинською, Іриною Радловською, Марією Деркач, завдяки якій та працівниці тодішнього музею-кімнати при НТШ Марії Штеліги була врятована від знищення бібліотека Івана Франка та його архів.

Нам приємно, що сьогоднішню нашу радість розділяють наші ветерани, які ціле своє життя від закінчення Львівського університету присвятили музеєві. Це Віра Бонь, Зиновія Стець, Марія Оркуш.

За Франком повторюємо: Нехай пропаде наше ім'я, але нехай живе і розвивається народ український.

М. Цимбалюк вручив Р. Гораку відзнаку Президента України – ювілейну медаль «20 років незалежності України» і нагороди й подяки обласної державної адміністрації працівникам музею – художнику-реставратору О. Дворському, старшому науковому працівникові В. Бонь, науковому працівникові З. Стець, головному бухгалтеру М. Пушенко.

Слово про Івана Франка виголосив директор Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук Святослав Пилипчук.

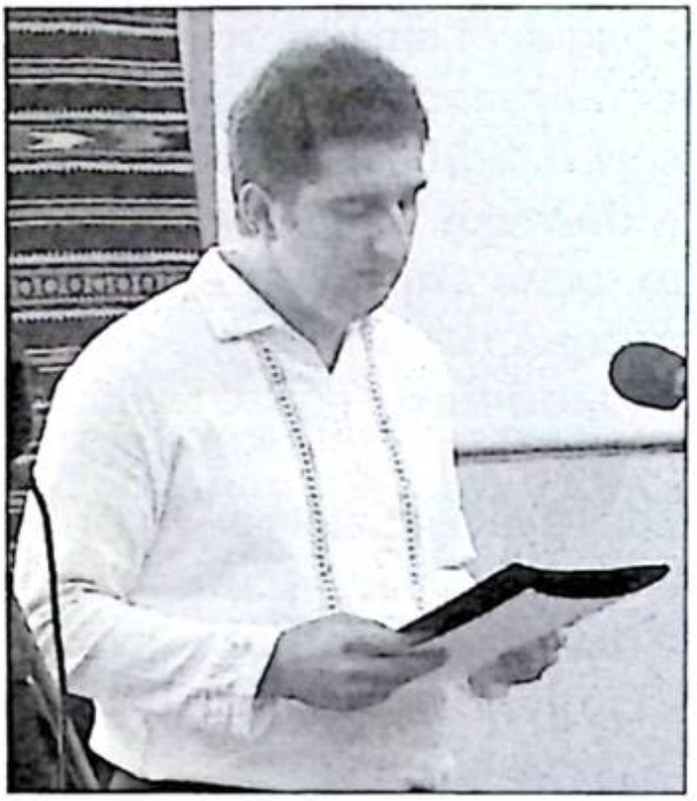
На урочистостях з нагоди уродин Івана Франка виступили внук Івана Франка Роланд Франко (Київ), заступник голови Харківської обласної державної адміністрації І.Шурма, голова Городоцької районної ради В. Полумацканич, художник, ілюстратор творів Івана Франка І. Крислач, директор Інституту Івана Франка НАН України Євген Нахлік, поет О. Гордон.

Поетичний та пісенний вінок Каменяреві вплели поет, заслужений діяч мистецтв України, лауреат літературних премій ім. І. Котляревського, ім. Маркіяна Шашкевича та ім. Лесі Українки Б. Стельмах, поетеса, лауреат літературної премії ім. Василя Симоненка та премії «Благовіст» Л. Проць, поет, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка, премії ім. Василя Стуса та ім. Івана Франка (Чикаго) І. Калинець, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка заслужена академічна капела України «Трембіта» (художній керівник та головний диригент – заслужений діяч мистецтв України М. Кулик).

Вели урочистість Оксана Король та Петро Зозуляк.

20 вересня 2011 року у Національному академічному театрі опери та балету ім. Соломії Крушельницької відбулася урочиста академія, присвячена 155-річчю від дня народження Івана Франка.

27 серпня 2011 року. Музей

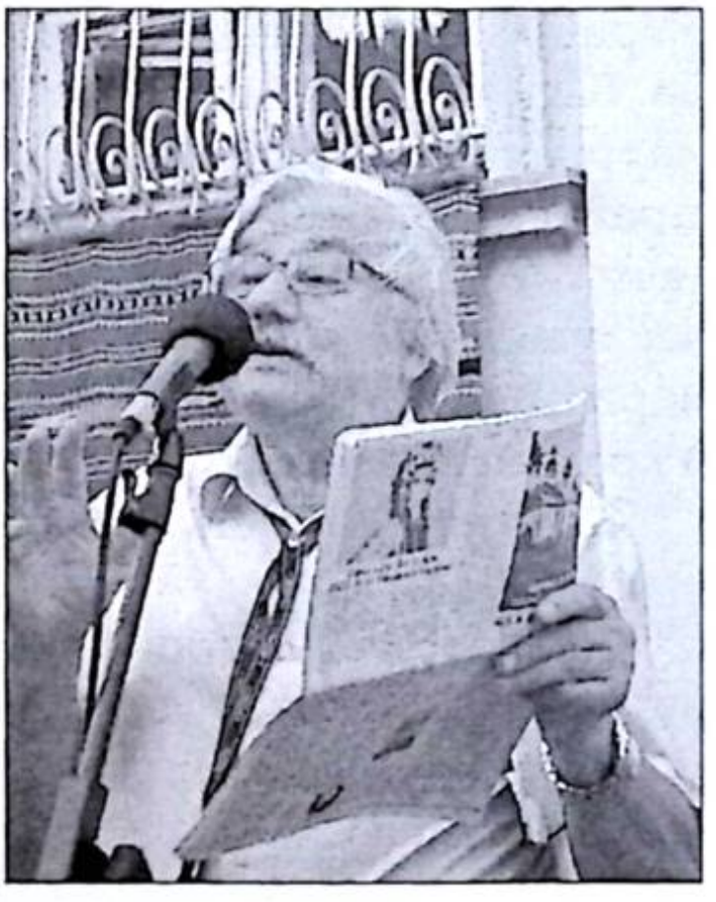
Слово про Івана Франка виголошує Святослав Пилипчук

Богдан Стельмах

Любов Проць

Ігор Калинець

Диригує
Микола Кулик

Співає капела «Трембіта»

Слово директора Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидата філологічних наук Святослава Пилипчука, виголошене у Музеї 27 серпня 2011 року

Іван Франко і молодь: уроки націєтворення

«Не розуміли ми його – і я, і ви, і всі ми.

Така вже доля великих» [2, с. 9] – ці правдиві слова прикрого зізнання написав Богдан Лепкий у п'яті роковини від дня смерті Івана Франка. Наскільки ж великим є Франко, якщо навіть зараз, коли святкуємо 155 літ від його народження, до кінця Франка не розуміємо, не можемо осягнути повністю, не можемо прочитати до основ, не можемо осмислити закони універсуму його творчості, той огром доробку, з якого постає він сам.

З Франкових слів щоразу визирає глибинність і глобальність мислення, він чітко бачив будуще своєї Батьківщини, він усвідомлював, розумів і знав, що потрібно робити, аби його рідний народ впевнено простував «правди путі» і дійшов із низин до вершин світової спільноти, здобуваючи на нелегкому шляху той так необхідний «весільний дар» – національну свободу, без якої неможливий повноцінний розвій, без якого неможливо здобутися на силу, аби «труснути Кавказ» і «вперезатися Бескидом».

Нерідко у Франкових творах слово набуває «сили абсолюту» [2, с. 7], коли одне слівце пронизує до живого, промовляє до душі, переконує і зворушує. Нашому «гордому королеві духу» [1, с. 10] вдалося цілющими пігулками свого дотикаючого слова вилікувати від духовного каліцтва безліч молодих українців і пустити їх у світ сильними з «його духа печаттю», печаттю генія.

Франко мав потужний заряд націєтворчої енергії. Він мав унікальний вплив не тільки на свідому українську молодь,

а й на ровесників, на людей старшого покоління, даючи імпульси до зміни свідомості, до зміни світоглядних орієнтирів, до формування українського типу мислення, де в іконостасі суспільних ідеалів стоять національні святині.

Франко розширив культурний простір української нації, п'ядь за п'яддю відвойовуючи інтелектуальні горизонти для рідного народу своєю невсипущою і справді подиву гідною жертовною працею, щоразу глибше запускаючи чересла у ниву оспалості, отупіння, апатії і глупоти, сіючи здорове зерно українського волелюбного духу.

У Франковій філософії «цілий чоловік» – вільний чоловік. Тому український геній невтомно у численних своїх творах звертається до молоді із закликами-проханнями відчути внутрішню свободу, плекати у серцях «думи вольнії», аби мати необхідний запас сили й енергії на довгому і складному шляху життєвого поступування не зважати на будь-які «сухі пні», а впевнено сягати «поза межі можливого» і прагнути «до сонця золотого».

Франко покладав величезні надії на молоду генерацію українців, які матимуть нове світовідчуття, стоятимуть твердою, несхитною поставою і з незатроєним різними спокусами єством вноситимуть позитивні зміни у заіржавілу систему несправедливості та брехні. Ідейний фермент, спродукований писаннями Франка, назавше змінив свідомість мислячого підростаючого покоління, отворив їхній слух на щирі заклики великого українця: «Здобувайте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявити ту любов не потоком шумних фраз, а невтомною тихою працею» [3, т. 45, с. 409].

Кожний думай, що на тобі міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів мусиш дати ти одвіт –

це не проста шаблонова формулка поетичної гри, це свідома спонука, голосний поклик до кожного не ховатися за спинами

інших, не збиватися на манівці, не борсатися у багні сумнівів і непевності, а сміливо, максимально концентруючи зусилля волі, ставати на шлях поступу і гідно долати перешкоди до первісно «далеких мет», до шпилів тих «скляних гір», що їх метафорично згадував Франко у відомій статті «Поза межами можливого». Власне, у цій розвідці-звертанні, додаючи духу кожному молодому уму, Іван Франко аргументовано твердив: «Ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духової, се не що інше, як постепенне систематичне і ненастанне відсування, віддалювання границь неможливого» [3, т. 45, с. 277]. Тією «границею неможливого», до якої так близько привів український народ сам Франко, була на той час, а якщо глибше сягнути, то й досі залишається, національна незалежність. І щоб посунути цю межу, щоб здолати цей нелегкий бар'єр, українство потребує, як проникливо зауважив наш геній, «сміливих душ і бистрих очей», які б ненастанно боролися із немудрими упередженнями, долали «хорі і уломні» стереотипи.

Франко завжди виступав проти будь-яких доктрин і теоретизувань, намагався відчути, вловити живу пульсацію суспільної гадки, а вже збагнувши оту кардіограму народного світовідчуття і переживши її до основ, звертався до загалу з «одвертими листами», міркуючи не про особисті амбіції, чи резонансність контроверсійних заяв, а лише про пожиточність загальної справи, про практичну реалізацію мудрих ідей, про консолідацію національного руху, про вироблення чіткої спільної стратегії, про якнайширше залучення молодих сил до органічного розгортання націєтворчого первня у свідомості нової генерації української спільноти. Франко покладав великі сподівання на ту молодь, яка, у багатьох моментах саме завдяки його жертовній праці, подолала у собі синдром меншовартості раба, перемогла, здавалося б, невиліковну хворобу звиродніння, і, підкріпившись ліком національної самоповаги, мужнім чином передусім Січового стрілецтва та героїв УПА довела, що нерв державотворення

не атрофувався остаточно, як це хотіли довести імперські ідеологи, а, навпаки, з новою інтенсивністю спонукає український організм до рішучих дій, спрямованих на тотальне переродження «низької юрби» у повноцінну, життєздатну, варту найщирішої поваги європейську націю. Ідею європеїзації нації, яку протягом століть переконували (часто не тільки словом), що її найбільшим уділом може бути роль «тягла» у чужих «бистроїзних поїздах», Франко вважав стратегічною і вписував у контекст програми національного поступу, при цьому переконливо спростовував безглузді «напівмарення» зайшлих, а нерідко і доморощених «апологетів писаризму» а la Погодін і доводив послідовний і багатий культурно-історичний розвій українства. Лише волею невблаганної долі наші попередники розгубили на «велелюдних розпуттях» потужний заряд державницьких традицій.

У Франковій візії історичного розвою українства початковою і неодмінною стадією має стати емоційне усвідомлення національної виключності, ексклюзивності, яке органічно перетече у русло раціонально обґрунтованої національної самоповаги, до виваженої внутрішньої опірності до сторонніх зазіхань на усе, що рідне і освячене традицією.

«А для такого великого діла, як відродження і консолідація якоїсь нації, – писав мислитель, – не біда прийняти в рахунок і порцію національної виключності, односторонності, чи, коли хочете, шовінізму. Не бійтеся, коли національні потреби будуть заспокоєні, національний голод буде насичений, то нація відкине шовіністичну справу, розум візьме перевагу над пристрастю, загальнолюдське і спільне над тим, що спеціалізує і ділить» [3, т. 45, с. 291]. Багато хто з наших сучасників без жодних застережень вже зараз переходить до космополітизму, того, що Франко називав «загальнолюдським і спільним», але чи ж є для цього усі необхідні підстави, ті чинники, які зробили б такий ідеологічний поворот органічним. Очевидно ні. Хіба ж задоволено усі національні потреби, хіба ми вже перебули хоча б коротко стадію «національної

виключності», хіба мали нагоду відчути себе повноправними господарями рідного дому, хіба ж українська пристрасть віднуртувала вже своє?

«Кожда доба історична – се дерево. Корінням воно стоїть глибоко в минувших часах, а його крайні парості вростають також далеко в будуще» [3, т. 45, с. 134]. Франко піклувався про те, якими ж будуть ті крайні парості, яке будуще чекає на рідний народ. Як добрий садівник, доглядав древо історичного буття українців, плекав те молоде гілля, яке невдовзі дало добрий і багатий урожай. Він прагнув систематичними ін'єкціями правди вилікувати суспільство від «неулічимого» засліплення, розкрити очі на реальний стан справ на «нашій, не своїй землі».

Одним із важливих чи радше необхідних кроків до глибокого національного самоусвідомлення Франко вважав освіту. Що більше молоді зможе через науку пізнати світ і людей, то більше з'явиться тих, хто становитиме загрозу будь-якій несправедливості, визиску і брехні. Через уміння давати оцінку фактам, шукати і знаходити потрібну інформацію, молода освічена людина не розчиняється у потоці буденних життєвих течій, а свідомо обирає власний шлях духових змагань, відстоюючи вибрані відповідно до її національного і особистого чуття ідеали, відмовляючись від згори накинутої, гарно підфарбованої пристосуванської балаканини. Усвідомлення потенційної загрози, яка криється в освіченій, мудрій молоді, стимулює будь-яку владу докладати зусиль, аби здобути її максимальну прихильність (це за умови, якщо ця влада сама має належний інтелектуальний ресурс), або ж робити усе можливе, аби різними способами до мінімуму звести кількість мислячої молоді, аби її голос не був таким звучним і згубився у гаморі «низької юрби» (це вже за умови браку інтелектуальної енергії правлячої верхівки).

Отож, вишукуючи найрізноманітніші причини, які позірно мали б приховати тотальний наступ на процес виховання молодої української еліти, розпочато спланову операцію на

знищення і дискредитацію нашої освіти. І на це маємо чимало доказів. У їх розлогому переліку (він, до речі, швидко збільшується) чи не найкрасномовнішими є цифри цьогорічного держзамовлення у вищі навчальні заклади країни, згідно з якими перед тисячами сімнадцятилітніх і не тільки поставлено нездоланну перепону, глуху стіну. Оцінюючи найновіші тенденції в нашій освіті, ті псевдореформи, які мов дешевий «табачний» дим роз'їдають легені нашого суспільства і вже не дають дихати на повні груди, хочеться повторити мовлені ще 130 років тому Франкові слова: «Школа, по думці тих верховодців, не має на цілі образовати, просвічати, а тільки винародовлювати наш народ» [3, т. 45, с. 143].

Франко не раз вдавався до національної самокритики, маючи на це, на відміну від багатьох інших, повне моральне право, прикладом власного життя демонструючи, як можна отрястися від хиб. «Ми не привикли до ніякої важкої праці, навіть до праці думок, і тому-то, хоч не раз по своїй добродушності, по своїй примітивній щирості і розмахнемось на дорозі добрих намірів, то все-таки зупинимось в половині дороги, а на другу половину або рукою махнем, або зажмуривши очі, вмовляємо в себе і в других, що там уже ніякої дороги й нема і що ми зайшли доки тільки можна було зайти» [3, т. 45, с. 144]. Така проникліва і в багатьох моментах справедлива оцінка українського суспільства по багатьох роках від часу її висловлення і досі не спростована, навпаки, знаходимо все нові і нові підтвердження міркувань ученого про нашу готовність до пориву і нездатність до тяглості, до цілеспрямованого торування важкого життєвого шляху. Отак «розмахнулись» у 2004 році на «дорозі добрих намірів» і зупинились «у половині путі», махнувши рукою, зажмуривши очі, переконуючи не тільки себе, а й інших, що шляху далі нема.

Прикро спостерігати, як Україна, у відродження якої так щиро вірив Іван Франко і за незалежність якої так віддано боровся, перетворюється швидкими темпами на «інкубатор шкаралупництва», де заради влади і головне легких грошей

відступають від будь-яких принципів, з легкістю відрікаються від нещодавно сповідуваних ідеалів, і прикривши машкарою служіння приховують справжню не надто привабливу фізію прислужництва. Контингент шкаралупників, тих які «встид на прив'язі тримають» [3, т. 1, с. 52] зростає щоденно. Можливо, вилуплюються під жарким і тихим літнім сонечком. Видається, що вони ладні навіть ходити по лісництвах і, вивішуючи розтиражований сонм президентських портретів (за них, до слова, з бюджетних коштів майже 17 мільйонів виклали), випрошувати свіжопридуманих чинів і побринькачів на нові штани, бо старі від плазування на колінах протерлися. А згодом, дочекавшись від самодержавця ласки, з глибини свого не надто глибокого корита повідати про демократичні цінності та грандіозні проекти реформ.

Такий тип посполитих Франко номінував «недомосковщені зрадники», які приписують собі «гнилий з єврейщиною перемішаний арисократизм» і у кожному кроці яких вчувається «дуже виразний дзвін московської струни». Здавалось би через понад століття про проблему отих «недо...», тих «котрі, власне, не мають ніяких переконань, а справді працюють в наймах у слуг деспотизму за добру плату та впоюють ... ненависть до свободи, погорду для рідного народу і його мови» [3, т. 53, с. 252], можна було б давно забути, однак популяція їх, як це не прикро визнавати, навпаки, щорік збільшується і вже серйозно загрожує повноцінному функціонуванню державотворчої ідеї, бо неприховано підпирає новоімперську політику затирання національної ідентичності.

Чимало бачимо таких псевдоукраїнців, яким рідну мову, як казав Франко, «встид в губу взяти». Особливо багато тих «сором'язливих» займає найвищі державні посади. Інколи вони й зволять мовити державною, однак за якимось новими, з їх ласки вигаданими правилами. Тому й говорять і переконують, що треба говорити «на Україні», буцімто ми острівна держава. Можливо, й острівна для них, бо ж, незважаючи на мільярднодоларові й газо-нафтові підмивання,

стоїть форпостом в общеруському морі, в якому хочуть нас німих втопити.

Україну і досі, як спостеріг ще Франко, «крають, як сальцесон» у своїх інтересах, переконуючи в нашій інакшості, добре засвоївши класичну імперську істину «розділяй і владарюй». «Дуже часто юджено одних на других, щоб тим способом одних і других визискувати» [3, т. 45, с. 71]. Коби обійшлося самим лише визискуванням матеріальним, а то ж настирливо беруться перекроювати свідомість, заперечувати одвічні ідеали українського етносу і завзято, і затято пропонувати натомість порохняві «совєцькі» цінності, твердо переконуючи, що то питома наша традиція, начебто згідна «з духом народу і часу».

Таж в Єгипті ви гнулись в ярмі,
Наїдалися ласо…
Відригатись вам буде повік
Те єгипетське м'ясо.

Як точно у цих рядках спрогнозував Франко українську сучасність, де чимало ще є тих, хто живе ілюзією дешевого м'яса, ностальгуючи за імперією, в якій людське життя вартувало менше, ніж шмат гнилої ковбаси.

Оте підживлене фінансами паразитуюче москвофільство, що на українських теренах переживало різні модифікації, і по 20 році незалежності раз по раз криваво прорізає наш культурно-національний простір. Прикро, що з'являється чимало новоявлених його сповідників, імперських чолобитників, які вже з висоти міністерських крісел просувають нищівні для українства концепції, прикриваючи при цьому систематичну денаціоналізацію псевдоінтелектуальною словесною еквілібристикою і не дуже добре рафінованою брехнею. А щоб такого не ставалося, пора відмовитися від того, що Франко називав «фразистий патріотизм» і взятися за його «дійовий» варіант.

Франко не з тих, хто надто вже милується колишніми князівськими і козацькими звитягами, він належав до такого типу

мислителів, які воліють заглядати у майбутнє, передбачати прийдешні небезпеки і силою своєї геніальної проникливості пропонувати дієві рецепти для їх (цих небезпек) безболісного й успішного подолання. Цей великий українець зокрема відчув велику небезпеку «культуркампфу», за неписаними законами якого нові території завойовують не силою і зброєю, а через посягання на культурний простір інших народів.

Чи не опинилася зараз Україна в епіцентрі такої війни, між двох сил, «між двома огнями», у лещатах між Сходом і Заходом, між агресивним засиллям ідеології «русского мира» і менш войовничим та не менш послідовним повівом західного космополітизму? Чи не мовив про це Іван Франко? Він, до речі, запропонував найнадійніший спосіб вийти переможцем із цієї беззбройної війни на багато фронтів, доводячи, що збереження національної ідентичності можливе лише за умови розширення власного культурного впливу на світ, за умови постійної праці над собою, постійного самовдосконалення.

«А якраз уже дано ґрунт, то й будова на ньому з часом здвигнеться» [3, т. 45, с. 290], – писав Франко. От тільки виникає запитання, коли ж на тому на совість мурованому Франковому фундаменті української ідеї буде возведено величний собор національного духу. Будують, однак, не собор, а так – кривобоку хату, і не на міцному підмурівку Франкових націоцентричних змагань, а перенесли роботу на невідповідну основу. Тому й говоримо по-Франківськи «Гарна хата, але на льоду побудована» [3, т. 45, с. 312]. Зараз маємо чимало дражливих точок, які можуть підвищити градус суспільної напруги, і тоді крига скресне, і вже ніщо не зупинить повені, яка поховає у водах забуття будівлю української держави. Є чимало нерозумних, які свідомо на цьому крихкому льоду розпалюють багаття, заводячи мову про «двоязичність», розгортаючи надумані теорії про нашу різність, перекреслюючи і заперечуючи подвиги українських героїв, одним словом «вносять в рідну хату роздор», відробляючи сріблякиш, що попри декларовану беззапаховість, відгонять злодійством, брехнею,

здирством. Може воно й на краще… Нехай тріскає та крига, бо ж будівля, що зводиться, ані найдрібнішими штрихами не схожа на той проект, що його так докладно виписав один із визначних архітекторів української державності – Іван Франко. Гадаю, дивлячись на ці «переверти», що відбуваються зараз в Україні, наш «думками високий» Франко знову підійшов би до розпачливо-риторичного: «Чи сміятись, чи жаліть, Чи просити смерти?» [3, т. 1, с. 101]. Вочевидь, ще довго доведеться ждати, поки сповниться ідеал автора «Мойсея»,

І, наче золото в горнилі
Сей світ очиститься зовсім,
І чиста в невичерпній силі,
Засяє правда й воля в нім [3, т. 1, с. 41].

Що більше читаєш Франка, то частіше ловиш себе на думці, що сприймаєш мудрі рефлексії свого сучасника, якому вдалося дуже проникливо збагнути «суєту теперішнього світу», а відтак гостро, подекуди саркастично оприявнювати численні глупства, на які без докорів і втоми здобувається каста недоторканих.

Прислухаймося ж до Франка і скажімо собі: «Годі бути «малими і неприготованими», годі хилитися під тиском ганебних трьох доктрин «самодержавія, православія і обрусенія», які так глибоко зранили український організм!». Як у якомусь заклятому лісі ми заблукали між трьох сосен отих доктрин і зараз з новою силою відчуваємо їх напір: далеко не з метою ширення релігії відбувається тотальний наступ «православія» московського пошиву, що не гребує рейдерськими захопленнями дитячих садочків чи шкіл для неповносправних, та й ідея «самодержавія» поступово набуває реальних обрисів, а «обрусеніє» вже сягнуло таких масштабів, що культурний простір, надиханий українськими ідеями, можна підтримувати лише в межах своєї родини.

«Коли перед кількома роками був величезний вибух східноазіатського вулкана Кракатоа, – писав Франко в одній

із розвідок, – то викинув він у повітря масу мілкого пилу, що той заповнив майже всю атмосферу нашої землі, так що й у нас кілька тижнів опісля по заході сонця все західне небо горіло рожево-червоним блиском – сонячне проміння заламувалося в дрібнесеньких а густо літаючих зеренцях того вулканічного пилу» [3, т. 46, кн. 2, с. 33]. Духові змагання Івана Франка також образно можемо назвати «зеренцями того вулканічного пилу», якими й до сьогодні густо заповнений український інтелектуальний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дорошенко Д.* Пам'яти Івана Франка // В п'яті роковини смерти Івана Франка. – Берлін, 1921.
2. *Лепкий Б.* Іванові Франкові в п'яті роковини смерти // В п'яті роковини смерти Івана Франка. – Берлін, 1921.
3. *Франко І.* Зібрання творів: У 50-ти томах. – К: Наукова думка, 1976–1986.

Творча зустріч з Любов'ю Проць

У «Франковій вітальні» Музею 28 вересня 2011 року відбулася творча зустріч з поетесою, лауреатом Республіканської літературної премії імені Василя Симоненка та премії «Благовіст», дипломантом фестивалю поезії в Мілані (Італія) Любов'ю Проць. Як пише професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Михайло Шалата, «Любов Проць, безперечно, – одна з кращих майстринь сучасної української поезії». Любов Проць живе і працює у рідному селі Дубляни, що на Самбірщині, учителька, викладає українську мову та літературу.

В одній з останніх своїх книг «Група крові» Любов Проць пише «Про себе»: «З діда-прадіда – у Дублянах. Тут – глибоке коріння і розлога крона мого роду – і вогнем воєн опеченого, і сибірами обмороженого, і ціпами окупацій перемолоченого…

Змалечку душа росла у пишному вінку імен знаних «сусідів»: Петра Конашевича-Сагайдачного, народженого у Кульчицях, Остапа Луцького, Михайла Скорика, Омеляна Пріцака,які походять із Луки, Андрія Чайковського, що бігав дитиною вуличками Гордині, звідки бере початок родовід Юрія Федьковича, врешті, геніального Івана Франка, який не раз бував у Дублянах, бо ж від його рідних Нагуєвич до моїх Дублян – рукою подати».

У творчій зустрічі взяли участь солістка заслуженої академічної капели України «Трембіта» Ярина Коваль, яка виконувала пісні з Галичини та струнний квартет Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка під керівництвом Тараса Менцінського.

Іван Франко в Дублянах

…Його творчі і громадсько-політичні шляхи
не один раз пролягали через села Бісковичі,
Ваньовичі, Воютичі, Дубляни…

Г. Дем'ян «Іван Франко і Самбірщина»

Вже ціпів захриплі перегуки
Тиша краде й гасить у лугах.
Пізній вечір чорні хлопські руки
Із тяжкої праці випряга.

А йому до скону працювати,
Бо лише боротись – значить жить.
Труд його благословила мати.
А народ… чи він благословить?

Сів до гурту – вишиванка, торба…
Від такого не чекай біди.
– Кажуть, є на світі твар двогорба,
Що подовгу може без води.

От якби без хліба так уміти…
Другий горб пришив бим'си, бігме.
Скоро в хаті закигичуть діти:
«Хлібця дай!» А де його візьмеш?

Видит Бог із неба наші статки,
Панська ласка ломить нам хребти,
А землі та радості – ні латки,
Хоч у зашморг, Господи прости!

Вже як балачки зайшли порожні
Й місяць вижав стежку до села,
Попросив уваги подорожній –
І нова розмова потекла.

Наче казку, кожен її слухав.
Погасили жарти й цигарки.
Вперше чули: «Вірю в силу духа!» –
І стискались пальці в п'ястуки.

Вже і треті півні проспівали,
А народ як вкопаний стояв…
Мабуть, лиш дуби тоді пізнали,
Хто в моїх Дублянах гостював.

Любов ПРОЦЬ

Виставки у 2011 році

До 92-ї річниці Акту Злуки ЗУНР і УНР (автори В. Бонь, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Агатангела Кримського (1871–1942), письменника, історика української мови й літератури (В. Кухар, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Лесі Українки (1871–1913) (А. Коцур, О. Дворський)

До 150-річчя від дня смерті Тараса Шевченка (О. Гліборицька, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Володимира Гнатюка (1871–1926), літературознавця, фольклориста, етнографа, публіциста, журналіста, голови етнографічної комісії НТШ, співредактора «Літературно-Наукового вісника», редактора «Етнографічного Збірника», друга і соратника Івана Франка (О. Рикмас, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Василя Стефаника (1871–1936), письменника, громадського діяча (В. Чернієнко, О. Дворський)

З фондів музею «Іван Франко в образотворчому мистецтві» (О. Пушенко, О. Дворський)

«Іван Франко – будівничий української державності» – до 15-ї річниці Конституції України (В. Бонь, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Філарета Колесси (1871–1947), фольклориста, музикознавця, композитора, академіка Всеукраїнської Академії Наук (З. Стець, Я. Горак, О. Дворський)

«Та прийде час…» (Іван Франко) – до 20-річчя з часу проголошення незалежності України (В. Бонь, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Василя Щурата (1871–1948), педагога, літературознавця, поета, перекладача, голови НТШ, першого ректора Львівського (таємного) університету, одного з співзасновників товариства «Учительська Громада» (В. Бонь, О. Дворський)

До 170-річчя від дня народження Михайла Драгоманова (1841–1895), публіциста, історика, філософа, економіста, літературознавця, фольклориста, громадського діяча (О. Пушенко, О. Дворський)

«Перші кроки» – історія створення музею Івана Франка (Р. Горак, В. Бонь, З. Стець,О. Дворський, О. Пушенко)

До 130-річчя від дня народження Михайла Возняка (1881–1954), літературознавця , академіка (С. Вівчар, О. Дворський)

До 200-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича (1811-1843), письменника, громадсько-політичного діяча, голо-

ви товариства «Руська трійця», ініціатора видання альманаху «Русалка Дністровая» (М. Оркуш, О. Дворський)

«Постать Франкової доби – Маврицій Готліб» – художник, однокласник І. Франка по Дрогобицькій школі о. Василіян (Р. Горак, О. Дворський)

115 років від дня виходу поетичної збірки І. Франка «Зів'яле листя» (Г. Ліман, О. Дворський)

До 140-річчя від дня народження Миколи Вороного (1871–1938) поета, перекладача, театрознавця, актора (М. Войціцька, О. Дворський)

До 860-річчя від дня народження новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича, головного героя давньоруської поеми «Слово о полку Ігоревім» (В. Бонь, О. Дворський)

* * *

У 2011 році музейна збірка поповнилась 358 одиницями основного фонду.

Відвідали музей 25 100 осіб.

Проведено 1028 екскурсій

ІЗ КНИГИ ВІДГУКІВ МУЗЕЮ

2011 рік

Щиро дякуємо за можливість відвідати будинок, де все дихає святістю, пам'яттю про І. Я. Франка. Вдячні за цікаву розповідь працівникам музею, за те, що вони зберігають все для нащадків.

11 січня 2011 р.

м. Докучаєвськ
Донецької області
(підписи)

■

Дуже радий, що відвідав Музей Івана Франка. Дякую співробітникам за збереження пам'яті про Національного Генія Українського Народу.

З побажаннями працівникам музею усіляких гараздів та міцного здоров'я шанобливо

4 лютого 2011 р.

Віталій Перкун,
кандидат історичних наук,
співробітник Інституту історії України
Національної академії наук України, м. Київ

■

Дякуємо за змістовну і цікаву розповідь, за мандрівку у світ Івана Франка.

21 лютого 2011 р.

Переможці XI Міжнародного конкурсу
знавців української мови ім. П. Яцика

■

Після такої екскурсії, після усього побаченого і почутого виникає правдива гордість за свою країну Україну.

21 лютого 2011 р. Софія Галамушко,
переможниця XI Міжнародного конкурсу
знавців української мови ім. П. Яцика

■

Найщиріша подяка працівникам Музею за збереження Великого Духу Каменяра, першого професійного письменника України. Завдяки Вам і Вашій жертовності Милосердний Господь заопікується Душею І. Франка і обдарує рясними щедротами у Своєму Царстві.

3 березня 2011 р. За дорученням Президії
профспілки працівників культури
Голова М. Підгурський

■

Ми, родина Мошуків – Мирослав, син Ростислав, невістка Наталя, внук Роман, внучка Оленька, дочка Нінель, внучка Настуся відвідали музей Великого Каменяра і низько схиляємо голови його генію. Дух Франка живе у кожній українській родині, як і дух Великого Шевченка.

Щиро дякуємо працівникам музею за таку чудову і змістовну екскурсію.

6 березня 2011 р. З повагою – Мошуки
(підписи)

■

Дякуємо за цікаву екскурсію працівникам музею, які так натхненно доносять до нас історію! Завдяки Вам дух І.Франка живе і все наче дихає, ніби тут тільки був сам Іван Франко із сім'єю.

11 квітня 2011 р. Тарас і Тетяна, м. Бердянськ

Дуже вдячні працівникам музею І. Я. Франка за представлену експозицію, чудову атмосферу франківщини, якою дихають стіни цього будинку, цікаву розповідь про життя і творчість нашого українського Каменяра.

14 квітня 2011 р. З повагою і найкращими побажаннями учні гімназії «Троєщина», м. Київ

■

Студенти та викладачі Львівського державного училища культури і мистецтв щиро дякують за цікаву, змістовну розповідь про життя і діяльність Великого Каменяра, який закликав «лупати сю скалу», розчищати шлях для незалежної України. Початок зроблено, але скалу потрібно зламати до кінця.

14 квітня 2011 р. Підписи

■

Дякую за глибоку, змістовну розповідь про життєвий і творчий шлях генія українського народу – Івана Франка.

Завдяки таким місцям, як цей музей, кожен українець розуміє або, принаймні, повинен замислитися про талант і долю свого народу, себе як представника Великої нації. Я вважаю, що кожен свідомий українець, незалежно від політичних переконань, уподобань, місця проживання, обов'язково повинен побувати тут.

Здоров'я, підтримки державної, відвідувачів!!!

15 квітня 2011 р. Аспірант Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Григоренко Михайло Вікторович

■

Найщиріша подяка від киян – сім'ї Корнієнко працівникам музею І. Франка. Дуже цікава експозиція. Пишаємося тим, що саме таким чином підтримується пам'ять про нашу національну гордість – І. Франка.

28 квітня 2011 р. Сім'я Корнієнко

Уперше побувала у цьому домі Франка ще студенткою у 1979 році і відтоді мріяла повернутися на цю святу для кожного українця землю, ще раз пережити емоції, навіяні атмосферою тогочасного життя. Родом із Тарасового краю, захоплююся величчю їх обох – Кобзаря та Каменяра.

Низький уклін тим, хто причетний до справи збереження пам'яті про Івана Яковича Франка та його родину, вдячна працівникам музею, що гостинно відчинили двері, огорнули увагою, подарували незабутню розповідь…

13 травня 2011 р.

Валентина Шляхова,
доцент кафедри методики
навчання української мови
Черкаського національного
університету

■

Вперше відвідали цей прекрасний музей І. Франка, Його дім, в якому народжувалися справді геніальні творіння. І тепер тут зберігається дух Франків, адже без трепету неможливо ходити кімнатами і торкатися речей, які мають на собі відбитки духовні і матеріальні. Основне – духовні! Дякуємо щиро за добро, яке роблять і несуть працівники Музею. Дай, Боже, Вічності духу І. Франка у кожне українське серце.

22 травня 2011 р.

Лимич Андрій, Лимич Анна, м. Рівне,
Я. Надєєв, м. Львів

■

Щира дяка й шана Вам, працівникам музею, що зберегли дім Великого Каменяра, де великий дух торував національну справу попри незгоди й негаразди. Франко – то є непоборний розум і завзяття нашого народу, серце якому дав Шевченко.

27 травня 2011 р.

З повагою, В'ячеслав Савуха
із Січеслава

■

І. Я. Франко – геній українського народу!!!. Поряд з такими постатями як Тарас Шевченко, Леся Українка, він є, був і залишиться назавжди в пам'яті кожного відданого своїй нації українця!!! Для мене кожен експонат цього музею є неоціненним скарбом, духовним натхненням, зарядом неосяжної творчої енергії. Сподіваюсь, що через деякий час я ще раз відвідаю ваш музей!

28 травня 2011 р. Студентка 13-V групи інституту філології та журналістики Волинського національного університету ім. Лесі Українки Мороз Наталія

■

Дуже цікава і корисна екскурсія. Діти повинні пам'ятати історію України та знати її національних героїв.

Велике спасибі.

13 червня 2011 р. Команда ватерполістів, м. Харків (підписи)

■

Велика вдячність працівникам музею за збереження пам'яті про геніального письменника. Невмируща сила таланту, любові до рідного слова – в кожній експозиції. Спасибі за шану Великого Каменяра!

18 червня 2011 р. Доцент кафедри історії та стилістики української мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка Г. Стрельчук

■

Колектив Мостиського районного клубу «Надвечір'я» виносить велику подяку і шану директору музею Роману Гораку, лауреату Шевченківської премії, працівникам музею за цікаві зібрані документальні матеріали про життя та діяльність Івана Франка. Успіхів, творчості бажаємо колективу музею.

24 червня 2011 р. Мостиські «Надвечірці»

Щиро дякую за прекрасну, змістовну екскурсію музеєм Івана Франка. Побувати тут, відчути цю неповторну атмосферу, потужну енергетику цього дому, подивитися на світ очима самого митця – це була моя давня мрія, яка нарешті здійснилася. Адже без такого пізнання неможливо глибше збагнути, вивчати творчість письменника.

З великою вдячністю і найкращими побажаннями –

24 червня 2011 р. Ольга Мірошник,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
і компаративістики Черкаського
національного університету
ім. Б. Хмельницького.

■

Велике спасибі співробітникам музею за цікаву, кваліфіковану екскурсію. Я дякую Богу, що 201 група студентів дошкільного відділення педколеджу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича з великим бажанням відвідала цей музей, збулася їхня мрія. Дух великого Каменяра відчувається на цьому святому місці і надихає відвідувачів-шанувальників.

З вдячністю та побажанням ще багато зустрічей з молоддю співробітникам музею

25 червня 2011 р. Олександра Губчак

■

Часто гуляємо з онуком стежкою «Зів'яле листя», буваючи в Трускавці, була в Нагуєвичах, писала про Франка, який надихає багатьох. Бажаю, щоб тут не переводились туристи, щоб включили музей в екскурсії по Львову.

26 червня 2011 р. Антоніна Корінь з десятирічним онуком,
член НСПУ, науковець літературно-
меоріального музею І. К. Карпенка-Карого
(Тобілевича), м. Кіровоград

Відвідини музею Івана Франка справді «повернули» у часі. Атмосфера у будинку, інтер'єр, розповідь про Франка та родину справили неабияке враження. Попри те, що Іван Якович Франко є дуже відомою особистістю української історії, українського народу, перебування в музеї дало можливість довідатися справді багато цікавого і важливого.

Музей Франка є особливо гарним і душевним.

7 липня 2011 р. Маркіян Прохасько,
від імені IV курсу істориків
Українського Католицького Університету

■

З великою приємність та з великим зворушенням відвідали ми музей славного Івана Франка, про якого наші батьки багато нам говорили, і твори якого ми пізніше читали!

7 серпня 2011 р. Оксана і Петро з Бельгії

■

Дякую працівникам музею та львів'янам за те, що бережете дух Франка. Якою була б наша нація, якби не Апостол Думки – Іван Якович. Письменник працював для людей. Величезне спасибі, що ви зараз, у 21 столітті, працюєте для людей і для світлої пам'яті Каменяра.

19 серпня 2011 р. Бойко Інна, м. Кіровоград

■

Давно мріяла тут побувати. Дуже сподобалась екскурсія, багато цікавого, унікального, рекомендуватиму своїм землякам обв'язково тут побувати.

19 серпня 2011 р. Гриценко Ніна,
м. Дніпропетровськ

■

…І ми прийшли, і поклонились
Святій Франковій стороні,

В один порив душею злились
В священнім шани знамені.
О ні, народ той не загине,
Хто духу генія зродив,
Хто твого Сина, Україно,
Підняв до велета віків!

27 серпня 2011 р. Ярослава Павлюк, поетеса,
лауреат премії ім. Лесі Українки,
Житомирщина

■

Дякую музею та його працівникам за збереження пам'яті, про ідейного натхненника українського народу Івана Яковича Франка. Процвітання Вам і доброзичливих відвідувачів!

16 вересня 2011 р. З повагою, Ольга і Олена Жеглови
з Нової Каховки

■

Студенти 203 групи філологічного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича дуже вдячні за вельми цікаву екскурсію та цікаві подробиці з життя Івана Франка та його родини.

24 вересня 2011 р. Підписи

■

Ми, Український хор «Черемош» з Австралії, м. Мельбурн та Катедральний хор парафії церкви Святих Апостолів Петра і Павла щиро вдячні дирекції музею за незабутню екскурсію музеєм Івана Франка – нашого рідного Каменяра. Дякуємо, що Ви так щиро доносите життя і творчість нашого Генія до людських сердець, а особливо до сердець блукаючих українців.

Низький уклін Вам і щира подяка.

28 вересня 2011 р. Керівник та диригент хорів,
заслужений діяч мистецтв України
Володимир Головко

Генію наш, глибокий мислителю!
Прийми нашу безмежну вдячність і незгасну любов.
Слава Тобі на прийдешні роки!

9 жовтня 2011 р. Винниківське товариство «Просвіта»

■

Викладачі та студенти Львівського технікуму залізничного транспорту щиро вдячні працівникам музею за надзвичайні подорожі у життя генія І.Франка. Дякуємо за натхненні розповіді, в які вкладається душа, за посмішки, які зустрічають при вході.

10 жовтня 2011 р. Підписи

■

Студенти Львівської Комерційної Академії ТКФ-143 групи надзвичайно вражені екскурсією в музеї Івана Франка. Ми з повагою і з великою щирістю дякуємо за пізнання про нашого патріота, за гарні розповіді екскурсовода. В майбутньому ми бажаємо вам процвітання й українського натхнення в праці!!!

12 жовтня 2011 р. Куратор групи
Мартинюк Маргарита Миколаївна
(підписи)

■

Викладачі та студенти Київської дитячої Академії мистецтв висловлюють щиру подяку співробітникам Меморіального музею Івана Франка за змістовну, цікаву екскурсію, високий рівень культури спілкування та професіоналізм.

Бажаємо всім творчої наснаги, вдячних відвідувачів.

Нехай на покуті Вашого світу буде Радість, Щастя, Любов! Успіхів Вам і процвітання.

15 жовтня 2011 р. З повагою – юні студенти та викладачі
вищого мистецького Коледжу
Київської дитячої Академії мистецтв

■

Нам перехопило подих, дух і енергія великого Каменяра змусили задуматись над вічним. Це справді вражаюче! Емоції переповнюють і ми щиро віримо, що Франко своїм майстерним пером торкнувся наших сердець. Дякуємо Вам за цю атмосферу!

28 жовтня 2011 р. Учні Української гімназії № 1, м. Івано-Франківськ

■

Дуже дякуємо Вам за цікаву та змістовну розповідь. Ми збагатили свої знання про великого сина українського народу та нашого славного земляка.

15 листопада 2011 р. З вдячністю учителі та учні СЗШ № 32 м. Львова (підписи)

■

Викладачі та студенти Чортківського педагогічного училища ім. В.Барвінського щиро вдячні за титанічну працю працівників музею по збереженню пам'яті нашого Мойсея Івана Франка та цікаву розповідь про життя та творчість поета. Щира подяка й уклін!

22 листопада 2011 р. Підписи

Підготував Петро ЗОЗУЛЯК

НАШІ АВТОРИ

Бонь Віра старший науковий працівник Музею, лауреат премії імені Святослава Гординського, заслужений працівник культури України

Василенко Михайло член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України (Київ)

Вівчар Соломія завідувач фондового відділу Музею

Войціцька Марія головний хранитель фондів Музею

Глібовицька Ольга старший науковий працівник Музею

Горак Роман директор Музею, член Національної спілки письменників України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, лауреат премій імені Івана Франка та Михайла Возняка, заслужений працівник культури України

Горак Іван старший науковий працівник Музею

Горак Яким доцент Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка, кандидат мистецтвознавства

Зозуляк Катерина старший науковий працівник Музею, член Національної спілки письменників України

Зозуляк Петро заступник директора Музею з наукової роботи, член Національної спілки театральних діячів України, заслужений діяч мистецтв України, заслужений діяч культури Польщі

Мороз Ольга колишній політв'язень (Моршин)

Оркуш Марія вчений секретар Музею

Стець Зиновія науковий працівник Музею

Франко Роланд внук Івана Франка, вчений, дипломат (Київ)

Чернієнко Віолетта завідувач науково-експозиційного відділу Музею

Наукове видання

Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка

НАУКОВИЙ ВІСНИК МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА У ЛЬВОВІ

Випуск 11

Світлини
Романа Горака, Ольги Гліб овицької, Олександра Пушенка та з фондів музею
Відповідальний редактор і упорядник
Петро Зозуляк
Комп'ютерний набір
Ольга Гліб овицька, Надія Дорош

Видавець *Юрій Николишин*
Виконавчий директор *Іван Тем'янинець*
Технічний редактор *Надія Стахур*
Відповідальний за випуск *Валентина Хомів*
Менеджер *Оксана Губич*

Свідоцтво держреєстру:
серія ДК № 3684 від 27.01.2010 р.

Підписано до друку 10.09.2012 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Друк офсетн.
Гарнітура Palatino Linotype. Умовн. друк. арк. 30,23.
Умовн. фарбовідб. 30,86. Обл.-вид. арк. 29,74.
Наклад 300 прим.

ПП «Видавництво «Апріорі»
79000, м. Львів, вул. Сковороди, 4
тел./факс (032) 235-62-18, 275-59-22,
моб. 095-64-54-255, 098-07-22-050.
Для листування: 79000, м. Львів, а/с 242,
e-mail: apriori.knyga@gmail.com
www. apriori.lviv.ua

НБ ЛНУ ім. Івана Франка
Ф0580

ISBN 978-617-629-093-3